СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА XXIV

Digitized by Google

INSTITUT DE LA LANGUE SERBOCROATE

RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE

№ XXIV

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

Dr Pavle Ivić, Dr Asim Peco et Dr Mitar Pešikan

Rédacteur en chef

PAVLE IVIĆ

BEOGRAD

1978

Digitized by Google

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА XXIV

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пецо и др Митар Пешикан

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД
1978

Digitized by Google

Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35/I

Штампа ШИРО „СРБИЈА“, Београд, Мије Ковачевића 5.

Digitized by Google

МИЛОРАД СИМИЋ

ГОВОР СЕЛА ОБАДИ У БОСАНСКОМ ПОДРИЊУ

Digitized by Google

Digitized by Google

САДРЖАЈ

Стр.

Милорад Симић: Говор села Обади у босанском Подрињу . . . 1—124
Павле Ивић: Белешке о биограчићком говору . . . . 125—176

Digitized by Google

Digitized by Google

Бериславу Николићу

Digitized by Google

Digitized by Google

САДРЖАЈ

Страна

ЛИТЕРАТУРА . . . . 7—9
УВОД . . . . 11—16

Први одјељак: АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ . . . . 17—40

I. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ . . . . 17—21
II. ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНТА НА ПРОКЛИТИКУ . . . . 22—23
III. АКЦЕНАТ ПОЈЕДИНИХ ВРСТА РИЈЕЧИ . . . . 23—39

1) *Именице* . . . . 23—30
Именице мушког рода на консонант . . . . 23—26
А. ИМЕНИЦЕ СА СТАРИМ АКЦЕНТОМ НА ПОЧЕТНОМ СЛОГУ . . . . 23—25
Локатив једнине 23
Номинатив множине 24
Генитив множине . . . . 24—25
Датив-инструментал-локатив множине . . 25
Б. ИМЕНИЦЕ КОЈЕ НЕМАЈУ СТАРИ АКЦЕНАТ НА ПОЧЕТНОМ СЛОГУ . . . . 25—26
Именице средњег рода . . . . 26—28
Именице женског рода . . . . 28—30
а-основе . . . . 28—29
и-основе . . . . 29—30
2) *Придјеви* . . . . 30—32
3) *Замјенице* . . . . 32—33
4) *Бројеви* . . . . 33—34
5) *Прилози* 34
6) *Глаголи* . . . . 34—39
а) Инфинитив . . . . 34—35
б) Аорист . . . . 35—36
в) Глаголски придјев радни . . . . 36—37
г) Глаголски придјев трпни 37
д) Презент . . . . 37—38
ђ) Глаголски прилог садашњи 38
е) Глаголски прилог прошли 38
ж) Имперфекат 38
з) Императив 39

Digitized by Google

Страна

IV. АКЦЕНАТ И ТВОРБА РИЈЕЧИ . . . . 39—40
Други одјељак: ГЛАСОВИ . . . . 41—67
I. САМОГЛАСНИЦИ . . . . 41—56
1) *Рефлекси јаша* . . . . 41—45
2) *Редукција вокала и йосљедице* . . . . 45—51
А. РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ИЗА АКЦЕНТА . 46—48
Редукција гласа и . . . . 46—47
1) *Редукција с йромјеном аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 46
2) *Редукција без йромјене аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* . . . . 46—47
Редукција гласа е 47
1) *Редукција с йромјеном аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 47
2) *Редукција без йромјене аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 47
Редукција гласа а . . . . 47—48
1) *Редукција с йромјеном аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 47
2) *Редукција без йромјене аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 48
Редукција гласа о 48
1) *Редукција с йромјеном аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 48
2) *Редукција без йромјене аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 48
Редукција гласа у 48
1) *Редукција с йромјеном аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 48
2) *Редукција без йромјене аршикулације нейосредно йрешходноī суīласника* 48
Б. РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ИСПРЕД АКЦЕНТА 49
В. РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ПОД АКЦЕНТОМ . 49
3) *Афереза* . . . . 51—52
4) *Хијаш* . . . . 52—54
а) Елизија вокала 52
б) Контракција вокалских група . . . . . 52—54
5) *Осшале йојаве у вези са самоīласницима* . . . . 54—56
II. СУГЛАСНИЦИ . . . . 56—67
1) *Суīласник х* . . . . 56—57
2) *Суīласник ф* 57
3) *Суīласник ј* . . . . 57—58
4) *Суīласник в* 59
5) *Осшале йојаве у вези са суīласницима* . . . . 59—67
Трећи одјељак: ОБЛИЦИ . . . . 68—87
I. ДЕКЛИНАЦИЈА . . . . 68—78
1) *Именице мушкоī рода* . . . . 68—72

Digitized by Google

Страна

2) *Именице средњеī рода* . . . . 72—73
3) *Именице женскоī рода на -а* . . . . 73—74
4) *Именице женскоī рода на консонанш* . . . . 74—75
5) *Облици именичких замјеница* 75
6) *Придјевско-замјеничка ӣромјена* . . . . 75—77
7) *Облици бројева* . . . . 77—78
8) *Прилози* 78

II. КОНЈУГАЦИЈА . . . . 78—87
1) *Инфинишив* 78
2) *Презенш* . . . . 78—79
3) *Имӣерфекаш* 79
4) *Аорисш* 79
5) *Фуӣур* 79
6) *Имӣераӣив* 80
7) *Поӣенцијал* 80
8) *Глаīолски ӣридјев ӣрӣни* 80
9) *Глаīолски ӣрилоī садашњи* 81
10) *Глаīолски ӣрилоī ӣрошли* 81
11) *Плусквамӣерфекаш* 81
12) *Каракӣерисӣични облици из ӣромјене ӣојединих īлаīола и īлаīолских īруӣа* . . . . 81—86
13) *Творба иӣераӣивних глагола* . . . . 86—87

Четврти одјељак: СИНТАКСА . . . . 88—103
Конгруенција . . . . 88—90
Падежне синтагме и рекција појединих глагола . . . . 90—96
Глаголски род и сродна питања . . . . . . 96—97
Из синтаксе глаголских облика . . . . . 97—100
Из синтаксе реченица . . . . 100—101
Остале напомене . . . . 101—103

Пети одјељак: ЛЕКСИКА . . . . 104—110
I. МИКРОТОПОНИМИЈА И ХИДРОНИМИЈА . . . . 104—105
II. АНТРОПОНИМИЈА . . . . 105—107
III. ТОПОНИМИ . . . . 107—110
ТЕКСТОВИ . . . . 111—117
РЕЗИМЕ (на руском) . . . . 119—124

Digitized by Google

Digitized by Google

ЛИТЕРАТУРА

1) Д. Барјактаревић, *Акценат новопазарско-сјеничких говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини I (1963), 1—148 (скраћ.: Барј., АНПСГ).
2) Д. Барјактаревић, *Новопазарско-сјенички говори*, СДЗб XVI, 1—177 (скраћ.: Барј., НПСГ).
3) А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са деклинацијом*, друго издање, Београд 1965 (скраћ.: Белић, Деклинација).
4) А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са конјугацијом*, друго издање, Београд 1965 (скраћ.: Белић, Конјугација).
5) А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика*, I, *Фонетика*, Београд 1969 (скраћ.: Белић, Фонетика).
6) И. Брабец, *Главније фонетске особине говора у тузланском крају*, Питања књижевности и језика, Сарајево 1957/58, књ. IV и V, св. Б, 43—67 (скраћ.: Брабец, ГТК).
7) Д. Брозовић, *О проблему ијекавскошћакавског (источнобосанског) дијалекта*, ХДЗб II, 119—208 (скраћ.: Броз., ИБД).
8) П. Будмани, *Дубровачки дијалекат, како се сада говори*, Рад ЈАЗУ LXV, 155—179 (скраћ.: Будм., Дубровачки).
9) М. Васић, *Кнежине и кнезови тимарлије у зворничком санџаку*, ГИД БиХ, Сарајево 1959, 247—278. (скраћ.: Васић, Кнежине).
10) Ј. Л. Вуковић, *Акценат говора Пиве и Дробњака*, СДЗб X, 187—417 (скраћ.: Вуковић, АПД).
11) Ј. Л. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, 1—113 (скраћ.: Вуковић, ГПД).
12) Д. Вушовић, *Диалекат источне Херцеговине*, СДЗб III, 1—70 (скраћ.: Вуш., ДИХ).
13) Ђ. Даничић, *Српски акценти*, Пос. изд. СКА LVIII, Београд 1925, I—XIV+ 1—320 (скраћ.: Даничић, Акценти).
14) М Дешић, *Западнобосански ијекавски говори*, СДЗб XXI, 1—31 (скраћ.: Деш., Западнобосански).
15) М. Жуљић, *Данашњи варешки дијалекат*, Школски вјесник XV, Сарајево 1908, 36—41, 148—151, 255—258, 347—351, 425—428, 495—499, 572—575, 669—672, 773—777, 894—908 (скраћ.: Жуљ. М., Варешки).
16) М. Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Српска академија наука, Пос. изд., књ. CCXXVII, Институт за српскохрватски језик, књ. 2, Београд 1954, стр. 1—298 (скраћ.: Ивић М., Инструментал).
17) М. Ивић, *Из проблематике падежних временских конструкција*, ЈФ XXI, св. 1—4, стр. 165—214.
18) М. Ивић, *Репертоар синтаксичке проблематике у српскохрватским дијалектима*, Зб МСФЛ VI, 13—30.
19) П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956, 1—220 + *Дијалекатска карта штокавског дијалекта* (скраћ.: Ивић П., Дијалектологија).

Digitized by Google

20) П. Ивић, *Инвентар фонетске проблематике штокавских говора*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. VII, 99—110.
21) П. Ивић, *О Вуковом Рјечнику из* 1818. *године*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. II, Просвета, Београд 1966, 19—186 (скраћ.: Ивић П., О Рјечнику).
22) С. Ившић, *Данашњи посавски говор*, Рад ЈАЗУ 196 (124—254) и 197 (9—138), 1—260 (скраћ.: Ившић, ДПГ).
23) *Историја народа Југославије*, књ. II, Просвета, Београд 1960.
24) Р. Јеремић, *О пореклу становништва тузланске области*, Гласник Географског друштва VII—VIII, Београд 1922, 141—157.
25) Ј. Јиречек, *Трговачки друмови и рудници Србије и Босне у средњем вијеку*, Сарајево 1951 (скраћ.: Јир., Друмови и рудници).
26) Ж. Јовановић (директор Гимназије „Мидхат Хаћам" у Сребреници), *Сребреница у прошлости* (рад у рукопису) (скраћ.: Јов., Сребреница).
27) В. Стеф. Караџић, *Српски рјечник*, III издање, Београд 1898 (скраћ.: Вук, Рј.).
28) Б. Ластавица, *Коренички говор*, Наставни вјесник XIV, Загреб 1905/1906, 752—765 (скраћ.: Ласт., Коренички).
29) М. Милас, *Данашњи мостарски дијалекат*, Рад ЈАЗУ 153, 47—97 (скраћ.: Милас, Мостарски).
30) Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗб IX, 209—663 (скраћ.: Милет., Црмнички).
31) М. Московљевић, *Акценатски систем поцерског говора*, Библиотека ЈФ, књ. I, Београд 1928, I—VIII + 1—112 (скраћ.: Моск., Поцерски).
32) Б. М. Николић, *Акценатски системи у штокавским говорима СР Србије*, ЈФ XXIX, св. 1—2, 275—303.
33) Б. М. Николић, *Колубарски говор*, СДЗб XVIII, 1—71 (скраћ.: Ник., Колубарски).
34) Б. М. Николић, *Мачвански говор*, СДЗб XVI, 179—314 (скраћ.: Ник. Б., Мачвански).
35) Б. М. Николић, *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Београд 1970, 1—122 (скраћ.: Ник. Б., ОМНА).
36) Б. М. Николић, *Сремски говор*, СДЗб XIV, 201—413 (скраћ.: Ник. Б., Сремски).
37) Б. М. Николић, *Тршићки говор*, СДЗб XVII, 368—437 (скраћ.: Ник. Б., Тршићки).
38) Б. М. Николић, *Упитник за испитивање акцента у штокавским говорима*, ЈФ XXVII, 307—336.
39) М. Б. Николић, *Говор Горобиља*, СДЗб XIX, 619—746 (скраћ.: Ник. М., Горобиљски).
40) Д. Павлица, *Акценатски систем у говору села Пољица у Лици*, Прилози проучавању језика 7, Нови Сад 1971, 69—103 (скраћ.: Павлица, Пољице).
41) Љ. Павловић, *Соколска нахија*, СЕЗб XLVI, Београд 1930, 307—507 (скраћ.: Павл., Соколска нахија).
42) Д. Петровић, *О говору Змијања*, Матица српска, Нови Сад 1973, 1—189 + карта (скраћ.: Петр., Змијање).
43) А. Пецо, *Акценат села Ортијеша*, НД БиХ X, Одјељење историјско-филолошких наука, књ. 7, 5—51 (скраћ.: Пецо, Ортијеш).
44) А. Пецо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗб XIV, 1—200 + *Дијалектолошка карта Херцеговине* (скраћ.: Пецо, ИХ).
45) А. Пецо, *Једно поређење Вукова језика са говорима јекавске Херцеговине*, ЈФ XXVI, 177—218 (скраћ.: Пецо, Поређење).
46) А. Пецо, *Облици колективних именица на -ад*, НЈ НС 7, св. 7—10, 234—246 (скраћ.: Пецо, Именице на -ад).
47) А. Пецо, *Основи акцентологије српскохрватског језика*, Београд 1971 (скраћ. Пецо, Основи акцентологије).
48) А. Пецо, *Промена непалаталних сугласника у вези са ј на српскохрватском подручју*, ЈФ XXVIII, св. 1—2, 143—188 (скраћ.: Пецо, Промена непалаталних).
49) М. Пешикан, *О неким специфичностима приповедачког императива*, НЈ НС 7, св. 5—6, стр. 153—166 (скраћ.: Пеш., Приповедачки императив).

Digitized by Google

50) М. П е ш и к а н, *О основама шшокавске акценшуације*, ЈФ XXVIII, св. 1—2, 107—142.
51) С. Р е м е т и ћ, *Фонешске и морфолошке карактерисшике говора Срба у Кладњу и околини*, Прилози проучавању језика 6, Нови Сад 1970, 105—133 (скраћ.: Рем., Кладањски).
52) *Речник срйскохрвашског књижевног и народног језика*, САНУ, књ. 1—9 (скраћ.: РСАНУ).
53) M. R e š e t a r, *Der štokavische Dialekt*, Wien 1907 (скраћ.: Реш., Шток.).
54) M. R e š e t a r, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien 1900 (скраћ.: Реш., Bet.).
55) *Рјечник Југославенске академије знаности и умјетности*. (скраћ.: РЈАЗУ).
56) Г. Р у ж и ч и ћ, *Акценатски систем йљеваљског говора*, СДЗб III, 113—176 (скраћ.: Руж., Пљеваљски).
57) М. С т а н и ћ, *Ускочки говор*, СДЗб XX, 1—259 (скраћ.: Стан., Ускочки).
58) М. С т е в а н о в и ћ, *Савремени срйскохрвашски језик* I, *Фонешика и морфологија*, Београд 1964 (скраћ.: Стев. ССЈ I).
59) М. С т е в а н о в и ћ, *Савремени срйскохрвашски језик* II, *Синшакса*, Београд 1969 (скраћ.: Стев., ССЈ II).
60) Љ. С у б о т и ћ, *Главне фонешске особине семберијског говора*, Прилози проучавању језика 9, Нови Сад 1973, 79—126 (скраћ.: Суб., Семберијски).
61) М. Т е ш и ћ, *Говор Љешшанског*, СДЗб XXII, 162—328 (скраћ.: Теш. М., Љештански).
62) М. С. Ф и л и п о в и ћ, *Мајевица с особишим обзиром на ешничку йрошлосш и ешничке особине мајевичких Срба*, Академија наука и умјетности БиХ, Одјељење друштвених наука, књ. 19, Сарајево 1969 (скраћ.: Филип., Мајевица).
63) А. Х а н џ и ћ, *Ешничке йромјене у сјевероисшочној Босни и Посавини у XV и XVI вијеку*, ЈИЧ 1969, 4/31—37 (скраћ.: Ханџ., Етничке промјене).
64) Ј. Ц в и ј и ћ, *Аншройогеографски йроблеми Балканског Полуосшрва*, СЕЗб IV, Београд 1902, I—CCXXXVI (скраћ.: Цвиј., Балканско полуострво).
65) Ј. Ц в и ј и ћ, *Метанасшазичка крешања, њихови узроци и йоследице*, СЕЗб XXIV, 1—96 (скраћ.: Цвиј., Метанастазичка кретања).
66) Ђ. Ш у р м и н, *Особине данашњега сарајевског говора*, Рад ЈАЗУ CXXI, 186—209 (скраћ.: Шурм., Сарајевски).

Digitized by Google

УВОД

Говор мога родног села Обади испитивао сам од 3. до 18. новембра 1972. и од 1. до 22. октобра 1973. године. За то вријеме прикупио сам потребни материјал и извршио његову провјеру. Материјал сам прикупио попуњавањем упитника, снимањем говора на магнетофонске траке, биљежењем карактеристичних појединости из усменог говора и најзад, код једног броја питања прибјегавао сам анкетама и иза могућих одговора уписивао учесталост појединих ликова.

* * *

1. Село Обади налази се у средњем току ријеке Дрине, на територији сребреничке општине, с лијеве стране саобраћајног пута Братунац-Сребреница, дубље у брдима или, одређеније, у троуглу Братунац-Сребреница-Сасе.

2. Село је прилично усамљено и одвојено од околних села шумом и њивама а од прометнијих центара лошим путевима. Обађани продају и купују у Сребреници, Братунцу и Љубовији, пазарним даном и другим вашарским данима у години. У Обадима, заједно са његова два истурена засеока, живи око двије стотине житеља.

3. С друге стране, село Обади, супротно саобраћајној изолацији (Обађани у шали веле да су „Богу за леђима"), повезано је родбинским везама са селима сребреничке и братуначке општине, чак и врло удаљеним селима (Обађани се, као по правилу, жене са стране). У вези са тим о славама, свадбама, на сијелима (игранкама), црквеним вашарима, при жетвеним радовима (не данас, колико десетак година раније кад се код једног домаћина окупљало и по сто српа) Обађани се мијешају са становништвом шире околине.

4. Обађани се данас баве земљорадњом и „држе прет кућом" понешто од крупне и ситне стоке за потребе домаћинства или још чешће раде у руднику Сасама или се пак отискују за послом ван завичаја, а било је и исељавања огранака појединих породица, углавном у Мачву. Данашњи Обађани почели су се масовније запошљавати у

Digitized by Google

Сасама тек пред други свјетски рат. Да то није било уобичајено занимање, види се и по томе што првог запошљеног (за вријеме Аустро-Угарске) у овом руднику памте као Јову „Рупара"[1].

О поријеклу становништва села Обади

5. О поријеклу становништва овог дијела Босне нема, осим општијих напомена, никаквих подробнијих радова. На располагању ми стога стоје три врсте података: историјски и етнографски подаци, врло уопштени и предање, оскудно и непрецизно.

ИСТОРИЈСКИ И ЕТНОГРАФСКИ ПОДАЦИ

6. Обади се налазе између Сребренице и рудника Саса (оловно-цинкана руда са примјесама сребра). То напомињем у вези са становништвом из тог разлога што је овај крај у средњем вијеку, сразмјерно својој привредној важности, имао веома бурну историју (Да би се илустровала тадашња важност Сребренице, довољно је навести податак да је Стеван Лазаревић у њој баш држао Државни сабор и на њему именовао за насљедника Ђ. Бранковића). Наиме, Сребреница је, због рудника, често мијењала господаре (српски, босански владари, Мађари и Турци — ред није хронолошки), а право на сребреничко богатство најчешће се добијало мачем. У борбама за Сребреницу, разумије се, страдало је и становништво уже околине. До коначног пада Сребренице под Турке (1462) становништво је вјероватно било проријеђено. Али ипак треба поменути Цвијићеву констатацију: „Још више има старинаца у Босни и Херцеговини. . . И међу хришћанским становништвом преовлађују старинци. Главни је миграциони процес у Босни и Херцеговини био унутрашње сељакање, нарочито у Босни" (Цвиј., Балканско полуострво, CCI).

7. „Турским освајањем Херцеговине и оснивањем Херцеговачког санџака (1470) започело је одатле кретање Влаха сточара према сјеверу" (Ханџ., Етничке промјене, 34).

8. „У другој половини XV вијека сусрећу се Власи и у Босни, нарочито у њеним источним крајевима" (Васић, Кнежине, 251).

9. „Власи су још насељавали рударску нахију Лудмер у подручју Сребренице" (Ханџ., н. д., 35).

10. „Источно од Сребренице (1530) према Дрини, налазила се нахија Шубин. Обухватала је 17 села. Само у три од њих живјело је

[1] Интересантно је да се рудар у другој половини 15. вијека у овим крајевима звао *руйник* (Јир., Друмови и рудници, 73). Исп. и микротоп. *Рўйово бр̏до* (у власеничкој општини), гдје се, ако се добро сјећам, налазе копови боксите руде.

Digitized by Google

и влашко становништво, које је сачињавало једну кнежину. Власи су уписани у селима Осмача, Крстово Поље и Чауш[2]... Код трећег села, у коме је уписана само једна кућа, нема имена коме директно припада" (Васић, н.д., 264).

11. Под кнезом Радосавом Банићем дошли су Власи од Требиња са Иса-беговим писмом и населили се (у сребреничком кадилуку) скупа са онима који су дошли од Никшића (Јов., Сребреница, 10).

12. У вези с насељавањем бројних Влаха-сточара православне вјере треба истаћи да је то ново становништво далеко премашило број затечених православних стареника (Ханџ., н.д., 33). Можда је и данашњи назив Кнежије, код Саса, остатак из времена влашке кнежинске самоуправе (Васић, н.д., 248).

13. Од значаја је Цвијићево одређивање општих праваца миграција: „Важна грана динарске струје кретала се из старе Рашке, Херцеговине и Црне Горе у ширем смислу, на Север, разноврсно се рачвала и насељавала Босну. Многобројни исељеници кретали су се Пивом, затим Дрином од Шћепан-Града на ниже, силазили на Гласинац и у горње Подриње Босне, затим до Тузле и у Посавину до Брчког" (Цвиј., Метанастазичка кретања, 6).

14. Исто је тако „Између Босне и Херцеговине с једне, и суседних земаља с друге стране било узајамног примања и давања становништва, али су обе земље много више становништва издале, нарочито Херцеговина. Ипак, дакле, и у Босни и Херцеговини има досељеника, поглавито из Црне Горе и старе Рашке. Међу црногорским досељеницима прво место заузимају Бањани... Даље има досељеника из Пиве, Дробњака, Грахова, Никшића, Мораче... Из старе Рашке има мање досељеника, али су из свих крајева: од Пљеваља, Пријепоља, Прибоја, Нове Вароши. Мање становништва су Босна и Херцеговина добиле од Боке и Далмације" (Цвиј., Балканско полуострво, CCII).

15. „Осат... сав, са дна до врха, је насељен чистим херцеговачко-црногорским, око Сребренице и далматинским породицама" (Павл., Соколска нахија, 351).

16. „У приморју се знало [почетком друге половине XVII вијека] за старе, тада напуштене сребреничке руднике. Први почеци испали су преко очекивања, те су се многе породице кренуле да се стално населе око Сребренице" (Павл., н. д., 337).

17. „Однекуда из Босне, чак с границе Далмације, из околине Бугојна, дошао је у Осат у близини Сребренице, у село Обаде један повелики род и тамо се занимао рударским пословима [вјероватно у Доње Обаде на 4—5 км од села]. Како је и на који начин један део овог рода дошао у ово село [србијанску Црвицу], нема причања... Да ли

[2] И код самих Обађана очувало се предање да је Чауш у прошлости био настањен.

Digitized by Google

су и овде били рудари... не може се дознати, тек они заостали у Обадима, увек су рудари па и данас [око 1908. године]. И сада, а раније много више, говорили су и говоре западним дијалектом" (Павл., н. д., 401).

18. „Стари рударски род насељен у Царини [код Пецке] били су Раосављевићи опет из Далмације. По причањима... Раосав је прво дошао у неко село близу Бугојна у Босни, а одатле је дошао у Сребреницу, у село Лукаре [тр. Ликаре — петнаестак минута од Обади], а тек одавде с више од 80 душа дошао у Царину... говоре западним дијалектом" (Павл., н. д., 360).

19. „Кад год рудари нису имали посла у својим рудницима [у соколској нахији], силазили су Крупњу и Лозници и тамо радили, прелазили у Сребреницу и око ње радили" (Павл., н. д., 359).

20. На крају, не би требало сметнути с ума ни то да је у прошлости Сребреница са околином била више окренута западнијим крајевима него данас, али да ни Дрина није била „гвоздена међа" за додире са прекодринским становништвом, било у вријеме наших средњовјековних држава или у периоду турске управе.

21. Непрестано треба имати у виду и то да је дринска долина била нека врста метанастазичких вратница и жлијеба којим се одвијао некад интензивнији, а некад успоренији процес досељавања, са разних страна и у различно вријеме.

ПРЕДАЊЕ, ПОДАЦИ ДОБИЈЕНИ ОД ОБАЂАНА И СЛ.

22. Обађани су православци, као и остали становници околних брдских села, удаљенијих од комуникација, изузимајући муслиманско село Ликаре, првог обаћког сусједа. Има их девет фамилија: *Аврамовићи*, *Глигићи* (посебан заселак), *Остојић*, *Остојић-Шундић*, *Петровићи* (данас посебан заселак), *Радивојевић*, *Симићи*, *Спаићи*, *Цветиновићи*.

23. Аврамовићи су досељеници, наводно „из Ерцеговине". За вријеме њихова доласка може се узети друга или трећа деценија 19. вијека. Славе Ђурђевдан.

24. Спаићи су такође досељеници из Херцеговине, али ни они не знају ближе из кога су дијела. Најприје су дошли у Поточаре, између Сребренице и Братунца, гдје их и данас има. Предак обаћких Спаића призетио се код једног од Аврамовића. Долазак Спаића у Поточаре пада негдје послије 1875—78. године. Славе двије славе: Лучиндан и Ђурђевдан.

25. Глигићи су одувијек чинили посебан заселак. Њихово се сеоце зове двојако: Глигићи и Радоњићи. И они су досељеници, али се не памти одакле су. Један огранак од њиховог рода одселио се на Шпат

Digitized by Google

(Петровићи), други у Кутијеше код Факовића (Ђуричићи), данас општина братуначка. Сви они славе Алемпијевдан.

26. Отац данашњег Радивојевића призетио се пред други свјетски рат у кућу Остојић-Шундић, од Кремана. Славе Ђурђевдан и Петровдан.

27. Старинцима се сматрају Симићи (Никољдан), Цветиновићи (Никољдан); Петровићи и Остојић-Шундић (немају мушких потомака) који потичу од исте лозе и славе Ђурђевдан, затим Остојићи (Аранђеловдан — немају мушких потомака).

28. Данас је већина кућа концентрисана у самом селу Обадима. И баш то груписање кућа на уском простору било је од важности за еволуцију обаћког говора. Међутим, раније, куће су биле раштркане по комплексима земљишта (обично по једна или двије). Кад би комплекс земљишта постао тијесан за увећани број чланова, долазило је вјероватно до новог помјерања и сељења (исп. т. 25).

29. Може бити од значаја и подјела становништва на Буре и Ере. Обађани себе сматрају Бурама и рачунају се више у становнике „доњег краја”, за разлику од Ера који живе „горе, кад се пође на горњи крај”. Забиљежио сам од једног старијег Обађанина да су „праве Ере” почев од Власенице и Хан-Пијеска, али да они у Ере убрајају све становнике западно од Сребренице. Међутим, чуо сам од једног човјека из Борића код Братунца, додуше у шали, да су и Обађани Ере. Дакле, кад се пође од Дрине на запад, сви себе сматрају Бурама и оне западније Ерама (јужније од Бура живе Осаћани, „Рогоње”).

30. Подјела на Буре и Ере постоји и код Кладња, по усменоме саопштењу Слободана Реметића, асистента у Међуакадемијском дијалектолошком одбору, а по М. Филиповићу и „Мајевичани становнике Спрече зову Ерама, а поготово оне који су дубље на југу — Бирчаке... док они с Планине (Хан-Пијесак) зову Бирчаке Бурама” (Филип., Мајевица, 9).

31. Обађани осјећају дијалекатску посебност „ерског говора” указујући на узречицу *вељу* (*вељо*, *вељук*) *јӑдан*, датив *мѐне* (*кӳку мѐне*), затим ликове *ćекира*, *ćеди*. За Еру ће рећи *Ȅрцула*, *Ȅрцо̄в* (није погрдно, више у значењу „стасит, одрастао човјек”; а и данас би се могло чути од старијих да кажу за некога да је „одрасто ко Ерцеговац”). У свему овоме важно је да су Буро и Еро антоними у правом смислу те ријечи и да подјела на Буре и Ере није одвећ локалног карактера.

32. На основу изнесених података, у вези са поријеклом обаћког становништва, за поуздано се може сматрати сљедеће:

а) Проријеђено стариначко становништво, послије оснивања херцеговачког санџака, запљуснуо је вал влашког сточарског становништва из динарског појаса. Власи су, бар у прво вријеме, били бројнији (из тог времена могу и потицати неки микротопоними, углавном на периферији обаћке територије), а послије или су се одселили са својим

Digitized by Google

стадима, или су се постепено привикли на земљорадњу. Временом су се губиле разлике међу старинцима и досељенима и тако се формирало становништво које је дјеловало јединствено према онима који су пристизали доцније. Зато појам „старосидиоц" треба узимати са извјесном оградом.

б) Досељавања из Далмације о којима говоре Цвијић и Павловић (в. т. 14—18) нису била тако бројна. Досељеници из западних крајева, различни од затеченог становништва по занимању, вјери и дијалекту, и уз то у мањем броју — временом су се асимиловали и нису могли имати онаквог утицаја на формирање обаћког говора какав су имали досељеници с црногорско-херцеговачког терена.

в) Касније, није било великих сеоба или боље рећи није их било у тој мјери и интензитету да би могле битније утицати на судбину говора. Сеобе нису више достигле снагу таласа. У неправилним, краћим или дужим размацима, доспијевале су мање групице или појединци и ужљебљивали се на слободном простору међу „старосидиоцима". Уосталом Обади су — пошто се налазе дубље у брдима, на сат хода од Дрине и пошто имају релативно ограничену територију — могли остајати по страни од најновијих миграционих токова који су се кретали дринском долином. Најприје су одржаване везе са земљом матицом („кад се пође на горњи крај"), али су годинама та рођачка похођења бивала све рјеђа.[3]

г) Посљедњи досељеници из динарске зоне приспјели су у ове крајеве послије невесињског устанка. Још има живих људи који памте те „Ерцеговце и Црногорце".

д) Једном ријечју, Обађани су по поријеклу дијелом старинци, дијелом досељеници, приспјели у ове крајеве у различно вријеме и из разних крајева динарске зоне (у говору се јасно примјећује мијешање југоисточног и западнијег типа херцеговачког дијалекта). Међутим, мора се претпоставити и постојање старинаца који су модификовали говор досељеника.

---

[3] Рецимо, за старије Обађане Дурмитор је појам вјетровитог брда (*Ду̏вӣ ко на Ду̏рмит̄ору*) иако нико од њих није био тамо. Први досељеници јасно су имали у сјећању и саму планину и њену „вјетровитост". Међутим, каснија покољења су задржала само поређење.

Digitized by Google

Први одјељак

АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ

I. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

33. Говор села Обади има четвероакценатски систем млађих новоштокавских говора. Примјери као *успр̏кос*, *тама̏м* и сл. не оповргавају ову тврдњу.

34. Иако је чување Даничићевих неакцентованих дужина карактеристична особина овог говора, ипак сам у једном броју примјера забиљежио њихово скраћивање. Та скраћивања зависе, прије свега, од говорног темпа и врло често од информативности конкретне реченице (чешће се губе дужине у узастопно понављаним реченицама односно ријечима). Ево тих забиљежених примјера:

> *ку̑пим га*, *тра̂жим ја̄*; *вра̂тимо се*, *кре̂нӗмо*, — *мје̏сӗц*; *не̏кй сам да̂н*, *су̏трй да̂н*,
> *го̏дӣнӑ*, *сто̏тӣнӑ*, *ди̏на̄рӑ*, *Ше̏јковӣћӑ*, *пу̏шћа̄јдӗ*,
> *По̏чау̑ш* (осн. именица је *Ча̏ӯш*, *Ча̏ӯша* и сл.); *По̏чау̑шка*, —
> *са̀чу̑ва̄ј* (у изразу да̀ Бог са̀чува̄ј); *по̀ко̆јнӣ*, *чѝӗ* [*о*]*во̄*,
> *вѝдйш* (у значењу „гле”), *нѐ знӑм*, *нѐ знӑш*; *А̀рӑнђелова*[*г*]*не̄*,
> *Спа̀йћка*, *бѐрӗмо*, *чѝнй ми се*, *ко̀й ми*,
> *о̀дјӑвй*[*ш*], *по̀ве̄жӗш*, *ѝскӯпӑм*; *ѝзлӯчймо*, *па̀за̄рймо*, *о̀свӣрӑ*,
> *за̀чепйм*; *ба̀цајў*, *концола̀риӗ*, *Њѐмачкӗ*, —
> *војни́кӑ*.

Ипак, поменута скраћивања нису уопштена, те се обаћки говор може сврстати међу говоре који добро чувају Даничићеве неакцентоване дужине.

35. Презентски наставак у глагола типа *тре́сти* дуг је у овоме говору: *пре́дē*, *тре́сēмо*.[4]

---

[4] За источнобосански дијалекат Брозовић наводи „да презент има наставке *-ēм*, *-ēш* у највећем дијелу Маретићеве прве врсте. . .” (Броз., ИБД, 150). Очигледно, Обади имају друкчију ситуацију, која се слаже са западносрбијанским го-

Digitized by Google

36. Презентски наставци у глагола с основом презента на *-је* могу бити са дужином и без ње: *ку̏јē* (*ку̏јĕ*), *дȍбиē* (*дȍбиĕ*), *сȁкриē* (*сȁкриĕ*), *ȍтрујē* (*ȍтрујĕ*), *пљу̏јē* (*пљу̏јĕ*), *ку̏пујē* (*ку̏пујĕ*), *бри̏ē се* (*бри̏ĕ се*).[5]

37. У вези са дуљењима пред сонантом којих нема код Вука и Даничића у говору села Обади је овако:

а) Присвојна заменица 3. л. јд. м. р. гласи *њѐгов*.

б) Замјенице *какав*, *овакав* и сл. гласе у овом говору *кàкӣ*, *вàкӣ* (али исп. *кàкă : вàкā*, *кàкŏ : вàкō*). Међутим, забиљежио сам и примјер *кàкāв* ×1.

в) Присвојни придјеви на *-ин* имају досљедно дуг вокал суфикса: *бȁбӣн*, *сèстрӣн*, за разлику од придјева на *-ов*/*-ев* који никад немају дужину на завршном вокалу: *ȍчев*, *ђȅдов*.

г) Број *један* досљедно гласи *јèдан*.

д) Прво лице јд. през. гл. *јесам* гласи *јèсам* (ипак исп. *нúсāм* ×1).

ђ) У инструменталу именица *о*/*и̯о*-основа наставак никад није дуг: *нóжем*, *кòњем*.[6]

38. У глаголском придјеву радном наставак *-о* у м. р. јд., кад није постао контракцијом, може бити кратак (чешће — зато не наводим примјере) и дуг (рјеђе): *вȁдиō*, *вòдиō*, *жèниō*, *излéчиō*, *налòжиō*, *нару̏чиō*, *освéтиō*, *плȁшиō*, *полèтиō*, *у̏биō*, *удáвиō*, — *дòвеō*, *жȅō*, *зȁпеō*, *пȍчеō*, — *дȁō*, *знȁō*, — *чу̏ō*; — *мӣ̏ō*, — *дèбеō*, *вȅсеō*. Примјере са *-ō* забиљежио сам од неколико најстаријих Обађана.[7]

39. Овај говор има досљедно дуго *-о* у примјерима као што су *вр̏ō*, *зȁмрō*, *ȍбазрō*, *у̏прō* (само у првом од ових примјера није извршена девокализација гласа *р*).

ворима: горобиљским (Ник. М., 628), љештанским (Теш. М., 173), тршићким (Ник. Б., Тршићки, 383), поцерским (Моск., 79) и са сјевероисточним млађим н. шт. говорима, уколико у њима није дошло до позиционог скраћивања неакцентованих дужина (Ник. Б., ОМНА, 103).

[5] Судећи по говорима који се налазе источно и западно од Обади (исп. нпр. Броз., ИБД, 150 и Теш. М., Љештански, 173) краткоћа презентског наставка није изворна обаћка црта. Она упућује углавном на црногорске говоре: пљеваљски говор (Руж., 149) и Никшић и Бањане (Вуш., ДИХ, 64) који имају кратак вокал суфикса, затим Пиву и Дробњак, гдје су примјери са дугим наставцима ријетки (Вуковић, АПД, 319). Исп. и сјенички говор са досљедном краткоћом презентског наставка (Барј., АНПСГ, 114).

[6] По дуљењима из т. 37 — насупрот западносрбијанским и сјевероисточним млађим н. шт. говорима — обаћки говор се углавном слаже са источнобосанским дијалектом, као углавном кад су у питању дуљења пред сонантима (исп. Броз., ИБД, 150).

[7] Рјеђе или чешће ове дужине се јављају и у западнобосанским ијек. говорима (Деш., 54), у говору Змијања (Петр., 18), затим — у Љештанском (Теш. М., 174), Тршићу (Ник. Б., Тршићки, 386), Поцерини (Моск., 77), Мачви (Ник. Б., Мачвански, 201) и колубарском говору (Ник. Б., Колубарски, 15). Ове дужине нису забиљежене у црногорско-херцеговачким говорима. Обаћки примјери *пȁри̯ēнца* (парионица) и *кȁди̯ēн̥ца* (кадионица): *учиóница* свједоче да дуљење *о*(<*л*) не би морало бити новијег времена.

Digitized by Google

40. Завршно *-а* у именице *доба* дуго је: *нěкō дōбā* (каже се кад одјутри), *глȳвō дōбā* (поноћ), *нà тōм дōбā* (пред порођајем).

41. Именице *осоје* и *присоје* имају дуго *-о-*: *Ȍсōје*, *Прйсōје*, као у Пиви и Дробњаку (Вуковић, АПД, 255) и Љештанском (Теш. М., 248).

42. Говори се *Ȍбрћење*, *сагрѐшење*, *Срѐтење*.

43. Именица *подне* има дуго *-е*: *пȍднē* и *пȍнē*.

44. Именице женског рода на консонант, које се завршавају суфиксом *-ост* и имају силазни акценат на основи, не чувају у зависним падежима дужине на суфиксу: *рȁдости*, *стȁрости*[8]; с друге стране, двосложне именице на *-ост*, које на почетном слогу имају (ʹ), немају дужине ни у ном. једнине: *мýдрост*, *слáбост*.[9]

45. Према Даничићевом *Мáчвани* у говору Обади је *Мáчвāни*, *Мáчвāнā*, *Мáчвāнима*.[10]

46. Вокал наставка генитива и инструментала једнине именице *мȁти-мȁтēр* дуг је: *мȁтерē*, *мȁтерōм*.

47. Слажу се са Даничићем генитиви множине т. *кȍстиӯ*, *кокȍшиӯ*, *нȍктиӯ* (чешће *нокáтā*).

48. Глас *и* у двосложном рефлексу јата *и[ј]е*, у наставцима придјева и замјеница, досљедно је дуг: инст. јд. м. р. *з дȍбрūем дрӯгом*, *са свȍūем чоéком*, ген. мн. *од стȁрūе љýдū*, *ȍд нашūе кȍмшūā*, дат.-инст.-лок. мн. *мȁторūем*, *вȁшūем*.[11]

49. Енклитички облици *јој*, *их* и *им* такођер су дуги: *штȁ јōј рѐче*, *нѐка ӣ тȁмо*, *да ӣм јȁвӣм*.[12]

50. Наставак ген.-ак. јд. личних замјеница првог и другог лица, повратне замјенице, личне замјенице 3. л. јд. м. рода и замјеница *ко*, *што* — увијек је дуг: *мѐнē*, *тѐбē*, *сѐбē*, *њѐгā*, *кȍгā*, *чѐгā*; исп. и *ȍвāј-ȍвогā-ȍвомē*, *ȍнāј-ȍногā-ȍномē*, *ȍтāј-ȍтомē*, — *кȍмē* (дат.); в. т. 134.

---

[8] Обади су истуренија тачка јужнијих говора, насупрот љештанском (Теш. М., 174) и тршићком говору (Ник. Б., Тршићки, 386) и сјевероист. млађим н. шт. говорима (Ник. Б., ОМНА, 106) са дужином и у косим падежима (*млȁдōсти*).

[9] Као нпр. у горобиљском (Ник. М., 648), поцерском (Моск., 33), мачванском и колубарском говору (Ник. Б., Мачвански, 215; Колубарски, 12), супротно од јужнијих говора који углавном имају дуг суфикс.

[10] Као у љештанском (Теш. М., 257), горобиљском (Ник. М., 647), колубарском и тршићком говору (Ник. Б., Колубарски, 14; Тршићки, 386). Јужнији говори немају ових дужина.

[11] Ове дужине срећу се у сјеничком (Барј., НПСГ, 36) и у кореничком говору (Ласт., 759). Оне су, највјероватније, аналошке природе: *плȁвūе* : *плȁвӣ(х)*, *нȁшūем* : *нȁшӣм*.

[12] Ове дужине забиљежене су у Пиви и Дробњаку (Вуковић, АПД, 268), што дјелимично потврђује и Вук — „старином Дробњак из Петнице" — код кога је *јōј* и *ӣх*, али не и *ӣм* (Вук, Рј., Београд 1969, стр. XLIX и L); исп. и Ивић П., О Рјечнику, 130 и 131.

Digitized by Google

51. Прилози *кадē* (исп. *нèкадā*), *сàдē* (*сàдā*) имају увијек дужину посљедњег слога. Прилози *данас*, *ноћас* гласе двојако: *дàнас* (рјеђе *дàнāс*), *нòћас* (рјеђе *нòћāс*).

52. У компаративу прилога завршно *-е* је дуго: *бр̏жē*, *вӣшē*, *да̏љē*, *jа̏чē*; *рàдиē*.

53. Наставак 3. л. мн. през. глагола *хтјети* дуг је, као и 3. л. мн. футура: *òћē*, *дàћē*, *прòћē* и сл.

54. У говору Обади нема дужина т. *кру̏шкāма*; *гӣнути*, *пàдāти*, *мѝслити*; *гàрāв*, *кӣтњāст*.

55. У 2. и 3. л. јд. аор. изостају дужине на завршним вокалима код типова *пофалити*, *показати*, *забринути*: *пòмисли*, *пòкāза*, *зàбрину*.

56. У 3. л. мн. аор. наставак *-е* досљедно је дуг: *у̏зēшē*, *нòсишē*[13] и сл.

57. Дуљење пред сонантом код узлазних акцената другачије је од Вуковог: *покрòвац-покрòвца*, *прàвац-прàвца*, *лòнац-лòнца*, *синòвац-синòвца*, *удòвац-удòвца*, *òвца*, *òвна*, *òрла*; исп. т. 60.

58. И у слоговима са силазном интонацијом, у вези са дуљењем пред сонантско-консонантском групом, ситуација се, у цјелини гледано, прилично разликује од Вукове: *су̑нце*, *ȍвце*; *сла̏мка*, *тра̏вка*; *ја̏рца*, *ста̏рца*, *Ту̏рци*. Исп. и ситуацију код именица на *-ьје*, гдје обично нема групе сонант-консонант: *здра̑вље*, *зе̑ље*; *гро̑жђе* и *гро̏жђе*, *гво̏жђе*, *про̏шће* (али је *Оплōшће*, сокак у селу), *гро̏бље*, *ро̏бље*, *сно̏пље*, *ко̏пље*.[14]

59. У вези са поменутим дуљењем одвојено дајем један број властитих имена и етника ж. р., потом један број микротопонима гдје је могуће разликовати: а) примјере са кратким вокалом: *Го̏јко*, *Жи̏вко*, *Ма̏рко*, *Ми̏рко*, *Ста̏нко*, *Ми̏лка*; б) примјере са претежно дугим или претежно кратким вокалом (учесталији лик долази на прво мјесто): *Бра̑нко* и *Бра̏нко*, *Ви̑нка* и *Ви̏нка* (говорио је један седамдесетогодишњак), *Ӣвко* и *Ӣвко*, *Ју̑лка* и *Ју̏лка*, *ма̑јка* и *ма̏јка*, *Па̑вле* и *Па̏вле* (в. нап. уз Винка), *Ра̑нко* и *Ра̑нко*, — *Бойћанка* и *Бойћāнка*, *Грàдинка* и *Грàдӣнка*, *Нèђēљко* и *Нèдељко*, *Рàдōјка* и *Рàдојка* (исп. Винка); слична је ситуација настала послије редукције вокала у примјерима *Сре̏бēница* и *Сре̏беница*,

[13] Као у источнобосанском дијалекту (Броз., ИБД, 150), у говору Змијања (Петр., 18), у Ускоцима (Стан., 22), затим — дјелимично у Пљевљима (Руж., 161) и Колубари (Ник. Б., Колубарски, 15), гдје се јављају и примјери без дужине. Према усменој информацији Милице Радовић-Тешић ове дужине постоје и у говору Црквичког Поља, у Пиви.

[14] Интересантно је да дуљење вокала стоји у вези са интонацијом акцентованог слога. Наиме, слогови са (ˇˇ) подложнији су дуљењу (исп. горе *òвца* — *ȍвце*) него слогови са (ˋ). То потврђују и два говора југоисточно од Обади, љештански у коме је *удòвца*, *синòвца*, *òвца*, али *ја̏рци*, *кла̏нци*, *ста̏рци* поред *сла̏мка*, *тра̏вка* (Теш. М., 174) и горобиљски са ситуацијом *удòвца*, *òвца*, али *кòнци*, *ја̏рца* поред *стра̏нка*, *тра̏вка* (Ник. М., 632). Независно од овог проблема исп. ситуацију у Пљевљима (Руж., 117, 136, 169 и 170) и у Пиви и Дробњаку (Вуковић, АПД, 126) — гдје се може наћи низ примјера без дуљења.

Digitized by Google

Ђӯрчина и *Ђӯрчина вòда*; в) примјере са дугим вокалом: *Вôјка*, *Жӣвка*, *Зôрка*, *Нôвка*, *Стêвка*, *Стôјка*, — *Спасóвница* (микротоп.), — *Àнђēлко*, *Зàгōрка*, *Крỳшēвље* (микротоп.), *Нèвēнка*, *Слàвōјка*, *Стàнōјка*.

60. Из изложеног материјала јасно се види да најстарије обаћко становништво није знало за дуљење вокала пред сонантско-консонантском групом и да је ситуација била истовјетна или врло слична ситуацији у источнобосанском дијалекту (исп. Броз., ИБД, 151 и 152). Међутим, обаћки говор је врло рано дошао у додир са говором који је знао за дуљења вокала (исп. микротопониме *Крỳшēвље*, *Спасóвница*, *Плàндӣште*: *плàндовати* — сви на рубовима првобитне обаћке територије) и све до данас трпио утицаје са стране, што се лијепо види из властитих имена и неких примљених ријечи: *òлōвка*; *грỳнтōвница*, *смр̀тōвница*, *чѝтāнка*, *цр̀тāнка*, — *боровница* (не расте на обаћкој територији), али је, насупрот томе, обаћки говор прилично добро очувао првобитно стање.

61. У вези са дуљењима на јужнословенском тлу у ном. јд. именица мушког рода двојака је: *бôг*, *дôм* (исп. Пòмогō Бôг ỳ овāј дôм. Јеси л' дôма домаћине?), *пôст*, *рôг*, — *крâј*, *крôв*, *рâј*; — *бôк*, *стôг*; *змâј*.

62. Не скраћује се дуго вокално *р*: *кр̑в* (Пàла му кр̑в нâ очи), *цр̑в*, — *четвр̑так*, *четвр̑тка*, — *ỳ цр̑кву*.

63. За обаћки говор, да на крају споменемо, карактеристичан је и један посебан тип дужина. То су наративне дужине. Срећу се углавном у приповиједањима старијих Обађана. О њима се може рећи да су несталне и необавезне и да припадају реченичном току, а не конкретним ријечима. Досљедно се јављају на финалним слоговима ријечи, било у сантхију или на крају реченице. Каткад су дуже од стандардних дужина а по интонацији су, рекло би се, са блажом низлазношћу. Ево једног броја примјера:

ожѐнио сē, *снàшли смо сē*, *извѐли су гā*, *òтац мӯ*, *òћеш лӣ*, *прòшло ē*, *тӯрлӣ*, *склàњалӣ*, *пòбратилā*, *прòпастӣ*, *кỳкатӣ*, *òдē* (3. л. јд. аор.), *ỳбӣ* (3. л. јд. аор.), *ỳжнашмō*, *Вàсилиē*, *Вàсилиā*, *ѝдē Илиā*, *ѝдē Ђóрђо са Зàлаћā*, *вèчерӯ*, *слà[в]ӯ*, *Ср̀биӯ*, *њèгово̄*, *Вàсилиевō*, *двáнестерō*.

64. Скраћивање (ˊ) > (ˋ) забиљежио сам само код најстаријих Обађана, и то у ограниченом броју примјера: *вр̀иштати*, *нѐмајӯ*, *нѝсам*, *повѝка* (3. л. јд. аор.), *повѝкасмо*, *Пàрлоге*, *Тањѝћā* (ген. пл.).

65. У емфатичном изражавању забиљежио сам дуљење (ˋ) > (ˊ): *дóбро*, *јáшта*, *кáкӣ*.

66. За облике *ко*, *шта* и *ђе* карактеристично је то да се слог са (ˋˋ) дуљи уколико иза њега слиједи енклитика *је*: *кȍ* — *кô е тō*, *шта̏* — *штâ е*, *ђȅ* — *ђê е* (исп. и *мôе*, *твôе*, *свôе*, *двôе* поред *мȍе* и сл.). Тако је и у појачаном значењу, ван поменутог услова, кад ове ријечи стоје саме, опет: *кô*, *штâ*, *ђê* (исп. Моск., Поцерски, 47).

Digitized by Google

II. ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНТА НА ПРОКЛИТИКУ

67. Преношење акцента на проклитику још је прилично живо, али је недосљедно. Од истих лица биљежио сам случајеве као *ỳ Липовац* и у *Лйповац*.

68. Преношење акцента на проклитику у ак. јд. и ак. мн. именица *а*-основа т. *вòда* и *ѓла̏ва* овако изгледа:

а) *нӥз воду, за̏ ђецу, на̏ земљу, прѐ зору; на̏ ноге, — ỳ вōјску, ỳ глāву, за̏ дӯшу, на̏ рӯку;*

б) *нà срамоту* (али исп. Да му врти̑м ша̏лу за̏ срамоту), *крòза зем.ьу, — нӥза стрāну, нӥза стӯене*. О преношењу код именица т. *планина* в. т. 112.

69. Преношење акцента код именица м. р. *о/ио*-основа у типова који имају на почетном слогу стари (̏) или (^), опет је унеколико специфично:

а) *ỳ грāд, ӥз грāда, — на̏ бубањ, дȍ лāкта; за̏ појāс — прѐд Бога, ỳ госте, ỳ мēд, — ȍд воска* (али и *од вȍска*), *за̏ нокте, пȍд нокте;*

б) *ӥза грāда, ӥспод грāда, — нà дофāт, ỳ облāке, — ӥспод леда, — на̏ стожџēр.*

70. За разлику од Даничића, за разлику од других неких говора, у говору села Обади у највећем броју случајева не постоји прасловенско преношење код именица т. *мјѐсēц*: *ȍд амбāра, ỳ амбāр, ỳ вршāј* (али и *ỳ вршāј*), *нà кантāр, ỳ магацӣн* (исп. и *ỳ магацӣн*), *нà мјесēц, ỳ чардāк, — пȍд бусеном, пȍд јасеном, пȍт каменом* (али *ȍ камēн* и *ȍ камēн*), — *ỳ вјетар, дȍ ђавола.*

71. Именице ж. р. и-основа које имају на првоме слогу прасловенски (̏) или (^) правилно преносе своје акценте: *ỳ нōћ, дȍ кости, брѐ соли, — за̏ мāст, за̏ рџēч, ȍд глāди, — прѐд јесēн, на̏ памēт*. Само код именице *жалост* забиљежио сам преношење *на̏ жалōст* (поред *нà жалōст*).

72. Код именица неутр. *о/ио*-основа, у типова *злато* и *коло*, постоји старо преношење: *ȍ[д] злāта, ỳ мēсо, ỳ сиено* (исп. *сӣено*), *пȍ тēлу, — ỳ коло, ỳ поље, ỳ ребра*. За именицу *море* нисам нашао примјере прасловенског преношења.

73. Код именица ср. р. са (̏), који није прасловенски по поријеклу, разликујемо:

а) *за̏ срце, за̏ грло, на̏ љето, ӥз[ју]тра, ӯз брдо;*

б) *нà дрво, ỳ блато, пò блату, ỳ брашно, ỳ жито.*

74. Од именице *пут* забиљежио сам преношење *пȍт пӯт* и *пȍт пӯт, вин пӯта* и *пȍт пӯтем*. Иначе ова именица иде по типу *краљ* (али исп. *трӣ пӯта*). И код именице *рад* забиљежио сам двојако преношење: *на̏ рāд* (чешће) и *нà рāд* (код једног седамдесетогодишњака).

Digitized by Google

75. У говору села Обади постоји ново преношење у примјерима као што су *йрѐ цр̏кво̄м*, *ѐд ѝљӣва̄*, — *ѐд вра̏ба̄ца̄* (поред *од вра̏ба̄ца̄*), *ѐд Ру̑са̄* (поред *од Ру̏са̄*), — *у̏ су̑нце*, *ѝс ко̄ла̄* (али *брѐз лӣшћа* и *бре̏з лӣшћа*; — па и без преношења: *за ста̏рца*, — *из йӣса̄ма̄*), — *ѝш ку̑ће̄*, *нѐ ја-буку*, *нѐ йродају*, *брѐз ба̏шта̄*, — *йрѐ смр̏ти*, — *ѐд бра̏та*, *у̏ йлач* (ударити у плач), *иза̀ сна*, *исйрѐд бра̏та*, — *нѐ мјесто* (исп. *нѐ дрво*, *у̏ брашно*, *у̏ жито*), *йѐ селима*, — *за̀ јање*, *ѐд јањета*, *ѐд јарета*, *у̏ ђубрету*, *йѐ ћебетом*, *ѐт йрасета*. Али исто тако може се чути и *за ја̏ње*, *од ја̏њета*, *од ја̏рета*, *од йра̏сета*.

76. У вези са преношењем навешћу још неколико примјера: *добрѐ ӣтро*, *добар вече*; *да̑н ӣ йо̄ ѐра̄ња*, *ѝ* [*ј*]*а̄*, *ѝ нама*. На везник *да* акценат се не преноси у обичном говору: *да вйдӣм*, *да вйдӣш* (али исп. Шӣш мӣш нѐ мигӣш, дѐђи ма̑ла̄ дѐ видӣш! — припјев, „кантање" у колу).

77. О преношењу акцента са замјеница и њихових облика в. т. 135 — 141.

78. О преношењу акцента са бројева в. т. 146 — 147.

79. Досљедно је преношење акцента глагола на негацију *не*: *нѐ ра̄дӣм*, *нѐ волӣм*, *нѐ до̄ Бо̄г* = *не̏ до̄ Бо̄г*; исп. и аналошко преношење *нѐ моѓу* (чешће *не мѐгу*) и *нѐ зна̄м* (чешће *не̏ зна̄м*); — исп. и примјер *нѝ до сто̄ у̑ма̄*, са рјечцом *ни*.

80. У вези са непренесеним дугим силазним акцентом (у сложеницама) истичем да је код најстаријих и средовјечних *земљора̑днӣк*, *Југосла̑вија*; *Алекса̑ндар*; *Црного̑ра̄ца̄*, *Далмати̑на̄ца̄*, *Македо̑на̄ца̄*. Код млађих је *Југѐсла̄вија*; *Алѐкса̄ндар*; *Црнѐго̄ра̄ца̄* и сл.

III. АКЦЕНАТ ПОЈЕДИНИХ ВРСТА РИЈЕЧИ

1) *Именице*

Именице мушког рода на консонант

А) ИМЕНИЦЕ СА СТАРИМ АКЦЕНТОМ НА ПОЧЕТНОМ СЛОГУ

Локатив једнине

81. У овом падежу акценат се повлачи према крају, али недосљедно: *брије́гу*, *вије́ку*, *гла́су*, *зи́ду*, *зу́бу*, *ла́кту*, *снијегу*, — *у̏ амба̄ру*, *у вршају*, *дувару*, *нѐ Мјесецу* и *у мјесе́цу*, *у̏ чарда̄ку*, — *обича̑ју*, *на оте-љају*, *на йорођају*, *у сока́ку* — *на каме̏ну* (Цу̑ра пра̏вӣ ку̑ћу на каме̏ну) поред *нѐ камену*, — *нѐ йрсту*, — *мѐзгу*.

Digitized by Google

Номинатив множине

82. Именице типа *град*, као код Вука и Даничића, могу у овом падежу имати тројак акценат:

а) именице без множинског проширења *-ов/-ев-* имају (^): *бра̂ви*, *да̂ни*, *зу̂би*, *мра̂ви*, *цр̂ви* — и најмалобројније су. Наиме, упоредо са *бра̂ви* употребљава се и *бра̏вӣње*, а за другу сам забиљежио и лик *да̏нови* (код млађих и *да́нови*);

б) именице са множинским проширењем *-ов/-ев-* имају у већини случајева (ˆ): *бре̏гови*, *бр̏кови*, *да̏рови*, *ждра̏лови*;

в) именице са множинским проширењем *-ов/-ев-* имају у једном броју случајева (´) на првом слогу: *бо́лови*, *ве́зови*, *гро́здови*, *та́лови* (њем. Teil). Именица *црјеп* у овом облику има значење множине, као и именица *жцêр* (у једнини *цре̏пљика*, *жје̏рка*), али сам од једног информатора забиљежио *црје́пови* (у Даничића *цре̏пови*).

83. Именице *дио* и *вијер* имају двојак акценат у ном. мн.: *дје̏лови* и *дије́лови*, *вје̏рови* и *вије́рови*.

84. Именица *срп* је интересантна у том погледу што се у једнини акцентује по типу *стриц* а у множини по типу *дар*: *ср̂п-ср̂па*, — *ср̏пови*-*српо́ва̄-срп̏овима* (Др̂па̄ ко да не̂ма̄ ср́па; Макйвие ко̂се на чи̏вие а ср̏пове за̏ репове). Али ако се *срп* употријеби фигуративно (у значењу „жетелац"), у ген. мн. било би *ср̂па̄*.

85. Један број именица колеба се у једнини између типа *град* и типа *стриц* као *ва̂л*, *жу̂љ*, *спу̂ж* и *тво̂р* (обичније по првом типу). За именицу *вал*, у размаку од два дана, од истог објекта, забиљежио сам у једнини изговор и са силазним и узлазним акцентом у косим падежима.

86. Између врсте *б*, са једне стране, и врста *а*, а нарочито врсте *в*, са друге стране (в. т. 82), постоје блиски контакти: *да̂ни* и *да̏нови* (млађи ријетко и *да́нови*), *му́жови* и *му̏жови*, *та́лови* и *та̏лови*, *зи̏дови* (млађи ријетко и *зи́дови*), *је̏жеви*, *је́жеви* и *је́жови* (4 : 2 : 2 — узлазни углавном код млађих), *сње̏гови* (млађи и *снијéгови*); исп. *вје̏рови* и *вије́рови*, *дје̏лови* и *дије́лови*.

Генитив множине

87. Акценат ген. мн. обично је повучен према крају:

а) *да́на̄*, *зу́ба̄*, *мра́ва̄*, *цр́ва̄*, — *гово́ра̄*, *кома́да̄*, *курја́ка̄*, — *ђаво́ла̄*. Од *пилићи* ген. је *пи̏лӣћа̄*, а тако је и *па̏чӣћа̄*, *гу̏шчӣћа̄* и сл.;

б) *брего́ва̄*, *брко́ва̄*, *гласо́ва̄*, *дуваре́ва̄/дуваро́ва̄*, — *лакто́ва̄*, *ла̏ктōва̄* и *ла́ктōва̄* (5 : 2 : 1 — два посљедња лика углавном код млађих); *багрено́ва̄* и *ба̏гренōва̄* (5 : 3 — други акценат углавном код млађих);

Digitized by Google

в) *ва̏ло̄ва̄, гро̏здо̄ва̄, сп̏ужс̄ва̄*, али *дије́ло̄ва̄* (као у Даничића) и *дје-ло́ва̄, вије́ро̄ва̄* и *вјеро́ва̄*.

Дат.-инст.-лок. множине

88. Акценат се повлачи према крају, мада недосљедно:

а) *зу̏бима* (у Даничића *зу́бима*), *мра́вима* (у Даничића *мра̑вима*), *цр̏вима*, — *но̀ктима*, — *пријатѐљима* (као у Даничића), *прѝјатељима* (још ген. мн. има двострук акценат: *прѝјате̄ља̄* и *пријатѐља̄*, иначе је *прѝјатељ, прѝјатељи*, са (`) на првом слогу); *пр̏стима, пу̏лћима*;

б) *брего̀вима, зидо̀вима* (млађи ријетко *зи́довима*), *јежѐвима, јѐ-жевима, јѐжовима* и *је̏жевима* (2 : 4 : 1 : 1), — *гавранѐвима, курја̏цима* (млађи и *ку̑рја̄цима*), *рођа́цима, ујацима*, — *рого̀вима*, — *гушт̄јеро̀вима* (нема код Даничића), — *пр̏стено̀вима*[15] (нема код Даничића);

в) *бо́ловима, ва́ловима, гро́здовима, сп̏ужевима*.

Напомена: Именица *крај* има у множини устаљен (`): *крѐеви кра̀е̄ва̄, кра̀евима*[16].

Вокатив множине

89. У вок. мн. именица *војник* и *јунак* забиљежио сам повлачење акцента према почетку: *во̀јнӣци, ју̏на̄ци* (чешће *војни́ци, јуна́ци*).

Б) ИМЕНИЦЕ КОЈЕ НЕМАЈУ СТАРИ АКЦЕНАТ НА ПОЧЕТНОМ СЛОГУ

90. Множина именица типа *кључ* одговара Даничићевој норми: *а́мови, га́еви, гу́њеви, кључеви*, — *кљу́че̄ва̄*. Али сам од *лијек* забиљежио поред обичнијег *лије́кови* и *ле̏кови*[17], од истог објекта, попуњавајући упитник.

---

[15] По акценту ген., дат., инст. и лок. мн. им. м. р. са проширењем *-ов-/-ев-* обаћки говор главнином примјера иде међу говоре који (углавном) имају повучени акценат према крају ријечи (шумадијско-војвођански и источнохерцеговачки говори — без Вушовићевих говора и говора централне Херцеговине). Двије се ствари запажају: прво, идући од југа ка сјеверу расте број примјера са повученим акц. према крају ријечи и друго, код млађих постоји тенденција да у поменутим падежима преовлада акц. номинатива.

[16] Обаћку ситуацију имају србијански говори изнад 44 паралеле: тршићки, мачвански, колубарски и сремски (Ник. Б., Тршићки, 389; Мачвански, 205; Колубарски, 21; Сремски, 251), затим — поцерски (Моск., 18). Донекле само одступа љештански са стањем *кра̀јеви-крајѐва̄* (*кра̀е̄ва̄*) - *кра̀јевима - крајѐвима* (Теш. М., 177).

[17] Исп. код Вуковића у Пиви и Дробњаку *пу̏тови, шта̏пови, љѐкови* поред *пу́тови* (Вуковић, АПД, 193) и код Вушовића, гдје су неповучени акценти и иначе чешћи, *кра̏љеви, но̀жеви* (Вуш., ДИХ, 41).

Digitized by Google

91. У ген. мн. акценат се повлачи према почетку, али са изузецима: *свѐтāцā, ӣйāкā, — вȍлōвā, — ӣȍслōвā, ȍтрōвā, тȍвāрā*; исп. именице *зубић, йой* и *той*: *зу̏бӣћā, йȍйōвā* и *тȍйōвā*.[18]

92. Према Даничићевом *вѐнци, лáнци* у Обадима је *вије́нци, лáнци, — вије̂нāцā — лáнцима*.[19]

93. Ном. мн. именице *момак* код Даничића гласи двојако: *мо̀мци* и *мȍмци*. У овом говору је досљедно *мȍмци-момáкā-мȍмцима*.

94. Мјесто *орао* говори се *ȍрлōв, -ова*. У мн. је *орло̀ви* (Ка̏ко су сви̏ ско̀чили ко орло̀ви!). Млађи би рекли *ȍрлови-ȍрлōвā-ȍрловима*.

95. Даничићевом *ко̀њима* одговара акценат *ко̀њима*.

96. Именица *човјек* гласи *чо̀ек* и за њу су у косим падежима карактеристични дублети: *чо̀ека/чое́ка, чо̀еку/чое́ку, чо̀еком/чое́ком*.

Напомена: Заједнички називи фамилија по презименима изговарају се двојако у овим случајевима: *Аврáмовићи/А̏врамовићи, Глйтићи/Глйтићи, Сúмићи/Симѝћи, Сйаӣћи/Сйайћи, Цвије̂тиновићи/Цветѝновићи, Шу́ндићи/Шундѝћи*. Са првим акцентом говоре носиоци презимена, са другим остали.

97. Именица *бик* мијења се као именица *роб*: *би̏к, би̏ка*.[20]

Именице средњег рода

98. Не врши се помјерање акцента према крају у лок. јд. им. ср. р. *о/ио*-основа, као ни код консонантских основа истог рода. Примјер *у ме́су* није више локатив именице *месо* (он гласи *у̏ мēсу, у мēсу*), већ устаљена синтагма са придјевским значењем „дебео, угојен": *Мо̂рāм да га йродāм док је у ме́су*.[21]

---

[18] Као у Љештанском (Теш. М., 177), Пљевљима (Руж., 118) и Ортијешу (Пецо, Ортијеш, 8).

[19] У овом случају Обади се слажу са ортијешким (Пецо, Ортијеш, 10), тршићким (Ник. Б., Тршићки, 389) и љештанским говором дјелимично, пошто је тамо поред редовног *вѐнци* (ријетко и *вêнци*), иначе је *лáнци - лâнāцā — вѐнцима* (Теш. М., 177) и говором Пиве и Дробњака (Вуковић, АПД, 191).

[20] Као у горобиљском (Ник. М., 632), ортијешком (Пецо, Ортијеш, 8) и љештанском говору, према усменом обавјештењу Милосава Тешића.

[21] Ова појава распространјенија је у источнобосанском дијалекту: *ме́су, злáту, тије́лу, дрвѐту, рамѐну, тјемѐну* (Броз., ИБД, 151). У Пиви и Дробњаку засвједочена је само код именице *месо* и *злато*: у *злáту* (у значењу „златан", по усменом обавјештењу Милице Радовић-Тешић из Црквичког Поља у Пиви), *у ме́су* (кад се мисли на живо месо: *добар во у ме́су* — иначе је *у̏ мēсу*) (Вуковић, АПД, 252). Исп. и у Ортијешу *дȍбар је у ме́су*, али *ку́йус нā мēсу, вас у злáту*, али *сйâвā нā злāту* (Пецо, Ортијеш, 33). Обаћки примјер биће ближи Пиви и Дробњаку него источнобосанском дијалекту.

Digitized by Google

99. У вези са Сосировим и њему аналошким акцентом у ном. мн. *о/цо*-основа ср. р., са старим акцентом на почетном слогу, забиљежио сам ове примјере:

а) *звòна, пòља, — пòља̄, пòљима*;

б) *бр̏да, др̏ва, мјѐста, сѝта, — сѝта̄, сѝтима.*

100. Именице средњег рода *о/цо*-основа, које немају стари акценат на првоме слогу, у плуралу могу имати двојак акценат:

а) повучени: *бр̏вна* (у ном. јд. *бр̏вно*), *пѐра, сѐла, чѐна*. У ген. мн. је *бр̏ва̄на̄, пѐра̄, рѐба̄ра̄, се̂ла̄, че̂на̄* (Лу̏ка пе̂ра̄, лу̏ка̄ че̂на̄, лу̏ка утучѐна), а дат. мн. *бр̏внима, пѐрима, сѐлима, чѐнима*; исп. *òкно*: *ȍкна* (ном. мн.), али је *ока́на̄, òкнима*;

б) неповучени, вјероватно аналошки: *бр̀вна, рѐбра, сѐдла, сѐла* (исп. и *сѐла̄, сѐлима*), *чѐна*[22], — што је чешће код млађих.

101. Множински облици именице *йрса* овако се акцентују: *йр̏са-йр̏са̄-йр̏сима*. Код једне жене (70 год.) је *йр̏си-йр̏сиу̑-йр̏сима*.

102. Именица *сијено* има необичне акценте и у јд. и мн.: *сѝено, сѝена, сѝену, сѝеном*; у мн. је *сиѐна, сие́на̄* (*сиѐна̄*), *сиѐнима*; исп. *за̏ сиено, кра̏ј сиена*.[23]

103. Именица *воће* има кратки узлазни акц.: *вòће, вòћа, вòћем, вòћу* (Жи́вио би о вòћу, тј. од воћа).

104. Оружани сукоб међу народима зове се *ра̏то*. У множини иде као именица мушког рода и има дублете: *ра̏тови/рàтови, ра̏то̄ва̄/рàто̄ва̄, ра̏товима/рàтовима*.

105. Плуралија тантум *враша, леђа, усша* по правилу не преносе акценат на предлог: *вра́та, за вра́та, вра́тима/вра̀тима; ле́ђа, за ле́ђа ле́ђима/лѐђима; у́ста, из у́ста̄, у́стима*. Међутим, чуо сам код једне жене *на̏ у̑ста*.

106. Именице са суфиксом *-ишше* имају досљедно дужину на том суфиксу. И кад нису у питању микротопоними, акценат не прелази на ту дужину. У вези с микротопонимима исп. *Рàжи̂шта* и *Ражи́шта, Лани́шта, Цркви́шта*.[24]

---

[22] Овај акценат се, рјеђе или чешће, срећe скоро у свим источнохерцеговачким говорима јужно од 44 паралеле. Нпр. у Пљевљима (Руж., 133), Ортијешу (Пецо, Ортијеш, 32) и у Дубровнику овај акценат је тако рећи преовладао. Дакле, Обади су, заједно са Љештанским (Теш. М., 179), истуренија тачка јужнијих говора.

[23] Исп. у Пиви и Дробњаку *сѝјено, — сијѐна - сијѐна̄* (и *сије̏на̄*) *- сијѐнима* (Вуковић, АПД, 252).

[24] Исп. у горобиљском микротоп. *Конопљи́шта* (Ник. М., 703), у мачванском *кући́штима* (Ник. Б., Мачвански, 211), као и облике *букви́шта̄* и *гребени́шта̄* (Добри буквишта за гребеништа), које сам чуо од Милије Миливојевића из Ражане (западни обронци Маљена). И код Даничића је множина *гребени́шта* (Даничић, Акценти, 70). Међутим, у говору Змијања овај акценатски тип не само да је обичан него и претеже (Петр., 22).

Digitized by Google

107. Још бих само истакао у вези са овим именицама на *-иште* да према Даничићевом *го̏дишт̄е*, *два̏ришт̄е*, *ко̏сишт̄е*, *ло̏вишт̄е*, *о̏гњишт̄е|о̏гњ̄ишт̄е*, *су̏кништ̄е*, *пр̄иштишт̄е* (в. Даничић, *Акценти*, 65—59) стоје облици *го̏ди̑ште*, *дво̏ри̑ште*, *ко̏си̑ште*, *ло̏ви̑ште*, *о̏гњи̑ште*, *су̏кни̑ште*, *пр̄ити̑ште*, као и то да данашњем књижевном *и̏грали̑ште* и *вашарѝште* одговарају акценатски ликови *и̏грали̑ште* и *ва̏шери̑ште*.

108. Код именица средњег рода на консонант *т* у већем броју случајева не долази до скраћивања (ʹ) на трећем слогу од краја: *ја̏е-ја̏ета*, *ју̏не-ју̏нета*, *па̏рче-па̏рчета*, *свѝњче-свѝњчета*, *јаре́нце-јаре́нцета*, *пиле́нце-пиле́нцета*. Са скраћеним (ʹ) забиљежио сам *ђѐтета* (Нё чекам ја љёта беж ђѐтета), *клу̏сета* (млађи *клу̏сета*), *ко̏шета*[25] (само старији). За прзу су обичнији облици *ђе̏та*, *ђе̏ту*, *ђе̏том*.

109. Именице *т*-основа у множини помјерају акценат према крају: *јегѐта*, *јеге́та̄*, *јегѐтима*; *пенџѐта*, *пенџе́та̄*, *пенџѐтима*, — *ђубрѐта* (фиг.), *ђубре́та̄*, *ђубрѐтима*, — *увѐта*, *уве́та*, *увѐтима*.

110. Именица *презиме* може имати двојак акценат: *прѐзиме* (само старији) и *пре́зиме* (и старији), *прѐзимена|пре́зимена*, *прѐзименом|пре́зименом*. У множини је *презимѐна*, *презиме́на̄*, *презимѐнима*.

Именице женског рода

а-основе

111. Стари акценат именица ж. р. *а*-основа т. *глава* и т. *роса* показује висок степен очуваности у акузативу једнине: *гла̏ву*, *гра̑ну*, *гре̑ду*, *ду̏шу*, *стце̑ну*, — *во̏ду*, *гла̏мњу* (ном. јд. *гла̏мња*), *да̏ску*, *же̏љу*, *зо̏ру*, *ро̏су*. Али сам код млађих забиљежио и *гре́ду*, *клу́пу*, *смре́ку*, *стце́ну*, — *гла̏мњу*, док сам лик *да̏ску* слушао и код старијих.

112. Тип *даљина* има у ак. јд. акц. као у ном.: *брзѝну*, *ведрѝну*, *висѝну*, *врућѝну*, *жестѝну*, *ширѝну*. С проклитиком поред *у̏ висину*, *у̏ дубину*, *у̏ ширину* (У̏ висину вѝсио, у̏ ширину шѝрио! — благосиља мајстор кад му се дар донесе на сљеме) — чују се и новији ликови *у висѝну*, *у дубѝну*, *у ширѝну*, па и чешће, посебно код млађих.

113. Забиљежио сам примјере са очуваним старим акцентом у дат. јд. именица *а*-основа т. *глава* и *роса*: *во̏јсци* (али исп. и *во́јци*), *гла̑ви*, *ду̏ши*, — *во̏ди*, *го̏ри*, *ђе̏ци*, *зе̏мљи* (Тѐшко зѐмљи ку̏де̄ во̏јска про̑ђе), *зо̏ри*, *ло̏зи*, *со̏ви*. Тип дат. јд. *сиро̏ти* нисам забиљежио.

[25] Кад се узме да пљеваљски говор, на југу, тако рећи досљедно чува ове дужине (Руж, 135) и да их сјевернији, колубарски (Ник., Б., Колубарски, 23) и тршићки (Ник. Б., Тршићки, 390) опет скраћују, онда се за Обаде може рећи да више гравитирају јужнијим говорима, који у цјелини имају мање примјера са скраћеним акцентом. Исп. још Вуковић, АПД, 261 и ситуацију у кладањском говору: *ја̀јета*, *жума̀нцета*, *бјела̀нцета* (Рем., 125), што је ближе нпр. Тршићу него Обадима.

Digitized by Google

114. Ном.-ак. мн. именица *а*-основа т. *глава* и *роса* гласи *гла̂ве, гра̂не, гре̂де, сти̯е̂не*, — *во̏де, пи̏ле, ме̏ђе, же̏ље*. Напомињем да сам код млађих чуо *гре́де, смре́ке, да́ске*. Тип *ведрина* има скоро досљедно (ˋ) акценат на претпосљедњем слогу: *брзѝне, висѝне, даљѝне, дубѝне, жестѝне* (= *врелѝне*), *планѝне*. Али је у устаљеним обртима *бр̏зине* („Да̂ј ми ћудине, да̏ћу ти бр̏зине", рекао вук псу), *вѝсине* (нѐбеске̄ вѝсине), *вру̏ћине* (ѝлинске̄ вру̏ћине).[26]

115. Заступљено је скраћивање ˊ > ˋ у дат.-инст.-лок. мн. именица *а*-основа т. *глава* : *гра̀нама, грѐдама, клу̀пама, пѐтама, стјѐнама*. Али исп. и случајеве у којима нема скраћивања: *гре́дама* (млађи), *свѝњама* (сви тако).

116. Ген. мн. именица *рука* и *нога* гласи *ру̏кӯ, но̏гӯ*. Само једна жена педесетих година говори *ру̏кӯа* и *но̏гӯа*.[27]

117. Именица *ријека* у низу микротопонима, не само на обаћкој територији већ и шире, гласи *ри̯е̂ка*: *Ри̯е̂ка, По̀точа̄рска̄ ри̯е̂ка, Ло̀зничка̄ ри̯е̂ка* и сл.; код старијих је и у говору тако, а млађи под утицајем школе говоре *ри̯е́ка*.[28]

Напомена: Именице *башча* и *лампа* имају по три акценатске могућности: *ба̂шча, ба́шча, ба̏шча* (*у̏ башчу* — још код понеког од старијих; исп. и микротоп. *Ба̀шче*); *ла̂мпа, ла́мпа, ла̏мпа* (ријетко као и *ба̏шча*); исп. и *то̀рба* поред *то̏рба, чо́рба* поред *чо̏рба*.

и-основе

118. У говору села Обади досљедно је повлачење акцента према крају у лок. јд. именица и-основа ж. р. са силазним акцентом на основи: *кр̀ви, ла̀жи, ра̀жи*, — *радо̀сти, вла́сти, сла́сти*, — *буја́ди*, — *прегр̀шти*.

119. У генитиву множине налазимо акценатску алтернацију у облицима као *но̀ћӣ, шћѐрӣ*, — *мило̀стӣ, болѐстӣ, бура́дӣ, ждреба́дӣ, јара́дӣ, тела́дӣ*.

---

[26] Као што се види, овдје изостаје досљедност акценатских алтернација коју Брозовић наводи за источнобосански дијалекат (Броз., ИБД, 152), Ружичић за Пљевља (Руж., 139), Московљевић за Поцерину (Моск., 5) и Николић за Тршић (Ник. Б., Тршићки, 390), али изложени материјал наводи на закључак да су обаћки облици *дубѝну* — *дубѝне* као и *гре́ду* — *гре́де* — *гре́дама* новијег постања, било самосталним развојем говора или извањским утицајима.

[27] Исп. у кладањском говору (Рем., 127) и у Посавини (Ившић, ДПГ, 119) облике *но̏гӯва̄* и *ру̏кӯва̄*.

[28] Исп. у Љештанском микротоп. *Ри̯е̂ка*, иначе је *ри̯е́ка* (Теш. М., 179), у Јаребицама (код Драгинца — по усменој информацији Милована Радивојевића, професора у Драгинцу) *Ре̂ка, ко̏д Ре̂ке̄*, затим у Пљевљима *ријѐка* — *ри̏јеку* — *ри̏јеке* (Руж., 138) и код Вука, у Рјечнику *ријѐка* — *ри̏јеке*, што значи да је (^) у ном. јд. могао настати према облицима у којима се и иначе јављао.

Digitized by Google

120. Падежи множине на *-има*, као и лок. јд. помјерају акценат према крају: *кòстима*, *лàжима*, *шћèрима*, — *милòстима*, — *влáстима*, — *мачáдима*, *пашчáдима*, *чељáдима*.

2) *Придјеви*

121. Не чува се разлика у неодређеном виду међу облицима који су мијењани по Сосировом закону (ж. р. јд. и ср. р. мн.) и облицима у којима није било услова за дјеловање поменутог закона (ср. р. јд. и ж. и м. р. мн.). Другим ријечима, не постоји однос који би се изразио формулом *нȍв-нòва-нȍво*.

122. Акценатску ситуацију код придјева неодр. вида илуструју сљедеће групе примјера:

а) *мȅк-мèка-мèко* (овако и *вед*, *дуг*, *крт*, *лак*, *мрк*, *прав*, *пруг*, *чист*); *брȉстар-брȉстра-брȉстро*[29] (овако и *бридак*, *ведар*, *гибак*, *гладак*, *добар*, *модар*, *мокар*, *обал*, *оштар*, *сладак*, *снизак*, *танак*, *топал*, *узак*, *фришак*);

б) *крàтак-крàтка-крàтко*[30] (овако и *постан*, *ситан* и *цјепак*, а нешто рјеђе и примјери из горње тачке *витак*, *плитак* и *топал*);

в) *злáтан-злáтна-злáтно* (овако и *гладан*, *крупан*, *мрсан*, *мудар*, *мутан*, *раван*, *рцедак*, *сјајан*, *таван*, *тежак*);

г) *млâд-млáда-млáдо* (овако и *благ*, *вруħ*, *жив*, *јак*, *крив*, *љут*, *млак*, *сам*, *сив*, *сув*, *тврд*, *чест*); о придјеву *јак* в. т. 374;

д) *бȏс-бòса-бòсо*;

ђ) *нȍв-нòва-нȍво* (овако и *здрав*, *лош*, *пјан*, *пун*, *сит*, *спор*); *влȁжан-влȁжна-влȁжно* и *жȉтан-жȉтна-жȉтно*; *вȅсела-вȅсело* (овако и *воден*, *балав*, *брашњав*, *буђав*, *дрвен*, *земљан*, *матор*, *сукнен*);

е) *јȅднāк-јȅднāка-јȅднāко*, *кр̏вāв-кр̏вāва-кр̏вāво*.

123. Одређени вид придјева типа *мек*, *бристар* и *кратак* — кад се изузму примјери *рȍм*, *дȍбар* и *прȁв* (*рȍмӣ*, *дȍбрӣ*, *прȁвā кȁфа*, али је *прȁвā бȕква*) — има, разумије се, кратки узлазни акценат: *мèкӣ*, *вèдӣ*, *лàкӣ*, *мр̀кӣ*; *брȉстрӣ*, *брȉткӣ*, *вèдрӣ*; *крàткӣ*, *пòснӣ*; о придјеву *дуг* в. т. 127.

124. Код одређеног вида придјева типа *златан* постоје двије акценатске могућности:

а) *крȕпнӣ кȕруз*, *мр̀снӣ*, *рјȅткӣ*, *тȅшкӣ кȁмēн*;

б) *глâнӣ*, *злâтнӣ*, *мȗдрӣ*, *мȗтнӣ*, *рâвнӣ*, *сјâјнӣ* и *тâвнӣ*.

[29] Исп. истовјетне акц. типове у Ортијешу (Пецо, Ортијеш, 39), Пиви и Дробњаку (Вуковић, АПД, 278 и даље), затим у Пљевљима (Руж., 142—143).

[30] Вуковић по овом типу наводи примјере *витак* и *ситан* (Вуковић, АПД, 281), док у пљеваљском говору овако се мијењају *сладак*, *гладак*, *жидак*, *кратак*, *плитак*, *танак*, *узак*, *низак*, *ситан*, *посан* и *бистар* поред *бȉстар* (Руж., 142). Исп. примјере истог типа и у Пољици у Лици: *сùтан*, *слàдак*, *нùзак*, *тàнак* (Павлица, 87).

Digitized by Google

125. Одређени вид придјева типа *млад* има дуги силазни акценат: *мла̑дӣ, бла̑гӣ, вру̑ћӣ, жи̑вӣ* итд. Међутим, у именичкој служби и у устаљеним синтагмама је *вру̏ћа̄* (варена ракија), *љу̏та̄* (препеченица), *рѐдна̄ ча̏ша, чѐсто̄ сѝто*. Овамо иде и придјев *ту̏ђӣ*, који се не употребљава у неодређеном виду. Облик *свети* има два лика: *свѐтӣ* и *све̑тӣ*.

126. Придјев *бос* има у одређеном виду два акцента: *бо̏сӣ* и *бо̀сӣ*.

127. Одређени вид придјева типа *нов* има двије акценатске могућности:

а) *но̏вӣ, здра̏вӣ, ло̏шӣ, пја̏нӣ, пу̏нӣ, си̏тӣ, спо̏рӣ*;

б) *здра̑ва̄ но̀га, ста̑рӣ*.

Придјев *дуг* у одређеном виду иде са примјерима типа *мек*, али у микротопонимима је *Ду̏га̄ њи̏ва, Ду̏гē њи̏ве*.

128. Придјеви типа *влажан* имају двојак акценат:

а) *ду̏пла̄ вра́та, цвјѐтна̄ ѐвта, ча̀снӣ по̑ст*; ове придјеве нисам чуо у неодређеном виду нити изван синтагми;

б) *вла̏жнӣ ду̏а̑н, жи̏тна̄ ку̏тиа, ру̏чнӣ са̑т*.

Придјев *торни* има дуги узлазни акценат: *то́рнӣ*.

129. Придјеви типа *дрвен* тројако гласе:

а) *др̏венӣ кли̏н, ба̏лавӣ, бра̏шњавӣ, бу̏ђавӣ, су̏кненӣ ка̀пу̑т*;

б) *вѐселӣ, ма̀торӣ*;

в) *водѐнӣ су̑д, дрвѐна̄ би̏љка, марвѐнӣ пи̏ац, тиквѐно̄ сје̏ме, пушча̀но̄ зр̏но, црквѐна̄ а̀влиа, земља̀нӣ шпо̏рет*.

130. Досљедно је *дѐснӣ* и *но̀ћнӣ*.

131. Примјери типа *ла̀дна̄*, који данас не чине продуктивну акценатску категорију и који се јављају углавном у устаљеним синтагмама или као поименичени придјеви, траг су у прошлости приснију везе обаћког говора са говорима у западној Србији.[31]

132. Придјеви *висок, дубок, широк* имају акценат као код Даничића: *ви̏сок-висо̀ка-ви̏сокӣ* и сл.; придјев *дугачак* има *ду̏гачак* (*дуга̀чак*), *дуга̀чка*, — *ду̏гачкӣ*.

133. Разликује се акценат неодређеног вида ср. р. од акцента прилога : *лије́по* : *лије̑по*, *ми́рно* : *ми̑рно*, *мр̀ско* : *мр̏ско*; *мѐко* : *ме̏ко*, *ду̏го* : *ду̏го*, *сѝтно* : *си̏тно*; ипак исп. *бр̑зо*=*бр̑зо* (прил.).

134. Суперлативски префикс *нај-* има досљедно (̏): *на̏јбољӣ, на̏јдаљӣ, на̏јскупљӣ, на̏јста̀рӣ, на̏јумо̀рнӣ*. Као што се види из ових при-

---

31 Исп. Ник. М., Горобиљски, 642; Теш. М., Љештански, 180; Ник. Б., Колубарски, 24—25; Тршићки, 392; Мачвански, 217—220; Моск., Поцерски, 41 — гдје ови примјери чине живу акценатску категорију.

Digitized by Google

мјера, у компаративу (који је у саставу суперлатива) акценат се чува само ако је компаратив тросложан и, према томе, има (ˋ) на трећем слогу од краја.

3) *Замјенице*

135. Акценат ген.-ак. и дат.-лок. личних замјеница 1. и 2. л. јд. и повратне замјенице *себе* може се овако представити: *мѐнē*, *кȍд менē* (исп. *ӣокрај менē*), *мѐни* (ријетко *мȅни*), *о мѐни* (ријетко *ȍ мени*), — *тѐбē*, *дȍ тебē*, *тѐби* (ријетко *тȅби*), *о тѐби*, — *сѐбē*, *кȍ себē*, *ӣсӣо себē*[32], *сѐби* (ријетко *сȅби*), *о сѐби* (али исп. Мӣслӣм сам ȍ себи); у инст. јд. је *сȁ мнōм*, *с тȍбōм* и сл.

136. У везама једносложних или двосложних приједлога, са једне стране, и енклитичких облика личних замјеница 1. и 2. лица и повратне замјенице *себе*, са друге стране — постоје два типа преношења: *зá ме*, *нá те*, *зá се*, — *ȕзā ме*, *ȕзā те*, *ӣрȅдā се*.

137. Замјенице *он*, *шта* и *ко* овако се акцентују (и мијењају): *ôн* (ријетко *ȍн*[33]), *њѐгā* (*њȅг* x 1), *кȍд његā*, *ӣрѐко његā*, *њѐму* (ријетко *њȅму* и *њȅм* x 1), *ш њӣм* (*ш њӣме*, *ш њиме*, *сà њӣм(е)*), *о њѐму* (*ȍ њему*); *шта̑*, *чѐгā* (*чȅг* x 1), *ȍ чегā*, *нѝ о чегā*, *чѐму*, *ш чӣм* (*ш чӣме*, *ш чиме*), *сȕ чӣм*, *нѝ о чему*, *о чѐму* (али *нēмā нȁ чему*, као одговор на захваљивање); *кȍ*, *кòгā*, *ȍд когā*, *кòмē*, *с кӣм*, (*с кӣме*, *с киме*); — са облика *кȏг* (ген. од *који*) преношење је двојако: *ȍд кȏг* и *òд кȏг*. Замјеница *ко* са партикулом *годи* има два значења: *кòгоди* (неко) и *ко гȍди* (било ко); у промјени је само *когā гȍди*, *комē гȍди* и сл. (овај пут само у другом значењу). Тако је и *шта̀годи* (нешто), а *шта гȍд(и)* (било шта); у промјени *чегā гȍди*, *чему гȍди* и сл.

138. Дат. јд. од *òна* је *њȏј*, *њȏјзи* и *њо̀јзи* (3 : 4 : 2); проширени облици појављују се и без *ј*: *њози*. У инст. јд. је *ш њо̂м* (*ш њо̂ме*, *ш њо́ме*, *сà њо̄м(е)*).

139. Замјенице *ми*, *ви*, *они* имају сљедећу промјену: *мӣ-нас(ке)*-*нáма* (с проклитикама: *ѝ мӣ*, *ȍд нас(ке)*[34], *ѝ нама*, *међȕ нама*; енкл.:

---

[32] Говори с овом дужином простиру се од Пљеваља, на југу, до Срема, на сјеверу. Али и међу њима има разлике. За једне само важи однос *мѐнē* — *кȍд менē* (Руж., Пљеваљски, 147; Ник. М., Горобиљски, 642; Теш. М., Љештански, 181; Моск., Поцерски, 49), у другима је *мѐнē* — *кȍд мене* (Ник. Б., Трипћки, 392; Мачвански, 220—221; а по свој прилици и у Срему, Сремски, 231), док у колубарском нема преношења (Ник. Б., Колубарски, 15). Обади очигледно иду у прву групу говора. Међутим, сасвим по страни од ових говора, који се и територијално надовезују, поменута дужина јавља се, додуше одвећ ријетко, и у говору Змијања (Петр., 19).

[33] Исп. нпр. Вуковић, АПД, 267 и Милас, Мостарски, 95 — гдје је досљедно *ȍн*, док је у Дубровнику (Реш., Bet. 145), источној Херцеговини (Пецо, ИХ, 187) и Змијању (Петр., 105) *ôн* и *ȍн*.

[34] Исп. у сарајевском говору *нäс*, *вäс*, *њӣх* (Шурм., 202).

Digitized by Google

нас и *нам*); *вū-ва̏с(ке)-ва̏ма* (с проклитикама: *нѝ вū, о̏д вас(ке), нѝ вама, међу̏ вама*; енкл.: *вас* и *вам*); *они-њӣ(ке)-њи̏ма* (с проклитикама: *о̏д њи(ке), ѝ њима, ш њи̏ма, сà њима*; енкл.: *ӣ* и *ӣм*); мј. *њӣ(ке)* и *њӣ* х 1. Неки млађи почињу да говоре *на̑с, ва̑с*, али то није изворна црта, већ новији утицај на обаћки говор.

140. Облици замј. ж. р. *моја, твоја, своја* и *која* имају у промјени досљедно (ˋ). Али с приједлозима је *ѝз мое̄, у̏ мојӯ, зà мојо̄м, ѝс кое̄, испо̀д мое̄.*

141. Показне замјенице се мијењају по замјеничкој и придјевској промјени: *о̏ва̄ј (о̏вӣ)*[35], ген. *о̏воїа̄=о̏во̄ї(а)*, дат. *о̏воме̄=о̏во̄м(е)*; у преношењу је *о̀д овоїа̄=о̀д ово̄ї(а)*; *о̏на̄ј (о̏нӣ)*, ген. *о̏ноїа̄=о̏но̄ї(а)*, дат. *о̏номе̄= =о̏но̄м(е)*; у преношењу је *о̀д оноїа̄=о̀д оно̄ї(а)*. Исп. *сва̏ко-сва̏кӣ, нѐко-нѐкӣ*: *сва̏коїа̄=сва̏ко̄ї(а), нѐкоїа̄=нѐко̄ї(а)*, али је увијек *нѝкоїа̄*. При преношењу је исто као код показних замјеница.

142. Акцентоване ријечи могу губити акценат и постајати проклитике или енклитике. То су од врста појединих ријечи најчешће замјенице, али и друге ријечи и облици ријечи: *о̄н пѝшто̄, о̄н до̀шо, пи̏шта̄ о̄н*; *ја̄ о̀до, шта̏ ја̄ зна̑м*; исп. и *нѐћа̄* (<*нећу* + *ја*), *каже̄ нѐмо̄ј, реко, ја̄ о̀до*[36]; о овој појави в. више у текстовима.

4) *Бројеви*

143. Број један у косим падежима има досљедно (ˋ) акценат: *јѐдан-јѐно̄ї(а)*.

144. Ген. и дат. бројева *двије* и *три* гласе *двѝјӯ-двјѐма, трѝјӯ-трјѐма (трѝма* и *трѐма)*.[37]

145. Бројеви *девет, десет, двадесет, тридесет, педесет, шездесет* и *седамдесет* гласе *де̏ве̄т=де̏вет*[38], *де̏се̄т=де̏сет, два̀ес=два̀ис (два́десе̄т* и *два́дес), трѝес=трѝис (трѝдесе̄т* и *трѝдес), педѐсе̄т* и *педѐсет, шездѐсе̄т* и *шѐсе̄т*; исп. примјер *два̀ис ѝ пе̄т ова́ца̄*.

---

[35] Акценатска изоглоса *о̏ва̄ј*, понекад напоредо са *о̏вӣ*, пружа се правцем југозапад — сјевероисток, започињући у централној Херцеговини и губећи се у говорима Срема. Исп. у Ортијешу *о̏ва̄ј* — *о̏воїа̄* (Пецо, Ортијеш, 42), у источној Херцеговини *о̏вај* и *о̏вӣ* поред *о̀ва̄ј* и *о̀вӣ* (Пецо, ИХ, 187), у кладањском *о̏ва̄ј* и *о̏вӣ, о̏воїа̄* (Рем., 128), у источнобосанском *о̏вӣ* и *о̏нӣ* (Броз., ИБД, 153), у љештанском *о̏ва̄ј-о̏воїа̄* (Теш. М., 181), у Колубари *о̀ва̄ј* и *о̏ва̄ј* (Ник. Б., Колубарски, 25), у Тршићу *о̏ва̄ј (о̀ва̄ј)* (Ник. Б., Тршићки, 418) у Мачви *о̀ва̄ј* и *о̏ва̄ј* (Ник. Б., Мачвански, 222). У Посавини је *о̏ва̄ј* и *ова̑ј, о̏нӣ* и *онӣ* (Ившић, ДПГ, 161).

[36] Исп. нпр. исту појаву у говору Пиве и Дробњака (Вуковић, АПД, 269—271) и у говору источне Херцеговине (Пецо, ИХ, 189—195).

[37] Исп. у Вука *двѝјӯ, трѝјӯ, четирѝјӯ* (Вук, Рј., Београд 1969, XLVII), у Љештанском *двѝјӯ* и *трѝјӯ* (Теш. М., 224—225), затим — врло ријетко у говору Змијања *двѝјӯ* (Петр., 109).,

[38] Међу остале особине источнобосанског дијалекта Брозовић наводи и облике бројева *де̏вет* и *де̏сет*, без дужине (Броз., ИБД, 151).

Digitized by Google

146. У вези са преношењем треба навести *дваис й два̄, й тр̄и, й пе̄т*; *су̏ по два̄, су̏ по тр̄и* (у игри пиљака); *пре̏ко два̄, у све̏ четири но̏ге*.

147. Говори се *сто̂ ку̏ћа̄, два̂ бра̂та*; исп. *по́ киле̄* х 1.

148. Редни бројеви: *пр̏ви* (сви), *пр̏ви* (млађи) и *пр̏ви* (човјек, 40 год.); исп. још *се̏дми* и *о̏сми*.

5) *Прилози*

149. Прилози у говору села Обади показују велику акценатску и морфолошку многоликост. Ево неких од њих:

а) за начин: *бр̏зо=бр̑зо, по̏лако, по̏ла̄ко, пола́ко, пола́кице̄*;

б) за количину: *во̏лко̄, до̏сти, ма̏ло, ма́лко, ма́лкице̄, мно̏го* (код млађих), *мно̏го* (само старији);

в) за мјесто: *го̏ре=го̏ри=го̏р, гори́ка̄не* (говорила су и дјеца прије петнаестак година, данас понеко од старијих), *ну̏гори=ту̏гори*, — *ву̏гори, го̏ра̄мо*; *до́вде̄* (*до̂вде̄*), *до́тле̄* (*до̂тле*); *до̏ле=до̏ли=до̏л, доли́ка̄не* (в. горикане), *ну̏доли=ту̏доли*, — *ву̏доли, до̏ла̄мо*; *на̏за̄д*; *о́вде=о́вди, во́ди=ву́ди* (*ву̏ј*); *о̏да̄нде=ода́нде* (*ода́нде̄*), *о̏да̄нле=ода́нле* (*ода́нле̄*); *о̏нде̄* (*о̏нде̄ < одонуде*); *о́нде=о́нди=но́нди=ну́нди* (*ну̏ј*), *о̏та̄ле=ота́ле=о̏тле̄*;

г) за вријеме: *да́вно, да́мно* (код старијих), *да̀нас* (*да̀на̄с*), *но̀ћас* (*но̀ћа̄с*), *о̏нда̄=о̏нда̄к* (*о̏нда̄р(ке)*), *о̏пе̄=о̏пе̄т* (*јо̏пе̄=јо̏пе̄т*), *о̀тоич-о̀тоич, по̏сле, по̏тље, по̏тле, по̏шље* (за̀ пошље о̀ставити), *са̏д=са̀де̄* (*са̀да̄*).

6) Глаголи

а) Инфинитив

150. Глаголи код којих је у инфинитиву изражено помјерање акцента по Сосировом закону, одн. по закону метатоније, у говору села Обади гласе овако:

а) *до̀нцети, за̀нцети, про̀нцети*;

б) *у̏зети, за̀мрцети, у̏мрцети*; исп. *мрце́ти*;

в) *и̏зићи* (*изи́ћи* х 1), *о̀тићи, о̀бићи* (*оби́ћи* х 1);

г) *до́ћи, на́ћи, про́ћи, у́ћи*; одвећ ријетко *до̂ћи*;

д) *довѐсти, одвѐсти, провѐсти се*; *испѐћи, утѐћи*[39];

[39] Исп. Петр., Змијање, 25; Броз., ИБД, 154; Теш. М., Љештански, 182; Ник. М., Горобиљски, 644; Ник. Б., Колубарски, 28; Тршићки, 394; Мачвански, 224 — гдје је идентична ситуација, насупрот јужнијим говорима, у којима је акценат на префиксу (Вуковић, АПД, 306—307; Вуш., ДИХ, 61; Руж., Пљеваљски, 151; Пецо, ИХ, 160).

Digitized by Google

ђ) *вýћи, тре́сти*; али *ѝзвӯћи* и *извýћи* (8 : 1), *ѝстрēсти* и *истре́сти* (7 : 2), *ȍзēйсти* и *озéйсти* (6 : 3).[40]

151. У инфинитиву типа *јурнути* претеже (ʹ): *жи́тнути, јýрнути, клúснути, пáрнути, плáкнути* (суд водом), *ре́гнути*; ипак исп. *гӯрнути* и *гýрнути, звúзнути* (испустити „звиждук") и *звѝзнути* (ударити), *јáвнути се* и *јȁвнути се* (дем.), *пúснути* (испустити „писак") и *пѝснути* (фиг.); сличне дублете испореди код Вуковића (АПД, 308).

152. Глаголи типа *гранути* имају досљедно (ˋ): *бàнути, грàнути, кàнути, лàнути, плàнути, препланути, шàнути.*

153. Други важнији примјери: *гýжвати-погýжвати, јѐдрати-најѐдрати, крѐсати-накрѐсати се, — кашљýцати, мољàкати, пијуц(к)ати, шушкѐтати, — заýзимати, обýзимати, одýзимати, — гýтати (гӯтати) — прòгутати, ѝграти-пòиграти, забàсати, набàсати* (нема осн. гл.), — *кàшљати, лúвсати (лúпсати), пòливсати, јàукати, мàукати, пùукати, дòдиати, — лýтати,* али *пӯшћати* (свр.) и *пýшћати*[41] (несвр.), *спре́мати* (несвр.) и *спрȅмати*[42] (несвр.), — *затвáрати* (уч.) и *зàтварати*[43] (уч.), — *прȁвдати се, сýнчати се, — бáцити* и *бȁцити*[44], *спре́мити* и *спрȅмити*[42], *бӯшити-пробӯшити, дѝчити се, њӯшити-нàњушити, — крȅчити-окрѐчити, пӯстити-прòпустити крȍз рӯке, — ӯватити=ӯфатити; вúдити (вúђети), — гр̏мити (гр̑мити), — сјѐдочити* и *сједòчити, говóрити* и *говòрити* (понеко од старијих).

б) Аорист

154. У говору села Обади постојан је иницијални акценат 2. и 3. лица једнине аориста. Штавише постоје и тенденције његова ширења на 1. лице једнине. И ако управо као критериј узмемо акценат поменутих лица, код аориста се уочавају четири типа примјера:

а) примјери у којима је акценат 2. и 3. л. јд. аор. једнак осталим лицима: *дóђе, лѐже, òде, òстаде, пòбјеже, прòпаде, врúсну, клúсну; дȁде, пȁде, стȁде, брȁ, прȁ, звȁ, ѝгра, ткȁ, пȉ;*

[40] Ако се има у виду да нпр. Вушовићеви говори имају однос *трȅсти — ѝстрēсти* (Вуш., ДИХ, 61) и да је код Даничића *тре́сти — истре́сти* (Даничић, Акценти, 90—92), онда су јасни и мјесто и положај обаћког говора на линији југозапад-сјевероисток, са стањем *тре́сти — ѝстрēсти (истре́сти).*

[41] Исп. у Љештанском (Теш. М., 183) и Мачви (Ник. Б., Мачвански 224) *пӯштати = пýштати.*

[42] Као у Колубари, Мачви и Срему (Ник. Б., Колубарски, 28; Мачвански, 224; Сремски, 301).

[43] Исп. у Љештанском (Теш. М., 183) и Колубари (Ник. Б., Колубарски, 28) *отвáрати=ȍтварати,* затим у Горобиљу *отвáрати (ȍтварати)* (Ник. М., 644).

[44] Исп. *бȁцити (бáцити)* (Теш. М., Љештански, 183; Ник. М., Горобиљски, 644) и *бáцити = бȁцити* (Ник. Б., Тршићки, 394; Мачвански, 224; Сремски, 302). Код Даничића је *бȁцити* (Даничић, Акценти, 132), као и у селу Пољице у Лици (Павлица, 92), док нпр. Пива и Дробњак имају *бàчити* (Вуковић, АПД, 317).

Digitized by Google

б) примјери у којима је акценат 2. и 3. л. јд. аор. различит од осталих лица: *вȇзе*, *ву̑че*, *за̀несе*, *ѝзмаче*, *ѝзвади*, *ѝсплеше*, *на̀бра̄*, *до̏зва̄*, *о̏пра̄*, *о̏шкова̄*, *по̏шкова̄*, *при̏држа̄*, *про̏мцени*, *ра̏шчини*; исп. ниже четврту групу примјера;

в) примјери у којима се акценат 2. и 3. л. јд. аор. једначи са осталим лицима: *у̑зē*, *ѝзвади*, што је занемарљиво, пошто се може чути само у говору најстаријих појединаца;

г) примјери у којима је заступљено ширење акцента 2. и 3. л. јд. аор. на прво лице једнине, тако да се у том лицу појављују дублети: *донѐсо* и *до̏несо* (5:3), *на̀бра* и *на̀бра̄* (5:3), *до̀зва* и *до̏зва̄* (5:3), *о̀пра* и *о̏пра̄* (5:3), *иза̀пка* и *ѝзапка̄* (6:2), *на̀чу* и *на̑чу* (7:1), *о̀бу* и *о̏бу* (6:2), *на̀зу* и *на̑зу* (7:1), *по̀пи* и *по̏пи* (4:4), *по̀ли* и *по̏ли* (3:5), *у̀једо* и *у̏једо* (4:4), *за̀игра* и *за̏игра̄* (3:5), *насмѝа* и *на̀смиа̄* (2:6), *ѝзбриса* и *ѝзбриса̄* (2:6), *по̀гледа* и *по̏гледа̄* (2:6), *опрѐва* и *о̏прова̄* (2:6), *у̀дари* и *у̏дари* (3:5), *залѐго* и *за̀лего* (6:2) (2. и 3. л. *за̀леже* и *залѐже* 4:4); најстарији имају само први акценат, средовјечни и млађи један и други; — *озѐбо* и *о̏зēбо* (5:3 — посљедњи акценат углавном код млађих), *промцѐни* и *про̏мцени* (2:6 — први акценат само код најстаријих), *навѐзо* и *на̀вēзо* (3:5 — као код претходног глагола); — *изѝђо* и *ѝзиђо* (7:1), *обѝђо* и *о̏биђо* (5:3), *повѝка* и *по̏вика* (5:3), *запѝта* и *за̏пита* (5:3), *пока́за* и *по̀ка̄за*[15] (6:2) (код једног млађег информатора *по̀ка̄за̄*, није обаћка црта), *покре́ну* и *по̀кре̄ну* (6:2), *напѝса* и *на̏писа* (5:3); други акценат је, рјеђе или чешће, само код млађих. У посљедњој групи примјера у 2. и 3. л. јд. такође постоје дублети, с тим што се сада други акценат јавља и код старијих и млађих.

в) Глаголски придјев радни

155. Не чува се разлика између облика код којих је акценат мијењан по Сосировом закону и оних код којих поменути закон није дјеловао: *на̀чео-на̀чēла-на̀чēло*, *да̑о-да́ла-да́ло*, *ра̀здо̄-ра̀зда̄ла-ра̀зда̄ло*.

156. Радни придјев типа *тре́сти*: *вȇзо̄-вȇзла*, *-о*, *на̀вēзо̄*, *на̀вēзла* и *навѐзла* (7:2), *зȇбо̄-зȇбла*, *-о*, *о̀зēбо̄*, *о̀зēбла* и *озѐбла* (8:1), *тре̑со̄-тре̑сла*, *-о*, *на̀тре̄со̄*, *на̀тре̄сла* и *натре́сла* (7:2).

157. Од гл. т. *пећи* рад. придјев је *тȇко̄-тȇкла*, *по̀тēко̄*, *потѐкла*.

158. Други важнији примјери: *ѝшо̄-ѝшла*, *ѝзишо̄-ѝзишла*, — *ро̏бово̄-ро̏бова̄ла*, — *бѝо-бѝла*, *крѝо-крѝла*, *лѝо-лѝла*, *пѝо-пѝла*, *по̀пио* (*по̀пиo*)-*по̀пила*, — *да̑о-да́ла*; *про̀до̄-про̀да̄ла*, — *бје̏жо̄-бје̏жа̄ла*, *др̏жо̄-др̏жа̄ла*, — *ло̀капи-ло̀кала*, *ало̀капи-на̀локала*, *пѐњати-пѐња̄ла*, *тѐсати-тѐса̄ла*, *отѐсати-о̏тесала*, *гра̀ктати-гра̀ктала-за̀гракта̄ла*, *ро̀ктати-ро̀ктала-за̀рокта̄ла*,

[15] Исп. у Ортијешу *за̀писа̄*, *по̀вēза̄* поред *запѝса* (Пецо, Ортијеш, 47), на Змијању *у̏писа̄*, *про̏писа̄*, *за̏пома̄га̄* (Петр., 26), у Посавини *ја се про̀бӯди*, *ја се на̀смија̄* (Ившић, ДПГ, 190), у Љештанском *на̏ђе* = *на̀ђе*, *за̏писа̄* - *запѝса* (Тош. М., 183), у Поцерини *за̏пита* (Моск., 67) и у Мачви *ѝзиђе* (*изѝђе*), *за̏пита*, *у̏ка̄за се* (Ник. Б., Мачвански, 226).

Digitized by Google

сѝктати-сѝктала-за̏сиктāла, ла̀гати-ла̀гала-на̏лагāла, ѝскати-ѝскала-за̏искāла, — вију̀гати-вију̀гала-ви̏угāла-и̏звиугāла, громѝлати-громѝлала-гро̏милāла-на̏громилāла, гребѐнати-гребѐнала-гре̏бенāла-о̏гребенāла, копр̀цати се-копр̀цала се=ко̏прцāла се-ѝскопрцāла се, оба̀дати-оба̀дала|о̏бадāла-ра̏зобадāла, перу̀тати-перу̀тала-пе̏рутāла-о̏перутāла, тестѐрати-те̏стерāла=тестѐрала-на̏тестерāла, черу̀пати-черу̀пала|че̏рупāла-по̏черупāла — мо̀тати-мо̀тала-на̏мотāла, чѝтати-чѝтала (чи̏тāла)-про̏читāла, — чу̀пати-чу̀пала-на̏чупāла, — гла̀сати-гла̀сала-и̏згласāла, гу̀жвати-гу̀жвала-по̏гужвāла, — jѐдрати-jѐдрала-на̏jедрāла, лѝстати-лѝстала-у̏листāла, — за̀добио, — жде̏рō.

г) Глаголски придјев трпни

159. Ни овај глаголски облик не чува акценатску разлику између облика код којих је акценат мијењан по Сосировом закону (ж. р. јд. и ср. р. мн.) и облика на које се овај закон није односио (ср. р. јд. и м. и ж. р. мн.): *по̏че̄т-по̏че̄та, др̑жа̄н-др̑жа̄на.*

160. Трпни придјеви т. *вести*: *ву̀чен-вучѐна, -о, трѐшен-трешѐна, -о, ту̀чен-тучѐна, -о, вѐжен, вежѐна, -о* (мада је чешће *ве́женӣ џѐмпер, ве́жена̄ ко̏шуља* и сл.).

161. Други важнији примјери: *jѐден-ѝзеден, -а, -о, кра̏ден-у̏краден, -а, -о; сје̏чен-по̏сјечен, -а, -о; бје̏н-бјѐна, -о; пребѝјен-пребијѐна, -о; да̑т-да́та, -о, у̏да̄та; ва̑рено, у̏зва̄рено млије́ко, за̀чињен, -а, -о (за̀чи̏њен, зачињѐна, -о).*

д) Презент

162. Досљедно је изједначавање акц. 1. и 2. л. мн. са акц. осталих лица: *пе̏че̄м-пе̏че̄мо-пе̏че̄те; чи̏та̄м-чи̏та̄мо-чи̏та̄те; чѝнӣм-чѝнӣмо-чѝнӣте; бјѐжӣм-бјѐжӣмо-бјѐжӣте;*[46] *да̑мо, зна̑мо, тка̑мо* (ријетко *да́мо, зна́мо*).

163. Код глагола т. *пропећи, довести*, као и оних што иду по њиховом типу акценат је углавном на основи: *пропѐче̄м, испѐче̄м, довѐде̄м, одвѐде̄м* (*по̀ведеш*). Иста је ситуација и код глагола сложених од **нести*, затим код глагола сложених од *брати, звати, прати*: *донѐсе̄м* (*о̀днесе̄, по̀несе̄м*); *разбѐре̄м-набѐре̄м-пробѐре̄м, сазо̀ве̄м-назо̀ве̄м се-прозо̀ве̄мо; опѐре̄м-сапѐре̄м* (*о̀пере̄м*).[47]

---

[46] Као нпр. у селу Пољице у Лици (Павлица, 98), у говору Змијања (Петр., 116), у централној и сјеверној Херцеговини (Пецо, ИХ, 15—16), у Љештанском (Теш. М., 185) и дјелимично у Пиви и Дробњаку (Вуковић, АПД, 321).

[47] Исп. говоре у којима акценат није на префиксу: Пецо, Ортијеш, 45; Броз., ИБД, 155; Ник. Б., Мачвански, 227—228 и Сремски, 290—292). Западносрбијански ијекавски говори претрпјели су утицај јужнијих говора у којима је, као и у инфинитиву, акценат на префиксу. Међутим, трагови старијег стања још постоје (исп. Теш. М., Љештански, 185; Ник. Б., Тршићки, 395).

Digitized by Google

164. Глагол *ићи* има у презенту (ˮ): *ӣдēм-ӣдēмо-ӣдӯ* — који се на проклитику преноси као (ˮ): *нёи̯дēм, нёи̯дӯ*. Тако је и код глагола *јесӣи*: *јёдēм-јёдēмо-јёдӯ*; *нêдēм, нêдӯ*.

165. Други важнији примјери: *зâђēм, нâђēм, ӣôђēм* и *ӣôђēм*[48], *мôīу, мôрем* (*мôжем*), *не мôīу* (*нè моīу* х 1), *нè мерем*; *смӣēм се*; *ӣӣēм* (*ӣӣēм*), *дôбиēм* (*дôбиēм*), *зàдобиēм* (*зàдобиēм*), *зâвиēм* (*зâвиēм*), *ӣòдавиēм* (*ӣòдавиēм*), *ӣôкриēм* (*ӣôкриēм*); *дâēм*; *ӯдāēм* (*ӯдāēм*); *бàцāм-разбàцāм, кôӣāм-ùскоӣāм, чêшљāм-ӣичешљāм*; *ùмāм, нêмāм*; *мôшāм* и *мòшāм*; *нè ваљā* и *не вàљā*; *знâм, знâш* (*знâш, нè знаш* — жена, 70 год.), *знâјӯ* и *знàјӯ, нè знāм, нè знајӯ*; *дâјӯ* и *дàјӯ, нè дајӯ*; *ӣӯшћāм* (свр.) и *ӣӯшћāм* (несвр.), *сӣрêмāм* и *сӣрêмāм, зàшварāм* и *зàшвāрāм*; *ӣùшајӯ, ӣîрајӯ* (инф. *ӣîраши*); *кòмӣм-òкомӣм, īòвōрӣм* и *īòворӣм, сјèдочӣм* и *сједòчӣм, ӣрèноћӣм, бâцӣм* и *бâцӣм, сӣрêмӣм* и *сӣрêмӣм, жӯрӣм, ӯвашӣм, вӣдӣм, вӣдиш кàко е, жӣвӣмо, жӣвӣше, вôлӣм, издр̂жӣм*; *нӣе*; *òћу, нéћу, ôћеш* (у питању *òћеш ли*), *нêћеш, ôћемо, нêћемо*, 3. л. мн. *òћē, нéћē*.

ђ) Глаголски прилог садашњи

166. Гл. прил. садашњи у говору села Обади, за разлику од гл. прил. прошлог, чини живу граматичку категорију. Он може имати двојак акценат:

а) *крáдӯћи, ӣрéдӯћи*; *ôрӯћи, ӣӣшӯћи*; *кӯјӯћи, ӣӣӯћи*; *īлâбајӯћи*; *мӣслēћи*; *кр̂чајӯћи, ӣр̂чајӯћи* и *ӣр̂чēћи* — што је чешће;

б) *сједéћи, лежéћи* (исп. и *лèжēћи*), *сшоéћи* — што сам забиљежио само од поменутих глагола.

е) Глаголски прилог прошли

167. Гл. прил. прошли изгубио се из овог говора. Забиљежио сам примјер *ӣôшāј* (<*ӣошав*), у значењу приједлога *ӣрема*: *Йди ӣôшāј сиену*. *Йди ӣôшāј Пивӣцама*.

ж) Имперфекат

168. За имперфекат имам забиљежено *бӣā, бӣāше, бӣāсмо, знàдиā, знàдиāсмо, имàдиā, имàдиāсмо*.

---

[48] Као у говору Змијања (Петр., 114), у Љештанском (Теш. М., 185), Тршићу (Ник. Б., Тршићки, 396), Поцерини (Моск., 83) и Мачви (Ник. Б., Мачвански, 229).

Digitized by Google

з) Императив

169. У вези са акцентом императива навешћу примјере *ѝди-нѐђи*, *дòђи*; *бàцāј*, *ѝмāј* (имп. је риједак), *кòпāј*, *чѐшљāј*, *мòтāј* и *мȍтāј*, *др̏жи*, *при̏држи*, *àјде*, *àјмо*, *àјте*, *у̏зми*.

IV. АКЦЕНАТ И ТВОРБА РИЈЕЧИ

170. У вези са творбом именица и њиховим акцентом ваља навести сљедеће:

а) Забиљежио сам примјер глаголске именице на *-је* од перфективног глагола: *пòстање* (досљедно у спрегу *од пòстања*; у Вука *постáње*).

б) Властита тросложна имена на *-мӣр* имају (ˋ) на трећем слогу од краја: *Бу̀димӣр*, *Вѐлемӣр*, *Дѐсимӣр*, *Дрàгомӣр*, *Љу̀бомӣр*, *Рàдомӣр*. Тако је и *Мѝлорāд* (*Мӣлорāд*), *Свѐтозāр* и сл.

в) Двосл. лична имена на *-ан* и са (ˋ) на почетном слогу имају кратак вокал суфикса: *Дрàган*, *Ду̀шан* (чешће *Ду̀шāн*), *Зòран*, *Јòван*, *Мѝлан*; али исп. *Свѐтӣ Јовáни* (празник).

г) Код именица на *-ица*, углавном (изблиједјелих) деминутива, постоје два интересантна акценатска типа: први је са (ˊ) на претпосљедњем слогу: *Водѝца* (хидроним), *Косѝца* (микротоп.), *Краљѝца* (хидроним), *Њивѝца* (микротоп.), *Њивѝце* (микротоп.); са овим акцентом могу бити још *адѝца* (поред *àдица*), *башчѝца* (поред *Бàшчица*), *кобилѝца* (рјеђе *кòбилица*), *сикирѝца* (поред *сѝкирица*), *цурѝца* (поред *цу̀рица*)[49]; други је тип са (ˋ) на претпосљедњем слогу: *Божѝца*[50], *Драгѝца*, *Перѝца* (дем. од *Пéро* и сл.), — *блузѝца*, *ђудѝца*, *кантѝца* (поред *кáнтица*), *ћасѝца*, *ћушѝца* (њушкица), — *јарѝца*, *пилѝца*, *младѝца* (младар, изданак), — *башѝца*, *бјелѝца* (трешња), *гранѝца* (храст; сложено снопље), *грлѝца*, *кривѝца*, *машѝце* ж. мн., *Равнѝце*, *синѝца* (птица), *ситнѝца* (трешња; маленкост), *туђѝца*; исп. још неке акценте: *Дàница*, *му̀шица*, *жѐравица* (*жѐравица*), *лàсица*, *лѝсица*; *лàвица*, *мàтица*, *стàница*.

д) Деминутиви на *-ић* данас имају углавном кратак вокал суфикса: *брѐгчић*, *врàнчић*, *цр̏вић*, — *врàтић* (*врàтӣћ*), *гуњѝћи* (јд. *гу̀њић*), — *буквѝћи* и *бу̀квићи* (јд. *бу̀квић*), — *Гáпӣћ*, *Дòлӣћ*, *му̀шкӣћ*.

---

[49] Исп. у Љештанском *Њивѝца* (Теш. М., 248), у Мачви *градинѝца*, *кобилѝца*, *погачѝца*, *шумѝца* (Ник. Б., Мачвански, 213), у Срему *Врбѝца* поред *врбѝца*, *ракѝца* (Ник. Б., Сремски, 245), као и колубарско *воћѝце* (дем. од *воће*) (Ник. Б., Колубарски, 65).

[50] Исп. у говору Коренице у Лици *Данѝца*, *Манѝца*, *Стевѝца*, али и *Јòвица*, *Фрàњица* (Ластавица, 758), затим — у Колубари *шумѝца* (дем. од *шума*) (Ник. Б., Колубарски, 67), у Мачви *адѝца*, *главнѝца*, *јарѝца*, *парѝца*, *светлѝца* (Ник. Б., Мачвански, 213). Вук у Рјечнику има *Дринѝца*.

Digitized by Google

ђ) Именице на -(*у*)*шӣина* имају досљедно (´) на трећем слогу од краја: *барўшшӣина*, *ваӣрўшшӣина*, *земљўшшӣина*; у Вука је *барўшшӣина*, *ваӣрўшшӣина* и сл.

171. Именице сложене са *за-* могу имати оба дуга акцента на префиксу: а) дуги силазни: *зȃков*, *зȃлом*, *зȃсӣруī*; б) дуги узлазни: *За́бран*, *За́браница*, *За́ров* и *за́ров*. Главни град СР Хрватске изговарају *Зȃīреб* и *Зȃīреб*.

Digitized by Google

Други одјељак

ГЛАСОВИ

I. САМОГЛАСНИЦИ

1) *Рефлекси јата*

172. Говор села Обади у основи је јекавски говор са једносложном замјеном дугог јата, али се одликује и једним бројем екавизама и икавизама, као и алтернацијама екавских и икавских ликова, а каткад и алтернацијама сва три могућа лика (в. т. 188).[51]

173. Под дугим силазним акцентом јат се двојако рефлектује:

а) као *ц̯е̂*: *бц̯е̂л*, *Бого̀родице дц̯е̂во*, *ждрц̯е̂бе*, *звц̯е̂р*, *зц̯е̂ва̄*, *лц̯е̂вак*, *лц̯е̂к*, *лц̯е̂н*, *лц̯е̂п*, *рц̯е̂ч*, *сц̯е̂ри*, *тц̯е̂сто*, *цвц̯е̂љам*;

б) као *ѝе* (само у изузецима): *двѝе*, *прѝе*; исп. и *о̏бие* (: *двѝе* и *обѝу̑*), затим — именице *сијено* и *Цвијетин* које су особене и по акценту и рефлексу јата: *сѝено* (али исп. *у̏ сиено*), - *сиѐна-сие́на̄* (*сиѐна̄*)-*сиѐнима*; *Цвѝетин* (старији и *Цвц̯е̂тин*), *у̀ Цвц̯е̂тина*, а интересантан је и примјер *цр̏че о̏ смиа̄* (од смијеха).

174. Под дугим узлазним акцентом јат се рефлектује као *ц̯е́*: *глц̯е́тво*, *дц̯е́те*, *лц̯е́ка* (ген.), *Нц̯е́мац*, *опц̯е́ло*, *сц̯е́да* (ж.), *сц̯е́рак*, *црц̯е́во*; *бц̯е́сна*, *тц̯е́сна*, *цц̯е́ла*; *бц̯е́гати*, *лц̯е́гати*, *зц̯е́вати*, *свц̯е́дати*, *свц̯е́нчити се*, *стрц̯е́љати*, *цвц̯е́љати*.

175. Под неакцентованом дужином јат се рефлектује као *ц̯е̄*: *го̏лц̯е̄н*, *ко̏рц̯е̄н*, *о̏сц̯е̄к*, *про̏сц̯е̄к*, *По̏ткорц̯е̄н*, *до̀нц̯е̄ти*, *про̀мрц̯е̄ти*, *ра̀здц̯е̄лӣм*, *у̏мрц̯е̄*, *са̏трц̯е̄*, *у̏цвц̯е̄ли*, *ма̏лц̯е̄м* (мало), *на̀прц̯е̄д*, *у̏вц̯е̄к*.[52] О рефлексу јата у наставцима замјеница и придјева в. у т. 187.

---

[51] Ријетки су појединци који „удешавају" свој говор у општењу са трећим лицима, али је неоспорно да је број екавизама зависан од присности са саговорником.

[52] Исп. ради прегледности још неке говоре са ријеђом или чешћом једносложношћу дугог јата: Ласт., Коренички, 753; Деш., Западнобосански, 109; говори централне и сјеверне Херцеговине (Пецо, ИХ, 14—15); Шурм., Сарајевски, 188;

Digitized by Google

176. Продужено јат у ген. мн. забиљежио сам у примјерима *вцȇрā*, *бйљēīā*, *кȍљēнā*, *мȅђēдā*, *мцерā*, *мцéсшā* (*мцȇсшā*).

177. Кратко јат даје рефлекс *је*: *кȍљено*, *љȅвшā*, *љȅб(ац)*, *љȅса*; *ȉшћерāм*, *шјȅме*, *шјескȍба*, *ђȅвēр*, *ђȅ* (*нȅђе*, *нйђе*, *свȁђе*, *йођèкā*, *йођèкй*), али је *ђȅли* (> *іђе ли*) као у Љештанском (Теш. М., 245), *ђȅд*, *ӣрàнђед*, *мèђед*, *шћȅла*, *īȕсјеница*, *сјȅме*, *сјȅсши* (*с'ȅсши*), *сјȅнēм* (*с'ȅднēм*), *ȉзесши*, *цјèдило*, *цјȅйка*; *вјȅра*, *вјȅшар*, *мјȅра*, *мјȅсēц*, *йјȅсма*, *бјȅљāд*, *йȍбјећи*; в. и т. 288а.

188. У позицији иза гласа *р* кратко јат даје углавном рефлекс *е*: *брȅīови*, *брȅза*, *брèзāк*, *Брȅзовице*, *Брȅжāни*, *брȅме*, *брèсшић*, *бȕбреī*, *врȅмена* (ген.), *īрȍша* (< *īрехоша*), *мрȅжа*, *шрȅбā*, *шрȅшња*, *срèдина*, *срȅдњӣ*; — *корјèнчић*, *сшарјèшина* (*сшарèшина*); *īȍрела*; *ȍсшарила*, *ȍсшариши*.

179. Кратко јат у префиксу *йрѣ-* > *йре-*, *йре-*/*йри-* и *йри-*:

а) *йрèбациши*, *йрèвршаши*, *йреврáшиши* (исп. *йрȉвраша*), *йрèīрши*, *йрекр̏сшиши*, *йрелȍмиши*, *йресáдиши*;

б) *йрèвариши*/*йрȉвариши*, *йрèварио*/*йрȉварио*, *йрèжалиши*/*йрȉжалиши*, *йрèмјесшиши*/*йрȉмјесшиши кȍња*, *йрèсјесши*/*йрȉсјесши* (некоме нешто), *йрèсјећи*/*йрȉсјећи*, *йрéђоше*/*йрйђоше*;

в) *Прӣсјека* (микротоп.), *йрȉвраша*.[53]

180. Префикс *йрѣ-* под (') > *йрце-*, *йре-* и *йри-*:

а) *йрцéлаз*, *йрцéшой*, *зайрцéшиши*, *исйрцéварē* — код свих; *йрцéвоз* — код најстаријих; б) *йрéīлед* (код свих), *йрéвоз*, *йрéнос* (код млађих; све приучене ријечи); в) *йрйсад* (садница, изданак за пресађивање), *Прйод* (> *йрехoд*; мјесто гдје се прелази преко једне ограде у селу).

171. Префикс *йри-* или се: а) добро чува: *йрйīлавак*, *йрйлоī*, *йрййон*, *йрйшисак*, *йрйкачка*, *йрйкадња*; б) или је напоредан са префиксом *йре-*: *йрȉсвечак* (*йрèсвечак*), *йрйказа* (*йрȅказа*), *йрйбавиши*=*йрèбавиши*, *йринцéшиши*=*йренцéшиши*, *йрййеши*=*йрèйеши*, *йрйласши*=*йрèласши* (некоме нешто).

182. У приједлозима *йред*, *йреко*, *йрема* овдје је двојако: *йред*=*йрид*, *йреко*=*йрико* (исп. *йрекȍйешица*=*йрикȍйешица*, сриједа и петак као дани седмичног поста), *йрима*=*йрема*. Међутим, постоји и лик *йрина*(=*йрена*), за који је тешко утврдити да ли је само гласовна варијанта од *йрема*, како је у РЈА s. v. протумачено, или је облик добијен контаминацијом *йри*+*на*: *йринà*=*йренà сȕнцу*, *йринà*=*йренà мјесечини*.

Суб., Семберијски, 87; Теш. М., Љештански, 188—189; Ник. М., Горобиљски, 652—653; Ник. Б., Тршићки, 397—398. Једносложне замјене дугог јата има и у црмничком говору (Милет., 241—243).

[53] У међупростору између варешког говора, који припада источнобосанском дијалекту и у коме је досљедно извршена икавизација префикса *йре-* и приједлога *йред*, *йреко*, *йрема* (Жуљ., М., Варешки 40) и рецимо мачванскога говора, који припада шумадијско-војвођанском говорном типу и у коме се врши екавизација префикса *йри-* — обаћки говор се попут љештанског (Теш. М., 190) понаша као прелазни тип. У вези са овом појавом исп. и Броз., ИБД, 133.

Digitized by Google

183. Кратко јат у позицији испред *ј* даје *и*, и то:

а) у коријенима глагола: *ра̏звиати, ра̏звиано*; *г̑риати се, у̏гриати*; *о̏дуиати*; *см̏иати се, на̏смиан*; *сиати, сие, на̏сиати, про̏сиати*;

б) у компаративу: *јевти̏ни, кру̏ти, ста̏ри, чи̏сти*;

в) у имперфекту: *би̏а, би̏аше, зна̏диа, има̏диа*;

г) у презенту *ни̏е*;

д) у именици *ми̏у̑р*; исп. и *ли̏а* (> лијеха), са (').

184. Кратко јат испред *љ* > *и, е* и *је*: *би̏љега*; *би̏ља* (име бијелом волу), *ку̏диља, ку̏деља* — у значењу конопља, али *ку̏ђеља* (привежљај на преслици); *не̏диља, не̏деља* и *не̏ђеља* (6:2:1), *поне̏диљак, поне̏дељак* и *поне̏ђељак* (6:2:1)[54]. Код старијих се чују све три могућности, код млађих прва и друга.

185. Кратко јат у позицији пред гласом *ђ*, на примјеру глагола *сѐдѐти*, изгледа овако: *си̏ђети* x 3, *сје̏ђети* x 1; најчешћи је облик *сје̏дити* x 5; за т. 184—185 в. Ивић П., О Рјечнику, 103—104.

186. И кратко јат пред *о* даје различне рефлексе: *у̏мио, разу̏мио, вре̏о, зре̏о* и *зри̏о* (6:3), *сје̏дио, си̏дио* и *си̏ђео* (6:2:1), *ви̏дио* и *ви̏ђео* (7:2), *је̏о, сје̏о* и *си̏о, го̏рео, о̏старио, сти̏о, ште̏о*. Код једног броја глагола тешко је одредити поријекло гласа *и* у завршетку *-ио*: *ви̏дио* и *ви̏ђео* (инф. *ви̏дити* и *ви̏ђети*), *во̏лио* x 7 и *во̏љео* x 2 (: инф. *во̏љети* и *во̏лити*).

Други примјери: *бие̑л, ди̏о* (до̀пасти на̏ дио), *де̏о, дие̑л, це̏о*: *цие̑ли да̑н* (чешће *чи̏тав*), *Бео̀град* (*Био̀град*); *старосидиоц*.

187. Однос рефлекса јата и *и* у флексивним наставцима огледа се у сљедећим категоријама:

а) у лок. мн.: *по зу̏бима, на̏ прстима, по брего̀вима, на̏ коњима, на̏ колима, на вра̏тима, на ле̏ђима*=*ле̏ђима*;

б) у дат.-лок. јд.: *за̏ови, ма̏ћи, сна̏и, ма̏чки, Ми̏лки, гу̏ски, те̏тки, ђе̏ци, бра̏ћи, у̏ школи, у̏ риеци, у во̏ди, на но̏зи, у ру̏ци*;

в) у дат.-лок. јд.: *ме̏ни* (*ме̏ни*), *те̏би* (*те̏би*), *се̏би* (*се̏би*);

г) у инст. јд.: *с тием, о̏тием* и *о̏тим, о̏вием* и *о̏вим, мо̀ием* и *мо̀им, дру̏гием* и *дру̏гим, те̏шкием* и *те̏шким ка̏меном*;

д) у ген. мн.: *о̏вие* и *о̏ви, тво̀ие* и *тво̀и, ср̏ские* и *срп̏ски па̏ра̑*;

ђ) у дат. мн.: *свјѐма* и *сви̏ма, мо̀ием* и *мо̀им во̏ловима, о̏нием* и *о̏ним љу̏дима*;

е) у инст. мн.: *с тво̀ием* и *тво̀им*;

ж) у лок. мн.: *мо̀ием* и *мо̀им*;

---

[54] Исп. нпр. у варешком *ку̏диља, не̏диља, поне̏диљак* (Жуљ. М., 40), у сарајевском *недје.ља, недиља, неђеља* (Шурм., 189), у семберијском *ку̏ђеља* (*ку̏дјеља* и *ку̏деља*) (Суб., 91) и у љештанском говору *ку̏диља, не̏диља* и *поне̏диљак* (Теш. М., 191).

Digitized by Google

з) у 2. л. мн. императива: *бѐрите, рѐците, ка́жите, лѐзите*;

и) у инфинитиву: *ви̏дити* и *ви̏ђети* (6:3), *сјѐдити, си̏ђети* и *сјѐђети* (6:2:1), *смр̏дити* и *смр̏ђети* (6:3), *лѐтити* и *лѐћети* (7:2), *вȍљети* и *вȍлити* (5:4), *жи̏вити* (9), *тр̏пити* (9), *свр̏бити* (9), *гр̏мити* и *гр̏мљети* (7:2), *мр̏зити*[55] (9).

ј) у глаг. придјеву радном: *ви̏дила* и *ви̏ђела* (7:2), *сјѐдила, си̏ђела* и *сјѐђела* (6:2:1), *смр̏дила* и *смр̏ђела* (7:2), *лѐтила* и *лѐћела* (6:3), *вȍљела* и *вȍлила* (7:2).

188. На крају дајем један број примјера који употпуњују слику замјене јата у обаћком говору. Разумљиво, у већини случајева, ради се о одступањима од регуларне замјене. Међу примјерима се налазе екавизми и икавизми — дијелом они који се срећу и у другим јекавским говорима, дијелом нови екавизми. Међутим, пада у очи и приличан број алтернација у различним комбинацијама екавских, икавских или јекавских ликова:

зе̏ница, тѐло, тѐста, обѐћати, позлѐдити се, ȍзледнā ли̏ста; *нѐко, не̏што, не̏шта*; *и̏зести, и̏зеден, и̏зелица*; *лѐкār, лѐндура, лѐпак* (м.) — исп. 288а; *кре̑с, кре̑сови, пȍвреда*; *на при́мер, разу̏мēш ти, мȍлӣм лѐпо, тѐрати* (доминира *гȍнити*), *чо̏век* (чешће *чо̏ек*), *Цвѐта, Цветѝновић, де̏ли* (а камоли); *дѐтелина, де̏тō*; *де̏да* (хип., иначе је *ђе̏д, ђе̏до*); *Дѐдо*[56] (по предању нека нечастива сила, „утвара"), *Дѐдӣн до̑* (до у коме је живио Дедо); —

дѐвōјка (*ђѐвōјка*; доминира лик *цу̏ра*), *нађевȍјкати се, љѐб* (*љѐбац* и *лѐбац*), *пȍсле, пȍшље, пȍтље, пȍтле, пȍтљенӣ пу̑т, Нѐђēљко* (*Нѐдељко*), *лцѐкови* (*лѐкови*), *старјѐшина* (*старѐшина*);

о̀вде-о̀вди, о̀нде-о̀нди, дȍле-дȍли, гȍре-гȍри; *нѐдиља, нѐдеља* и *нѐђеља* (6:2:1);—

---

[55] Исп. (на линији запад — исток) у кореничком *си̏ђети, лѐћети* (*лѐтити*), *поцр̏нити, вȍљети, тр̏пљети* и *тр̏пити, свр̏бљети* и *свр̏бити* (Ласт., 753), у змијањском *жи́вити, сти́д^{и}т, ви̏д^{и}ти, излѐт^{и}ли* (Петр., 54), у варешком *гладњети, жедњети, жељети, тавњети, гр̏мјети* поред *гладнит, жеднит, желит, тавнит, гр̏мит* и сл., али никада *ви̏ђети, живљети* и сл. (Жуљ. М., 671), у сарајевском *жу́тити, црвѐнити* (кат.); *жу́ћети* и *ћѐрати*, али аорист *дȍлети* мј. *долеће* (правосл.), *гр̏мити, жи́вити, тр̏пити* поред *гр̏мјети* и сл. (Шурм., 189—190), у семберијском *вȍљети*: *вȍлила* и *ви̏ђети*: *ви̏дила* (Суб., 92), у љештанском *вȍлити, бȍлити, ви̏дити, сјѐдити, лѐтити, гр̏мити, жи̏вити, мр̏зити, тр̏пити*. Насупрот овима, говори на југу, рецимо у Пиви и Дробњаку и источној Херцеговини, имају однос *ђ* : *и*: *ви̏ђети-видим* (Вуковић, ГПД, 17; Пецо, ИХ, 14, 66).

[56] Лик *дедо* среће се по Брозовићу (Броз., ИБД, 138) на терену источнобосанског дијалекта у говору Муслимана и католика. Међутим, налазимо га и далеко јужније, у Црној Гори, у подножју Братогоша, у микротопониму *Дѐдōвци* (раније власништво херцеговачких беговских породица) (по усменој информацији Милоша Краљевића из Горњих Црквица). Додајмо још и то да облик *дедо* може бити и утицај турског језика у коме је dede (дјед). У прилог овој претпоставци ишла би распрострањеност првог лика управо на територији Босне („од Градачца Дедо" у Вишњићевој пјесми Почетак буне на дахије, презиме *Дѐдићу* у општини братуначкој и сл.); исп. Шкаљић А., Турцизми у српскохрватском — хрватскосрпском језику, Сарајево 1973.

Digitized by Google

сѝкира, нѝсам; ȍсим (ȍсјем);—
цјелѝвати;—
Млȁђен, Млȁђенов.

189. У примјерима *жје̏рка, жце̑р, вце̑р, во̀дце̄р, куку̏рце̄че̄, про̀-стце̄рка*[57], као и у спорадичном *мце́ран* и лику *ко̀љеба* налази се секундарно јат намјесто *и*. Међутим, првобитно *и* чува се у примјерима *чѐтири* (в. т. 386), *сиро̀ма, сѝкира, мѝран, ко̀мпир, на̏мастир.*

190. Тако је и вокал *е* замијењен јатом у *гу̏штце̄р, ја̏стрце̄б, ко̏-стрце̄т, сто̀жце̄р* и *свје̏штати* (али *све̏штеник* поред чешћег *по̄п*); исп. *комје̏са̄р* и *комје̏сиа.*

2) *Редукција вокала и посљедице*

191. Говор села Обади, као и друге босанске говоре[58], карактерише редукција кратких високих вокала у постакценатској позицији. Овдје се разликују двије врсте редукција: прво, потпуне редукције које утичу на артикулацију непосредно претходног (врло ријетко првог наредног) сугласника (у свим примјерима овог реда може се, рјеђе или чешће, чути и нередукован самогласник: *во̀лина* и *во̀л̥на, ра́дила* и *ра́д̥ла*; сваку од ових ријечи самоуки информатори би писали са *и*) и друго, потпуне редукције које данас не утичу на артикулацију претходног (наредног) сугласника; оне су рјеђе и, разумије се, старије (исп. *Прѝдо̄ца<Прѝдолица*); пун вокал се по правилу не јавља: *ко̀рто<корито* — читај као *кортеш*; информатори би ове ријечи писали без вокала. Трагове на појединим категоријама сугласника обиљежавам овако:

— сонанти: *в̥, л̥, р̥, н̥, љ̥, њ̥, м̥* (кружић је знак слоговности сонанта);

— фрикативи: *с̄, з̄, ш̄, ж̄, ф̄* (дужина је знак продужене фрикације);

— експлозиви и африкате: *б̣, п̣, д̣, т̣, г̣, к̣, ц̣, ђ̣, ћ̣, џ̣, ч̣* (тачка је знак напрегнутости артикулације сугласника).

Опис артикулације појединих категорија в. у т. 220.

[57] Исп. у варешком говору *пѝер, мѝер, ко̀мпиер, вѝер, ко̀сиер, о̀квиер, ма̀настиер* (Жуљ. М., 38) премда је појава знатно шира од граница источнобосанског дијалекта (в. Броз., ИБД, 134). Пријелаз *ир* > *ѐр* јавља се нпр. у Пиви и Дробњаку (Вуковић, ГПД, 17) и у Вушовићевим говорима (Вуш., ДИХ, 11).

[58] Исп. Деш., Западнобосански, 56—72; Петр., Змијање, 40—46,; Шурм., Сарајевски, 204; Броз., ИБД, 127; Рем., Кладањски, 113; Суб., Семберијски, 94—97; затим и шире: Ласт., Коренички, 755 — лички говор; Теш. М., Љештански, 197; Ник. Б., Тршићки, 401; Мачвански, 236—242 и Сремски, 315—321 — србијански говори.

Digitized by Google

А. РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ИЗА АКЦЕНТА

Редукција гласа и

1) *Редукција с промјеном артикулације непосредно претходног сугласника*

192. Иза кратког узлазног акцента: *аста̀л̥ћ, ба̀зд̣ло му ѝз ранē, ба̀шч̣ца, бјѐл̥ло, бру̏с̄ћ, во̀з̄ти, во̀л̥ла, во̀л̥на, вра̀т̣ло, гла̀в̥ца, гово̀р̥те, го̀д̣те, доне̏с̄те за̏рана во̀дē, Зеле̏н̥ке, кљу̏сна, ко̀б̣ла, коко̀ш̣ма, но̀ћ̣ти, по̀л̥ца, сла̀н̥на, фла̀ш̣ца*; —

ба̀лван̥ма, би̏бер̥ти, го̀вед̣на, јѐзич̣на, ло̀паˑт̣ца, ма̀рам̥ца, по̀лећ̥на, по̀сукњ̥ца, по̀ сел̥ма, тр̀буш̣на, у̀ваш̣те, Ша̀ркот̣ћ; —

ва̀шч̣цē (ген.), *го̀д̣ћē*;

ма̀рам̥цē, по̀лећ̣нē, по̀сукњ̥цē; —

ѝд̣, кае, ѝ тӣ, јѐдн̥ до̂ђӯ, мѐн̥ би̑ чу̏дно, о̀н̥ до̀чули, печѐн̥ су ке̏стени, у̀зм̥ све̏; — *но̀с̄ тō та̏мо*; *о̀кус̄ тō*; — *за̀клат̣ се, патр̀гат̣ с не̏кӣм, у̀ слам̥ спа́вајӯ*.

193. Иза дугог узлазног акцента: *А́љ̥на, А́ц̣на, Ба́ˑт̣на, бура́д̣ма, Ва́с̄на, ве́ж̄те, гу́л̥ти, гу́л̥ћемо ја̏рца, жу́љ̥ти, јуна́ц̣ма, кр́њ̥ти, ѝдē с Ла́з̄на гро̀ба, ле́ђма, тра́ж̄ти зла̏ с лу́чем, ши́р̣ти* —

ва́лов̥ма, па́њев̥ма; —

ви́кал̥ на ме, да́л̥ су.

194. Иза кратког силазног акцента: *А̏жл̥ца, ба̏р̥ца, ба́ц̣ти, Бр̏њ̥на ку̏ћа, бру̏с̄ћ, га̏д̣ти* (некоме нешто), *гу̏б̣ца, Гу̏ш̣ћ, ди̏м̥ти, Ђа̏л̥на, ја̏р̥на, ке̏сца, ко̏л̥ма, ко̏њ̥ма, ку̏д̣ла, пла̏ш̣ти, пр̏ж̄ти, ру̏ш̣ти, Са̏в̥ћ*; —

А̏жл̥цē, ди̏м̥ћē, ја̏р̥нē; — *ѝз Бр̏њ̥нē ку̏ћē, за̀дим̥ћē*; — *бо̏гам̥, ти до̀бро зна̂ш, сла̏л̥ га, ста̏т̣ с нѐкӣм, шћѐл̥ да жа̏њӯ*; *у̏ кост̣ се у̀ваш̣ли*.

2) *Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника*

195. Незнатан је број примјера у којима се глас *и* редуковао без трага на артикулацију непосредно претходног сугласника (увијек су у питању сугласници који могу продуживати артикулацију, сонанти и фрикативи): *Ве̏лкā ра̂ван, ко̏лкӣ, ко̏лкō, па̏р̥ц̣ēнца, Сре̏бēнца=Сре̏бенца, ц̣а̏ренка, ц̣а̏ренковац, Ц̣а̏ренков до̂, Ра̏доњћи, Ђу̏рчина=Ђу̑рчина вода* (дуљење вокала *у* посљедица је редукције потоњег *и* као и у примјеру *Сребенца*), *ко̀р̄то, Ја̀сковача* (*Ја̀сиковача*, само старији у једној породици), *у̏жна, у̏жнати*. У једном броју примјера опет дошло је до упрошћавања гласовних група неподесних за изговор: *а̀јте, ѝте, је̏те, сје̏те, о̀шō* (*о̀тишō*), — *Па̏лци, Па̏лцима* (: *Па̏личāкā, у̏ Паличке*).

Digitized by Google

196. Примјери као што су *ишчупат, драт, погдршат* биће прије остаци супина него облици настали редукцијом завршног *и*.

Редукција гласа е

1) *Редукција с промјеном артикулације непосредно претходног сугласника*

197. Редукција гласа *е* није тако честа као што је случај са гласовима *и, у*. О већој учесталости ове појаве може се говорити једино у вези са обликом *ћеш*, кад је енклитика и кад је у саставу других облика. У другим случајевима редукција је факултативна. Редукција се и овдје рефлектује на непосредно претходни (наредни) сугласник и резултати су исти.

198. Иза кратког узлазног акцента: *заглдала се, заглдал се, осамдесм, педест, шта ћш* (поред *шта ш*); — *дочкани, несрћнога*; — *па остаћ*.

199. Иза дугог узлазног: *бураз̥р*. Овај примјер заслужује напомену у том погледу што није дошло до измјене претходног *з*, већ наредног *р*. Разлог је специфичност групе *зр* (прзи је струјни сугл., а други сонант и склон вокализацији).

200. Иза кратког силазног: *даћш* (поред *даш*), *морш, с рамна*; — *у мне, капмане, поглда*; — *мор дати Бог*.

201. Послије дугог силазног акцента: *зар нећш* (поред *неш*).

2) *Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника*

202. Будући да редуковање гласа *е* није увелико заступљено, незнатан је број примјера као *дестера кола, дестере бабине, дестери сватови* (исп. број *десет* који може гласити тројако: *десет, десет* и *дест*).

Редукција гласа а

1) *Редукција с промјеном артикулације непосредно претходног сугласника*

203. Послије кратког узлазног акцента: *насшла е четврта година, нестло им љеба*; — *оћерли*; у примјеру *нешш се завадио* — не можемо знати шта је редуковано *а* или *о*, јер се говори *нешта* и *нешто*.

Digitized by Google

2) *Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника*

204. У вези са поменутом редукцијом забиљежио сам *ка̏зла, ка̏зле, ка̏зли, ка̏сти* (никад *казти*), *ка̏шћу*; — *вољ ти до̏ћи, вољ не до̏ћи.*

Редукција гласа о

1) *Редукција са промјеном артикулације непосредно претходног сугласника*

205. Послије кратког узлазног акцента: *до̀нмо*; — *донѐсше вѐчеру, на̀сла̄нӣм се, Свѐтзāр* (исп. и *Свѐдзāр*); — *ѝмāм мӣ.*

206. Послије дугог узлазног акцента: *до̏ђсмо, ша̏рње.*

207. Послије кратког силазног акцента: *по̏[д] Длове*; — *ка̏к ти̂ зна̂ш.*

2) *Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника*

208. Забиљежио сам само примјере *о̏днде̄* (<*одонуде*) и *ѐт*. У облицима *дном, та̏м, ва̏м, ка̏м*, који се изговарају и са -*о*, вјероватније је да се ради о покретном вокалу: *дном* и *дномо*.

Редукција гласа у

1) *Редукција с промјеном артикулације непосредно претходног сугласника*

209. Послије кратког узлазног акцента: *бѐрље, Бра̀тнац, зо̀внти, зо̀внло га, о̀т кће̄, по̀т кћо̄м, прѐт кћу, о̀ткд ти̂ о́вде, по̀гинти, по̀кпио, попо̀днло нас је мно̀го, сва̀нло ми пред о̀чима, та̀кнли га*; — *ѝз дрге̄ др-жаве̄, За̀лжāни*; — *да̄ш ѝљад ди̏нāрā.*

210. Послије дугог узлазног акцента: *ва́гнти, ви́кнти, гу́рнти*; — *не́ћ ти ни ди̏нāра, ни́с ме ни̂ у што.*

211. Послије кратког силазног акцента: *ѝзтра* (ријетко *ѝстра*), *ку̏цнло, ку̏цнћу, пи̏кнло ми*; — *о̏днде̄, по̏рчнūка* (ген.); *с О̏скорше̄*; — *Ко́со и бра̂т м Пе̏тар, ђе̂ с ти о̏панци.*

2) *Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника*

212. У вези са поменутом редукцијом забиљежио сам примјер *до̏рчак, за̀ дорчак*, али би се у другим падежима могло чути и *р* испред редукованог *у*; исп. *до́ћā* (<*до́ћ јā* < *до́ћу јā*).

Digitized by Google

Б. РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ИСПРЕД АКЦЕНТА

213. Редуковање вокала испред акцента није честа појава у овом говору. Ипак, јавља се и унутар једне ријечи и у везама ријечи које чине акценатску цјелину.

214. Редуковање гласа *и* пред акцентом:

а) пред кратким узлазним акцентом: *шшѝкāм*; *ја б̥ мòгла*; *ал шàкō, месе чѝнū* поред *мешчѝнū* (< *мен̥ се чини* < *мèни се чѝнū*), *је з дòшō, ка с рèкла*;

б) пред дугим узлазним акцентом: *лекшимáциа*; *ја б̥ вѝкō, да с шрáжио*; *ал кáжи свȅ, је с пѝшō*;

в) пред силазним акцентима: *ал пȁзи, ил сјȅди*; — *ил пȉшāј, ка с вȕкō*.

215. Редуковање гласа *е* пред акцентом:

а) пред узлазним акцентима: *испрд òчиӯ*; *н̥ мòгу*; *виш крèвеша*; — *десшáче рàкиē, оћ̥ше кесшéнā*; *виш пӯша*;

б) пред кратким силазним акцентом: *да ш̥ нȅшшо пȉшāм*; *нек с кȕајӯ*.

216. Редуковање гласа *а* пред кратким акцентима: *м̥ кàкū*; — *нек с кȕајӯ*.

217. Редуковање гласа *о* пред дугим узлазним акцентом: *пош̥ш̥ се пробӯдио*.

218. Редуковање гласа *у* пред кратким силазним акцентом: *да с̥ сшȉгли*.

В) РЕДУКЦИЈА ВОКАЛА ПОД АКЦЕНТОМ

219. Ова појава заступљена је са неколико примјера:

а) редуковање *и*: *м̥̏мāм јā, м̥̏мāш, м̥̏мā л òвде, м̥̏маш ѝ крау*;

б) редуковање *у*: *н̥шо*.

Као што малобројни примјери показују, увијек су у питању високи вокали, *и* и *у*, и редовно уз сонанте. Самогласник чија артикулација изостаје не губи се без трага, него се асимилује према сусједном сонанту, преносећи на њега своју слоговност, па и акценат. Тако у групама *м̥м* прво, слоговно акцентовано *м* има носну артикулацију (без отварања уста) на коју се надовезује усна артикулација наредног *м*. Примјери нису ни типични за говор нити су бројни, али су занимљиви као појава.

Digitized by Google

Г. ПОСЉЕДИЦЕ РЕДУКЦИЈЕ ВОКАЛА

220. Потпуном редукцијом вокала у највећем броју примјера мијења се артикулација непосредно претходног сугласника, и то тако што сада долазе до изражаја карактеристична својства појединих категорија консонаната:

а) сонанти *в, л, љ, р, м, н, њ* постају *в̥, л̥, љ̥, р̥, м̥, н̥, њ̥*, губећи финални дио артикулације. Тако, на примјер, *м, н, њ* постају слоговни носни гласови. Каткад, као посљедица редукције гласа *и*, настају спојеви од по два удвојена сонанта као *л̥л* (*бјѐл̥ло, сѝл̥ла*; *весѐл̥ла се, отѐл̥ла се*), *н̥н* (*слàн̥на, Стáн̥на, Ципан̥на*), са заједничком артикулационом базом. Вокални чланови реализују се док фонациона струја тече преко бокова језика (код *л̥*) односно кроз нос (код *н̥*), а сугласнички *л* и *н* кад се прелази на артикулацију наредног вокала;

б) струјни *с, з, ш, ж, ф* имају продужену фрикацију, те постају *с̄, з̄, ш̱, ж̄, ф̄*. Илустрације ради наводим примјере *кòсца* (ген. од *косац*) и *кòс̄ца* (дем. од *кòса*), *на кòсти* (лок. од *кост*) и *накòс̄ти* (инф.) — из којих се види однос *с* : *с̄*, који је, стицајем околности, и диференцијалан. Исп. и однос *ш* : *ш̱* у примјерима *зàпуше* (3. л. мн. през.) и *зàпуш̱е* (3. л. мн. аор.);

в) експлозивни *п, б, т, д, к, г* имају продужено трајање преграде, што изазива нагомилавање фонационе струје и појачану звучност (код звучних) и већу напрегнутост артикулације (код безвучних). То је наводило испитиваче појединих говора да иза таквих и других сугласника чују дјеломично редукован вокал (нпр. *шен*^{и}*ца*), кога уистину нема. За групе *дт, тт*, које се не упрошћавају (ипак исп.: *ѝте, јѐте* (< *јетте* < *једте* < *једите*)), иста је артикулациона база за оба гласа. Дојам о првом гласу добија се затварањем преграде, о другом њеним отварањем: *вòдти, сјѐдти, врáтти, плáтти*;

г) африкате *ц, ћ, ђ, ч, џ* стоје на пријелазу између експлозивних и струјних сугласника, што је и разумљиво. Први дио артикулације је напрегнут а завршни продужен: *бàцти, Мáћна, Нéђна, скòчти, Áџна*.

221. У мањем броју примјера потпуна редукција вокала не утиче више на артикулацију непосредно претходног сугласника (в. т. 195, 202, 204, 208 и 212.

222. Редукција са промјеном артикулације непосредно претходног сугласника састоји се у овоме: губи се обавезни паралелизам између психичке матрице гласа, која још постоји у свијести (исп. *рáдти* поред *рáдити*) и физичке реализације гласа, која у потпуности изостаје. Пошто је изостао глас носилац слога, а стара подјела на слогове још важи, сугласник испред редукованог вокала преузима на се слоговност (колико је та слоговност изражена зависи од природе гласа, гласовне околине и удаљености од акцента) и продужује артикулацију за квантитет редукованог вокала, што има за посљедицу стварање продужених сугласника (кад су у питању сонанти, фрикативи и дјелимично афри-

Digitized by Google

кате: *ра̑н̥ти, во̏з̑ти, Не́ђна* и сл.) и сугласника напрегнутих артикулација (кад су у питању експлозивни сугласници и дјелимично африкате: *пла̏ш̥ти, ско̀ч̥ти* (в. Пецо, Икавскошћакавски говори западне Босне, Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник, књ. I, Сарајево 1975, стр. 156).

223. Редукција без промјене артикулације непосредно претходног сугласника одликује се одсуством и психичке матрице гласа и његове физичке реализације (*ко̀рто, ӯжна*).

224. Редукције имају и своје посљедице на говор као цјелину, и то:

а) редукција кратких високих вокала иза акцента показује тенденцију да пређе у гласовни закон, што би утицало на судбину кратких вокала уопште;

б) појављују се слоготворни сонанти који временом изгубе то својство и приђу претходном слогу затварајући га (исп. *ко̀рто, во̏лкӣ* и сл.) или остају трајни вокали у међусугласничком положају: *са̏тр̥ца, по̏тр̥ца, вѝкн̥ти*;

в) појављују се групе гласова неприродне за наш језик: *ра́д̥ти, пла̏ш̥ти, во̏з̑ти* и сл.;

г) мијења се морфолошки (и рјеђе акценатски) лик појединих ријечи: *поѓо̀ршати се-поѓо̀ршат̥ се*: *поѓо̀ршат* (рана ће се погоршат); *-ка* : *-ика* у *ц̥а̀ренка-ц̥а̀ренков(ац)* : *ц̥арѐнкӣ* (ген. мн.), *Сре̏бēнца* и *Сре̏бенца*;

д) смањује се број слогова у вишесложним ријечима, што води ка језичкој економији.

3) *Афереза*

225. Скраћивање почетка ријечи, одузимањем првог самогласника, најчешће је код прилога и придјевских замјеница, али се среће и код именица:

но̀ма̄н, оно̀ма̄н и *ономáне*; —

ва̂мо и *ва̂м, вӯдē, нӯдē; ва̀кā, ва̀кӣ, на̀кō д̥а̏ти* (поклонити); *во̏лкā, во̏лкō, волѝшнӣ, нолѝшнӣ*;

Вра́мие (Свети Аврам), *Ле́мӣјевда̄н* (Свети Алемпије), *ма̀лӣн* (ималин — паста за обућу), *ла̀стичан* (еластичан), *лѐтрика* (електрика), *нѐкциа* (=*инѐкциа*), *бра̀вњача* (обрављача), *ѓр̑лица* (огрлица), *кла̀ѓиа* (оклагиа).

У Обадима се говори *а̀ратос, ӯторак*.

226. Код замјенице *тај* забиљежио сам облике са додатим *о*-: *о̏тāј-о̏тā-о̏тō* (: *овај, онај* и сл.); в. т. 382.

Digitized by Google

4) *Хијаӣ*

227. У говору села Обади хијат се отклања на два начина: а) елизијом вокала и б) контракцијом вокалских група.

а) *Елизија вокала*

228. Иако има примјера у којима се елидирају и први и други вокал, елизија није типична црта овог говора. Елизија првог вокала односи се на већи број самогласника (*и*, *а* и *о*). Елизија другог односи се само на вокал *о*, и претежно у једној категорији.

229. У хијату у позицији првог вокала елидирају се:

α) вокал *и*, најчешће: *ал' о̏ба да до̂ђеӣе*, *зар б' о̏на би́ла о́вде*, *ње̏га̄ б' Аусӣриа́нац сру̏шио*, *јесу л' о̏ни до̏шли*, *м' ѝде̄мо*, *ка*[*g*] *с' у̏зимо̄*;

β) вокал *а*, одвећ ријетко: *g' ѝде̄мо да ѝзīине̄мо*, *нѐк' иде̄*;

γ) вокал *о*: *врѐдниа̄ нѐī' о̏на*, *ономо̂н* (у ситуацији кад се саговорнику, обично у свађи и пред другим лицима, упућују непристојне ријечи), *ӣамо̂н* (у ситуацији кад се одсугном лицу по некоме упућују непристојне ријечи).

230. У хијату у позицији другог вокала елидира се само глас *о*, и то углавном у замјеница које почињу тим гласом: *ӣ* [*j*] *а̄ но̄īа ко̀ња ӣо̀чисӣӣм*, *ко на̏ј ве̏ш бџе́ла*, *на на̏ј брѐшчић*, *у на̏ј кесӣѐња̄к*, *у но̄ме дола́шку*, *ко̏ ӣи е во̄*, *ја̄ но̄ клусе́нце ӣо̀јашӣм*, *мо̀ре но̄ се излџѐчӣи*, *иза но̄īа ра̏ӣа*, *виж не̄ шљѝве̄*, *за не̄ ѝсӣе̄ ӣа̏ре*; ријетки су примјери типа *да ӣро̀сӣӣи*, *на ко̀мке̄*, *здра̏во сва̀но̄*, *ко īлѐдало*. У примјеру *да ӣро̀сӣӣи* може бити да се ради о елизији (то би потврђивао примјер из биранијег говора *Да о̀иросӣӣ Бо̄ī и саīрѐшенӣе* — чита се уз чашу) или о облику глагола *ӣро̀сӣиӣи* (*Да īа Бо̄ī ӣро̀сӣӣ*. *Да му Бо̄ī ду̏шу ӣро̀сӣӣ*); исп. РМС s. v. израз и РЈАЗУ s. v., гдје стоји да се ради о изведеном глаголу од основе *ӣросӣ* (опроштен).

б) Контракција вокалских група

231. Контрахује се група *-ао-* у примјерима *враӣо̏ца*; *ӣа̏нда̄* (рјеђе *ӣа о̏нда̄*); *чи́саница*.

232. Не контрахује се група *-ао* радног глаголског придјева ако је глас *а* под акцентом: *да̏о*, *зва̏о*, *кра̏о*.

233. Досљедно се контрахује ненаглашена група *-ао* (< *-ао*, <*-ьо*) радног глаголског придјева: *си̏о̄ зо̂б*, *сми̏о̄ се*, *си̏ио̄ во̏ду*, *ӣрѝчеко̄*, *бје̏жо̄*; *ио̏ӣково̄ би ђа̏вола на ле́ду*, *ра̏ӣово̄*; *мо̏īо̄*, *ре̏ко̄*, *ле̏īо̄*; *ѝшо̄*, *о̏*[*ӣи*]*шо̄ у недо̀ђиу*, *ӣро̀шо̄ ко бо̂с ӣо̏ ӣр̏њу*.

Digitized by Google

234. Група *-ао* (<*ьо*) контрахује се и у именицама *вйтō*, *дèтō*, *пòсō* и *свр̑дō*.

235. Ријеч *као* има три лика: *ко*, *као* и *кô*. Међу овим ликовима постоје и значењске разлике. Облик *ко* углавном је неакцентован и у функцији поредбене копуле: *бр̑з ко свјèтлица*, *сйт ко àрдōв*, *стâр је бйо скòро ко ѝ а̄*, *мâтор ко кòвча*; за *кô* и *као* в. т. 606 и 627.

236. Група *-ао-* најчешће се не контрахује: *Грâовиште* (*Грâвиште*), *ŕрâовина*, *зâова*, *сâоне*; исп. *умивóнйк* х 1.

237. У примјерима *йз Јелā* (Јелаха), *снâ* (снаха), *ŕрâ* (граха) и *ôрā* (ген. мн.), послије испадања гласа *х*, дошло је до сажимања два *а*. Али исп. ген. јд. *òраа*, у коме нема сажимања.

238. Према књижевном *стеона* овдје је *стȅвана*.[59]

239. Гласовна група *-ео* радног придјева, ако изузмемо облик *ŷзео*=*ŷзō*, не зна за контраховање: *дòвео*, *ѝзвео*, *нâчео*, *ȍтео*.

240. У придјевима *вȅсео*, *дèбео*, *кйсео* нема сажимања.

241. Контрахује се наглашена група *-ео-*, настала по испадању гласа *х*, у примјеру *ŕрóта*.

242. У примјерима *свéно* (свеједно) и *нêдēм* (не једем) имамо контракцију два *е* послије испадања гласа *ј*. Тако се контрахују и два *и* у *чû* (чији), *òвчй* (овчији), *свâчй* (свачији), али исп. *Димѝтрй* и *Димѝтрии*.

243. Гласовна група *-ио* никад се не контрахује: *пу̑стио*, *бâцио*, *забòравио*, *дòлио*; исп. и *придну̑ти*.

244. Гласовна група *-уо* у радном придјеву глагола типа *назу̑ти* никада се не контрахује: *ѝзуо*, *нâзуо*, *òбуо*; исп. *Сóдāње* (<*Суходњје*).

245. Гласовна група *-уо* контрахује се у радном придјеву глагола на *ну*/*не*: *скйнō*, *мȅтнō* и сл.

246. Сажима се гласовна група *-ае-* у бројевима од 11—19: *једàнēс*, *двáнēс*, *трйнēс*, *четр̑нēс* итд.

247. Говори се *зêц*; — *њêв* (њихов).

248. У именици *мóба* сажимају се два *о*: *мòлба*>*мòоба*>*мóба*.

249. У самогласничким групама које су настајале или су могле настајати губљењем (кон)сонанта у интервокалној позицији, што не важи за књижевну норму, у говору Обађана је овако:

— ѣ[к]а-; *нȅкака*, *нáка* (што нáка вйкала, тј. говорила);

— ѣ[к]о-: *преко*, *прико*;

[59] Исп. нпр. у Семберији *стȅвана* поред *стȅона* (Суб., 99) и у љештанском *стȅвана* (Теш. М., 198).

Digitized by Google

— и[ј]а-: *пр̀иатељ=пр̀иетељ*;
— и[ј]и-: *врѐдни̑, ста̀ри̑*;
— о[ј]а-: *по̏ја̄с*;
— о[ј]а-: *мо̀ја*;
— о[в]ѣ-: *чо̀ек* (*чо̀век*).

5) *Остале појаве у вези са самогласницима*

250. Премда је у принципу артикулација вокала идентична књижевном стандарду, неопходно је констатовати да се код незнатног броја особа, углавном средовјечних, може чути нешто отворенији изговор гласова *е* и *и*: *ђе̏ª ве̄р, ће̏ªре, че̏ªтерес*; *ци̏ᵉгера*.

251. Рефлекси полугласа у бити не излазе из оквира књижевнојезичке норме. Занемарујући примјере као што су *да̂н, ста́бло, ста́мити се, па̀са̄*; *ла̏ко, ка̏д, са̏д, о̀тац, са̏в*; *јѐсам, вје̏тар*; *мо̀зак, во̀сак* и сл. ваља напоменути да именица *са̀н* у мн. има постојано кратко *а*, за разлику од јд., тј. *са̏н-сна̏* : *са̀нови-са̀нова̄* и сл. А с обзиром на ситуацију у дијалектима биће од користи навести још неке групе примјера као *ста̀кло, на̏ћве, ма̏њи̑*, — *жа̀ње̄м* (инф. *же̏ти*), *ша̏ље̄м, по̀шаље̄м* (*по̀шље̄м*), — *са̏тре̄, са̀крила, сакло̀ни Бо̏же* (али је увијек *скло̀нити*), *иза̀брати, иза̀ткати*, — *иза̀жети, уза̀жети, иза̀сути, пода̀дути, пода̀пе̄ти*. Најзад, споменимо још и ово да Вуковом *ду̏ждевња̄к* одговара лик *жу̏ждевља̄к*.

252. Подсмијевају се једном човјеку што наводно говори *ву̀нук*. Иначе је *у̏нук, у̏торак, у̀зети*.

253. Говори се *пја̀н* и *пиан*; *ка̀дце̄нца, па̀рце̄нца*.[60]

254. Обавијештен сам да је један човјек (умро је прије петнаест година) говорио *О̀рва̄т, Орва́ти* мј. *Р̏ва̄т, Рва́ти* и *бр̏те мо̑ј*, као узречица, мј. *бра̏те мо̑ј*.

255. Обаћани говоре *у̏мро̄, у̏мр̄ла, у̏мрце̄* (аор.), *са̏тр* и *са̏трце̄* (3. л. јд. аор.), *са̀трше̄* (3. л. мн. аор.); вокално *р* у позицији конс. +*р*+*о* (<*л*), уколико није под акцентом, досљедно се дезокализује: *за̏мро̄, о̀бaзро̄, у̏про̄*, док се акцентовано не девокализује (*вр̏о̄*).

256. Премда вокализам обаћког говора не показује тенденције ни ка затварању ни ка отварању артикулације, у говору је присутан извјестан број примјера у којима наилазимо на гласовне реализације друкчије од оних у књижевном језику. Понекад су у питању стари вокални превоји, понекад млађе фонетске промјене, понекад опет и удио морфолошког система. Најзад, не треба губити из вида да се не-

[60] Исп. у Семберији *па̀рје̄нца* (Суб., 92) и у Љештанском *па̀рјоница* и *ка̀дјоница* (према усменој информацији Милосава Тешића).

Digitized by Google

ријетко ради о страним ријечима, које и иначе трпе промјене при уласку у рјечник необразованог свијета.

а) Самогласник *а*. У ријечима *вашер, вашерити, вашериште* (< мађарског vásár), као и у *коњеник, коњенички* (чешће је *коњаник* и сл.), *нођес* х 1, *тимљен, тимљеница а* се асимиловало према суједном (меком) сугласнику, док је *е* у *мaгистер, министер* и *цилиндер* саставни дио страног (њемачког) суфикса. Говору су непознати облици као *вребац, рести, гребље* и сл.

У прилогу *доста*, који гласи *досма* и *дости*, *а* и *и* су некадашњи генитивни наставци другог дијела сложенице, први по промјени *о*-основа, други по промјени и-основа (исп. Скок П., Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика, под *сит*). У *тимљен* и *тимљеница* немамо *а* како би се према стсл. тьмианъ очекивало, него *и* које одговара изворном грчком thymiama.

Глас *о* мјесто *а* у примјерима *јазовац, крастовац, ластовица* и *заборати* (чешће је *јазавац* и сл.) дошао је под утицајем лабиодентала односно лабијала, док је *долеко* (чешће је *далеко*) могло настати према *доле* (исп. у РСАНУ примјере који су забиљежени у источној Србији, а такав облик налази се и у Елезовићевом Речнику); исп. стране ријечи *митрољез* и *концоларија*. Лик *чорапа* (поред *чарапа*) одговара турском çorap.

Према књижевном *палацати* овдје је *палуцати*.

б) Самогласник *е*. У ономатопеичној основи именице *чакетало* досљедно се јавља вокал *а*. Исп. Скок П., н. д., под *чекало*, гдје између осталог стоји да је „варирање" самогласника *а-е* обично у ономатопејама.

У ријечи *маћиа е* дијели судбину јата у положају испред гласа *х*, а у примјеру *склезина* завршно *-ена* замијењено је суфиксом *-ина*; исп. стране ријечи *гиометар, професор* и *ципила*.

Глас *о* мјесто *е* налазимо у страној ријечи *концоларија*.

в) Самогласник *и*. Мјесто *и* јавља се каткад *е* у *Божедар* и *Муслеман*, али је досљедно *фамелиа*, као у кладањском говору (Рем., 118) и у Жумберку код католика (са акцентом *фамелија*), што Скок објашњава укрштањем латинизма са млетачким famеglia (исп. Скок П., н. д., под *фамилија*). Обаћки облик *лепења* одговара мађарском lepény.

Поред старијих облика *пјан* и *објено* јављају се и новији *пиан* и *обиено*.

г) Самогласник *о*. Глас *а* мјесто *о* срећемо у *стајати, постајан* (: *стати*), у *матовило* (премда не постоји итератив (*на*)*матати*), а рјеђе у примјеру *ваденица* и у облицима *ана* и *анда*[61], гдје је извршена асимилација према суједном *а*; исп. стране ријечи *јаргован* и *аперација*.

---

[61] Исп. у варешком *авакп, анакп, анам, анамо* (Жуљ. М., 39) и уопште у источнобосанском дијалекту и шире у Босни (Броз., ИБД, 134; Реш., Шток., 102). Обаћки примјери забиљежени су код најстаријих, премда их они сами сматрају обиљежјем муслиманског говора.

Digitized by Google

Фонетски је добијено *е* у *нѐ мерем* (исп. *мо̀рем*) и *ведѐница*. Облике *кадџе̑ница* (кадионица) и *па̀рџе̄нца* (парионица) теже је објаснити. Ствар би се могла овако поставити: *кадиљница*>*кадилница*>*ка̀диōница*> *ка̀дџōница*>*ка̀дџе̄ница* (исп. *ко̀ње̄ник*, *ти̏мљен* и *но̀ћес*). Међутим, упоређивање обаћких облика са примјером *каде̑ница* из Елезовићевог Речника баца нешто друкчију свјетлост на овај проблем (исп. *ка̑ђен* : *ка̀дџе̄нца* и *па̑рен* : *па̀рџе̄нца*), а дуго *е* могло је доћи и као посљедица редуковања вокала *и* у наредном слогу.

У *бура̀нца*, *ку̏фер* и *куфере́нциа* *о* је прешло у нижи вокални степен под утицајем лабијала односно лабиодентала, док код *намрго̄у̏дити се* *у* није добијено фонетски (исп. *Мр̏го̄уд*); исп. приучену ријеч *полупри̏вреда* (: *поло-*).

У *ба̀јне̄т* и *бајне́та* алтернира *о*:*ø*.

д) Самогласник *у*. У односу обаћког *сиру́тка* према књижевном *сурутка* ради се о превоју ū : оų, што није искључено и код *жми́рити* (држати затворене очи) и *жми́ра* (дјечија игра), док је *жму̏ра* (биљега од гране у дрвету) вјероватно друге етимологије.

У страној ријечи *докоме̏нти* (м. мн.) *у*>*о* према претходном *о*. Међутим, глас *о* облика *тмо́ра* вјероватно припада суфиксу.

Према глаголу *шапта̀ти* (исп. стсл. *шьпътати*) не постоји дем. облик *шапутати* (исп. РЈАЗУ s. v.).

II. СУГЛАСНИЦИ

1) *Сугласник х*

257. Обађани по правилу немају у своме говору гласа *х*. Забиљежени примјери *у̏х*, *пје́хе̄*, *ха̀јде*, *ха̀јдӯк*, *Ха̀м-Пџе́сак*, осим првог, биће утицај књижевне ријечи или пак говора Муслимана, пошто је и ту обичније и чешће *пјѐшке̄* (друга ријеч), *а̀јде*, *а̀јдӯк* и сл.

258. Кад наводе говор својих сусједа Муслимана, Обађани каткад и претјерују. Тако нпр. поред *хо̏ђа*, *хо̀ђина*, *хо̀ћеш*, *про̀хо̄да̄мо*, *њи̏ха̄* рекли би *и хе̏но* (ено), *хи̏ о̄н* (и он) и сл.

259. Примјери који илуструју обаћку ситуацију у вези са сугласником *х* могу се подијелити у три групе, и то:

а) примјери без *х*: *а̀љина*, *Е́ро*, *Е̏рцеговац*, *Е̏рцеговина*, *и̏љада*, *о̏дати*, *о̀ћу*, *о̏џа*; *ла́дан*, *ладо̀вина*, *љѐб(ац)*, *ра́мати*, *ра̑ст*, *Ри̑д*, *ро̀мӣ* (ђаво), *рома́дати*, *ро̀ма̄ђе̄*; *ру̏штати*, *ст̏ио*, *шће̏о*, *фа́ла*; — *зама́ати во̏ду*, *и̏з Јела̄*, *ли́а*, *мао̀вина*, *ма̏ћиа*, *ма̀уна*, *мӣу̑р*, *муа̀нат*, *о̀раа*, *о̀рау*, *о̀рае*, *па̏зуо*, *по̏оди* (м. мн.), *цр̏че о̏ смиа̄*, *сна̀е̄*, *сна̀и*, *сна̀у*; *ба̀нути*, *да̀нути*, *ма́нути*, *Ма̀мутовићи*, *ма̀рама* (види и примјере у т. 269б), — *вла̏*, *гра̏*, *о̀ра*, *сиро̀ма*, *стра̑ ме*, *тр̏бу*; *ве̏д*, *вр̑*; *х* се губи без трага и у облицима као што су ген. мн. *мо̀пе* и *мо̀п*, *зеле̏нӣе* и *зеле̏нӣ*, остаци имперфекта *би̏а̄*, *зна̀диа̄*, *има̀диа̄*, аор. *до̀ђо*, *о̀до*;

Digitized by Google

б) примјери у којима се намјесто *х* фонетским путем развио други глас (обично *в*, рјеђе *ј*): *ѓлӯв*, *сӯв*; *ш̄вȍр*; *омàвӯј* (чешће *омàӯј*); *ӣрȍва*, *сȍва* — *ȁждаја*, *ȍмаја*, *ӣрȍмаја*; понашање гласова *ј* и *в* у међувокалским позицијама види се из примјера у т. 268 и 269б;

в) примјери у којима је глас *х* замијењен, супституиран неким другим гласом (обично гласом *к*, њему по мјесту творбе најближим гласом): *крáбар*, *крàнљив*, *Крѝс̄ш̄ос*; *кȍдн̄ик*; — *нарѝкшашu*, *шàкшa*, *шѝкша*; *ӣйкшашu се*, *ӣркшашu се*; *бàксуз*, *мàксӯз* (у групама *кш* и *кс* може бити да је *к* и фонетски добијено); *рáскодовашu*, *Трӣ јерáрка*, *аркѝва*; *шèкника*, *шèкничӑр*; — *дӯка* (ген. од Дух, у молитви), *парȍкиа*, *ӣрѝкод*, *Чекословàчкā*; — *брӯк*, *ӣлȅк*; забиљежио сам и примјере са *ф* мјесто *х* у приученим ријечима *кӯфиња* и *ӣрофӯјало*;

г) примјери у којима мјесто финалног *х* и претходног вокала имамо неки од суфикса, што редовно доводи до преласка ријечи у нови акценатски тип: *вȁздӯк*, *ȍчӯк* (*ȍчӯн*, најобичније *ȍчӯ*), *кȍжӯр*, *кȍжӯн*, *ӣàсшӯљ* и *ӣàсшӯв*, *сирȍмāк*, *-áка*[62] (: *сирȍма*, *-ē*). Слабљење или губљење гласа *х* надокнађено је расположивим суфиксним репертоаром.

260. Други примјери: *зцȇвā*; — *сȃш*, *лȁк*, *лàка*, *лàко*; — *ȑђа*, *ȑвашu се*, *вȅнē* (3. л. јд. през.).

261. У приједлогу *наврх* често се мјесто изгубљеног гласа *х* чује *и*: *нàври Брȁшунца*, *нàври кӯће*.

2) *Суīласник ф*

262. Глас *ф* има постојану артикулацију: *фȁмелиа*, *фàбрика*, *фèњер*, *фѝнџāн*, *фӯруна*, *фȁрба*, *флàша*, *фѝшек*, *фишèклие*, *кадѝфа*, *нȁфора*, *офѝцӣр*, *ћȅјф*.[63] То потврђују и примери *нáраф*(*ан*); *сàфӯн*, *кàлуф*.

263. Малобројни су примјери у којима мј. *ф* налазимо *в* или *ӣ*: *вàјда*, *шрȅвишu се*, *Јéвшо*, *Јȅврем*, *Јéвра*, *ӣàвше*; *Сшјȅӣāн*, *Трѝӣуњдāн*.

264. Напоредну употребу *в* и *ф* имамо у примјерима *јȅвшин* и *јȅфшин*, *кàва* (старији) и *кàфа* (остали).

Поред обичнијег *ѓрȁ* говори се и *ӣàсӯљ*.

3) *Суīласник ј*

265. У вези са постојаношћу гласа *ј* могу се разликовати три типа позиција: оне у којима се глас *ј* добро чува, оне у којима је тај глас пасивније артикулације и позиције у којима се глас *ј* губи.

---

[62] Исп. у Славонији *сирȍмāк*, *-áка*, што аутор тумачи ослањањем на акценатски тип *јӯнāк*, *-áка* (Ившић, ДПГ, 75).

[63] У Пецниној источној Херцеговини „глас *ф* редовно имамо у говору муслимана", док православни који живе са њима знају и за замјену са *в* (Пецо, ИХ, 79). У говору Кладња са околином чувају га и православни и Муслимани (Рем., 117). И у Семберији „у већини случајева овај глас је веома стабилан" (Суб., 106).

Digitized by Google

266. Глас *ј* добро се чува:

а) на почетку ријечи: *јáе, јáетом, јȁње, јѐдан, једàнēс; јѐсти, јѐдēм; јȕтро, јȍш;*

б) у средини ријечи уз сугласник (ипак исп. императив *нâте= мâте*): *Рàдōјка; вàјда; мâјка, снâјка; нѐмōјте; дâјте; Зȁлужје, òрӯжје;* али *Пôвше* (< *Површје*); — *бјȅжи* (имп.), *пјȅсма, сјȅћи, пјȅшāк, пјȅшкē, рјȅткō сито;*

в) између самогласника задњег реда: *Кóјо, мòја; чӯјӯ, Грӯјо, īӯја; Вáја, пòложāја, Вáју, Вâјо;*

г) у положају између гласова *у* — *е*: *кӯјē, надлàīујēм, чӯјēм; īӯје;*

д) у положају између гласова *е* — *у*: *крéју, Срéју* (у тачкама *а-д* знаком *ј* обиљежавао сам нешто изразитије *и̯*, а не право струјно *ј*).

267. Непотпуну артикулацију гласа *ј* у мањој или већој мјери забиљежио сам у овим позицијама:

а) у саставу рефлекса дугог јата, акцентованог и неакцентованог: *би̯êл, зви̯êр, ли̯êвак, ти̯êсто; īли̯éтво, мри̯éзīа, оди̯éло, ци̯éлац; īòли̯ēн, ȍси̯ēк, ӯмри̯ē;*

б) иза вокала *а, о* на крају ријечи у примјерима као *змȃи̯, рâи̯, дâи̯; рôи̯, мôи̯, ѝзӯи̯;* (ова графија није досљедно спроведена у раду);

в) у групама *еја* и *ејо*: *крéи̯а, сéи̯а; лéи̯о, Срéи̯о,* али се поменути примјери могу чути и без *и̯*.

268. Глас *ј* губи се у овим позицијама:

а) између неког од вокала задњег реда (*у*), *о, а,* са једне стране, и једног од вокала *и, е,* са друге стране (о одступању од овога в. т. 266г): *Грӯица, зӯи; мòим, кòи; Вáина, Пáи, дòживљаи, дáи;* — *мȍе, твȍе, Вȉдое, Ȍсōе, Прѝсое; дâē, стâē;*

б) између вокала *и,* са једне стране, и неког од вокала задњег реда *у, о, а,* са друге стране: *кри̏ӯћи, пи̏ӯ; виòрити се, вѝоīлава, сӯдиōм; дòдиати, сиати, Ѝлиа, при̏атељ, сӯдиа;*

в) у положају између вокала предњег реда у комбинацијама *и + + е, е + и, и + и, е + е*: *Ѝлиē, Стàниē, при̏етељ, рàниē;* — *крéи, сéи;* — *стàрū, пròсти, чѝсти, Ѝлūн;* — *крéē,* — *крéе, сéē,* — *сéе, Мéē;* исп. и *нēдēм* (*не једем*), *свéно* (< *свеједно*); *мèнē е, тѐбē е;*

г) на крају ријечи послије *и*: *пròси, сàкри;* исп. и *кри̏те;*

д) каткад на крају ријечи послије *о* и *а*: *нѐмōи̯* (*нѐмō*), *бȍже сàчувāи̯* (*сàчувā*); исп. *нâ* (*наи̯*), *мâ* (*мâи̯*) у значењу „ево, узми";

е) у придјезском наставку: *мѝшū, зéчū, бȍжū.*

Секундарно *ј* јавља се у (*ј*)*ȍпē*(*т*), (*ј*)*ȍмужа, јӯлāр.*

Digitized by Google

4) *Суīласник в*

269. Што се тиче гласа *в* и његове судбине у различитим позицијама, за говор села Обади су карактеристични ови примјери:

а) *вȍда, вӯчēм, вйдӣм, вȅлкӣ; вра́бац, врâт; вјȅра, вјȅтар, вјȅтрōв,* али је *јȅверица;*

б) *ȅ(в)о, по брегȍвима, чȍек (чȍвек), гла́ва; глâву* и *глâу, гла̀уча, тра̀уча; бу̑ва* и *бу̑а, ду̑вāн* и *ду̑āн, му̑ва* и *му̑а; у̑во* и *у̑о; бу̑ву* и *бу̑у, тр̏бuу; бу̑ве, му̑вē; ȍвогā (ȍогā), ȍвомē (ȍомē); забȍравио (забȍраио);*

в) *гвȍжђе; дй̏ћи; гру̑да, мѐђед, сјѐдок, сјѐдочити; цвàтити, Цвéта, цвêт; свȅкрва, четврт̄ак; дру̑штво;*

г) *свра̏ка, сврáчак;*

д) *ȍвца, ȍвци, овчáри; óвде;*

ђ) *вр̏ба, врйштала; вȍлӣ;*

е) *па̀ук (па̑у̑к).*

270. Забиљежио сам и примјере, додуше не тако честе, са накнадно развијеним *в*: *вȍвō; жа̏во, Ча̏ву̑ш;* в. и т. 252.

5) *Осӣале йојаве у вези са суīласницима*

271. Артикулација гласова *ш, ч, ж, џ* слаже се са књижевном нормом: *шêс, Милȍшем, ју̑чē, прȅкучē, jêжом, џӣгерица.*

Говори се *Ма̀џāр, ма̀џāрка шљйва; џа̏ндāр (жа̏ндāр);* — *жбу̑н* (чешће *шȅвāр*).

272. Артикулација гласова *ћ, ђ* такође одговара књижевној норми: *шћêр, на̏ћве; р̏ђа, ча̏ђе.* Код двојице, тројице старијих биљежио сам нешто пасивнију артикулацију гласа *ђ*, и то у облицима глагола *дȍћи*: *дôђ[ј]ем, дóђ[ј]осмо.*

273. Говори се *гȍспоја, гȍспоӣн, Госпоӣна.*

274. Артикулација гласа *р* одговара књижевној норми. Међутим, у једном броју примјера код неких старијих биљежио сам његово необавезно губљење: *ма̏тē[р], Свȅтозā[р], офйцӣ[р]; дȍће[р]āм, чѐти[р]и; вйж д(р)угӣ.*

275. Овај говор у посебним ријечима нема африкату з: *звцéзда, звцêр, звȍно;* у сантхију је *ȍтаз га пȍслō* и сл.

276. Књижевна је и артикулација гласова *љ, њ, л, н.*

277. О судбини старог *л* на крају слога в. у т. 231—233, 235, 236, 238—240, 243—245 и 248; исп. и примјере *вô, сô,* затим — *(о)кру̑гал, ȍбал, тȍпал.*

278. Не одступају од књижевне норме ни гласови *к* и *г*.

Digitized by Google

279. Мада изговор звучних консонаната зависи од позиције, као и у књижевном, у овом говору по правилу не долази до потпуног обезвучавања на апсолутном крају ријечи.

Именица *тифус* изговара се двојако: *ти̏фус* и *ти̏фуз* (ријетко).

280. Финално *м* у наставцима не даје никад *н*, али се понекад губи: *са̏ мно̄м* (исп. *прѐд њо̄*), *си̏је̄м* (исп. *ја̏шӣ*), *ни́сам* (исп. *ни́са*); исп. и *еле* мјесто *елем*. Међутим, појава је без системске важности.

281. У презенту глагола *моћи* група *же>ре*, али недосљедно: *мо̏рем*, *мо̏реш*, *мо̏ре*, *мо̏ремо*, *мо̏рете*, *мо̏гӯ* поред рјеђег *мо̏жем*, *мо̏жеш* и сл.

282. Ситуацију у вези са групом **st'* освјетљавају примјери као *гу̏штце̄р*, *ушти́пио*; *о̏гњиште*; *пи́штати*, *пи́шталица*, *ври́штати*; *њи́штати*, *њи́штӣ*; *и̏ште̄м*, *би́скати*, *би̑шће̄м*, *би̑шће̄ш*; *кр̏шћен*, *прѐкршћен*; *кршћа́вати*, *на̀мце̄шћа̄ стру̏ну*, *пу̏шћати*.

Редовно је *шта̑п*, *у̀штап*, *пр̑ишт*.

283. Група **zd'* > *жд*: *зви́ждӣм*, *зви́жда̄ње*; *жу̏ждевља̄к*, *мо̀ждина*.

284. Говори се *до́ћи* (инф.), *до́ђо* (1. л. јд. аор.).

285. По судбини група *čr-* и *črě-* говор Обади слаже се са књижевним језиком: *цр̑в*, *цр̑н*, *цр̏вен*, *цр̏ве̄н* (ж.); — *тре̏шња*; *црце́во*, *цре̏вка*; *чвр̑ст*, *чвр̏шћӣ*.

286. За ново јотовање карактеристични су ови примјери: *зе̑ље*, *со̏љем*, *ка̀ме̄ње*; — *цвце̄ће*, *бра̏ћа*, *тре̏ћӣ*, *ла̑ђа*, *ле́ђа*; — *ли̑шће*, *ко̏шћом*, *ма̑шћем*, *гро̏жђе*=*гро̑жђе*, *гво̏жђе*; *ро̏ђа̄к*; — *сно̏пље*, *гро̏бље*, *кр̑вљем*, *ди̏вљӣ*; — *па̏сӣ*, *ко̏зӣ мр̑с*, *зја̏ле*, *зја́ло*, *зја̏ти*; *су̏тре* (*с́у̏тре*), *и̏зутра* (*и̏з́утра*). Међутим, редовно је *о̑шље*; *ба́с́ак*, *ба́с́о* (у хип. значењу: ован[64]), — *За̀лађе* (службено *За̀лазје*, сусједно село). Исп. и облике *ћа́пло* (човјек великих уста) и *ћа̏плав* у којима *ђ* (<*зј*) > *ћ* ослањањем на гл. *ћа́пати* (бучно јести, мљацкати), пошто јотовани облици, по свој прилици, нису настали у Обадима, већ су их донијели црногорско-херцеговачки досељеници у чијем су говору овакви примјери шире заступљени.[65] У РСАНУ засвједочени су примјери истог или сродног значења у којима *зј* даје *ђ*: *ђа̏паст* (који има велика уста — Левач), *ђа̏пеш* (човјек великих уста — Морача), *ђа̏пи* (жвале, чељусти — Ускоци).

287. Говори се *ко̀кошӣ* (придј.); — *о̀ру̏жје* (*о̀ру̏жље*); — *о̀вчӣ*.

288. За јекавско јотовање у обаћком говору важе сљедећа правила:

а) сонанти *л* и *н* јотују се у највећем броју случајева: *ко̀љено*,

---

[64] Хипокористичност именица са гласом *ć* распрострањена је у црногорским говорима. В. о томе Стан., Ускочки, 82.

[65] Исп. Стан., Ускочки, 85, гдје је наведена и литература у вези са овим проблемом.

Digitized by Google

љѐнка, *љепо̀та*, *љѐвша* (ж.), *љѐб(ац)*, *љѐто*, *мљѐчика*, *смљѐчна*, *шљѐз*, *шљѐпа̄к*; *њѐдра*, *Њѐмачка̄*, *огла̀дњети*, *ожѐдњети*. Међутим, уколико према кратком јату постоји основа са дугим јатом, јотовање може и изостати, па се штавише појављује и екавизам: *бљѐђи* поред *блѐђӣ*, *љѐва̄к* поред *љѐва̄к* и *лѐва̄к*, *љѐвака* поред *љѐвака* и *лѐвака*, *љепо̀рек* поред *љепо̀рек* и *лепо̀рек*, *сљѐпица* поред *сљѐпица* и *слѐпица* (али исп. *шљѐпа̄к* — врста змије); *снјѐгови* поред *сњѐгови*, *Нјѐмица* поред *Њѐмица*[66];

б) дентали *д* и *т* јотују се, али код задњег постоји велик број изузетака: *ђѐ* (*нѐђе*, *нѝђе*, *сва̀ђе*, *пођѐка̄*, *пођѐкӣ*), *ђѐве̄р*, *ђѐд*, *ђѐца*, *жђѐла*, *кӯђеља*, *нѐђеља*, *вѝђети*, а тако и послије испадања *в* у *мѐђед*, *мѐђедица*, *мѐђече*; — *вр̀ћети се*, *жӯћети*, *лѐћети*, *ћѐрати* (премда у свр. виду постоји екавизам *тѐрати* поред обичнијег *го̀нити*, у облицима свр. вида, сложеним с префиксима, увијек је *до̀ћерати*, *ѝшћерати*, *на̀ћерати*, *про̀ћерати*); примјера без јотовања *т* има у знатном броју: *стјѐница*, *стјѐња̄к*, *Стјѐпа̄н*, *тјѐме*, *тјѐмењача*, *тјѐнка*, *тјѐснӣ*, *тјескобa*, *о-тјѐшњати*;

в) спирант *з* никад се не јотује: *ѝзелица*, *ѝзести*, *ѝзеден* (додуше, овдје не постоје ни услови за то). Тако је углавном и кад је у питању његов парњак *с*: *ѝсјећи*, *на̀сјетовати*, *по̀сјеко̄*, *о̀сјећи*, *сјѐме*, *сјѐтовати*, *сјѐсти*, *ӯсјеклице*. Међутим, код старијих, то *с* испред рефлекса јата може каткад бити палатализовано. Вриједност тог гласа креће се између врло меког *с*, које одговара руском меком *с*, и гласа који се приближава пољском *ś*, али се не изједначава с њим. Иначе, Обађани то пољско или да рекнемо „дробњачко" *ć*, које и сами изговарају у ријечима *ба́ćак*, *ба́ćо* и *ćӯтра*, сматрају особином „ерског" говора, нечим што се не уклапа у њихово језичко осјећање. Дакле, поред горњих примјера као што су *о̀сјећи*, *сјѐме* и сл. знатно рјеђе је и *ѝс'еко̄*, *на̀-с'етово̄*, *о̀с'еко̄*, *по̀с'ек*, *с'ѐдне̄*, *с'ѐдне̄мо*;

г) консонант *ц* никад се не јотује: *цјѐдило*, *цјелѝвати*, *цјѐпало*, *цјѐпаница*, *цјѐпка*, *цјѐтко*, *цјѐтоња*, *цјѐтуља*;

д) уснени сугласници *п*, *б*, *в* и *м* по правилу се не јотују: *пјѐвати*, *пјѐга*, *пјѐна*, *пјѐнити*, *пјѐсма*, *пјѐша̄к*, *пјѐшке̄*; *бјежа̀ниа*, *бјѐжати*, *Бјѐловац*, *бјѐлуга*, *бјѐља̄д*, *бјѐлӣ*, *о̀бјесити*, *по̀бјећи*; *вјѐнчати*, *вјѐра*, *вјѐтар*, *вјѐтро̄в*, *вјѐчитӣ калѐнда̄р*, *вјѐчна̄ кӯћа*, *вјѐшалица*, *вјѐшт*, *вјѐштац*, *вјештѝна*, *за̀вјет зѐмље̄*, *по̀вјесмо*; *мјѐра*, *мјѐсе̄ц*, *мјѐшина*, *смјѐти*, *ӯмјети*; ипак исп. *гр̀мљети* х 2 (према *гр̀мити* х 7) и облике аориста *жѝвљо* и *жѝви* (1. л. јд. — 5:4), *жѝвисмо*, *жѝвљосмо* и *жѝвљесмо*[67] (1. л. мн. — 6:2:1).

---

[66] Западно од Обади, Решетар је забиљежио нејотоване *н* и *л* испред рефлекса кратког јата у Дубровнику (*љѐпӣ*, *љепо̀та*, *слѐпица*; *снјѐгови*), у Жепчу (*љепо̀та* и *снјѐгови*) и у Јабланици *нјѐшто*. Источно од Обади, у горобиљском говору засвједочен је примјер *љѐва̄к* (Ник. М., 665), али, по ријечима аутора овог говора, таквих примјера има више.

[67] Ови примјери говоре да је у Обадима раније морало бити више јотованих лабијала, бар у инфинитиву и облицима од њега, што је зацијело нанос из јужнијих говора источнохерцеговачког дијалекта, у којима је јотовање лабијала врло распрострањено (исп. Пецо, ИХ, 64—66; Вуковић, ГПД, 47; Стан. Ускочки, 108—110). Објашњавајући шаренило и недосљедност у јотовању сугласника испред јата у Ву-

Digitized by Google

289. Група *-ст* се чува у највећем броју случајева: *црвенкаст*; *пр̏ст*, *пȏст*, *мȏст* (*мȏс*), *кȏст*, *ма̑ст*, *бȍлēст*; код бројеза је досљедно *једа̀нēс*, *шēс*. Постојане су и групе *-шт* и *зд-*: *вје̏шт*, *грȏзд*.

290. Судбина осталих сугласничких група, у двије преостале позиције, види се из табела које слиједе:

п	т	пт-	т	*ти̏ца*, *ти̏ћ*, *ти̏ћити се*, *ти̏чара*
		-пт-	пт	*ка̀птати*, *тре̏птати*, *ша̀птати*; *се̏пте̄мбар*
			кт	*сѐкте̄мбар*
			вд	*авди́ка*, *а̀вдовина*
	ч	пч-	ч	*чѐла*, *чѐлиња̄ па̏ша*
		-пч-	вч	*ко̏вча*, *зако̀вчати*
	ш	пш-	ш	*шѐн̥ца*, *шѐнчино*
		-пш-	вш	*љȅвшӣ*, *ље́вша* (ж.), *ли̏вшē* (: липсати); *ȍвштина*, *ȍвштинскӣ*
			пш	*ȍпштина*, *ȍпштинскӣ*
	с	пс-	с	*со̀вати*, *сȏвка*, *су̏јē се*
			фс	*фса̏*, *фсȅћē нȍге*
		-пс-	вс	*ли̏всати*, *ливса́тиња*, *ли̏вса̄ћ*, *ли́всо* (м.), *тѐвсиа*, *те́вса*
			пс	*ли̏псати* (ријетко старији)
	к	-пк-	к	*клу̏ко*, иначе је *копкати*, *лупкати* и сл.
	л	пл-	кл	*кла̀фо̄н*, иначе је *пла̏вка*, *пла̏ндовати* и сл.
д	н	дн-	н	*не́вница*, *не́мница*, *нȇмно*
		-дн-	дн	*га̏дна*, *чу̏дна*, *рѐдна̄*, *рȍдна*, *же́дна*, *јѐдна*, *па̏днē*, *по́днē*
			н	*ја̏на*, *јѐна*, *гла́на*, *на̏н̥ца*, *па̏нē*, *по́нē*, *онома́не*, *све́*[*јед*]*но*
	њ	-дњ-	дњ	*ра́дња*, *ре́дња*, *са́дња*, *спр̏дња*, *при̏кадња*, *ожѐдњети*
			њ	*кла̀ња*, *Ба̏њинда̄н*, *огла̀њети*
	м	-дм-	дм	*ȍдма̄*, *о̀дмор*, *при̯е́дмет*
			м	*а̀ј*[*де*]*мо*
	л	дл-	гл	*гли̯е́тво*, иначе је *дла̏ка*, *дла̏н* и сл.
	р	др-	гр	*грȍздовица* (птица дрозд): *грозд*

ковом Рјечнику П. Ивић наводи: „Напоредно постојање јотованих и нејотованих облика у вези са сугласницима *т*, *д*, *п*, *б*, *в*, *м* и *ц* сугерира идеју да се у Вуковом говору огледа мешавина између говора новијих херцеговачких дошљака који су доносили облике с јотовањем у свим овим категоријама и говора затеченог становништва (или можда старијег слоја насељеника?) који је имао и изговор без јотовања у извесним категоријама" (Ивић П., О Рјечнику, 101). Разумије се, сличног мијешања становништва било је и у Обадима и широј околини.

Digitized by Google

т	к	тк-	тк	*ткȁти, ткȁља, тка̏ница*
			к	*кȍ, кȍга̄, кȍме̄*
		-тк-	тк	*га̑тка, мо̏тка; рȍтква*
			к	*нȅко, нȅкога̄*
	л	-тл-	кл	*пакли̏џа̄н*, иначе је *мѐтла, пѐртла* и сл.
	с	-тс-	с	*ȍсјећи, ȍсце̄к*
		-тск-	ск	*р̀ва̄скӣ*
			цк	*љӯцки, бра̀цкӣ*
			тск	*шпа̄тскӣ*
		-тств-	ств	*бога̀ство, бра̀ство и једѝнство*
	х	тх-	тв	*тво̑р*
		-тх	д	*вȅд*
к	т	-кт-	т	*пра̀тично*, иначе је *нȍкти, д̀ркта̄ла, да̀кта̄ла* и сл.
	ћ	-кћ-	кћ	*да̄кће̄, д̀ркће̄м*
	с	-кс-	с	*ру̑са̄к* (народна етимологија), иначе је *ма̀ксумче* и сл.
г	д	гд-	д	*ду̏ња, ђȅ*
	н	гн-	гн	*гнијѐздо, гно̑ј*
	њ	-гњ-	њ	*ја̏ње, ја̏њетина, ја̏њећа̄к*, али исп. *Ȍгњена̄ Ма̀рија*
	м	-гм-	гм	*бо̏гмити се, ја̀гмити се, ја̀гма*
			м	*бо̀ме*
	л	гл-	гл	*глѝста, гли̑б*
ч	к	-чк-	шк	*Вѐлишко* (име из оближњег села), иначе је *ма̀чка* и сл.
	л	чл-	чл	*чла́нак*
			ч	*чо̀ек (чо̀век)*
ћ	н	-ћн-	ћн	*бо̀жићнӣ, ку̏ћнӣ, но̀ћнӣк, помо̀ћнӣк*
			тн	*срȅтна*
	њ	-ћњ-	ћњ	*во̏ћња̄к*
			њ	*По̏ткуњца*
	к	-ћк-	ћк	*во̏ћка*
	ск	-ћск-	ћк	*ди̏мићкӣ, по̏брћкӣ, ри̏сићкӣ*
			ћск	*по̏брћскӣ*
	т	ст-	ст	*ста́бло, ста̏бљика, ста̀бу.ља, ста̀кло, ста̏клен*
			ц	*ца̀клити се*

с	тр	стр-	ср	*сра́дати, сру̑га*
			стр	*стру̑га, стру́гати*
		-стр-	штр	*о̀штра, о̀штрити, уштро̀ити*
	тв	ств-	цв	*цво̀лика*
	ц	-сц-	сц	*пра̑сци, во̀јсци*
			ц	*во̀јци*
	р	ср-	ср	*срамо̀та, сре̑тно*
	л	сл-	шљ	*шљи̏ва*
		-сл-	сл	*ми̏слӣм*
	н	сн-	сн	*сни̯е̂г*
	њ	с-њ	шњ	*ш њи̑м*
ш	к	шк-	шк	*шко̏ла, шко́лац*
	ч	-шч-	шч	*па̀шче, гу̑шче, Ру̑шче*
	ћ	шћ-	шћ	*шће́р(ка), шће̏ти, шће̏де*
	ц	-шц-	шц	*ђѐтешце*
	ств	-шств-	ств	*дру́ство, дру̏ствен*
			штв	*дру́штво, дру̏штвен*
з	р	зр-	зр	*зре̏о*
			ждр	*ждра̏ка*
	н	зн-	зн	*зна̂м, зна́де̄ш*
			н	*на̂ш, на́де̄ш*
	ј	зј-	зј	*зја̏ти, зја́ло* (м.), *зја̏ле*
			ћ	*ћа̏пло, ћа̏плав* (: *ћа́пати*)
		-зј-	зј	*у̏зјашити*
			ђ	*За̀лађе* (сусједно село)
ж	р	жр-	жр	*жр̏вањ*
	л	жл-	жл	*Жлије́бац*
ј	к	-јк-	јк	*ма̂јка, сна̂јка, Мѝло̄јка*
в	р	вр-	вр	*врије́ме, врете̏но, вр̏ца*
			фр	*фр̏цати*
	л	вл-	вл	*вла́сац, вла̂ст*
	љ	-вљ-	љ	*за̀бављати, зау̏стављати, о̀стављено, по̀стављено, ра̀стављање*
			вљ	*дрвља̀нӣк, ја̀вљено; здра̂вље*
	њ	-вњ-	вњ	*гла̀вња*
			мњ	*гла̀мња* (старији само)

Digitized by Google

	н	-вн-	вн	*да́вно, ра́вно, не́вница, ја̏внути се*
			мн	*да́мно, ра́мно, не́мница, нê мно,* — старији само
р	ш	-рш-	ш	*ча̀шаф, По̂вше* (< *Површје*)
л	ц	-лц-	нц	*фѝнџа̄н*
м	ј	-мј-	мљ	*ти̏мљен, ти̏мљеница, Да̀мљан*
	л	мл-	мл	*мла̑д, мла̀деж, мла́деж*
	љ	-мљ-	мљ	*зѐмља*
			мњ	*зѐмња* (понеко од старијих)
	н	мн-	мл	*мло̏го, множѝна*
			мн	*мно̏го* (понеко од старијих)
		-мн-	вн	*гу̀вно, Подгу̀вно, гѝвна̄зиа; та̄вна̄ но̑ћи, бу̏ди на помо̀ћи*
			мн	*гу̀мно* (понеко од старијих), *седа̀мне̄с*
	њ	-мњ-	мљ	*су́мљати, зи́мљача* (врста крушке)
			мњ	*су́мњати*
	д	-мд-	мд	*седамдѐсе̄т*
	т	-мт-	нт	*у̀пантити*
	к	-мк-	мк	*мо̀мка*
	ц	-мц-	мц	*мо̏мци*
	ч	-мч-	мч	*мо̀мче (с. р.)*
н	д	-нд-	рд	*фурда̀мент*
	п	-нп-	нп	*једа̀нпӯт* (чешће један пут)
	б	-нб-	мб	*бомбо́на*
			лб	*болбо́на*
	з	-нз-	нз	*бро̀нза*
			мз	*бро̀мза* (понеко од старијих)
	ф	-нф-	ф	*куфере́нција*
			мф	*кла̑мфа*
			мп	*кла̑мпа*

291. У везама ријечи са сугласницима неједнаким по звучности овако је: *о̀таз га по̀сло̄; пе̂(д) же́на̄; прѐт кућо̄м; по сѐлом, по̀ ћебетом, прѐ цр̀квом, ко̀ шљиве̄*

292. Изостаје асимилација *с-ш, з-ж, в-б* *о̀су̑шимо, звѝждим, ва̑бимо*

Digitized by Google

293. У вези са дисимилацијом гласова у неким случајевима наводим ове примјере: *дваис=дваес јѐ(д)ан, тр̀иес=тр̀иис два̑, шѐсēт, шѐс јѐ(д)ан*; *гра̏б, гра̀бовина*; — *бла̏госōв, благосо̀вљен, Мѝлисав, Мѝлосав*; *Бо̀рисав, До̀брисав, Дра̀госав, Ра̀досав* — иначе је *Ста̀нислав, То̀мислав, Во̀ислав* (ипак исп. *Вѝдосава*).

294. Говори се *оловла̄ни, ку̏руз, куру̏за* (ж.); *Срѐбēница=Срѐбеница*.

295. Сугласници се каткад губе и кад се не ради о близини истих или сродних гласова: *гле̏ам, јѐан, по̀глеај, сѐам*; *вӣм* (без сугл. *д*); — *нѐам* (без сугл. *м*), *трѐа̄* (без сугл. *б*), *ка̏ем* и *ка̏е* (облици през. *ка̏жем* и *ка̏же*). Да се закључити да је најчешће у питању међупозиција *е+а* (рјеђе обрнуто) и др.

296. У вези са метатезом наводим ове примјере: *на̀маститр, о̀рваити* (претурати, ровати по нечему), *ца̀ранка* (чешће *ца̀ренка*), *шѐнчино*; *да̏бнд̥е* (<*дадбудне*), *шћѐбнд̥е* (<*хтједбудне*).

Говори се *Кала̀вра*[68] (<*Каравлах*).

297. Обађани говоре *прокај, покрај* и *порај*. Сва три лика се употребљавају у значењу „поред", али посљедњи долази и у специјалном изразу *порај се̏бе̄ ѝзићи на̏поље* (тј. поради физиолошких потреба), те у склоповима *порај чѐга̄ ѝдеш, порај ма̏ла*. Лик *порај* у значењу „поред" може бити да је добијен од *покрај* (*покрај* > *порај*); али је *порај* у другом значењу вјероватно настало од *поради* (*поради*>*пораи*>*порај*; в. т. 295).

298. Најзад, у говору постоји и један број примјера у којима се огледају одређени консонантски односи, и то:

однос *ћ* : *шт* у *о̏пштина* (позајмљеница из црквеног језика);

однос *ћ* : *ш* у *ћу̏тити, ћу̏тати, шу̏ћети* и *шу̏тити* (5:1:3:1);

однос *ш* : *ч* у *ѝзјечан* (исп. у РСАНУ *јѐчан*, из источне Србије);

однос *к* : *г* у *осѐгнути* (<*осѧкнѫти* : *сѧгнѫти*), повући се, снејачати — о води;

однос *г* : *б* у *шѝљебица* (<*шиљегбица* < *шиљегвица*); исп. *шѝљег* и *шиљеже*;

однос *т* : *д* у *ру̏ковēд* (као у Бачкој и Срему — Вук, Рј. и код Елезовића, у Речнику косовско-метохиског дијалекта); исп. *ду̏рпиа* (<тур. dürpü) као у источној Србији, у Врању и код Елезовића у Речнику;

однос *с* : *з* у *а̀втобӯз* и *тѝфуз* (чешће је *а̀втобус* и *тѝфус*);

однос *с* : *ц* у *Цвѐтоза̄р* (чешће је *Светозар*); исп. *сгу̏рно*;

однос *с* : *т* у *по̏сле, по̏шље, по̏тље* и *по̏тле*, док *по̏кле* и сл. не постоји;

---

[68] Исп. у источнобосанском дијалекту (Броз., ИБД, 146) и говору Кладња са околином (Рем., 122) *Калавраси* поред *Каравласи*.

Digitized by Google

однос *л* : *љ* у *ма̂љӣ*, *на̏* (при ваבљењу коња, са изблиједјелом дем. нијансом); *бје̏лӯг̄* (исп. *зе̏љӯг̄*), *бје̏ља̄д* (: *бје̏љӣ*); у страним ријечима *ма̀нт̄иљ*, *цѝвӣљ* и *т̄ѝшљер*;

однос *л* : *р* у *шѝњер* (унесена ријеч);

однос *љ* : *л* у *бо̀сиок* (: ген. *босиока*);

однос *љ* : *ј* у *мјѐча̄р* (остава за млијеко и мљечне производе);

однос *в* : *л* у *ла̀мп̄ӣр* (*ва̀мп̄ӣр*) — усамљена ријеч, без развијеније породице;

однос *ј* : *љ* у *сла̀вӯљ* (у поређењу *п̄је̏ва̄ ко сла̀вӯљ*, иначе ове птице нема на обаћкој територији) — супституција ријеђег *-ӯј* нешто чешћим *-ӯљ*;

однос *н* : *м* у *ба̏г̄ре̄н* (*ба̏г̄ре̄м*), *ѝзвам*; исп. и *п̄је̏сма*;

однос *н* : *њ* у *кни̏г̄а* (чешће *књи̏г̄а*), *су̏кна* (чешће *су̏кња*), *ц̏рњӯг̄*, *ц̀рњуг̄а*.

Говори се *о̀ба̄ћкӣ* (: *Обађанин*), а не *обацки*, *обат̄ски* и сл.

299. У вези са партикулама навешћу сљедеће типичне примјере: *ву̂ј*, *ну̂ј*, *т̄у̂ј*; — *о̏нда̄к*, *ва̏ске*, *на̏ске*, *да̀на̄ске*, *њи̏ке*; — *г̄ори́ка̄не*; — *о̏нда̄р*, *о̏нда̄рке*; *њо̂ј*(*зи*), *ње́зӣн*;

300. Говори се *са̏д*, *са̀де̄* (*са̀да̄*).

301. Говори се *до́њӣ*, *до̂њӣ*, *до́јњӣ* (6:1:2).

302. Именица *окт̄обар* изговара се са паразитским *м*: *о̀кт̄о̄мбар*.

303. Обађани говоре *п̄ра̀нђед*, *п̄ра̀мбаба*; *ко̀ме̄ндиа*, *комендѝат̄и*.

304. Убацивање гласа *р* забиљежио сам у овим примјерима: *брез* (*без*); *бри̏ст̄ар*; *врѝш ку́ће̄* (*виж*, *виш*, *више*); *п̄а̀рцо̄в*.

305. Књижевном *качамак* одговара *крча̀мак*.

306. Мј. књижевног *са* забиљежио сам досљедно облик *су* у примјерима *су̏ п̄о колко*, *су̏ п̄о два̄*, *су̏ п̄о т̄рӣ* (у игри пиљака), док је уз инст. *чим* могуће *ш чи̏м ћеш* и *су̏ чи̏м ћеш*.

Digitized by Google

Трећи одјељак

ОБЛИЦИ

I. ДЕКЛИНАЦИЈА

1. *Именице мушкоī рода*

307. *Вокаши̅в једнине*. За обаћки говор карактеристични су сљедећи примјери: *ѝзроде* и *ѝзроду*, *на́роде* и *на́роду* (облици на -*е* обично су код млађих); *бра̏ше, зе̏ше, ра̏ше, сша̑рӣ сва̏ше*; *со̏коле, во̏ле*; *а̏јва̄не* и *а̏јва̄ну*, *ду̏шма̄не* и *ду̏шма̄ну* (облици на -*е* обично су код млађих), *Бо̏īда̄не, Ду̏ша̄не, Јо̀ване, Мѝлане, Цӣīанине*; *ју̏на̄че, ро̏ђа̄че*; *Бо̏же, дру̑же*; *Но̏ва̄че, Мӣлоше, У̏роше*; *Мѝодра̄ī* и *Мѝодра̄īӣ*, *Пре̏дра̄ī* и *Пре̏дра̄īӣ*; *ціīѐрсузе, уīу̏рсузе, Ју̀нузе, Ра́мизе*; *ца̏ре, īо̏сӣода̄ре* и *īо̏сӣода̄ру*, *зӣда̄ре* и *зӣда̄ру* (ријеђе *зӣда̄р*), *мо̏рна̄ру* (*мо̏рна̄ре=мо̀рна̄р*), *о̏фицӣре* (углавном старији) и *о̏фицӣру* (млађи), *Свѐшоза̄ре, Ла̏за̄ре, То̏доре, Глӣīоре*; *ко̏ва̄че*, (*ко̏ва̄чу* и *ко̀ва̄ч*), *ко̀ӣа̄ч* (*ко̏ӣа̄че* и *ко̏ӣа̄чу* — копач у руднику), *о̏ра̄чу* и *о̏ра̄че* (*о̀ра̄ч*), *вра̑нче, ма̀īарче*; *а̏ӣа̄шу* (*а̀ӣа̄ш* и *а̏ӣа̄ше*), *ку̏ла̄шу* и *ку̏ла̄ше* (*ку̏ла̄ш*); *мла̏дӣћу, Сӣа̀ӣћу* и *Сӣа̀ӣћ*; *ӣрѝјашељу, у̏чишељу*.

Говори се *шешак*. Тако би било и *ӣашак*, *мачак* и сл.

308. *Инсшруменшал једнине*. У инст. јд. старих меких основа употребљавају се оба наставка, -*ем* и -*ом*. Њихова заступљеност добро се види из табеле у којој су информатори поредани по годинама живота и у којој се однос -*ом* : -*ем* анализира вертикално и хоризонтално.

именице	I (65)	II (62)	III (54)	IV (45)	V (27)	VI (25)	VII (22)	VIII (16)	IX (14)	одн. -ом: -ем
луч	-ом	-ем	-ем	-ом	-ем	-ом	-ем	-ом	-ем	4:5
бакрач	-ем	-ом	-ем	-ом	-ом	-ем	-ем	-ом	-ем	4:5
бацач	-ом	-ом	-ом	-ом	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	4:5
јеж	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	9:0

Digitized by Google

иенице	I (65)	II (62)	III (54)	IV (45)	V (27)	VI (25)	VII (22)	VIII (16)	IX (14)	одн. -ом: -ем
нож	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	0:9
миш	-ом	-ом	-ом	-ом	-ем	-ом	-ом	-ом	-ом	8:1
зец	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	9:0
колац	-ем	-ем	-ом	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	1:8
правац	-ом	-ем	-ом	-ом	-ем	-ем	-ем	-ом	-ем	4:5
крај	-ом	-ем	-ом	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	-ем	2:7
приатељ приетељ	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	-ом	9:0
коњ	-ем	-ем	-ем	-ом	-ем	-ем	-ем	-ем	-ом	2:7
Глигић	-ом	-ом	-ом	-ом	-ем	-ом	-ем	-ом	-ем	6:3
однос -ом : -ем	9:4	7:6	9:4	10:3	4:9	6:7	4:9	8:5	5:8	62:55

309. Наиме, није тешко уочити да је код прва четири информатора наставак *-ом* знатно чешћи, тј. 35:17. Код осталих информатора, млађих, бројчани однос иде у корист наставка *-ем*, тј. 38:27. (Можда би још уз ову табелу требало напоменути да су информатори означени бројевима I и VII, II и V, III и VI, IV и IX повезани линијом сродства: родитељ-дијете. Информатор VIII (ж.) има свршена четири разреда основне школе као и информатори V и VI, али се није кретао даље из села).

310. Из табеле се јасно види да постоји извјестан број примјера у којима је инструментални наставак детерминисан вокалом из основе (кад се у основи налазе *е*, *о* па и *и*): *јѐжом*, *зѐцом* и *ӣрѝјатељом* (9:0 — у корист *-ом*); *нóжем* (9:0), *кóцем* и *кóцом* (8:1), *кòњем* и *кòњом* (7:2 — у корист *-ем*); *мӣшом* и *мӣшем* (8:1), *Глӣгићом* и *Глӣгићем* (6:3 — у корист *-ом*)[69]; — затим постоје примјери гдје нема те детерминисаности основинским вокалом (кад се у основи, пред наставком, налазе неутралнији вокали, *а* или *у*): *лýчем* и *лýчом*, *бакрáчем* и *бакрáчом*, *ӣрàвцем* и *ӣрàвцом* (5:4 — у корист *-ем*); изузима се *крȁем* и *крȁјом* (7:2 у корист *-ем*). А очигледно је још и то да је продирање наставка *-ем* новија црта (в. информаторе V, VI, VII, IX) и да је наставак *-ом* старија и карактеристичнија црта обаћког говора (в. информаторе I, II, III, IV и посебно обратити пажњу на информатора VIII и податке уза њ).[70]

[69] Сусједни љештански говор има скоро исту ситуацију: *јѐжом* х 10, *зѐцом* х 10, *ӣрѝјатељом* х 8 и *ӣрѝјатељем* х 2: *кòњем* х 10, *нóжем* х 9 и *нóжом* х 1 (Теш. М., 212).

[70] У говорима источнохерцеговачког дијалекта, као и у говорима који се на њ наслањају присутно је продирање наставка тврдих основа. Говори који чине

Digitized by Google

311. Инструментал јд. именица *йуш* и *йрућ* неупоредиво је чешћи са завршетком *-ем*: *йу̏шем* (ријетко *йу̏шом*), *йру̏шем* (ријетко *йру̏шом*).

312. *Множинско йроширење -ов-/-ев-*. Са поменутим проширењем могу се, поред једносложних, чути и двосложне именице. И овдје је поремећен однос између меких и тврдих основа:

вџѐрови и *вјѐрови*, *зи̏дови* (код млађих ријетко *зи̏дови*), *го̏лубови*, *миу̏рови*, *ка̏менови* (чешће *ка̏мēње*), *йри̏шискови* (у Вуковом значењу), *ми̏шеви*, *ми̏шови* и *ми̏ши* (6:1:1), *мра̏зеви*, *о̏чеви* (исп. празник *О̏ци*), *ја̏рчеви* (рјеђе *ја̏рџови*), *но̏жеви*, *йу̏шеви*, *йру̏шови*, *зе̏чеви* (рјеђе *зе̏цови*), *жр̏вњеви* (ријетко *жр̏вњови*), *је̏жеви*, *је́жеви* и *је́жови* (4:2:2);

вџѐрōвā и *вјеро́вā*, *зидо́вā*, *голубо́вā*, *мирисо́вā*, *миуро́вā*, *камено́вā*, *ми̏шēвā*, *ми̏шōвā* и *ми̏шā* (6:1:1), *о̏чēвā* и *оша́џā*, *ја̏рчēвā* (*ја̏рџōвā*), *но́жēвā*, *зече́вā* (*зецо́ва*), *жр̏вњēвā* (*жр̏вњōвā*), *јеже́вā*, *је́жēвā*, *је̏жēвā* и *је́жōвā* (3:3:1:1);

брего̏вима, *зидо̏вима*, *голубо̏вима*, *камено̏вима*, *јеже̏вима*, *је̏жевима*, *је́жевима* и *је́жовима* (2:1:4:1), *во̏лōвā*.

313. Именица *дан* поред мн. *да̏ни* може имати и проширење *-ов*: *да̏нови* (млађи ријетко *да́нови*); исп. и *ми̏ши* поред далеко чешћег *ми̏шеви*; *гла̏ни* поред рјеђег *гла̏нови* и *гла̏нови*; *кли̏ни* поред далеко рјеђег *кли̏нови* и *кли̏нови*.

314. Именица *ошац* у ген. мн. може имати облик и без проширења: *оша́џā*.

315. *Генишив множине*. Генитив мн. на *-й* забиљежио сам у *љу́дй*, *мјесе́цй*, *са́шй*, а овакве генитиве имају и три села и један микротопоним: *Брежа́нй*, *Лика́рй*, *Оба́дй* и *Па́лй*. Од именице нокат двојако је: *нока́шā* и *но̏кшиӯ* (6:2); тако је и од именице *йрсш*: *йр̏сшā* и *йр̏сшиӯ* (4:4), уз напомену да је код млађих обичније *-ију*. Међутим, чешћи је наставак *-а*: *ди̏нāрā*, *зу́бā*, *кора́кā*, *мра́вā*, *сно́йā* (рјеђе *сно̏йōвā*), *цр̏вā*.

316. *Акузашив множине*. И овај говор чува стари акузатив мн. именице *госш*: *Доче̏кујēм го̏сши*, али је чешћи облик *го̏сше* или тачније: преовлађује лексема *йрѝјашељ*: *И̏дēм у йрѝјашеље*.

језгро дијалекта имају оба наставка. Исп. у Пиви и Дробњаку *кра́љом* (*кра́љем*), *Ма́рићем*, *че̏кићом*, *ко́цем* поред *ко́цом*, *Ми̏лошом* (*Ми̏лошем*) (Вуковић, ГПД, 51), у Вушовићевим говорима *ма̏чем-ма̏чом*, *би̏чем-би̏чом* (Вуш, ДИХ, 37), у Пециној источној Херцеговини *у̏чишељом* поред *у̏чишељем*, *ко̏њом* поред *ко̏њем* (Пецо, ИХ, 116), док мостарски говор иде са Обадима и Љештанским: *йри̏јашељем* и *йри̏јашељом*, — *лу̏йежом*, *мјесецом* (Милас, 61). Говори који су даље од језгра дијалекта, или су у периферној зони, имају углавном тврд наставак. Исп. нпр. у Дубровнику *мачом*, *ножом*, *краљом*, *коњом*, *оцом* (Будм, 170), у западнобосанским говорима *бро̏јом*, *ко̏њом*, *ма́љом*, *но́жом*, *ми̏шом*, *о̏цом* (врло ријетко *кра̏јем* и *о̏цем*) (Деш., 214—215), у Горобиљу *но́жом*, *ко́цом*, *вашра́љом*, *кра̏јом*, *ко̏њом* (Ник. М., 670), у Тршићу *но́жōм*, *ко̏њом*, *йри̏јашељом* (Ник. Б., Тршићки, 412). Овако се углавном понашају и сјевероисточни млађи н. шт. говори. Исп. Ник. Б., Мачвански, 256 и Сремски, 336.

Digitized by Google

317. *Дашив-инсшрументал-локашив множине*. Редовно је наставак *-има*: *кòњима* (поред *кòњма*), *зу̏бима* (поред *зу̏бма*), *љу̏дима* (поред *љу̏дма*); о облицима у заградама в. т. 192—194.

318. *Појединачне найомене*. Двосложна хипокористична образовања и лична имена типа *Јово* завршавају се у ном. јд. на *-о*: *Бóжо*, *Мúћо*, *Рáдо*, — *Рáдē* — *Рáдūн*; исп. микротопоним *Вýћев дō*.[71] Акценатско-морфолошки тип *Јово* особито је распрострањен код имена ималаца какве особине (обично негативне): *бáло*, *кúло*, *кýсо*, *ћáпло*, *шéпо* (и обично иду у спрегу са придјевом исте основе: *бáло бáлавū*, *кúло кӣлавū*, *ћáпло ћáплавū*).

319. Узгредно бих напоменуо још један рјеђи и новији тип хипокористика на *-е*: *Бра̂не*, *Мӣле*, *Ра̂де*, — *Ра̂да*, *Ра̂ду*; присвојни придјев је увијек *Ра̂дов*, *Бу̂дов*.[72]

320. Именице са завршетком *-ко* и силазним акцентом мијењају се као именице *о*-основа м. р.: *Бра̏нко*, *Ма̏рко*, *Мӣрко*, *Ра̏нко*, *Сша̏нко*, — *Сша̏нка*, *Сша̏нку*, — *Сша̏нков*. Међутим, именице на *-ко*, са дугим узлазним акцентом, у промјени се слажу са хипокористицима типа *Јóво*: *Вéљко*, *Вóјко*, *Здрáвко*, *Слáвко*, *Сшáнко*, — *Сшáнкē*, *Сшáнкūн*.

321. Тросложна и вишесложна мушка имена на *-ија* не постоје у овом селу. Али таква имена из шире околине у изговору Обађана имају промјену именица *а*-основа: *Димѝшриа*, *Димѝшриē*, *Димѝшрū* (*Димѝшрии*); двојак завршетак на *-и*[*ј*]*а* и *-и*[*ј*]*е* срећe се у аутентичном говору Обађана само у *А̏лēмūиа*=*А̏лēмūие* (светац).

322. Тросложне именице типа *Бла̏īоје* слажу се са Вуковим обрасцем: *Вӣдое*, *Сша̏ное*, — *Сша̏нојa*, *Сша̏нoју*, — *Сша̏ноев*.

323. Именица *сиромах* послије губљења *х* има двојаку промјену: а) као именица ж. р.: *сирòма*, *сирòмē* и б) као именица м. р., по типу *јунак*: *сирòмāк*, *-áка*.

324. Суфикс *-ин* се чува у једнини у примјерима *Цӣīанин*, *чòбанин*, а губи у примјерима *А̏рап*, *бѐрбер*, *īу̏рбеш* и *кàсаū*; у изговору једног седамдесетогодишњака забиљежио сам *Бу̏īар*, иначе је *Бу̏īарин*.[73]

325. Обађани говоре *Ср̏бин*; у ген. мн. *Ср̏бā*.

---

[71] Наведени микротопоним, који се морфолошки не уклапа у данашњу обаћку ситуацију, говори нам о додиру двају језичких типова, србијанског који зна за хипокористична образовања типа *Бoћо* (: *Бошко*, *Боīдан*), *Жúћо* (: *Живан*, *Живко*) и црногорско-херцеговачког који зна за парадигму *Јóво-Јóва-Јóвов*. Исп. микротопоним *Мòћевићи* (са скраћеним акцентом) на територији сребреничке општине и име (или хипокористик?) *Мáћо* које је раније постојало у Обадима.

[72] Ако занемаримо акценатску разлику, то је исти тип као у Пиви и Дробњаку *Вýле-Вýлов*. Исп. у Љешанском *Јȏле* (*Јóле*), *Јȏлов* (*Јóлов*) (Теш. М., 213).

[73] У неким говорима источнохерцеговачког дијалекта забиљежено је губљење суфикса *-ин* и у јд. Исп. у Пиви и Дробњаку *чòбан* (Вуковић, ГПД, 108), у Пециној источној Херцеговини *цӣīанe јèдан*, *чòбан*, *Лàшин* и *Ср̏б* (Пецо, ИХ, 112) и у западнобосанским говорима *А̏рап*, *чòбан*, *шрū кàсаūа* (Деш. М., 212).

Digitized by Google

326. Именица *шав* није честа; ном. мн. био би *шàвови*.

327. Обађани најчешће говоре *љеб* (ријетко *љȅбац* и *лȅбац*).

328. Именица *дјед* гласи у ном. јд. *ђȇд*, а у ном. мн. *ђȅдови*; хипокористик је *дȅда* и *ђéдо*.

329. Суплетивна множина именица ср. р. као што су *јȁње*, *јȁре*, *кр̑ме*, *пи̏ле*, *пр̂се* може имати и облике м. р.: *јȁњци* (исп. *пра̏сци*), *јȁрићи*, *кр̑мци*, *пи̏лићи* и *пра̏сци*, што одговара војвођанском *прасици*. Мј. *теоци*, како је сасвим обично и код поменутих именица, у множини је *тȅла̄ди* и *тȅла̄д* (6:3); исп. *јȁња̄ди* и *јȁња̄д* (6:3) и сл.

330. У Обадима се говори *кȇр*, *вȁшка* (ријетко *пȁс*).

331. Говори се *сӣу̑ж*.

332. Према Вуковом *пи̏јаца*, *пȍрез* и *пȍреза* у Обадима је *пи̏јац*, *пȍрез*.

2) *Именице средњег рода*

333. *Инструментал једнине*. У инст. јд. ср. р. старих *ио*-основа употребљава се *-ом* и *-ем*: *за Кàме̄њом* и *за Кàме̄њем* (5:3), *зе̏љом* и *зе̏љем* (5:3), *пи̏ћем* и *пи̏ћом* (5:3), *пр̏шћем* и *пр̏шћом* (7:1), *цвцȇћем* и *цвцȇћом* (5:3), *гво̏жђем* и *гво̏жђом* (6:2), *весéљем* и *весéљом* (6:2), *ору̑жјем* х 8, *пру̑ћем* и *пру̑ћом* (7:1); исп. т. 310.

334. *Датив-инструментал-локатив множине*. Облици суплетивне множине именица средњег рода типа *теле*, иначе облици и-основа, имају наставак *-има*: *јара́дима* (поред *јара́дма*), *тела́дима* (поред *тела́дма*); о облицима у загради в. т. 193.

335. *Појединачне напомене*. Именица *доба* гласи *до́ба̄*, и нема других облика. Њен атрибут је средњег рода: *нȅко̄ до́ба̄*, *глу̑во̄ до́ба̄*.

336. Именица *вече* гласи *вȅче̄* = *вȅче*. У поздраву може бити: а) женског рода (најчешће): *до̀бра вȅче*; б) средњег рода (рјеђе): *до̀бро вȅче*; в) мушког рода (рјеђе): *добȁр вече*. Иначе је *о̏ва̄ вȅче* и *о̏во вȅче*, *лије́пе̄ вȅчери* и *лије́по̄г вȅчера*; у мн. је *вȅчери-вечѐрӣ-вечѐрима*.

337. Мјесто *рат* говори се као у кладањском (исп. Рем., 123) *ра̏то*; у мн. је *ра̏тови* и *рàтови*.

338. Обађани говоре *пȁзуо*: инст. јд. је *по̏д пазуом* и *по̏д пазу̑ом*. Само је код једног *пȁзуа* (ж.).

339. Множински облици именице *говече*: *го̏веда-го̏ве̄да̄* (*го̏ве̄ди*)-*го̏ведима*; са проклитиком је *кȍд гове̄да̄* (*кȍд гове̄ди*).

340. Именице ср. р. *т*-основа имају у множини суплетивне облике на *-ад*(*и*): *тȅле*: *тȅла̄ди* и *тȅла̄д* (6:3), *пи̏ле*: *пи̏ла̄ди* и *пи̏ла̄д* (6:3), а тако

Digitized by Google

и *бу̏ре*: *бу̏ра̄ди* и *бу̏ра̄д* (6:3; ријетко *бурѐта*), *гу̏ме*: *гу̏ма̄ди* и *гу̏ма̄д* (6:3; ријетко *гумѐта*); ген. је *тѐла̄ди* и *тела́дӣ* (5:4), а дат. *тела́дима*[74]; исп. т. 329.

341. За промјену именице *уже* карактеристични су ген. јд. *у́жета* и облици множине *ужѐта-уже́та̄-ужѐтима*.

342. Промјену именице *јаје* карактеришу ген. јд. *ја́ета* и облици множине *ја́ја-ја́ја̄-ја́има*. У рјеђој је употреби лексема *ја́јце* са облицима *ја́јцета-ја́јцету* итд. у јд. и *ја́јца-ја́јцӣ-ја́јцима* у множини.

343. Код именице *др̏во* у јд. је *др̏во-др̏вета*, а у мн., у зависности од значења: а) (као огревни материјал): *др̏ва-др̏ва̄-др̏вима*; б) (испресијецана дрва за ложење): *др̏вља̄ди* и *др̏вља̄д* (6:3), *др̏вља̄ди* и *дрвља́дӣ* (5:4) — *дрвља́дима*; в) (у значењу „шума”): *др̏веће* и сл.

344. Именица *око* има у множини *ѐчи-ѐчиӯ* (у заклетви и *ѐчӣ ми*)-*ѐчима*.

345. Именица *уво* гласи у јд. *у̏во* и *у̏о* -*у̏вета*, а у мн. *увѐта-уве́та̄-увѐтима*.

346. За именицу *раме* карактеристични су облици *ра̏ме-ра̏мена-рамѐна-раме́на̄-рамѐнима*.

347. Говори се *сје̏ме*, *тје̏ме*.

348. Мјесто *плеће* говори се *плѐћка*, а за горњи дио леђа каткад се вели и *плѐћа*; ген. је *пле́ћа̄*, а дат. *плѐћима*; исп. гл. *распле̏ћити се*.

3) *Именице женског рода на -а*

349. Присвојни придјеви од вл. именице ж. р. на *-ица* гласе *Да̏ницӣн*, *Ма̏рицӣн* (али исп. хидроним *Ђу̏рчина*=*Ђу̏рчина во̀да*).

350. Резултат друге палатализације у дат.-лок. јд. по правилу се чува у овом говору: (*у*) *бѐшици*, (*у*) *во̀јсци*, (*на*) *да̀сци*, *у̏ за̏друзи*, *у Лу́ци*, *ма̏јци*, *но̀зи* и сл. Ипак, у примјерима *ма̏јки*, *слу́ги* и *сна̀и* нема промјене задњонепчаних сугласника. Тако је, али досљедно, и код личних имена на *-ка*, затим код имена по особини и женских етника: *Мѝло̄јки*, *Ра̀до̄јки*, *Ста̏нки*; *Бје̏лки*, *Ша̏рки*; *За̀лашки*, *По̀чаушки* и сл.

Нема палатализације ни у примјерима типа *гу̏ски*, *ко̀ко̄шки*, *шће́рки*, *те̏тки* и сл.

351. Вок. јд. од *госпођа* гласи *го̏спођо* и *го̏спођа*. Исти је случај и са *го̏споја*.

---

[74] Исп. Пецо, Именице на *-ад*, 234—246, гдје се опширније и студиозније расправља о овим именицама, а обухваћена је и ситуација у дијалектима и граматикама српскохрватског језика.

Digitized by Google

352. Тросложна лична имена на *-ица* имају исти облик за ном. и вок. јд.: *Дра̏гица*, *Љу̏бица*, *Да̏ница* (под утицајем школе ријетко *Ма̏рице*).

353. Вок. јд. од *кукавица* гласи *ку̏кавицо*.

354. У ген. мн. среће се наставак *-и* у примјерима типа *ба̑шчӣ*, *ва̑шкӣ*, *квѐчкӣ*, *па̏ткӣ*, *пр̏ткӣ*, *плѐћкӣ*, — иначе је обичнији наставак *-а*: *бу̏ва̄*, *вӣла̄*, *гра̏ба̄ља̄*, *звијезда̄*, *ја̏са̄ла̄*, *ова̏ца̄*, *тре̏шања̄*.

355. Плуралија тантум ж. р. *гра̏бље* и *ја̏сле* имају ову промјену: *гра̏бље-гра̏ба̄ља̄-гра̏бљама*; *ја̏сле-ја̏са̄ла̄-ја̏слама*.

356. За именицу *на̏ћве* потребно је навести облике *на̏ћве-на̏ћвӣ* (*наћа́ва̄* — старији)-*на̏ћвама*.

4) *Именице женског рода на консонант*

357. У инструменталу једнине долазе данас наставци *-ом* и *-ем*: *зо̏бљом* и *зо̏бљем* (5:3), *кр̏вљом* и *кр̏вљем* (6:2), *ма̏шћом* и *ма̏шћем* (5:3), *со̏љем* и *со̏љом* (4:4). У адвербу је *но̏ћу* и *но̏ћо̄м*[75]; исп. *да̏њу* и *да̏њо̄м*. И овдје је наставак *-ем* чешћи код млађих.

358. Генитив множине ових именица гласи *у̏шиӯ*, *кокѐшиӯ*, *ко̀стиӯ*; *но̀ћӣ*, *рије́чӣ*.

359. *Појединачне напомене*. Именица *глад* женског је рода: *гла̑д-гла̑ди*.

360. Именица *мати* има ову промјену: *ма̏ти* (поред *ма̏те̄р*)-*ма̏те̄ре̄-ма̏тери-ма̏те̄р-ма̏терōм*.

361. За именицу *шћер* карактеристични су облици ген. јд. *шћѐри*, инстр. *шћѐрко̄м* (позајмљен облик) и ген. мн. *шћѐрӣ*.

Облик *шћѐрка* (хип. од *шћер*) има мању употребу. Њен дат. јд. је *шћѐрки*, а ген. мн. *шћѐркӣ*.

362. За именицу *ко̀ко̄ш* диференцијални су облици ген. јд. *ко̀коши*, инст. јд. *ко̀ко̄шко̄м* (позајмљен облик) и ген. мн. *кокѐшиӯ*.

Облик *ко̀ко̄шка* рјеђе је у употреби. У дат. јд. је *ко̀ко̄шки*, у ген. мн. *ко̀ко̄шкӣ*.

363. За именицу *чељад* треба навести ном. *чѐљади* и *чѐља̄д* (6:3), ген. *чѐљади* и *чеља́дӣ* (5:4) и дат. *чеља́дима*.

---

[75] Инструментал и-основа, уколико се не чува, иде у два правца. У једним говорима као што су обаћки, тршићки, мачвански (Ник. Б., Тршићки, 416; Мачвански, 263) и сјенички (Барј., НПСГ, 83) продире наставак *о*-основа. У другим, нпр. у Босанској и Хрватској Костајници, у Прчању (Реш., Шток., 171) и у славонским говорима (Ившић, ДПГ, 133) продире наставак *а*-основа.

Digitized by Google

364. Именица *раван* има двојаку промјену: *ра̂ван, ра̂вне̄* (*ра̂вни*); исп. и микротоп. *Тр̑зан, Тр̑зне̄* (*Тр̑зни*).

365. Именица *сӣлав* двојако се мијења: *сӣла̂в, сӣла̂ва* (*сӣла̂ви*), *на сӣла́ву* (*сӣла́ви*); исп. и микротоп. *Чу́брӣн=Чу́брина ӣла̂н, у Чу́бринӧм ӣла́ну* и *Чу́бринӧј ӣла́ни*.

366. Именица *жуч* мушког је рода: *жу̏ч-жу̏ча* и сл.

5) *Облици именичких замјеница*

367. О облицима именичких замјеница, поред оног што је наведено у одјељку о акценту (в. т. 135), вриједи поменути још и то да замјенице *нӣко* и *нӣшта*, кад су у косом падежу и у вези са приједлогом, увијек се раздвајају: *нѝ о̄д ко̄га̄, нѝ за шта*.

6) *Придјевско-замјеничка ӣромјена*

368. Именска промјена придјева постоји у овом говору. Степен њене заступљености код информатора старијег и млађег узраста, затим њене заступљености у појединим падежима — види се из приложене табеле. Ваља уз табелу још напоменути да је знаком (+) означена именска промјена придјева, а знаком (—) придјевска промјена. Број поред римске цифре, која означава информатора, представља године старости. Ознака Г=генитив, Д=датив, Л=локатив.

примјери	I (66)	II (62)	III (54)	IV (45)	V (21)	VI (16)	VII (11)
	Г Д Л	Г Д Л	Г Д Л	Г Д Л	Г Д Л	Г Д Л	Г Д Л
добар коњ	— — —	+ — —	— — —	+ — —	— — —	— — —	— — —
кишно љето	— — —	+ — —	— — —	+ — —	— — —	— — —	— — —
крвав живот	+ — —	+ + —	+ — —	+ + —	+ — —	— — —	— — —
лијеп момак	+ — —	+ + —	— — —	+ — —	— — —	— — —	— — —
сув љеб	+ — —	+ — +	+ — —	+ — —	— — —	— — —	— — —
Благоев Чауш	+ — —	+ — —	+ — +	+ — —	+ — —	— — —	— — —
Живков Драго	+ — —	+ — —	+ — —	+ — +	— — —	— — —	— — —
Царенков до	+ — —	+ — —	+ + +	+ — —	+ — +	— — —	— — +

Digitized by Google

369. У ном. јд. ср. р. чува се наставак меких основа: *наше* (што е наше ние лоше), *ӣрѐћē, мòе, ӣу̏ђē, чиē, ӣрѐдњē чѐло*; међутим, забиљежио сам *сӣњō мôре* поред чешћег *сӣњē*. Досљедно се говори *врýћо*.

370. У ген. јд. м. и ср. р. углавном је *на̑шēī(а), ӣрѐћēī(а), ӣу̏ђēī(а), ӣрѐдњēī(а)*; исп. *ӣòкōјњōī* поред чешћег *ӣòкōјњēī*.

371. У дат. јд. м. и ср. р. могући су меки и тврди наставци: *на̑шēм* (*на̑шōм*), *ӣрѐћēм* (*ӣрѐћōм*), *ӣу̏ђēм* (*ӣу̏ђōм*), *ӣрѐдњēм* (*ӣрѐдњōм*).

372. Само тврде наставке имају облици *врућ* и *шуӣаљ*: *врýћōī, врýћōм*; *шýӣљōī, шýӣљōм*.

373. Досљедно је суфикс *-ов* у *ӣрѐшњов* (*ӣрѐшњов ӣòӣуз*); исп. *уоч Ђу̏рђов ða̋на* (чешће *Ђу̏рђевда̑на*).

374. Придјев „јак" у ном. јд. и мн. неодр. вида има двојаке облике: *ја̑к* (ја̑к ко цр̑нā зѐмља) и *јáкӣ* (кô јáкӣ кȍњ, мȍре нȍсити); ном. мн. *јáки* и *јáкӣ*, ген. мн. *јáкӣе*. Одр. вид. је *ја̑кӣ* (ја̑кӣ прӣјатељ), *ја̑кā, ја̑кō*.

375. Придјевски наставак *-јь* сачуван је у називима празника: *Ӣвањда̑н, Јȍвањда̑н, Мӣољда̑н, Нӣкољда̑н, Сӣјѐӣањда̑н*.

376. Придјези на *-ски* од именица ж. р. *а*-основа творе се од придјевске основе на *-н*: *àрмӣнскō слѐдова̄ње, аýсӣрӣнска̄ вȍјска, рàкӣнскӣ, ӣу̏ршӣнскӣ сýд*.

377. Од компаратива карактеристични су слиједећи: *ја̀чӣ, вѐћӣ, вӣшӣ, висòчӣ, — сӣрòжиē; су̏вљӣ, ӣу̏ӣљӣ, — ду̏бљӣ, — ду̏љӣ; зу̑ра̀вӣ, сла̀бӣ, чӣсӣӣ; ла̀кшӣ, љѐвшӣ, мѐкшӣ*.

378. Обађани говоре *њѐн* (*њѐзӣн* и *њѐзӣн*).

379. Присвојна замјеница 3. л. мн. гласи *њêв, њêви, њêве, њêва*.[76] Од једног човјека (50 год.) чуо сам *њӣов, њӣови, њӣове, њӣова*, али то није типична особина говора.

380. Обађани говоре *чӣ, чӣа̄, чӣē*.

381. За замјеницу *мој* карактеристични су:

а) облици једнине *мôј-мòја-мòе* и *мôе*. За м. и ср. р. је *мōī(а)-мôм(е), мòӣем* и *мòӣм*; ж. р. је *мòē-мòјōј-мòјōм*;

б) облици множине *мòи-мòе* и *мôе-мòја*; ген. *мòӣе* и *мòӣ*, дат.-лок.-инст. *мòӣем* и *мòӣм*.

382. За замјеницу *ӣај* ваља навести ном. јд. м. р. *ȍӣа̄ј* (*ӣа̑ј* и *ȍӣӣ*), ном. јд. ср. р. *ȍӣō* (*ӣô*), ген. јд. *òћу ӣ а̄ ȍӣоīа̄* (*ӣòīа̄*), дат. јд.

---

[76] Исп. нпр. у говору Коренице *њêв, нà њêву* (*нà њӣву*) (Ласт., 760), у Тршићу *њӣов* и *њêв* (Ник. Б., Тршићки, 418) и у западном Срему *њӣн, њӣов* (*њêв*) (Ник. Б., Сремски, 348).

Digitized by Google

ȍтомē (*тȍмē*), инстр. *ȍтūем* и *ȍтūм* (*тūем* и *тūм*); ном. ж. р. *ȍтā* (*тā*), ген. *ȍтē* (*тē*), дат. *ȍтōј* (*тōј*); с приједлогом је *ȍд отогā* и *ȍд отōг*(*а*), *ȍд отē*, *кȍд отē жèнē.*[77]

383. О замјеници *ȍвāј* в. т. 140; о замјеници *кàкав* в. т. 37б.

384. За замјеницу *сав* у јд. треба навести облике *сâв-свâ-свȏ* (али исп. *свȇ кӯпū се тȏ*); у мн. *свӣ-свȇ-свâ*, ген. *свӣӯ*, дат. *свјѐма* и *свӣма.*

7) *Облици бројева*

385. За промјену броја *два* важи сљедеће:

а) мушки и средњи род су изгубили промјену, па се у косим падежима употребљава непромјенљив облик *два* са приједлозима или се намјесто м. р. узима бројна именица *двоица*[78], а намјесто ср. р. збирни број *двое* уколико се ради о младим бићима;

б) женски род има облике *двӣе-двӣӯ-двјѐма.*

386. За бројеве *три* и *четири* треба навести очуване облике ж. р.: *трӣ-трӣӯ-трјѐма* (*трӣма*, *трѐма*); *чѐтири-четирӣӯ* (*четерӣӯ*)-*четирјѐма* (*четерјѐма*); облици *трјѐма* и *четирјѐма* настали су према *двјѐма.*

387. Између бројева од 6 до 19 занимљиви су *шêс*, *дȅвēт*=*дȅвет*, *дȅсēт*=*дȅсет*; *једàнēс*, *двáнēс* и сл. а од већих главних бројева *двàис*=*двàес* (*двáдес*, *двáдесēт*), *трӣес*=*трӣис* (*трӣдесēт*, *трӣдес*), *шéсēт* (*шéсет*), *седамдѐсēт* (*седамдѐсет*), *стȏ*, *двјȇста*, *трӣста*, *чѐтир*(*и*) *стȍтине*, *пȇ*[*т*] *стȍтӣнā*, *шȇ*[*с*] *стȍтӣнā*, *ӣљада.*

388. Карактеристични облици редних бројева: *пр̏вӣ*, *пр̂вӣ* и *пр̑вӣ* (5:3:1); *дрӯгӣ*, инст. јд. *з дрӯгӣем* и *дрӯгӣм*, ген. мн. *дрӯгӣе* и *дрӯгӣ*; *трȅћӣ*, инст. јд. *с трȅћӣем* и *трȅћӣм*, ген. мн. *трȅћӣе* и *трȅћӣ*; *чѐтвр̄тӣ*, инст. јд. *ш чѐтвр̄тӣем* и *чѐтвр̄тӣм*, ген. мн. *чѐтвр̄тӣе* и *чѐтвр̄тӣ*; *шêстӣ*, *шêстōг*(*а*), *шêстōм*(*е*), *са шêстӣем* и *са шêстӣм*; *сêдмӣ*; *једàнēстӣ*, *трӣнēстӣ*, *четр̀нēстӣ*, *двàестӣ*, *стȏтӣ.*

389. Од главних бројева већих од 100, као *двјȇста*, *трӣста*, и сл., не праве се редни бројеви.

390. У Обадима је *ȍбадвā*=*ȍбадвā* (м. р.), *ȍбадвие*=*ȍбадвие* (ж. р.) и сл.

[77] Аналошко *о*-, према *овај*, *онај* и сл., јавља се у низу говора који се простиру правцем запад—исток: у западнобосанским ијекавским говорима (Деш., 247), у Посавини (Ившић, ДПГ, 66), у источнобосанском дијалекту (Броз., ИБД, 158), у клањском говору (Рем., 128), у Мачви и Срему (Ник. Б., Мачвански, 265; Сремски, 348). Напоменимо још да Решетар за Цетиње биљежи *ȍтā* (Реш., Шток., 114), као и то да Вук у првом издању Рјечника нема облика *ото*, док га у другом издању упућује на *то* (исп. Ивић П., О Рјечнику, 132).

[78] Исп. код Вука *двојица јунáкā*, *двојици јунáкā*, *двојицу јунáкā* (Вук, Рј., под двојица).

Digitized by Google

391. Збирни бројеви се завршавају на *-еро*: *чѐтверо*, *шѐстеро*, *сѐдмеро*, *дѐсетеро*; у парадигми је *десте̏ра-десте̏ру-десте̏ром*. Тако је и у бројним именицама *пете̏рица*, *шесте̏рица* и сл. Међутим, у примјеру *чѐтворна̄ кола* стоји *-оро* мјесто *-еро*.

392. За број *двоје* треба навести ном. *двȍе* и *двȍе*, ген. *двȍга*, дат. *двóма=двóме* и инст. *са двóма=двóме*. Тако се мијења и *трȍје*. Исп. и облике збирних бројева уз пл. тантум: *двȍи сва̏тови*, *двȍе ба̏бине*, *трȍја кȍла*.

8) *Прилози*

393. Ево једног броја прилога који нису наведени у одјељку о акценту:

за начин: *бр̏же̄*, *ја̏че̄*, *лȍше*, *узама̀нтац* (узастопно);

за мјесто: *блѝзу*; *далѐко* (*долѐко*), комп. *да̏ље̄*; *у̏тринасе* (< *у* + *трина+се* — на супротној страни наспрам говорног лица: *Да̏де ми се по̏гледати ва̀ко̄ у̏тринасе*);

за вријеме: *ва̏зда̄н*, *ја̀ко*, *ју̀че̄*, *ла̑ни*, *ȍловла̄ни*, *си̏но̄ћ*, *прѐксино̄ћ*, *на̀ксино̄ћ*, *су̏тре* (*су̏тре*), *у̏вече̄к*.

394. У Обадима се говори *јѐдно̄м*, *јѐдно̄ч*, *једа̀ре̄д*, *јѐдан пу̑т* (*једа̀нпу̑т*).

II. КОНЈУГАЦИЈА

1) *Инфинитив*

395. Што се тиче судбине инфинитивног наставка *-и*, у говору села Обади постоје два типа примјера:

а) примјери у којима се *-и* чува: *дѝћи*, *жѐти*; *врѐћи*, *бѐгати*, *го̏њати*, *жѝвити*, *зарађѝвати*, *звѝждати*, *го̏рети*, *ѝзути*, *ѝмати*, *до̀-сути*, *до̀нцети*; *до̀сипати*, *ѝшћерати*; овамо иду и примјери у којима се *-и* редукује, мијењајући артикулацију претходног *т* или *ћ*: *дѝћ се*, *дѝрац нѐкога̄*, *по̏рвац се*, *о̏дчекац ку̏ма и пр̀иатеља*;

б) примјери без инфинитивног *-и*: *до̑ћ*, *излѐчит*, *испр̀ичат*, *пѝтат*, *ска́кат*; *ба̀цат*, *во̀дит*, *ско̀чит*, *ѝшћерат*; в. т. 196.

396. Овај говор не зна за удвајање инфинитивног наставка у примјерима типа *плѐсти*, *ра́сти*, *ѝзести*.

2) *Презент*

397. Прво лице јд. през. глагола *моћи* гласи *мо̏гу*, *мо̏рем* (*мо̏жем*); исп. Ивић П., Дијалектологија, 13. Говору су непознати облици *вељу*, *вићу* и *вољу*.

Digitized by Google

398. Добро се чува интервокално *ј* у 3. л. мн. през. код глагола VI Белићеве врсте са основом на *-а*: *ѝмајӯ*, *и̏грајӯ се*, *лу́тајӯ*, *ру́чајӯ*, *спа́вајӯ*.

399. Треће л. мн. през. глагола типа *умјети* гласи *у̀миӯ*, *сми̏ӯ*.

400. Код глагола VII и VIII Белићеве врсте у 3. л. мн. през. по правилу долази наставак *-е*: *ва̂бе*, *во̏дē*, *го̀нē*, *гу̀бē*, *љу̂бē*, *му̏чē*, *по̀лазē се*, *у̀чинē*; *бјѐжē*, *лѐжē*, *ре́жē*, *зви́ждē*; исп. *ра̂дӯ* x 1, *пла̏шӯ се* x 1 и *о̀ни ћӯ* x 1.

3) *Имперфекат*

401. Од имперфекта се чувају усамљени облици *бѝа̄*, *бѝа̄ше*, *бѝа̄смо*; *зна̀диа̄*, *зна̀диа̄смо*; *има̀диа̄*, *има̀диа̄смо*.

4) *Аорист*

402. Овај облик је посве обичан у говору Обади:

1. л. јд.: *да̏до*, *до́ђо*, *ви̏ђо*, *ѝзвади*, *на́ђо*, *о̀до*, *по̀бјего*, *по̏гледа̄*, *по̏трча̄*;

2. и 3. л. јд.: *до̏несе*, *до̏пла̄ти*, *дре́кну*, *и̏шћера̄*, *ку̂пи*, *про̀паде*, *са̏стави во̀ду*, *та̀рну ва̏тру*, *ћу̏шну*, *у̏фати*;

1. л. мн.: *да̏досмо*, *до̀ватисмо*, *до́ђосмо*, *о̀досмо*, *у̏плашисмо*;

2. л. мн. *довѐдосте*, *до́ђосте*, *до̀пјевасте* (дођи пјевајући);

3. л. мн. *да̏доше̄*, *ди̏гоше̄*, *до̀нце̄ше̄*, *сти̏гоше̄*.

403. Старији чланови двију породица имају наставак *-шмо* мј. *-смо* у 1. л. мн. аор.; штавише код једне седамдесетогодишње жене, рођене у овом селу, биљежио сам досљедно *би̏шмо*, *до́ђошмо*, *о̀дошмо*, *у́ђошмо*, *у̏жнашмо*.[79]

404. Аорист несвршених глагола није непознат овоме говору: *ву̂че*, *го̀во̄ри*, *ко̏си*, *пи́та*, *ра̂ди*, *си̏па*; исп. и *не мо̀же*.

5) *Футур*

405. Долази до стапања инфинитива на *-ћи* и енклитике: *до́ћу*, *до́ћеш*, *до́ће*, *до́ћемо*, *до́ћете*, *до́ћē*. Али овдје се сажима и 1. л. јд. сажетог футура са личном замјеницом *ја*: *до́ћа̄* (< *до́ћја̄* < *до́ћу ја̂*).[80]

---

[79] Уопштавање гласа *ш* у 1. и 2. л. мн. аор. из 3. л. забиљежено је нпр. у говору Коренице: *о̀дошмо*, *по̀једоште* (Ласт., 761) и у западнобосанским ијекавским говорима: *би̏шмо*, *до́ђошмо*, *поу̏зимаште*, *ура́диште* (Деш. М., 264) — досљедно, затим — у Мачви: *до́ђошмо* (*сти̏госмо*), *рѐкоште* (Ник. Б., Мачвански, 273) у Тршићу: *до́ђосмо* (*о̀дошмо*), *до́ђосте* (Ник. Б., Тршићки, 421), у Колубари: *о̀дошмо*, *оку́пашмо*, *о̀ставиште* (Ник. Б., Колубарски, 52). Исп. у посавским говорима *доби̏шмо*, *ојдо̏ште* (Ившић, ДПГ, 80).

[80] Исп. у Љештанском *ви́каћа̄*, *да̏ћа̄*, *до́ћа̄*, *ка́заћа̄* (Теш. М., 227) и у западнобосанским ијекавским говорима *не́ћ-а*, *пи́таћ-а̄* (Деш. М., Западнобосански, 188).

Digitized by Google

6) *Имūераūив*

406. Наставак 2. л. мн. је -*ūе*: *àјūе, ѝūе, рáдиūе, рӯча̄јūе, сје̏ūе.*

407. Мјесто 1. л. мн. императива употребљава се конструкција *ај*(*ūе*) + *да* + 1. л. мн. презента: *а̀ј да за̀ūјева̄мо, а̀јūе да во̄ салѐūимо.*

408. Мада није честа појава, својеврсну интересантност чини императив сложен са *дај* као у примјерима *Да̑ј м, реко, њо̑ј вра̑ūимо ју̏ницу. Да̑ј ūи мѐн [о]нӯ кобилѝцу у̏аū.*

409. И у овом се говору употребљова облик *нека* у значењу „немој”: *Нѐка, ја̑ ћу. Нѐка, о̀ћу ѝ а̄ чу̏је̄м.* Али и кад се пријети некоме ван домашаја: *Нѐка ūе, нѐка, до̀ћеш ūи мѐни у̏ шаке*!

410. Императив глагола *куūоваūи* гласи *ку̏ӯј.*

411. Императив глагола (*на*)*ūиūи* (*се*) у 2. л. јд. гласи *ūӣ, на̀ūӣ се*; исп. и облике глагола (*у*)*шиūи*: *шӣ, у̏шӣ, у̏шӣūе.*

412. Императив глагола *броиūи* двојак је: *бро̑ј* и *бро̀и.*

413. За ублажавање заповијести служи партикула -*де*: *донѐсиде̄, ско̏книде̄.*

414. За оштрију заповијест употребљава се *де̏де̄* (углавном уз императиве несвр. глагола): *Де̏де̄ ūо̀лази*! *Де̏де̄ у̏сūа̄ј*!

7) *Поūенцијал*

415. Енклитика глагола *биūи* у свим лицима гласи *би*: *ја* (*ūи, он*) *би дао*; *ми* (*ви, они*) *би дали.*

8) *Глаīолски ūридјев ūрūни*

416. Овај говор познаје оба наставка -*ан* и -*аū*: *за̏кла̄н* и *за̏кла̄ū* (4:4), *ūо̏сла̄ūо* и *ūо̏сла̄но* (5:3), *на̀ūӣса̄но* и *на̀ūӣса̄ūо* (7:1), *ѝзвӣка̄н* х 8, *у̏зора̄на* и *у̏зора̄ūа* (7:1), *о̏бра̄н* и *о̏бра̄ū* (6:2), *ūо̏ūкова̄н* х 8, *о̏коūа̄н* х 8, *за̀лӯūа̄н* и *за̀лӯūа̄ū* (7:1), *о̀зūда̄н* и *о̀зūда̄ū* (7:1), *о̏черуūа̄н* и *о̏черуūа̄ū* (6:2), *ѝзно̄са̄н* и *ѝзно̄са̄ū* (7:1).

417. По односу наставка -*ū*: -*вен*: -*јен* говор Обади се углавном слаже са књижевним језиком: *сашивѐна, ūроливѐна*; *добѝен* (рјеђе *добѝвен* и *до̏бӣū*), *сабѝен*; *ūокрѝвен, ūокривѐна.*

418. Облици трп. прид. глагола VII Белићеве врсте такође одговарају књижевној норми: *о̀жењен, ūо̀дцје̄љен, ра̀здцје̄љен.*

Digitized by Google

9) *Глаголски прилог садашњи*

419. Овај се облик још чува, али му је употреба знатно смањена у односу на књижевни језик. С морфолошке стране интересантно је да глаголи VIII Белићеве врсте у овом облику имају двојак облик: *бјѐжећи* и *бјѐжајӯћи*, *клѐчећи* и *клѐчајӯћи* премда је у презенту *бјѐжē*, *др̏жē* и сл.

10) *Глаголски прилог прошли*

420. Овај облик као граматичка категорија не постоји у говору села Обади. О једном примјеру, његовом облику и употреби в. т. 167.

11) *Плусквамперфекат*

421. Овај облик врло је риједак: *Сва̏ е о̀на би́ла ра̀спала се. А̀врамовћи досѐдли би́ли, под Лика́рима, нѐђе.*

12) *Карактеристични облици из промјене појединих глагола и глаголских група*

422. У овом одјељку дају се карактеристични облици из промјене појединих глагола и глаголских група, и то:

423. Из промјене гл. *јести*: инф. *јѐсти*, през. *јѐдēм-јѐдēмо-јѐдӯ*, рад. прид. *јѐо*, имп. *јѐди-јѐте*.

424. Из промјене глагола *ићи* и композита:

а) инф. *ѝћи*, през. *ѝдēм-ѝдēмо-ѝдӯ*, имп. *ѝди-ѝте*, рад. прид. *ѝшō-ѝшла*, прил. сад. *ѝдӯћи* (али исп. *ѝдӯћӣ ӣӯт*);

б) инф. *до́ћи* (*до̂ћи*), аор. *до́ђо-до́ђе-до́ђосмо* (*-шмо*)*-до́ђошē*, рад. прид. *до̀шō-до̀шла*, футур *до́ћу* и *до́ћа̄* (1. л. јд.), *до́ћē* (3. л. мн.);

в) инф. *о̀тићи*, през. 3. л. јд. *о̏дē*, аор. 2. и 3. л. јд. *о̏де*, 3. л. мн. *о̏дошē*, имп. *оти́ђи*(*те*), рад. прид. *о̀шō* (*о̀тишō*)*-о̀шла* (*о̀тишла*);

г) инф. *ѝзићи* (*изи́ћи* х 1), през. 3. л. јд. *ѝзиђē*, аор. 1. л. јд. *изи́ђо* и *ѝзиђо* (7:1 — в. т. 154г), 2. и 3. л. *изи́ђе* и *ѝзиђе* (5:3), имп. *изи́ђи*(*те*), рад. прид. *ѝзишō*.

Говори се *си́ћи* (никад *саћи*); рад. прид. је *си́шō*. Тако је и *у́ћи*, а не *у̏нићи*.

425. Радни придјев гл. I врсте на консонант одговара књижевној норми: *кра̀о*, *плѐо*, *прѐо*.

426. Трпни придјев гл. I врсте на *з* и *с* ослања се на истоимени гл. облик глагола VII врсте: *вѐжен*, *гри̏жен*, *по̀мужена*; *отрѐшен*, *спа̀шен* и сл.

Digitized by Google

427. Из промјене гл. *донијеши*: инф. *дòнцёши*, аор. 1. л. јд. *донѐсо* и *дȍнесо* (5:3 — в. т. 154г), 2. и 3. л. *дȍнесе*, 3. л. мн. *донѐсошē* (*дòнцёшē*), рад. прид. *дȍнио*, *дȍнцёла*, трп. прид. *донѐшен*, *донешѐна*, *-о*.

428. Код гл. I врсте на конс. *к* добро се чува разлика између 3. л. мн. през. и осталих лица овог облика: *ӣèкӯ*, *шѐкӯ*, *вýкӯ* (*вýчӯ* х 1), *сцéкӯ*, *шýкӯ*.

429. Из промјене гл. *моħи*: 3. л. мн. през. *мȍīӯ*.

430. Императив гл. I врсте из т. 428 зна искључиво за резултате друге палатализације: *вýциūе*, *ӣéциūе*, *сцéциūе*, *шýциūе*.

431. Из промјене гл. *иочеши*: през. *ӣȍчнē*, *ӣȍчнēмо*.

432. Из промјене гл. *узеши*: инф. *ȕзēши*, през. 1. л. јд. *ȕзмēм*, аор. 1. л. јд. *ȕзē* (најстарији само) и *ȕзē* (остали), 2. и 3. л. јд. *ȕзē* (понеко од старијих и *ȕзē*), имп. *ȕзми*(*ūе*), рад. прид. *ȕзео* и *ȕзō*, *ȕзēла*.

433. Из промјене гл. *клеши*: *кýнēм-кýнēмо-кýнӯ*.

434. Из промјене глагола I врсте који могу имати и облике по III врсти:

а) глагол *йомоħи*: инф. *йомòħи* (*ӣòмоħи*); 3. л. јд. през. *ӣòмоīнē*, 3. л. јд. аор. *йомòже*;

б) глагол *леħи*: 3. л. мн. през. *лѐīнӯ*, рад. прид. *лѐīō*, 2. и 3. л. јд. аор. *лѐже*;

в) глагол *сјесши*: инф. *сјȅсши*, 3. л. мн. през. *сјȅнӯ* (*сјȅднӯ*), 2. и 3. л. јд. аор. *сјȅде*, императив 2. л. јд. *сјȅди*, 2. л. мн. *сјȅūе*, рад. прид. *сјȅо* и *сȉо*, *сјȅла*;

г) глагол *озеӣсши*: инф. *ȍзēӣсши* и *озéӣсши* (6:3), рад. прид. *ȍзēбла* и *озéбла* (7:2), аор. 2. и 3. л. јд. *ȍзēбе*, 1. л. мн. *озéбосмо*, 2. л. мн. *озéбосūе*;

д) глагол *ӣоīинуши*: 3. л. јд. аор. *ӣȍīибе*;

ђ) глагол *ӣасши*: инф. *ӣȁсши*, 3. л. јд. през. *ӣȁ*(*д*)*нē*, 2. и 3. л. јд. аор. *ӣȁде*, рад. прид. *ӣȁо*.

435. У вези са неким глаголима I врсте који могу имати облике и по VII врсти, у Обадима је овако:

а) *сӣáсиши*, през. 1. л. мн. *сӣȃсӣмо*, трп. прид. *сӣȃшен*;

б) *живиши*, през. 1. л. мн. *жѝвӣмо*, аор. 1. л. јд. *жѝвљо* и *жѝви* (5:4), 2. и 3. л. јд. *жѝвље* и *жѝви* (5:4), 1. л. мн. *жѝвисмо*, *жѝвљосмо* и *жѝвљесмо* (6:2:1), 3. л. мн. *жѝвишē*, *жѝвљошē* и *жѝвљешē* (6:2:1), рад. прид. *жѝвили*.

в) *ӣљéши* и *ӣлцéвиши*, 1. л. јд. през. *ӣлцéвēм*, рад. прид. *ӣљéли* и *ӣлцéвили*;

г) *рáсши*, 3. л. јд. *рáсūē*, рад. прид. *рȃсшō*, *ӣòрāсшō*;

Digitized by Google

д) *врцѐћи*, през. *вр̑шēм-вр̑шēмо-вр̑шӯ*, аор. 1. л. јд. *вр̑шо*, 2. и 3. л. *вр̑ше*, 1. л. мн. *вр̑шосмо*, имп. *вр̑ши(ӣте)*, прил. сад. *вр̑шӯћи*, рад. прид. *вр̑ō-вр̑ла*, трп. прид. *(о)вршѐно*.

436. Из промјене гл. *рвати се*: инф. *р̏вати се*, през. 3. л. јд. *р̑вē се* (*р̏вē се*), 3. л. мн. *р̑вӯ се* (*р̏вӯ се*), рад. прид. м. р. мн. *р̏вали се*.

437. Из промјене гл. *ткати*: през. *ткâм-ткâш-ткâ-ткâмо-ткâте-ткȁјӯ* (млађи *ткȁјӯ*). Исп. и *ѐткāм*, *прѐткāм* и сл.

438. Мјесто *сисати* употребљава се гл. *пѐсати*; 3. л. јд. през. *пѐсē*, 3. л. мн. през. *пѐсӯ*, рад. прид. *пѐсало*. Глаголи *дѐити*, *задѐити*, *подѐити*, *удѐити* увијек су пријелазни.

439. Из промјене гл. *бријати*: 3. л. јд. през. *бр̑иē* (*бр̑иe*), рад. прид. *бр̑иō*.

440. Из промјене гл. III врсте који могу имати облике по I врсти:

а) инф. *дѝћи*, *кѝснути*, *вѐнути*; аор. 2. и 3. л. јд. *дѝже*, *пѐкисе*, *ȕвену*, 1. л. мн. *дѝгосмо*, *пѐкисосмо*, *ȕвенусмо*, 3. л. мн. *дѝгошē*, *пѐкисошē*, *ȕвенушē*;

б) рад. прид. *дѝгō*, *пѐкисō*, *ȕвео*; *дѝгло*, *пѐкисло*, *ȕвело*.

441. Из промјене гл. *метнути*:

а) инф. *мȅтнути* (чешће *тȕрити*); 1. л. мн. през. *мȅтнēмо*, 3. л. мн. аор. *мȅтнушē*; рад. прид. *мȅтнō*, *мȅтнула*;

б) инф. *мȅтити*, императив 3. л. јд. *мȅти*.

442. Из промјене гл. *просути*, који се употребљава мј. гл. *пролити*: 1. л. јд. през. *прȍспēм*, 1. л. мн. през. *прȍспēмо*. Исп. и *нàсути*, *изàсути* мј. *налити*, *излити*.

443. Из промјене гл. *добити*: през. 1. л. јд. *дȍбиēм* (*дȍбием*), рад. прид. *дȍбио* (*дȍбио*), трп. прид. *добѝен* (рјеђе *добѝвен* и *дȍбӣт*).

444. Из промјене гл. *сакрити се*: *сȁкриē се* (*сȁкрие се*).

445. Из промјене гл. *ковати*: 3. л. јд. през. *кȕјē* (*кȕје*), рад. прид. *кȍвō-кȍвāла*.

446. Из промјене гл. *отровати*: през. 3. л. јд. *ѐтрујē* (*ѐтрује*) и 3. л. мн. *ѐтрујӯ*; аор. 1. л. јд. *отрѐва* и *ȍтровā* (2:6 — в. т. 154г), 2. и 3. л. јд. *ȍтровā*, 3. л. мн. *отрѐвашē*; рад. прид. *ȍтровō*, *ȍтровāла*.

447. Из промјене гл. *пљувати*: 3. л. јд. *пљȕјē* (*пљȕје*) и 3. л. мн. *пљȕјӯ*.

448. Из промјене гл. *куповати*: инф. *купѐвати*; през. 3. л. јд. *кȕпујē* (*кȕпује*), 3. л. мн. *кȕпујӯ*; рад. прид. *кȕповō*, *кȕповāла*, имп. *кȕпӯј(те)*.

Digitized by Google

449. Из промјене гл. (*йо*)*слаши*: 3. л. јд. през. *шаљēм*, *йдшаљēм* (*йдшљēм*).

450. Из промјене гл. *жеши*: през. 1. л. јд. *жȁњēм*, 1. л. мн. *жȁњēмо*, рад. прид. *жȇо*, *жȇла* и имп. *жȁњи*(*ше*).

451. Постоје контакти између глагола V и VIII Белићеве глаголске врсте: *др̏кши ко ӣрӯш* (*др̏кћēм*), *дȁкћē ко кêр* (*дȁкши*), *кȁйши жцêр з бŷкāвā*, *шрȅйши ко јȁсикова лӣска*, али *шрȅйћē* (очним капцима), *цȅйши* (од зиме), рад. прид. је *дȁкшала*, *др̏кшала*, *кȁйшō*, *шрȅйшала*, *цȅйшала*.

452. Однос међу глаголима V и VI врсте представићемо сљедећим примјерима: *дрцêмā*, *дŷвā*, *зцêвā*, *сӣйā* (нпр. воду и сл.) и *сӣйā* (тешко дише); *шêшā се* и *шêћē се*, *йљȅскā* и *йљȅшћē*, *йр̏скā* (дроби, крцка) и *йр̏шћē* (кропи водом), *кȁйљē*, *йшшē*, *бйшћē*.

453. Из промјене гл. мирисати: през. 3. л. јд. *мӣришē*, рад. прид. *мӣрисō*, *мӣрисала*.

454. Не постоји гл. *јахаши*. Мјесто њега употребљава се гл. *јашиши*, који се мијења по VII врсти: *јȁшӣм-јȁшӣмо-јȁшē*.

455. Из промјене гл. *даши*: през. 1. л. јд. *дâм*, 1. л. мн. *дâмо* (*дáмо*), 3. л. мн. *дȁјӯ* (млађи *дȁјӯ*), *нѐ дајӯ* (облици *дáдēм*, *дáдēш*, *дáдēмо*, *дáдӯ* рјеђе се срећу); аор. 2. и 3. л. јд. *дȁде*, 3. л. мн. *дȁдошē*; рад. прид. *дȁо*, *дáла*, *дáли*; трп. прид. *дáша*, *дáшо*.

456. Из промјене гл. *знаши*: през. 1. л. мн. *знâмо* (*знáмо*), 3. л. мн. *знȁјӯ* (млађи *знȁјӯ*), *нѐ знајӯ* (облици *знáдēм*, *знáдēмо*, *знáдӯ* рјеђе се срећу).

457. Из промјене гл. *имаши*: през. 1. л. мн. *ймāмо*, 2. л. мн. *ймāше*, 3. л. мн. *ймајӯ*; имперфекат *имȁдиā*, *имȁдиāсмо*; рад. прид. *ймō-ймали*.

458. Из промјене гл. *играши*: инф. *йīраши*, през. *йīрāм-йīрāмо-йīрајӯ*, прил. сад. *йīрајӯћи*.

459. Из промјене гл. *чишаши*: през. *чйшāм-чйшāмо-чйшајӯ*, рад. прид. *чйшō-чйшала* (*чйшāла*).

460. Из промјене гл. *чешљаши*: през. *чȅшљāм-чȅшљāше-чȅшљајӯ* и рад. прид. *чȅшљō-чȅшљала*.

461. Однос VI и VII врсте код глагола *īледаши* види се из през. *īлȅдāмо*, имп. *īлȅдāј*(*ше*) и рад. прид. *īлȅдала*.

462. Код глагола VIII Белићеве врсте у прил. сад. поред правилних облика јављају се и аналошки облици према гл. VII врсте: *бјȅжећи* и *бјȅжајӯћи* и сл.

Digitized by Google

463. Из промјене гл. *разумјеѿи*: инф. *разу̀миѿи*, през. 2. л. јд. *ра̀зумӣш* (некима је узречица *разу̀мēш ѿӣ*), 3. л. мн. *ра̀зумē*, аор. 1. л. јд. *разу̀ми* и *ра̏зуми*, 2. и 3. л. јд. *ра̏зуми*, имп. *разу̀ми*(*ѿе*).

464. Из промјене гл. *смјеѿи* и *умјеѿи*: през. 1. л. јд. *смӣēм*, *у̀миēм*, аор. 1. л. јд. је *смје̏до*, *у̀мједо*, рад. прид. *смӣо*, *у̀мио*.

465. Из промјене гл. *ӣусѿиѿи*: инф. *ӣу̀сѿиѿи*, 3. л. мн. *ӣу̀сѿē*, рад. прид. *ӣу̀сѿио*, трп. прид. *ӣу̀шћен*.

466. У трп. прид. гл. *крсѿиѿи* увијек је *кр̑шћен-кр̑шћена-кр̑шћено*.

467. Из промјене гл. *бациѿи*: инф. *ба́циѿи* и *ба̏циѿи* и рад. прид. *ба́цила* и *ба̏цила*.

468. Од глагола VII врсте са старом инф. основом на *ѣ* неопходно је дати:

а) инф. *сјѐдиѿи*, *сӣђеѿи*, *сјѐђеѿи* (6:2:1), през. *сјѐдӣм-сјѐдӣмо-*-*сјѐдӣѿе*, рад. прид. *сјѐдио*, *сӣдио* и *сӣђео* (6:2:1), *сјѐдила*, *сӣђела* и *сјѐђела* (6:2:1);

б) инф. *вӣдиѿи* и *вӣђеѿи* (6:3), аор. *вӣђо-вӣђе-вӣђосмо-вӣђосѿе-*-*вӣђошē*, рад. прид. *вӣдио* и *вӣђео* (7:2), *вӣдила* и *вӣђела* (7:2).

469. Из промјене гл. *учиниѿи*: инф. *учи̏ниѿи*, аор. 1. л. јд. *учи̏ни* и *у̏чини*, 2. и 3. л. *у̏чини*.

470. Из промјене гл. *вољеѿи*: инф. *во̀љеѿи* и *во̀лиѿи* (5:4), през. 1. л. јд. *во̀лӣм* (*во̀лēм* x 1), 3. л. јд. *во̀лӣ*, рад. прид. *во̀лио* и *во̀љео* (7:2), *во̀љела* и *во̀лила* (7:2).

471. Из промјене гл. *изīореѿи*: 3. л. јд. през. *изīо̀рӣ*, аор. 1. л. јд. *изīо̀ро*, 2. и 3. л. *изīо̀ре* и *ӣзīоре* (7:2), рад. прид. *изīо̀рела*.

472. Из промјене гл. *осѿариѿи*: инф. *о̀сѿариѿи* (чешће је *о̀маѿориѿи*), през. 3. л. јд. *о̀сѿарӣ*; рад. прид. *о̀сѿарила*.

473. Из промјене гл. *сазреѿи*: през. 3. л. јд. *са̀зренē*, 3. л. мн. *са̀зренӯ*, рад. прид. *са̀зрео* и *са̀зрио* (7:2); исп. *зре̑о* и *зрӣо* (6:3).

474. Из промјене гл. *удариѿи*: през. 3. л. јд. *у̀дарӣ*, 3. л. мн. *у̀дарē*, аор. 1. л. јд. *у̀дари* и *у̏дари* (3:5), 2. и 3. л. *у̏дари*, рад. прид. *у̀дарио*.

475. Из парадигме гл. *ӣромијениѿи*: през. 3. л. јд. *ӣро̀мцӗнӣ*, 3. л. мн. *ӣро̀мцӗне*, аор. 1. л. јд. *ӣромцӗ́ни* и *ӣро̏мцӗни* (2:6 — в. т. 154г), 2. и 3. л. *ӣро̏мцӗни*, рад. прид. *ӣромцӗ́нио-ӣромцӗ́нила*.

476. Из промјене гл. *сломиѿи*: през. 3. л. јд. *сло̏мӣ*, 3. л. мн. *сло̏мē*, трп. прид. *сло̏мљен*.

477. Из промјене гл. *бројиѿи*: през. 1. л. мн. *бро̀ӣмо*, 3. л. мн. *бро̀ē*, имп. *бро̀и* и *бро̑ј*, рад. прид. *бро̀ила*.

Digitized by Google

478. Не постоји гл. *спати*. Увијек је *спа́вати*, *спа̑ва̄м* и сл.

479. Премда је најчешће *позна́вати*, *по̏зна̄је̄м*, забиљежио сам примјер без проширења: *Мла̀дић не̏кӣ*, *не̏ позна̄м га*, што је значењски и видски једнако *не по̏зна̄је̄м га*.

480. Из промјене гл. *вриштати*: през. 3. л. јд. *врӥштӣ* (*врѝштӣ*), рад. прид. *врӥштали*, исп. и облике през. *њӥштӣ* и *пӥштӣ* од гл. *њиштати* и *пиштати*.

481. Из промјене гл. *бјежати*: инф. *бјѐжати* (*бѝжати*), през. 3. л. јд. *бјѐжӣ* (*бѝжӣ*), имп. *бјѐжи*(*те*) и рјеђе *бѝжи*(*те*), рад. прид. *бјѐжо̄* (*бѝжо̄*), *бјѐжа̄ла* (*бѝжа̄ла*).

482. Из промјене гл. *ћутати* и њему напоредних облика: инф. *ћу́тити*, *ћу́тати*, *шу́ћети* и *шу́тити* (5:1:3:1), през. 3. л. мн. *ћу́те̄* и *шу́те̄*, рад. прид. *ћу́тио*, *шу́тио* и *шу́ћео*; *ћу́тили* и *шу́ћели*, имп. *ћу́ти* и *шу́ти*.

483. Из промјене гл. *бити* (esse): презент а) 1. л. јд. *бу̏де̄м*, *бѝде̄м* и *бѝне̄м*, 2. л. јд. *бу̏де̄ш*, *бѝде̄ш* и *бѝне̄ш*, 3. л. јд. *бу̏де̄*, *бѝде̄* и *бѝне̄*; 1. л. мн. *бу̏де̄мо*, *бѝде̄мо*, *бѝне̄мо* и *бу̏не̄мо*, 2. л. мн. *бу̏де̄те*, *бѝде̄те*, *бѝне̄те* и *бу̏не̄те*; 3. л. мн. *бу̏дӯ*, *бѝдӯ*, *бѝнӯ* и *бу̏нӯ*; б) 1. л. јд. *јѐсам*; *нѝсам*, 3. л. јд. *нӣје*; рад. прид. *бѝо-бѝла-бѝло*; 3. л. јд. аор. *бѝ*, *бѝаде* (*биа́де*); футур 3. л. јд. *бѝће*, 3. л. мн. *бѝће̄*; имперфекат *бѝа̄*, *бѝа̄ше*, *бѝа̄смо*.

484. Из промјене гл. *хтјети*: инф. *шћѐти*, през. 1. л. јд. *ὸћу*, 2. л. јд. *ὸћеш*, 1. л. мн. *ὸћемо* (у упитној реченици је *ὸћеш ли*, *ὸће ли*, *ὸћемо ли* и сл.), 3. л. мн. *ὸће̄*; одрично је *не̏ћу*, *не̏ћеш-не̏ћемо-не̏ће̄*; аор. 1. л. јд. *шћѐдо*, 2. и 3. л. јд. *шћѐде* (одрично *нѐ шће*), 1. л. мн. *шћѐдосмо*; рад. прид. *стио* и *шћѐо*, *шћѐла*.

485. Напомињем да сам забиљежио и облике *шћѐбн̥де̄* и *да̏бн̥де̄* (<*хтјєдбудне* и *дадбудне*).

13) *Творба итеративних глагола*

486. Глаголи с инфинитивном основом на *-ава-* углавном одговарају књижевном стандарду: 3. л. јд. през. *забу̏ша̄ва̄*, *зафр̏ка̄ва̄*, *завѝтла̄ва̄*.

487. Од глагола *давати*, *ливсавати*, *познавати* презент је *да̑је̄м* (*да̂јем*), *лѝвса̄је̄м* (*-је̄м*), *по̏зна̄је̄м* (*-је̄м*), а императив *да́ј*(*те*), *ливса́ј*(*те*). Међутим, код глагола *обећавати* двојако је: *обѐћа̄ва̄м* и рјеђе *обѐћа̄је̄м* (*-је̄м*).

488. Код глагола *записивати*, *опасивати*, *прокисивати* досљедна је алтернација *-ива/-ује-*: *запѝсује̄*(*-е̄*), *опа́сује̄*(*-е̄*), *прокѝсује̄* (*-е̄*).

Digitized by Google

489. Презент гл. т. *заīрађиваīи*: 1. л. јд. *заīрàђујēм* и *заīрàђӣвāм* (7:2), *обрàђујēм*, 3. л. мн. *заīрàђујӯ* и *заīрађӣвајӯ* (7:2), *обрàђујӯ*.

490. Презент глагола *казиваīи*: 1. л. јд. *кàзујēм* и *кàзӣвам* (6:3), рад. прид. *казӣвō*.

491. Презент гл. *дариваīи*: 1. л. јд. *дàрујēм* и *дàрӣвам* (6:3). Облике на *-иваīи*, што важи и за гл. из т. 489 и 490, биљежио сам углавном од млађих Обађана.

492. Говори се *свањӣваīи*, *свàњӣва*.

493. Вуковом *ноћӣваīи*, *nòћӣвам* одговара *noћēваīи*, *nòћēвāм*.

494. Глагол *добијаīи* гласи двојако:

а) инф. *добӣаīи*, 3. л. мн. през. *добӣајӯ*; трп. прид. *дòбӣāно* (ријетко);

б) инф. *добӣваīи*, 3. л. мн. през. *добӣвајӯ*, трп. прид. *дòбӣвāно* (ријетко).

495. Глагол *īусīиīи* има паралелан видски и значењски лик у гл. *īӯшћаīи*. Међутим, према њима стоји лик несвршеног вида *īӯшћаīи*. Исп. и друге глаголе са истим односом основа и са истом видском ситуацијом: *зàīусīиīи=зàīушћаīи*: *заīӯшћаīи*, *нàīусīиīи=нàīушћаīи*: *наīӯшћаīи*, *сīӯсīиīи=сīӯшћаīи*: *сīӯшћаīи*. По усменој информацији Милице Радовић-Тешић овако је и у Пиви, у Црквичком Пољу. Уосталом и Вук у Рј. разликује *īӯшīаīи* (несвр.) и *īӯшīаīи* (свр.). Међутим, појава је ван домашаја књижевног језика (исп. Ивић П., О Рјечнику, 140).

496. Говори се *кршћáваīи*.

497. Према глаголу *īòниīи* стоји и лик *īòњаīи*, за који се у Рј. САНУ s. v. каже да је „често у итеративном значењу". У Обадима је увијек итеративан.

498. Према глаголу *īѐраīи* (чешће је *īòниīи*) стоји итеративни лик *ћéраīи*. Код свр. гл. је *дòћераīи*, а никад *изàīнаīи*, *дòīнаīи* и сл.

499. Према глаголу *бјежаīи* стоји итеративни лик *бџéīаīи*.

500. Говори се *зачéӣљаīи*.

Digitized by Google

Четврти одјељак

СИНТАКСА

501. Конгруенција. Што се тиче конгруенције придјевског и замјеничког атрибута, кад је именица у конструкцији са бројевима, у говору Обађана је:

а) мушки род: *двâ спо̏собна чое́ка, онā тр̑ӣ ра́ста*;

б) средњи род: *двâ цр̑на о̏ка, мо̀ја двâ о̏ка.*

502. У вези са конгруенцијом предикатског дијела, кад је именица у бројној конструкцији, у Обадима је:

а) мушки род: *Двâ бра̏та се за̀гледала у јѐдну џу̑ру. У̏ њега су тр̑ӣ си̑на у̏ рату стра́дала. До̏шла јо̄ј тр̑ӣ ђѐвера на ко̀нак. Но̀ћас су ми сло̏мљена чѐтири пра́сада.* — дакле, слагање је по облику. Међутим, имам забиљежен и један примјер слагања по значењу: *Двâ бра̏та се за̀гледали у̏ једну дѐво̄јку* (први и посљедњи примјер потичу од истог информатора);

б) средњи род: *До̏шла су ми двâ у̏нучета* (в. т. 385а). *Са̏мо су двâ сѐла до̏шла на ку̏лук.*

503. Атрибут именица на *-а* које означавају мушка лица у једнини слаже се двојако. Једне од њих као *слуга*, *муштерија* и тип *улизица* слажу се облички: *Ни́сам ја̄ тво̄ја слу́га, јѐдно̄ч сам ти рѐко̄. Он је био мо̀ја муштѐрија. Он је вѐлка̄ пијаница.* Друге од њих као *владика, војвода, паша, старјешина, газда, коловођа, колега, кирџиа, сајџиа* имају уза се атрибуте мушког рода: *ста̑рӣ вла̀дика, на̑ш во̏јвода, ма̀торӣ па̀ша, мла̑дӣ су̏дија, стро̏гӣ старјѐшина, тру̑лӣ га̏зда, она̄ј ко̀ловођа, мо̑ј колѐга, е̑рскӣ кири̏џиа, до̏бар са́јџиа.* Међутим, све те именице у множини имају атрибуте у облику женског рода: *вјѐрнē слу̏ге, ста̑рē муштѐрие, тѐшкē пијанице, на̏ше вла̀дике, ту̏рскē па̏ше, сре̏бенчкē су̏дие, стро̏ге старјѐшине* итд.

504. Кад је именица у конструкцији са бројевима већим од четири, замјенички атрибут се овако слаже:

а) мушки род: *ово̄ пе̑т љу̑дӣ*;

Digitized by Google

б) средњи род: *ово̄ пе̏тиеро ја́ја̄*;

в) женски род: *ови̂е пе̂т же́на̄.*

505. Када је именица у конструкцији са бројевима већим од 4, њезин предикат стоји у једнини: *Про̏трча̄ пе̂т ко̀њеника̄. Про́ђе пе̂т млади́ћа̄.*

506. Кад је именица у конструкцији са збирним бројевима, атрибут се слаже по облику: *мо̂е двое ђѐце̄, њѐгово се̏дмеро го̀веда̄.*

507. Кад је именица употријебљена уз збирни број, облик придјева и глаг. придјева у предикату слаже се по облику: *Дво̂е ђѐце̄ е ма̏ло пре́е про̀шло вро̀де̄. У̏ мене̄ де̏сетеро мо́бе̄ на̀жело двие кла̀ње. Тво̂е тро̂е го̀веда̄ би́ло у̏ мо̀јо̄ј лѝвади.*

508. Кад је именица у конструкцији са збирним бројем, предикат има облик једнине: *За̏ мно̂м тр̂чӣ пе̂тиеро па́са̄. У тво̀јо̄ј Њиви́ци па́се̄ ше̏стеро го̀веда̄. Ја̄ ми́слӣм да ше̏стеро ко́ња̄ мо̏ре о̀типӯт ди̏ћи оно̄ црце́па. За̏ мно̂м до́ђе дво̂е ђѐце̄.*

509. Уз бројну именицу на *-ица* атрибут има досљедно облик женског рода: *све̂та̄ Тро̏ица, на̏ша пет̀ерица.*

510. Кад је субјекат бројна именица на *-ица*, придјев и гл. придјев у предикату могу се двојако слагати:

а) по облику: *Тво̀ја су тро̀ица спо̀собна и ка́дра. Дво̀ица су пје̏вала цце́лӯ но̂ћ. Тро̀ица су утѐкла с по̀ложа̄ја. Шест̀ерица су про̀трча̄ла на̀ коњима*;

б) по значењу: *Њи̏ су дво̀ица у̏дарили на̀ њега̄. Њи̏ке су се четвѐрица ба̀цали на̀ крушку. Кад смо на̏с тро̀ица за̀пјевали, ва̀ко̄ се о̀ко нас на́род ску̏пио.*

511. Уз бројну именицу на *-ица* предикат је увијек у плуралу: *Четвѐрица и̏дӯ прекò њи̏ва̄. Четвѐрица у зелѐно̄м оди́јелу замàкоше̄ у̏ шуму. Њи̏ петѐрица сва̀кӣ да̂н и̏дӯ пје̏шке̄ у̏ шко̄лу. Тро̀ица про̀пјеваше̄ кро се̏ло.*

512. Уз збирне именице на *-ад* атрибут може бити у облику: а) женског рода: *о̏ва̄ пра̏са̄д, о̏ве̄ пра̏са̄ди* и б) средњег рода: *о̏ва̄ пра̏са̄д, о̏вие праса́дӣ.*

513. Уз колективне именице на *-ад* предикат је у множини: *Пра̏са̄ди скѝче̄. Ја̏ра̄д бр̂сте̄. Тѐла̄д јѐдӯ.*

514. Уз збирну именицу употребљава се збирни број: *Опра́сила е де̏стеро праса́дӣ.*

515. Облик придјева или глаг. придјева у предикату именица *браћа* и *господа* слаже се облички: *Бра̏ћа су сло̀жна. Бра̏ћа су до̀шла. Госпо̀да е до̀бра. Госпо̀да ние мо̀гла до́ћи.*

Digitized by Google

516. Уз именицу *слуга* број *два* је у облику женског рода: *двије слуге*. Женског је рода број *два* и уз именице *владика* и *војвода*: *двије владике, двије војводе*; али уз ове двије именице мјесто броја *два* слушао сам и бројну именицу *двоица*: *двоица владика, двоица војвода*.

517. Уз именице које су изведене суфиксом *-ло*, и које значе мушка бића — атрибут има облик мушког рода: *тај баљезгало, тај чакетало*.

518. Кад су у питању именице *множина, већина, дружина, народ*, предикат је у једнини: *Ове године неће ваљати јабуке, множина з гране опаде. Већина је давно отишла. Дружина засјела. Народ се нунди скупља свакоѓ Спасовдана*.

519. Кад именица стоји уз прилог *неколико*, предикат се по правилу слаже облички: *Дошло јој неколко жена*. Забиљежио сам и један примјер слагања по значењу: *Дошле су неколко жена*.

520. Кад се женском лицу обраћају са *Ви*, предикат је у множини: *Ви сте рекли*.

521. Падежне синтагме и рекција појединих глагола. Припадање субјекту који је означен именом и презименом изражава се генитивом без приједлога: *унук Мирка Петровића, син Јове Радивојевића*.

522. Посесивност се често исказује енклитичким облицима датива личних замјеница: *Цвијете јој нешта слабо. Прошла ми крави вада, имам бригу за њу. Нуриа и брат му Рамо* [били]. *Био Цвијетин и Петар, син м. Био Крсто и Максим и сестра им Павлиа. Био и Милош, ови ваш, чича вам*.

523. Припадање лицу исказаном самим именом, без неких других одредаба, изражава се присвојним придјевом: *Благоева Адица, Цвијетинов Чауш, Чедина Њивица*.

524. Припадање већем броју лица, обухваћених једним презименом, исказује се обликом генитива множине: *Петровића плац, Спаића ђеца*. У једном сам примјеру у поменутој функцији забиљежио употребу ген. јд.: *Иди... низ до доли подај Ђокановића њивама*.

525. Веза *у* + генитив личне замјенице врло често има вриједност присвојне замјенице одговарајућег лица: *Јој, оће у мене зекан да цркне. Јој, ка[д] се у мене рука запали. Каже у мене отац. Осамнесте године у нас је гефрајтер био Талиан*.

526. У значењу глагола „посједовати" долази падежна конструкција посесивног типа сложена од *бити* (постојати) + *у* + генитив: *У њега би јена пута. А била у Цвијетина нека врањуша. Па, знам ја, то није у Швабе било*.

Digitized by Google

527. Облик *еда* (у Обадима *jèда*) употребљава се у значењу „има ли...”: *Jèда ли ī̆а ђе̏, нйе вàљда у̏ земљу ӣрòӣō*. Лик *jеда* у устаљеним обртима може имати и друга значења: а) (у клетви) „нека...”: *Jеда-бōīдā сврàтō*, тj. врат сломио; б) (у приjетњи) „буде ли било, ако буде било”: *Jèда Бōīа, ӣàнтӣћā* [*о*] *вō њèму*.

528. У реченици са одричним приjелазним глаголом обjекат може бити:

а) у облику генитива: *Дâj ми зѐкана, нéћу ти, нéћу ти кòбилē. Не мōīу jā ӣòдиӣнēм īлáвē од jàстука. Jèдн̥ гôђӯ ӣа нèмаjӯ кру̏нē у̏ себē. Нèмōj бàцати љēба*;

б) у облику акузатива: *Нèмōj бàцати кòре*.

529. Замjенице (*не*)*ко*, *нико*, *нешто*, *ништа* уз глаголе *имати*, *немати* гласе *Ймā ли нѐкоīā* (*кòīā*) *у тōj кýћи*? *Ймā ли нѐко* (*кò*/*кòīоди*) *у тōj кýћи*? *Нêмā óвди нйкоīā*/*нйко*. *Ймā нѐшта у овōj ӣаӣрáти*. *Нêмā нйшта, бòлан, нѐ бōj се*.

530. Уз глаголе *иитати*, *видjети*, *молити*, *чекати*, *чувати*, *бранити* и сл. биљежио сам обjекат у генитиву: *Пйтāj Рáдē*. *Пйтō сам Стêвкē за кòња. Jеси вйдио Мйћē*? *Вйди ӣòсла кàка. Мòли Jóкē да ӣрѝчӯвā óвце. Чѐкāм Тòдорē. Чѐкāм àвтобӯса. Чӯвāм тòра. Мӣ чӯвали кỳрӯзā у Зàбрани̥ци. Ājмо брáни̥ти нàшеī мàīацӣна* Међутим, по jезичком осjећању млађих, под утицаjем школе највероjатниjе, у примjерима са неживим обjектом био би обичан и акузатив: *Чѐкāм àвтобӯс* и сл.

531. За означавање времена, кад су у питању именице *дан*, *ноћ*, *jутро*, *вече*, Обађани, бар само тако имам забиљежено, употребљаваjу акузатив без приjедлога с атрибутом[81]: *Цêлӣ боīòвēтнӣ дâн ӣрêӣадā кйша. Онӯ нôћ jā òста брез òбӯћē. Онō jу̏тро свӣ смо бйли кòд кућē. Òвō вѐче срце ми е нà мjесту. — Нѐђе нѐкӣ дâн дóђе ӣòштāр. Jèдно вѐче у̏дари кйша*. А кад су именице *jутро* и *вече* у спрези, атрибут ниjе потребан: *Jу̏тро вѐчē ôн вòлкō дòбиē*.

532. У значењу „бити, налазити се у сфери...” (уз глаголе као што су *живjети*, *налазити се*, *становати*, *ранити се*) употребљава се:

а) *код* + генитив: *Ми смо кòд њеīā ноћéвали цёо мjѐсēц. Нà Бjеловцу jā, код нѐкōī ӣòрчнӣка Радýловића, бӣо ӣóсилнӣ. Он жйвио кòд уjáка*;

б) *у* + генитив (риjетко): *У̏ менē е сѝкира, ђѐ ћеги тāмо*.

533. Веза *код* + генитив често стоjи у значењу „упркос чињеници...”: *Код ӣӯнē кýћē нáрода мâл до ӣóднē лѐжӣ. Ко*[*г*] *тòлкē мòē зѐмљē да мôрāм куӣòвати и сѐби и стòци*.

[81] Исп. М. Ивић, Из проблематике падежних временских конструкциjа, 185—196, — гдjе се свестраниjе расправља о временскоj употреби акузатива без приjедлога.

Digitized by Google

534. Уз глагол *донијети*, кад је у питању одвајање, стоји приједлог *од*: *Донѐсидē ми од Јо́вē онāј чѝвињāк*.

535. Глагол *тицати се* иде увијек уз генитив: *То се мо̀ге кỳћāнā нѝшта нѐ тѝчē*.

536. *Аблативни глаголи* чија реакција може захтијевати генитив без приједлога или генитив са приједлогом *од* у говору Обађана досљедно су са генитивом без приједлога:

бо̀јати се нѐкогā: *Не бо̀им те се ни ỳ каци*;

пла̏шити се нѐкогā: *Пла̏шим те се ко по̀ћерē ис пу́ста сѐла*;

кло̀нити се нѐкогā: *Кло̀нē га се ко да е шу̀гав*;

чу̀вати се нѐкогā: *Чу̀вāј га се ко љу̑тē гу́јē*.

537. Говори се *По́рџие пу̏не мêса*. *На̀пио се во̀дē нашта̀ срџа*.

538. Глагол *искати* увијек се употребљава у значењу „тражити, молити". Његова рекција може бити двојака:

а) *од* + генитив: *Ѝшти о̀д њѐвие онē вȅлкē мȅрдевине*;

б) *у* + генитив: *Ѝскō ỳ менē па̑рā у за́јам*.

539. Уз глаголе типа *ку́пити* стоји:

а) *у* + генитив: *Ку̑пим ỳ њега̄ јѐнога а̏лата*. *Са́ли Кр̏њуша у̏зео у Ре́џē Кра̀сана у Во̀љавици оногā зѐкана*;

б) *од* + генитив: *Ку́пили о̀ни о̏д њега̄*.

540. Такозвани генитив материје иде у овом говору са приједлогом *од*: *а̀стал о ча̀мовине, клу́па о трѐнице̄*.

541. У Обадима се говори *са лџе̑вӯ стра̑ну* (поред *с лџе̑вē стра̑нē*): *Изи̏ђēш... и са лџе̑вӯ стра̑ну, како ѝдēш према Ха̏м-Пџе́ску, ѝма̄ ку̏ћа*. Исп. и *на̀ лџе̑ву стра̑ну*: *Па̏шагића ку̏ћа, она̄ ста̑ра̄, ѐно до̏ли, бра̏те, на де̏снӯ стра̑ну, на̀ лџе̑вӯ страну како ѝдеш*. Тако је и *з де̏снӯ, с о̏нӯ стра̑ну* поред *з де̏снē, с о̏нē стра̑нē*, уз напомену да је акузатив чешћи и обичнији код старијих.

542. Приједлог *поред* иде са генитивом: *Поред мѐнē, ѐо, ва̀кō би̏о за̀ софро̄м*.

543. Прилог *близу* иде са генитивом: *бли́зу ку̏ћē*.

544. Уз облик *жалије* иде генитив: *Жа̀лиē ми е зо̏би нѐго шѐнице̄*.

545. Приједлог *према* може ићи: а) са дативом: *Према на̀ма е би̏о ко до̏бар да̑н. Ѝди та̑м према Сре̏дњēм брџе̄гу и на̀ћеш га*; б) са генитивом (само још код понеких старијих): *Пре̑ма на̀с си би̏о чо̀ек. Ти̏ ѝдēш* [*иди*] *лџе̑во према Ха̏м-Пџе́ска. А̏ј ти̏, при̏ка, према мѐнē. Ѝдē јѐдан офѝцир према ко̀чиаша*.

Digitized by Google

546. Приједлог *йроӣив* иде досљедно са генитивом: *Шӣа̑ ѝма̄ш ӣӣ̑ йроӣив мѐне̄ и мо̀е̄ жѐне̄?* У овом је говору устаљен израз *имаӣи йроӣив некоīа нешӣо*.

547. Уз поредбену копулу *као* забиљежио сам употребу конструкције *у* + генитив: *Ѝма̄ нӧīе ко у ро́де̄. Ѝма̄ ций̄иле ко у Ми́ће̄.* Исп. и примјере *У̏ њеīа̄ су йа̀нӣоле ко у̏ мене̄. У Је́ле̄ е ӣа̀кӣ ра́сӣлеӣ.*

548. Уз партикулу *ево* може ићи и номинатив и генитив. Номинатив се употребљава кад је ова рјечца у значењу „нека буде твоје, узми": *Ѐо ӣи ју̊нца, вȍди йа īа́и сѐби и свȍју ђѐцу ра́ни.* Генитив се употребљава кад се поменутом партикулом обраћа пажња на нешто поново пронађено или нешто што би се могло изгубити: *А̀јде ку̏ћи, ѐо ова́ца̄, не́мо̄ј ӣра́жиӣи ца̀ба. Ѐо вам ӣо̀рбе̄ йод ово̄м ца̀ранко̄м.*

549. Уз партикулу *ено* иде само генитив: *Ѐно кра̑ва̄, чу̏јӯ се. Ѐно ко́ња̄ у Ри́ду у зо̀би.*

550. Намјена се у овом говору обиљежава на три начина:

а) обликом датива: *То сам ку́йио жѐни. Ово̄ сам на̀бавио ма̏јсӣорима*;

б) *за* + генитив: *Прѐбави др̑ва̄ за йечѐнице̄. Трѐбало би љейо̀ӣе̄ да се о̀ре̄ за шѐ̊нце̄. Та̀мо ће смо ѝшли да ӣро̑жӣмо онӯ лѐīу за ко̄ла̄. Ѐо, кае, ӣѐби сӣо̑ ди̏на̄ра̄, нек ӣӣ̑ ѝма̄ш за йу́ӣа. Ка се ода̀бӣра̄ ку̏руз за̀ сјемена, вр̏шици се ло̀ме̄ и одва́ја̄јӯ на̏ сӣра̄ну*;

в) *за* + акузатив: *Ово̄ е сйре̑мљено за мо̄е си́нове. Шӣа̑ е зīо̀ӣовљено за ру́чак?*

551. За обиљежавање лица као циља кретања служи:

а) датив без приједлога: *Вра́ӣила се ма̀ӣери. Ѝде̄м ују́цима*;

б) *код* + генитив: *Миодра̄ī, о̀ћеш о̀ӣӣћи ӣа̑м ко̀д Блаīо̄ја.*

552. Уз изразе којима се одређује психолошко стање субјекат може бити:

а) у облику акузатива: *Сӣӣд ме у̏ цр̑нӯ зѐмљу да йро̀йане̄м. Нѐшӣа ме сӣра̑*;

б) у облику датива: *Жа̀о ми е, али шӣа̑ ӣи ја̄ мо̀īу.*

553. Глагол *лаīаӣи*, уколико се употребљава са допуном, захтијева датив: *Нѐмо̄ј да (ми) ла̀же̄ш.* Глагол *служиӣи* само акузатив: *Ја̄ сам слу́жио ца̀ра Фра́њу* — док глагол *йомоћи* може имати допуну у дативу (чешће): *По̀моīо̄ ми е вӣше̄ нѐīо ро̀ђенӣ бра̑ӣ* — и у акузативу (рјеђе): *Во̏лӣм ја̄ ӣѐби йри́чайи, Бо̄к ӣе йо̀моīо̄. По̀моīо̄ е о̄н њѐīа̄ у свѐму.*

554. Кад је у питању географски објекат, као циљ кретања, обично се вели: *Ѝде̄м у̏ Сребе̑ницу. О̀до у Бра̀ӣунац. По̀шо̄ у Ба́ину Ба́шчу.* Међутим, знатно рјеђе, код старијих, у приповиједању, може се у поме-

Digitized by Google

нутој функцији чути и *за* + акузатив: *Йдēм jā, реко, за Ужичкӯ По̏жеīу. Jā йдēм за Вла̀саӈице.*

555. Овај говор разликује падеж циља (ак. с приједлозима) од падежа мјеста (лок. и инстр.): *Йħā да̀нас ӯ Бјеловац. Бйо сам ӯ Бјеловцу. Ба̀цā се йо̏д букву. Сјѐдй йо̏д буквōм.*

556. Кад је у питању именовање циља кретања да се неко или нешто доведе, донесе, у овом говору постоје три узајамно незамјењиве могућности:

а) *у* + акузатив: *Йдēм у др̑ва. Йħеш̄е сӯш̄ре ра̑но ӯ сламу. Смјѐсш̄а ӯ сиено! Омладина ӯ снойље!*

б) *на* + акузатив (врло ријетко): *О̏до jā на̑ воду*;

в) *йо* + акузатив: *Вӣшē м нѐмōј до̀ħи йо ко̀ња.* Премда би се могло рећи *Йдēм йо ло̀йаш̄у*, ипак је обичније *Йдēм* (*да*) *донѐсēм ло̀йаш̄у.* Типови под *а* такође се могу замјењивати реченицама, али не често.

557. За одређивање дијела тијела на коме се манифестује нека особина (обично недостатак) употребљава се акузатив с приједлогом *у*: *бо̑с у дѐснӯ но̑īу, обо̀сио у свѐ чеш̄ири, са̀каш̄ у дѐснӯ рӯку, ħо̏рав у jѐдно о̏ко.*

558. Приједлог *мимо* иде досљедно са акузативом: *Ма̀че мимо̀ куħу. Клйсну мимо̀ крушку.*

559. Замјеница *нйшш̄а* уз приједлог *без* гласи *брез нйшш̄а*: *Ми смо о̀сш̄ал брез нйшш̄а.*

560. Уз глаголе *држаш̄и* (*се*), *ухваш̄иш̄и* (*се*), *узеш̄и* (*се*) стоји акузатив са приједлогом *за*: *Држē се за̏ рӯке. Узēли се за̏ рӯке. Уфаш̄или се за̏ косе.*

561. У вези са глаголом *мирисаш̄и* обично се наводи субјекат у номинативу: *Мйришӯ йѐченӣ комйири.* У случају да се неком предмету, материји приписује стран, несвојствен мирис, онда се употребљава *на* + акузатив: *Ова̄j лйш̄ар мйришē на зѐjш̄ин. Шш̄о̏ ш̄и љѐб мйришē на īа̑с?*

562. Глагол *молиш̄и* има за допуну прави објекат: *Мо̀лӣм ш̄е, īосйо̀дине, ко Бо̏īа. Нѐħā ш̄ѐбē вйшē мо̀лиш̄и да си ӯйрō īла̀вōм ӯ небо.*

563. Глаголи *жалиш̄и се* и *викаш̄и* иду са акузативом и приједлогом *на*: *Жа̀лӣ ми се на сна̀у. Шш̄о̏ вйчēш на̀ њӯ, īр̑а̀нове jѐдан?*

564. Глагол *забораваш̄и*, у зависности од тога шта значи, може ићи:

а) са акузативом без приједлога (кад значи „изгубити из сјећања”, „због заборавности оставити неки предмет, не понијети га са собом”): *Он је забо̀равио мо̀jу за̀муку. Она̄j ма̀īуй забо̀равио сйкиру*;

б) са акузативом и приједлогом *за* (кад значи „сметнути с ума, изгубити из вида оно о чему се у неким околностима морало пазити”):

Digitized by Google

Ја забо̀равио за ко̀ња, изго̀реће о̏ же̄ђи. Забо̀равила сам за̏ њега̄, Бо̄г за душма́на забо̀равио.

565. Глагол *стара̄ти се* (кад је у значењу „водити бригу, бринути се") има двоструки објекат, први у дативу, а други у акузативу са приједлогом *за*: *Ста̄ра̄ј се ђеци за одије́ло, за о̀бућу, за̀ књиге — о̀де ко̏жа на па̀за̄р.*

566. Инструментал оруђа употребљава се:

а) без приједлога: *Не̏шта се на́ ме ба̄ци зѐмљо̄м. У̏дари га шта́пом посре̄д гла́ве̄. Ту̑ко̄ е мо̀крӣм ко̀нопцем. По̏че̄ оппем клије́штима да про̀сије̄ча̄;*

б) са приједлогом (ријетко): *До̑ђосмо у Са̀раево... ка[д] се јѐдан с ру̑са̄ком во̀јнӣк пре̄гр̑но̄.* Посебно треба навести примјере типа *О̏ре̄м с во̀ловима. Вр̑ше̄м с ко̏њима; — Па́се̄м њи̏ву з го̀ведима. Изро̀вио компире с кр̑мцима* (што значи пустити намјерно или непажњом да се изрши нека радња) — у којима се на извјестан начин осјећа присутним моменат друштва (исп. Ивић М., Инструментал, 223).

567. Глагол *клети се* има допуну у облику инструментала: *Нѐ ваља̄ се кле́ти ђѐцо̄м.*

568. Пратилачки инструментал иде са приједлогом *с(а)*: *О̏во̄ пи̑во* (пиће) *ние у̀крадено, већ дома̀ћин с тру̑до̄м зара́дио.*

569. У квалитативном значењу употребљава се инструментал са приједлогом *с(а)*: *мо̀мак з ду̑го̄м ко̀со̄м.*

570. Глагол *платити* иде:

а) са инструменталом без приједлога: *Ма, пу̑сти га, ба̄цо, ни́си га [коња] ду̑катима пла́тио;*

б) са локативом и приједлогом *у*: *Пла́тио сам не̏што у̑ парама, а не̏што у на̏ничāрима.*

571. У Обадима је досљедно *оженити се*: *Ожѐнио се о̄н јесѐна̄с, али нѐ зна̄м ко̀јӯ је до̀вео. Он се же̏нӣ учи нѐдиље̄, до̀водӣ мо̀ју ро̏дицу.*

572. Уз глаголе *постати, прозвати, бити* (јесам), *направити се* именски предикат стоји у номинативу, никад у инструменталу: *По̀ста̄ е гото̀ва̄н. Про̀зваше̄ га ма̏ћиа. Он је би̑о ка̄пла̄р. На̀правио се да́са.* Уз глагол *звати* забиљежио сам обије могућности: а) *О̀бадва̄ би́ли ша́роње, све̏ зва̀ли ша́рње [о]бо̀ицу. Све̏ су о̀н ме̏не̄ звал га̄зда*; б) *Ја зва́ла тво̀ју ба̑бу те̏тко̄м, а мо̀ја ма̏ти зва́ла е се́јо̄м. Све̏ о̄н њега̄ зва̀о по̀бро̄м.*

573. Уз глаголе *поставити, сматрати* предикат је у форми *за* + акузатив: *По̀ставио га за до̀либашу. Сма́тра́јӯ га за чое́ка од по̀сла.*

574. Глаголи типа *мицати* у значењу „правити покрете неким дијелом тијела" захтијевају допуну у облику инструментала: *Ми̑че̄ бркòвима. Мр̑да увѐтима.*

Digitized by Google

575. Глагол *тр̑говати* има допуну у облику инструментала са приједлогом *са*: *Тр̑гово̄ с о̀вцама. Он је ӣр̂ђе тр̑гово̄ с ко̏њима.*

576. Глагол *бљувати* иде са инструменталом: *Бљу̏је̄ са́мо̄м је̏ђом. Бљу̏је̄ кр̑вљом.*

577. Приједлог *по* употребљава се дистрибутивно:

а) у означавању мјеста: *Ва̏здан о̂да̄ по̀ кућама. Заре́дио по̀ селима, не до̀лазӣ ку̏ћи по не̏колко да́на̄*;

б) кад су лица у питању: *О̏на е ѝшла по же̏нама (гатарама) док му нӣе о̏чи залце́пила. Да̑ј тӣ ма̏ло по га̏тарама про̀о̄да̄ј. Ѝшла е и по̀ докторима, али не̂ма̄ ва̀јде̄. Са̏мо̄ о̂даш по приа̏тељима.*

578. У значењу „после”, кад су празници у питању, употребљава се *по* + локатив: *по Бого̄ја́вље̄њу, по Лу̏чинда̄ну, по Ми̏тровда̄ну.*

579. Веза *по* + локатив често стоји у функцији обиљежавања посредништва: *По по̀руци не̂ђӯ ме̂са ву̏ци. Ја́ви по̀ некоме̄ да о̏дма̄ до̂ђе̄.*

580. У овом говору постоје изрази типа „бити при парама”: *Не бӣа̄ прѝ парама, а ку́пио би је̏ну ко̏су. Ти нӣси прѝ здраво̄ј памѐти.*

581. Глагол *говорити*, у зависности од тога шта значи, може ићи:

а) са локативом и приједлогом *о* (разговарати о трећем лицу): *О тѐби го̀во̄римо*;

б) са инструменталом и приједлогом *за* (оговарати трсће лице): *Шта̏ си гово́рила за̏ мно̄м?*

в) са акузативом и приједлогом *за* (у значењу под *б*): *Шта̏ си гово́рила за́ ме?*

582. Глагол *мислити* иде:

а) са обликом локатива: *Мӣслӣм о по̀словима, нѐ спа̄ва̄м по цие̂лӯ но̂ћ*;

б) са обликом акузатива и приједлогом *за*: *Мӣслӣм за́ те шта̀ ћеш и ка̏ко ћеш.*

583. Глаголски род и сродна питања. У вези са глаголима који се могу јављати са повратном рјечцом *се* или без ње, било у књижевном језику или дијалектима, у говору Обади је овако:

а) без повратне замјенице *се*:

дебљати: *Ова̑ј ра̂ст јо̏ш де̏бља̄*;
додијати: *До̀дио̄ е и Бо̏гу и љу̏дима. До̀дио̄ јо̄ј живо̄т, о̏ће у̏ воду*;
досадити: *Доса́дио си ми то̄м лу̏пњаво̄м*;
кренути: *Акобо̂га̄, ђѐ си кре́но̄?*
лећи: *Ле̏го̄ и не̏ће да у̏стане̄*;
одоцнити: *Што̏ си одо̀цнио з го̀ведима?*
почињати: *По̀чиње̄ кӣша, пожу́рите да [о]во̄ саулише̄мо*;

Digitized by Google

сићи: *По̏ио се и нѐ мере да си̑ђе̄*;
сјести: *Сје̏ди да задү̀а̄ни̇мо. Сје̏ди да ми ко̏коши на̏сјенӯ*;

б) са повратном замјеницом *се*:

бринути се: *Бри̏не̄м се шта̏ га не̑ма̄*;
гноити се: *Оно̄ му се о̏пет гно̏ј*;
димити се: *Ди̏мӣ се, о̏ће̄ очи да и̏спанӯ*;
изгладњети се: *Ка̏ се прие изгла̏њеше̄?*
лијенити се: *Нѐмо̄ј се лије́нити, ви̏ди по̏сла ка̀ка*;
обогатити се: *Обо̏гатио се, нѐ зна̄ ђе̏ шта̏ и̏ма̄*;
окишати се: *О̏кишало се, а о̏стō ми за̏ров на гу̏мну*;
претрпјети се: *Претрпи се, са̏[д] ће и вѐчера*;
примаћи се: *Прима̀кни се, далѐко ти е*;
сијати се: *Си̏а̄ се ко ку́на*;
скитати се: *Ски̂та̄ се ко ја̏лов па̏с*;
убрезобразити се: *Убрезобра́зио се ко ке̂р*;
увратити се: *Увра́ти се ка[д] до̂ђеш*;

в) глаголи са повратном замјеницом и без ње:

вјеровати се/вјеровати: *Не̏ћете ми се вје̏ровати. Ни̏ко му нѐ вјерује̄*;
журити се/журити: *Ђѐ се жу̏риш? У̏вијек жу̏рӣ ко вје̏тро̄в*;
запомагати/запомагати се: *По̏ћера̄ га во̂, а он запома́га. Ту̏рчин се зар у̏плаши, па се запома́жи*;
пјенити се/пјенити: *Пје̏нӣ се млије́ко, нѐмо̄ј да и̏зӣђе̄*; *Пје̏нӣ, да̄ј Бо̏же да о̏стане̄ [жив]*;
разговарати се/разговарати: *Ма̏ло (се) ж ње̏ћом раз̄го̏ва̄ра̄м. О̏ни (се) разгова́рајӯ*. Глагол са *се* значи 1) отклањати бригу у разговору с неким 2) узајамно отклањати бригу.

584. Глагол *бацати* употребљава се:

а) активно: *Ба̏цио га ко то̏рбу. Ба́ци си̏киру*;

б) медијално: *Ба̏ца̄ се на́ ме ка̀ме̄њем. Што̏ си се ба̏цо̄ на̀ крушку?*

585. Кад се некој животињи приписује каква карактеристична особина, то се чини на два начина:

а) повратном формом глагола: *Во̂ се бо̏де̄. Ке̂р се у̏је̄да̄. Ко̏њ се изба̏цује̄*;

б) трећим л. през. гл. *хтјети* и везом *да* + презент одговарајућег глагола: *Чу̏ва̄ј се, о̏ће во̂ да убо̏де̄. О̏ће она̄ кљу̀сина да у̏једе̄*.

586. У овом говору медијална конструкција има вриједност пасивне: *Ви̏дӣ се на са́мку јѐдна ку̏ћа. Чу̏је се нѐко у по̏току*.

587. Из синтаксе глаголских облика. У функцији допуне глагола непотпуног значења у овом говору употребљава се:

а) презент с везником *да*: *Онда̄ по̏че̄ ва̏тра иси̏рд о̏чиӯ да си̏па̄. По̏че̄ оните̄м клије́шти̇ма да про̏сије̄ца̄. И̏де̄мо у̏ поље да у̏прегне̄мо зѐкана*

Digitized by Google

и кȍбил; у једном броју примјера евидентно је изостављање везника *да*: *Они пошли у Липовац, у Кутузеро, тражē кōња. Онā детедна... слатка зāр, па трчē пасу. Не мōгу јā подигнēм главē од јастука. Трēбā накиснē, пловача. Дōђē, језик ме бōлӣ, нè мере се говōрӣ. Нēмā м кȍ рāдӣ*; исп. и примјере у т. 611;

б) инфинитив: *Сад мōрāмо пећи љеб југословēнскōј војци. Он се ние мōгō нà шљиву попети. Почесмо орати. Окренēм патрıат. Идēм јā вратити говеда.* — Не запажа се изразитија предност ни једне од двије односно три наведене форме. Срећу се напоредо код истих информатора. А везник *да* изоставља се кад су у питању модални глаголи и глаголи намјере, али не и кад реченица садржи глаголе који значе почетак радње.

588. Што се тиче облика прохибитивне конструкције, у говору Обади је овако:

а) *немој* + инфинитив: *Нèмōј бацати кȍре. Нèмōј сāмо глабати. Нèмōј тӣ кōња јашти. Нèмōјте мȍдити мене, његā мȍдте*;

б) *немој* + презент са везником *да*: *Нèмōј да рāдиш ка си слāб.*

589. Инфинитив би се могао замијенити везом *да* + презент и у реченици као *Јā порез плаћати, а тӣ зēмљу зирāтити — нè мере тāкō.* Наиме, реченице са инфинитивом имају функцију допуне безличног „не мере тако”.

590. Инфинитив глагола *бојати се* употребљава се у значењу „треба се бојати, бојим се”: *Бојати се да нам мēђед не огрдӣ зōб. Бојати се да нас киша не рашћерā.*

591. У служби футура II посве су обични облици презента несвршених глагола сложени с префиксом *уз-*: *Ако успадā киша, нèмōјте долазити. Ако узажйвим, нећу тӣ ā* [*о*]*вō забōравити. Ако узажањēмо до Петрованē, поведи јèно десетеро мобē. Ако дцете усилачē, зàбави га. Поздрави ко успитā.* У тој служби употребљавају се и облици презента од глагола *дати* (*даднēм* и *дабндēм* итд.), *знати* (*знаднēм* итд.), *моћи* (*мōгнēм* и *мōгндēм* итд.), *смјети* (*смједнēм* итд.), *шћети* (*шћē*[*g*]*нēм* и *шћēбндēм* итд.): *Ако даднē/дабндē, ваља ће дугē пушкē. Ако знаднē, кāшће ōн теби. Ако имаднēш, тӣ ми пошаљи. Ако мōгнēм/мōгндēм, увратићу се. Ако смједнē ȍ шумāра, уфатиће* (заградиће) *ōн и ону плећ. Ако шћē*[*g*]*нē/шћēбндē, мȍре ōн тō нарйктати.* Иначе облик футура II имају само трајни глаголи (исп. т. 594.). При том су интересантне алтернације футура II, презента сложеног са *уз-* и презента несвр. гл.: *Ако те кȍ успитā/будē питō/питā, кажи му у очи. Ако успадā/будē пaдала* (*падā*) *киша, нèмōјте долазити.*

592. Аорист је жива граматичка категорија и употребљава се:

а) за изражавање бliske прошлости која се граничи са тренутком говорења: *Ама, сад ōн вудē прōђе. Утече крāва у шевāр. Нèко лупну. Баци се свјетлица*;

Digitized by Google

б) кад се говори о доживљеној прошлости, посебно кад треба изразити драматичније ситуације и уопште изненадну радњу у постојећем приповједачком току: *Он нѐ бӣ лџе̑н, пріпрча̄ о̏гради, пишчупа̄ јѐдан ко́лац, па на̏ њега̄. Али да видӣш: о̏ва̄ј нѐ ћḗ бје̏жати, већ га са̏чека̄, па кад се до̀грабише̄, мо̑ј бра̏те. — Йде̄м нѐђе нѐкӣ да̄н прико̀ шуме̄, и на̀ко̄ нѐшта се за̀мислио, кад пу̏че гра́на. Ја̄ за̀станем и о̀слушне̄м. Јо̀к, не̄ма̄ ни̏шта. А̀јд, ја̄ ми̏слӣм учи̏нило ми се. Јѐс, вра̄га, ка сам би̏о [дошао] на она̄ј пото̀чањак, о̑н се [медвјед], мо̑ј бра̏те, сва̏ли на̀ пу̏т. Йма̄ ко мо̑ј Бр̏њо.*

593. Ни аорист несвршених глагола није непознат овом говору: *Је л' но̄ ти̏ мѐни го̀во̄ри да пѐтком нѐ ваља̄ зѐмље̄ му̏тити? Ймадосте ли по̀ чашу ра̀кије̄? — Йма̏досмо по̀ двие. Йде ли ти̏ та̏мо? Не мо̀госмо га о̏на̄ј да̑н на̏ћи. Тра́жи ја̄ ње̑га̄ о̏нда̄ нѐколко пу̏та̄. Пи̏ше̄ во̏де̄ и о̀доше̄. Нѐкӣ сам да̄н и̏шила та̄м до̏ктору, па за̏устиља̄ ме у бо̏ницу.*

594. У погодбеним реченицама се употребљава перфективни презент: *Ако л' у̏фате̄, о̏дма̄ и̏шћерајӯ из пекара́ја. Ако ме о̀борӣш, ко̀љи ме зу̏бма. Ако до̑ђе̄ш за̏рана, и̏ћемо у̏ гљиве.*

595. Имперфекат као жива граматичка категорија не постоји у овом говору. Сачували су се усамљени облици *бѝја̄, бѝјаше, бѝја̄смо; зна̀дија̄, зна̀дија̄смо; има̀дија̄, има̀дија̄смо*, углавном у спрегу са везником *да* (*да бѝја̄* и сл.), и то у погодбеним реченицама, са изостављеном главном реченицом, кад се износи појачано жаљење за неоствареном, неискоришћеном приликом, могућношћу: *Да зна̀дија̄ да ће до̀ћи. Да бѝја̄смо са̀ђели оно̄ сијена. Да има̀дија̄ па̏ра̄.* — што значи „ех, да сам знао", „што нисам знао и сл."

596. Доживљена прошлост, што је и разумљиво, износи се обликом перфекта, а не имперфектом: *Ка сам ја̄ бйо̄, ова̄ј, о̏бично чо̀банин јѐдан, па по̀чео сам чу̏ват тридесе̄т ко̄за̄, па сам чу̏о̄, и сва̀кӣ да̄н чу̏о̄, и нѐстае̄ јѐне̄ по јѐне̄.*

597. Перфекат се употребљава без споне у случају:

а) кад се истиче резултативни моменат: *Ну̏то, о̏ба рука́ва по̀деро̄. О̑да̄ ко стра̏шило. Сву̏ ми њи̏ву изро̀вили, тра̀вке̄ не̏ће би̏ти. Са̀тр̥л ти ку̏рја̄ц ко̀билу. Спа̏ла сва̏ ко̏жа, сва̏ о̀губала се;*

б) у емфатичном саопштавању: *Завр̏зла ти се кра̏ва. Запа́лила ти се ку̏деља;*

в) у приповиједању (веза обично постоји у претходној реченици): *Ја̑ сам и̏мо̄ кра̑у. Свѐтоза̄р ку̏пио тѐле и до̏вео на спла́ви, на спла́ви до̀вео, у Пѐрућцу у̏зо̄, јѐну ша̏рцу, ма̄ло̄ тѐле, и до̏вео о̀вде; и ку̏пио кр̏мачу, ѐнгле̄ска̄ она̄ ра̑са. — До̏шо̄ сам у Кра́љево, ку́пио шиљка́не, бра̏ту, јѐно̄м и дру̏го̄м, ку́пио ма̄јки о̀панке, ку́пио сна̀и што тре̏ба̄, и пла̏тио по̀рез, и ку́пио јо̀ш пе̑т ко̄за̄. — Ја̄, мо̑ј бра̏те, а по̀ставли на̀ Ма̄ло̄ј ра́мни стра̑же и го̀ри, бо̀лан, до̀нцели то̀вар му̏ниције̄, до̀ћерал с ко̀њем;*

г) при проклињању или благосиљању: *Цр̏ви те раста̀чили! У̏ста ти се за̏ вра̑т окре́нла! Жи̑в би̏о! Вѐлкӣ на̀ра̄сто̄!*

Digitized by Google

598. На крају, намеће се поређење између аориста и перфекта. Сличности су видне: и један и други облик иде у претеритална времена; и једним и другим обликом могу се износити прошле, од стране говорног лица доживљене радње. Међутим, разлике су још очигледније: аорист је видски ограничен, перфекат није; перфекат је „неутралан" облик, а аорист често динамичан и експресиван; перфектом се износе и своји и туђи доживљаји, аористом само они у којима је приповједач учесник или саучесник; аористом се износе краћи одсјеци прошлости, перфектом веће цјелине, па и читав доживљај.

599. Синтаксички склоп крњи перфекат гл. *бити* + инфинитив употребљава се у значењу „требало је": *Био бољē чу́вати*. Међутим, чешћа је употреба овог склопа са одричном рјечцом *не*: *Нѐ био одго̄ва́рати. Нѐ био лȁјати.*

600. Приповједачки императив није непознат овом говору: *А мӣ јȁдни нòси, па нòси, па нòси низ Бàшче ỳ Дōњӯ вȍду. — Ōн òзго̄ ко кȁца се обáли. — Ȍвāј дóђи кӯ̏ћи, ỳзми љȅба, па ỳ поље сúђи. — Ȍвāј ко вȗк скòчи, Пȅтар. Àјдӯк пòђи па посрн̥ прико клýпē. — И ỳвап̥ се сà њим ỳ крсп...* *Јѐдан дрӯ̏го̄ омàвӯ̏ј, омàвӯ̏ј.*[82]

601. У значењу „узми, узмите" употребљава се *на, на(ј)пе, ма, ма(ј)пе*: *Нā/мā, шпȁ ме глȅдāш?*

602. И з с и н т а к с е р е ч е н и ц а. Уз облик *док* иде глагол са негацијом: *Глȅдāм док ми сӯ̏зе не ỳдарē нȁ очи.*

603. У значењу „чим, тек" могућа је употреба и форме *ȁ*: *Ȁ е [кршицу] сӯ̏нце ȍгриē, òна е гòпова.*

604. У служби упитно-узрочне ријечи употребљавају се *што* и *шта*: *Штȍ нѐ гледāш прѐдā се? Штȁ сте се поднúмили?*

605. Облик *док* зна за узрочну употребу у овом говору: *Тû ȍд менē бр̏жӣ. Лȁко е пȅби дȍк мѐнē бòлӣ нòга* У поменутој функцији употребљава се и облик *гдје*: *Тû бȍљē говеда нàпасō? Јȅс, ђе си чýō по лѝвади.*

606. У узрочном значењу употребљава се и лик *кô*. Он је експресивнији од осталих узрочних везника. Његова употреба подразумијева сагласност саговорника у ономе што се износи одговарајућом реченицом са *кô*. Реченице са *ко* увијек су накнадно додате. Ево неколико примјера: *Ѝмō сам пòрбицу ỳпртњачу, ỳ њōј љȅба нúсам ѝмō, па јȁ, кô сиротиња. Ӯ̏ранио да ȍрē за шѐнцē, јер ȕ њи нúе бúло снијȇга дȍли, кô ȕ пољу нѐ пада̄ снијȇг ко ȕ нас. Седамдѐсēт ѝ пēт гòдина... и òтишō у кòмиту, па јȁ, бȍлан, кô кад је лȗд.*

---

[82] Више о приповједачком императиву и његовој распрострањености в. Пеш. М., Приповедачки императив, 153—166 — гдје се констатује: „Приповедачки императив. . . је [најобичнији] у црногорским и суседним херцеговачким говорима" (н. д., 164).

Digitized by Google

607. У овом се говору *шта* употребљава у одричној реченици у значењу „ако": *Нйшта она не̏ зна̄ са́ма што е не̂ћеш све̏ де̏каши. Нй-кад оно не̂ће у̏зе̄ти пру̑т што му га не̂ћеш у̏ шаке да̏ти.*

608. Облик *кад* уз потенцијал употребљава се у концесивном значењу: *Нѐ да̄м ти кад би цр̏ко̄*, али и друкчије: *Нѐ да̄м ти па цр̏кни.*

609. Мјесто емфатичног, адверзативног *а камоли* забиљежио сам *а дели*: *Ла̏же̄ш, нѐ воли̂м га нѝ а̄, а де̏л ти̑.*

610. У релативној реченици је:

а) кад су у питању лица: *Ја по̏зна̄ем: мо̑ј во̏дни̑, што е био у ка́дру. Ономе̄ Бу́ди... што му је са̏д при̏јатељ, да̏о педѐсе̄т ба̏нки̑. Био Јо́во њѐ-гов си̑н, што е био Ра̏тков о̏тац. Мило и јо̑ш њѐве̄ оне̄, зна̂ш, што су довѐли;*

б) кад нису лица у питању: *Је л' што̄ она̄ ра̀киа што смо јесѐна̄с пѐкли? То е ко̀са што сам ти ѝзабро̄ на лу̏чинско̄м ва̏шеру. А зна̂ш ти оно̄га̄ ме́доњу што е на̏ма да̏о Ибро? Про̏да̄ли оно̄га̄ ша́роњу што нйе стио да ву́че̄. А би̏ л ти̑ у̏зо̄ ко̏билу ко̀ја̄ се ждрце̄би̑, и ко̀ја̄ е шти̏ркиња ко̏бла?* Као што се види, у првом случају, кад су у питању лица, искључиво се употребљава *што*; у другом, кад нису лица у питању, *што* је претежно, а *који* врло ријетко, скоро занемарљиво.

611. Забиљежио сам изостављање везника *да*: *Ја̄ ви̏ди̑м нйсам до̏бро вје̄шт, оду̏зимајӯ па̏ре. Ја̄ ми̏сли̑м о̏ван о̏де са̑м. Све̏тза̄ре, јеси за̏дово̄љан да̂мо ма̏тери кра̏у? И̏де̄м пи̂је̄м во̀де̄. А̀јмо донѐсе̄мо др̏ва̄.* Исп. и т. 587а.

612. *Остале напомене.* У вези са размјештајем повратног *се* ваља рећи:

а) да је у Обадима *је+се*, а не *се+је*: *Кад је се за̀ратило... да̏ли њо̀јзи ту̏ кра̏у. О̏на е се спала ко о̄глѐдало. Он је се у̏плашио и по̏бјего̄ ко зе̂ц*; исп. и примјер *Ва̀ко̄ о̏н се по но̀су у̏дари̑*; исп. т. 268 в и 592;

б) и у другим случајевима *се* је помјерено по правилу за једно мјесто удесно (нпр. *сва̏* (1) *о̏губала* (2) *се* (3): *сва̏* (1) *се* (2) *о̏губала* (3) и често уз глаголски предикат или уз дио гл. предиката: *Спа̏ла сва̏ ко̏жа, сва̏ о̏губала се. А кад сле̏гне̄ се у̏ поље... па̏да̄ј се љепо̏ти. Ти̑ нйси се ни ро̀дио, ка̏ сам ја̄ био здра̏в. Циви́љи ку̏пе̄, све̏ ку̏пи̑ се то̄. Не̂ма̄ шта̏ се на̏пасти. Бе, нѐ мере сва̏ђе се да о̏ре̄. О̏нда̄ у̏рла̄о̄ се зва̏о, нйе о̏суставо ко да̏нас. О̏ћ се с то̏бо̄м да р̂ве̄. Нйсам ни љу̏тио се. Сва̏ е о̏на била ра̀спала се. Бо̏гами ће И̏лиа ра̀збиц се. Да нйе ра̂т свр̀шио се, па нѐ би и̏мо̄ ко̏ ко̀пати.*

613. Одступање од књижевне норме забиљежио сам и код енклитика *му* и *би* у примјерима *Да нйе Амѐрика м помагала, њѐга̄ б' Аустриа́нац сру̏шио. Ја̏, што̄ ѝсто̄риа са̂мо б зна̏ла.*

614. Раздваја се атрибут од именице: *Мо̀ја е жѐна ва̀љала њо̂ј мло̏го пу̑та̄. Била јѐдна и̏з Јела̄ жѐна. На̀вадла се не̏ка̄ и[з] За̀лужја га̀тара. До̏ђосмо у Са̀раево ... ка[д] се јѐдан с ру̏са̄ком во̀јни̑к пре̄гр̂но̄.*

Digitized by Google

615. У значењу „којим путем" употребљава се лик *кӯд* (поред *кӯдē*). *Кӯ[д] се ӣдē у Шēјковиће?*

616. Прилог *камо* употребљава се у значењу „гдје" (*Кȁм вам мȁма?*), али никад у значењу „куда".

617. Партикула *зар*, поред употребе у упитним реченицама, може бити употријебљена и у значењу „ваљда, вјероватно": *Онā дȅте̥дна, нēма штȁ се нȁпасти, а слȁтка зāр, па трчē пȁсӯ. А Тӯрчин се зар ӯплаши, па се запомāжи.*

618. Замјеница *све* може каткад да појачава привативно значење: *бре свê шáлē* (чешће *брȅ шáлē*).

619. Облик *све* употребљава се у прилошком значењу „увијек, стално, непрестано": *А нóсио свȅ јȁнџик, а пӯшио на лӯлу, а бȉо пр̏ћав. Ȍбадвā били шáроње, свȅ звáли шáрње [о]бóицу. Свȅ ōн њēга звȁо пóбрōм. А Кóсо, брȁт м̥, брȁо у Сȍ̥длима, а слӯшō свȅ онē бȅр̥ље.*

620. У значењу „отприлике, приближно узев" употребљава се облик *је[д]но*: *И мӣ онō кљусéнце јȅно гȍдну-двиe др̏жāли.*

621. У значењу „отприлике, приближно узев, око..." употребљава се и облик *нешта*: *Прȍдāм га јâ нȅшта за чȅтири стȍтине. И ӯзмēм нȅшта шē[с] стȍтӣнā прúда. И[з] Сӯмбуловца ȍшō пјȅшкē. То е нȅшта четр̏нēс кȉлометāрā.*

622. У значењу „него шта, како да не" употребљава се *јȁшта* (често као *јáшта*): *Јáшта, мôј брȁте, нȅ дā ти гȁзда гláвē дúћи. Прȍдāм га јâ нȅшта за чȅтири стȍ̥тне. Јáшта.*

623. Замјеница *који* у емфатичном значењу „колико" постоји и у овом говору: *Кȍӣ се нáрод слȅгō, Бôк те ствȍрио!* Међутим, у поменутом значењу чешће се употребљава лик *штȁгā* (*шта+га*): *Штȁгā е гљúвā! Штȁгā ӣ е ко кӯсӣ пȁсā.*

624. У значењу „колико много, заиста, доиста", само при дивљењу, употребљава се облик *што* (често уз облик *ја*): *Што е ōн бȉо дȍбар, тō се опрúчати нȅ мере. Ја, што е бȉо дȍбар... јој, што е бȉо вȍзац, мӣлӣ Бȍже.*

625. У прилошком, количинском значењу „много, мноштво" могу стојати и удвојене именице у специјалним изразима као у примјерима *Прȍтурио сам ȉ ā мáла и мáла. Ја сам, диȅте, изгустúрō кóњā и кóњā.*

626. У значењу „много раније, давно" употребљава се израз *кад себе*: *Ȅј, кȁ сам јā сȅбē дȍшō. Да си тӣ жúв ȉ здрав, кȁд је ōн сȅбē ӯмрō. Бôк с тȍбōм, кȁ су сȅбē пи̥ȅвци пјȅвали.*[83]

[83] Овако је и у горобиљском говору (Ник. М., 702), као и код Вука у другом издању Рјечника (Вук, Рј., под *себе*); исп. и РСАНУ, под *кад* (изр.).

Digitized by Google

627. Употреба лика *као* своди се на случајезе поређења под претпоставком, уз претпоставку, затим — нечесто, кад се прецизира нека недовољно изражена особина: *Ѝма̄ нѝж њиву ст̄ра́на, као, на п̄ри́мер, са̏д* [кад би пошао] *ву̏де̄ низ Ѝлп̄ну Ра̂ван. Мӣ ѝзиш л̥ г̄о̏р на̀ неко̄ бр̏до као* [кад би изишао] *на̏ Чау̑ш, о̀здо̄ и*[з] *сѐла. Да́ли г̄а у на́јам као ѐт̄, са̏мо да г̄а о̀ђене̄мо. Ни́сам бӣо нӣшт̄а* [у сватовима], *са̏мо зва́л̥ ме као у̏ја̄ка, ѐт̄; А бӣо* [коњ] *ма̏ло као* [рекло би се] *бр̏њаст̄ крош чѐло, и ма̏ло као ку̏лаш̄аст̄.*

Digitized by Google

Пети одјељак

ЛЕКСИКА

I. МИКРОТОПОНИМИЈА И ХИДРОНИМИЈА

628. Наводим исцрпан списак микротопонима и хидронима са територије коју заузимају Обади. У обзир су узете и шуме по којима Обађани чувају своју стоку, мада не спадају у уже подручје самог села.

А̀врамова њи̏ва (њива-крчевина; данас парцела у саставу Чауша), *А̀да* (папратњача поред потока), *Ади́ца* (њивица поред потока и шибљак), *Ба̀кие* (пашњак, шума; становништво из села ближе Дрини зове овај пашњак *Сви̏њеви*), *Ба̏ра* (мочварна њива), *Ба̀русе* (њива-крчевина), *Ба̀шче* (воћњак, њива), *Ба̀шчица* (земљиште на коме се налази једна кућа у селу; башта на другом крају села), *Беће̏рова во̀да* (извор у шуми подаље од села), *Бр̏до* (пашњак, њива), *Брѐза̄к* (њива-крчевина; једна парцела у саставу њиве Велика раван), *Брце̑г* (башта; земљиште на коме се налази једна издвојена кућа), *Ва̀ган* (њива), *Ве̏лка̄ при̏до̄ца* (шума), *Ве̏лка̄ ра̑ван* (њива), *Ве̏лкӣ до̀лӣћ* (њива), *Ве̏лкӣ по̀ток*, *Вѝногра̄д* (њива), *Вѝноградина* (њива), *Води́ца* (извор-воде на два прилично удаљена мјеста), *Водѐничӣште* (пашњак), *Вр̏ба̄ње* (њива), *Врце́сло* (њива), *Ву́ћев до̑* (њива), *Га́еви* (шума), *Га̀ӣћ* (њива), *Га̑ј* (шума на два удаљена мјеста), *Гло̀гиње* (глогова и друга шума), *Гра̏б* (њива), *Гро̑т* (<*Грохот* — камењар, шума), *Гра̏овӣште* (њива-крчевина, смречање), *Гу̏ња̄ковац* (пашњак, папратњача; становништво из села ближе Дрини зове овај локалитет *Сви́њеви*), *Гу̏ња̄чка̄ ко̀са* (коса изнад Гуњаковца обрасла шумом), *Гу̏ња̄чкӣ по̀ток*, *Де́дӣн до̑* (долина обрасла шумом), *До̑* (пашњак изнад села; њива, даље од села), *До̀лӣћ* (њива), *До̏лови* (њива — у данашњем говору је *до̑* — *до̀лови*), *До̑ња̄ во̀да* (извор-вода, башта), *До̑ње̄ бр̏до* (воћњак, башта, гробље), *Дува̀нина* (шума), *Ду̏га̄ њи̏ва* (њива), *Ду̏ге̄ њи̏ве* (храстова шума; не граничи се са парцелом Дуга њива), *Ђу̏рчина во̀да* (извор-вода, њива), *За́бран* (шума изнад села), *За́браница* (њива), *За̀га̄ј* (њива), *За́ров* (њива), *Зелѐнике* (њива), *И̏збице* (камењар, шума), *Ја̀руга* (пут, преструга), *Ја̀сӣк* (њива, пашњак), *Ја̀сковача* (пашњак, букова шума), *Ја̏шина до̀лина*, *Је̏зеро* (подбарно земљиште, пашњак), *Ка̀дӣна ко̀са*, *Калце́шнице* (шума), *Ка̀ме̄ње* (пут, пашњак), *Ка̑нтула* (извор-вода), *Копи́ловићи* (њива, шума), *Ко̀са* (шума), *Коси́ца* (шума

Digitized by Google

недалеко од села), *Кӧтлина* (њива), *Краљи̏ца* (извор-вода), *Кру̏шёвље* (њива-крчевина; данас Чауш), *Кр̑чёвина* (чест назив за њиву добијену крчењем), *Ку̏лачӣште* (пашњак, пут), *Ку̏крӣк* (кукрикова шума), *Ку̏њерац* (шума), *Ла́зӣн гр̑об* (пут, шума), *Лани́ште* (њива — данас се говори *ћет̑ен*), *Лӧква* (њива), *Лӧм* (шума, пашњак), *Лу́ка* (њива поред воде), *Лу̏кови* (њива), *Лу̏чица* (њивица поред воде), *Мâлā њи̏ва* (њива, данас ништа мања од других њива), *Мâлā пр̑и̏дōца* (шума), *Мâлā ра̑ван* (њива-крчевина); *Мâлӣ дȍлӣћ* (њива), *Мâлӣ кȍмāд* (њива), *Мâлӣ пȍтōк*, *Ма̀мутовићи* (шума, камењар), *Мёочāни* (њива), *На̏караде* (њива), *Њи̏ва* (башта, воћњак, њива), *Њиви̏ца* (двије парцеле, не вежу једна за другу), *Њиви̏це* (камењар, шума, пашњак, не веже за претходне парцеле), *Ȍкру̑глā њи̏ва* (њива), *Ȍплōшће* (пут између два плота), *Ȍраси* (њива), *Ȍсōе* (шума), *Ȍчељак* (шума), *Па̏лци* (ген. *Па̏личāкā*, дат.-инст.-лок. *Па̏лцима*, ак. *Па̏личке* — њива), *Па̀љике* (пашњак, шума), *Пачи̏вала* (шума), *Пѐтров дô* (шума, шикара), *Пла̏ндӣште* (: *пла̏ндовати* — пашњак), *Плȍча* (камењар, кукрикова шума), *Пȍвше* (< *Поврије* — њива-крчевина), *Подгу̏вно* (њива), *Пȍлцёшће* (пут; тако су га звали само Цветиновићи), *Пȍжāр* (заједничка именица је *пȍжāр*), *Пȍткуњица* (понавља се два пута као име дзију неевезаних њива), *Пр̏ёвӣш* (пашњак, пут), *При̏сјека* (: *пресјећи/присјећи* — шума), *При̏сōе* (шума), *Прли̏не* (вододерине изнад села, камен тзв. „плоча"; прие сто година обрадиво земљиште), *Прљу̏ге* (пут), *Прости̏рала* (шума), *Ра̑ван* (башта), *Ра̀вне* (више повезаних парцела; воћњаци, баште), *Равни̏ще* (њива, удаљена од претходних парцела), *Ра̑внō пȍвше* (шума), *Ра̀диша* (њива), *Ра̏доњћи* (брежуљак на коме се налазе три куће; њива, не веже за заселак Радоњиће), *Ра̀жӣште* (њива), *Ра̑нчев* (= *Ра̑нчӣн*) *дô* (њива-крчевина), *Ра̑нчева* (= *Ра̑нчина*) *вȍда* (извор-вода), *Ра́скршће*, *Рӣд* (њива, пашњак), *Рцёка* (вода већа од потока), *Р̑т* (њива; шума), *Сје̏ча* (шума, пашњак), *См̑рдан* (њива-крчевина недалеко од села; ту су се, по предању, крили некада од куге), *Сóдāње* (< Суходъньје; исп. и микротоп. *Сóдō* < *Суходол*, ван обаћке територије — поток), *Сȍлила* (њива), *Спасóвница* (заравањак у Чаушу камо се некад одлазило о Спасов у дне), *Сре̏дњӣ брдёг* (шума, камењар), *Стра̑не* (њиве), *Стра̀нчица* (њивица, не веже за Стране), *Студе́нац* (извор-вода), *Су̏рдук* (дубока пруструга испод села), *Тȍвāрница* (њива-крчевина), *Тȍрина* (њива), *Тȍрински пȍтōк* (= *Та̏рањскӣ пȍтōк*), *Тр̑зан*, *-знē*, *-зни* (воћњак, пут), *Цѐрӣк* (њива близу села), *Цѐрова кȍса* (шума), *Црквӣште* (камењар, шибље; по предању тамо се некада налазила црква), *Ча̏нци* (извор-вода; из једне плоче у облику чанка извире вода; шума), *Ча̏рдāк* (омањи заравнанак више села), *Ча̏уш*, лок. *у Чау́шу* (њива; претежно крчевина), *Ча̀ушкӣ га̑ј* (шума, пашњак), *Чу̏брина* (= *Чу̏брӣн*) *пла̂н* (шума), *Ца̏ренков дô* (шума, понека џанарика), *Ша̀ренӣ ка̏мēн* (стијена).

II. АНТРОПОНИМИЈА

629. У овај списак ушла су и нека имена из уже околине, било због тога што су доскора постојала у Обадима или пак због тога што су лингвистички интересантна. Условно их обиљежавам звјездицом.

Digitized by Google

630. *Мушка лична имена*: **А̂лекса*, *Алекса̂ндар*, *А̀нђељко*, *Бла̄̂го̄е*, *Бо̀бан* (ново), *Бо̀го̄да̄н*, **Бо̀гољӯб*, *Бо́жо*, *Бо̀рисав*, **Бо̂шко*, *Бра̂нко*, **Вѐлемӣр*, **Ве́љко*, -*е̄*, **Весѐлин*, *Ви̏дое*, **Во̀ин* (*Во̏ин*), *Во̀ислав*, **Во́јко*, -*е̄*, *Га́јо*, *Го̏јко*, *Дѐсомӣр* (*Дѐсимӣр*), *До̀брисав*, *Дра̀га̄н* (ново), *Дра́го*, *Дра̀гомӣр*, *Ду̏ша̄н*, вок. *Ду̏ша̄не* (*Ду̀шан*, вок. *Ду̀шане*), *Ђу̂ро*, *Жи̂вко*, **Живо̀ин*, *Здра́вко*, -*е̄* (ново), *И̏ван*, *И̏вко*, *И̏лиа*, *Јо́во*, *Ко̏ста*, *Ла̏за̄р*, *Љу̂бӣнко*, *Љу́бо*, **Љу̀бомӣр*, *Мила̀дин*, *Ми̏лан*, *Ми̂ле* (ново), *Ми̏лисав*, **Ми́ло*, *Ми̏лова̄н*, **Ми̏ломӣр*, *Ми̏лора̄д* (*Ми̏лора̄д*), **Ми̏лосав*, *Ми̏лош* (ген. *Мило̀ша*), *Ми̏одра̄г* (вок. *Ми̏одра̄г* и *Ми̏одра̄ге*), *Ми̏рко*, **Ми̏росав*, *Ми́ћо*, **Мла̀ђен*, *Мо̀мӣр*, *Мо̀мчило*, *Нѐђељко*, **Не́ђо*, *Ни̏кола*, **О̏брен*, *О̏стоја*, *Па̂вле*, *Пе́ро*, *Пе̏тар*, *Ра̀дивое*, *Ра́до*, *Ра̏дова̄н*, **Ра̏дое*, *Ра̀домӣр* (ново), **Ра̀досав*, **Ра̂јко*, *Ра̏нко*, **Ра̏тко*, **Са́во*, *Све̏тоза̄р*, *Сла́вко*, -*е̄* (вок. *Сла̂вко*), *Сре̏тен*, *Сре̏ћко*, *Ста̀нислав*, *Ста̏нко*, *Ста̏ное*, *Стоја̀дин*, *Сто̀јан*, *То̀мислав*, *То́мо*, *Цви̏ја̄н*, *Цви̏етин*.

631. *Женска лична имена*: *А́нђа*, *Анђѐлиа*, *Бо̀жана*, *Васи̏лиа*, *Вѐлӣнка*, *Ви́да*, *Ви̏досава*, *Во̂јка*, **Ву̂косава*, *Да̏ница*, *Да́ра*, *Да̀рӣнка*, *Де́са*, *Дѐса̄нка*, **До́ка*, *До̀стана*, *Дра̀гиња*, *Дра̏гица*, *Ду̏ша̄нка*, *Ђу́ка*, *Ђу̂рђиа*, *Жи̏вана*, *Жи̂вка*, *За̀го̄рка*, *Зо́ра*, *Зо̏рица* (ново), *Зо̂рка*, *И̏ва̄нка*, *Ико̀ниа*, *И̏лӣнка*, **Ја́ња*, *Је́ла*, *Је́лка*, *Јо̀ва̄нка*, *Јо́ка*, *Ју́ла*, *Ју̂лка*, *Ко́са*, *Ко̀сана*, *Крсти́на*, *Крсто̀ниа*, *Љѐпосава*, *Љу̂бӣнка*, *Љу̏бица*, *Ма́ра*, *Ма̀риа*, *Ма̏рица* (новије), *Миле́ва*, *Ми̏лена̄*, -*о̄ј* (ново), *Миле́на*, -*и* (ново), *Милѐниа*, *Ми̏лица*, *Ми̂лка*, *Ми́ља*, *Ми́ра*, *Ми̏рјана* (ново), **Ми̏росава*, **Ми́тра*, *На́да* (ново), *Нѐве̄нка*, *Но̂вка*, *Обрѐниа*, *Пе́тра*, **Пе̏триа*, *Ра́да*, **Ра̀димила*, *Ра̀дӣнка*, *Ра̀до̄јка*, **Ра̂јка*, *Ро́са*, *Ру́жа*, **Са̂вка*, *Сла́ва* (ново), *Сла̏вица* (ново), *Сла̂вка*, *Сла̀во̄јка*, **Смиљана*, *Спасѐниа* (*Спосѐниа*), *Ста́на*, *Ста̀ниа*, *Ста̂нка*, *Ста̀но̄јка*, **Ста̀мена*, *Сте̂вка*, **Сто́ја*, *Сто̂јка*, *То̀дора*, *То̂мка*, *Цвиа*, *Цве́та*.

632. *Мушки хипокористици*:[84] *А́цо* (: *Алекса̂ндар*), *Благо̀ица*, *Бла́жо*, *Бла̀шкан* (: *Бла̄̂го̄е*), *Бо̂шко* (: *Бо̀го̄да̄н*), *Бра̂не*, *Бра̀нчило* (: *Бра̂нко*), *Бу̂де* (: *Бу̀димӣр*), *Ве́љо* (: *Вѐлемӣр*), *Ви̂де* (*Ви̏дое*), *Во́јо* (: *Во̀ин*, *Во̀ислав*), *Го̀јчило*, (: *Го̏јко*), *Де́до* *Де̏ја̄н*, *Де́јо*, *Де̏ско* (: *Дѐсомӣр*), *До́бро* (: *До̀брисав*), *Дра̀га̄н* (: *Дра́го*, *Дра̀гомӣр*), *Ду̂ле* (: *Ду̏ша̄н*), *Жи́ка*, *Жи̂ле* (: *Жи̂вко*, *Живо̀ин*, *Жи̏вора̄д*), *И̏во* (: *И̏ван*), *И̏ка*, *И̏љо*, *И̏цо* (: *И̏лиа*), *Јо̀ван* (: *Јо́во*), *Ко́јо* (*Го̏јко*, *Ко̏ста*), *Ла́зо* (: *Ла̏за̄р*), *Љу́бо* (: *Љу̂бӣнко*, *Љу̀бомӣр*), *Ми́ко* (: *Ми̏лисав*), *Ми̂ле* (: *Ми̏лан*), *Ми́ло* (*Мила̀дин*, *Ми̏лова̄н*, *Ми̏лош*), *Ми́ро* (: *Ми̏рко*), *Ми̏ћан* (: *Ми́ћо*), *Ми́ћо* (: *Ми̏лора̄д*), *Не́ђо* (*Нѐђељко*), *Не̏шко*, *Не̏шкуле* (: *Не́ђо*), *Ни́цо* (: *Ни̏кола*), *О́бро* (: *О̏брен*), *Па́јо* (: *Па̂вле*), *Пе́ро* (: *Пе̏тар*), *Пе̏тар* (: *Пе́ро*), *Ра̀дан* (: *Ра́до*, *Ра̀домӣр*), *Ра̂де* (: *Ра̏дова̄н*, *Ра̀домӣр*), *Ра́јко* (: *Ра̀домӣр*), *Ра̂не*, *Ра̀нчило* (: *Ра̏нко*), *Све́то* (: *Све̏тоза̄р*), *Сла́вко* (: *Сла̀вољӯб*), *Сре́цо* (: *Сре̏тен*, *Сре̏ћко*), *Сто̂ле* (: *Стоја̀дин*, *Сто̀јан*), *То́мо* (: *То̀мислав*), *Ца̂не* (: *Ста̀нислав*, *Ста̏нко*, *Ста̏ное*), *Цви́ко*, *Цви̏кула* (: *Цви̏ја̄н*, *Цви̏етин*).

---

[84] Поремећени су односи између имена и хипокористика. Хипокористици се дају као имена, те одатле губе тон присности. У Обадима је, по значењу, хипокористично само оно име које се ријеђе употребљава. Тако је *Јо̀ван* име: *Јо́во* хип. Међутим, кад то *Јо́во* почне важити за име, улогу хипокористика преузима облик *Јо̀ван*.

Digitized by Google

633. *Женски хипокористици*: *А́нђа* (: *Анђѐлиа*), *Анђѐлиа* (: *А́нђа*), *Бо́ба* (: *Бо̀жана*), *Бре́на* (: *Обрѐниа*), *Ва́ја* (: *Васѝлиа*), *Ве́ла* (: *Вѐлӣнка*), *Ви́да* (: *Ви̏досава*), *Ви̏до̄јка*, *Ви̏досава* (: *Ви́да*), *Ву́ка* (: *Ву̏косава*), *Да́на* (: *Да̏ница*), *Да́ра* (: *Да̀рӣнка*, *Дра̏гица*), *Да̀рӣнка* (: *Да́ра*), *Де́са* (: *Дѐса̄нка*), *Ди́ка* (: *Ди̏косава*), *До́ка* (: *До̀стана*), *Дра̂га̄*, -*о̄ј* (: *Дра̀гиња*), *Ду́ња* (: *Ду̏ша̄нка*), *Ђу́ка* (: *Ђу̏рђиа*), *Жи́ка*, *Жи̏ка* (: *Жѝвана*, *Жи̂вка*), *За́га* (: *За̀го̄рка*), *Зо́ра* (: *Зо̂рка*), *И́ка* (: *Ѝва̄нка*, *Ико̀ниа*), *Је́ла* (: *Је́лка*), *Јо́ка* (: *Јо̀ва̄нка*), *Јо̀ва̄нка* (: *Јо́ка*), *Ју́ла* (: *Ју̂лка*), *Ко́са* (: *Ко̀сана*), *Љу́ба* (: *Љу̏бӣнка*, *Љу̏бица*), *Ма́ра* (: *Ма̀риа*, *Ма̏рица*), *Ми́ра* (: *Ми̏рјана*, *Мѝросава*), *Ми̂рка* (: *Ми́ра*), *Не́ва* (: *Нѐве̄нка*), *Пе̏тар* (: *Пе́тра*), *Ра́да* (: *Ра̀дӣнка*, *Ра̀до̄јка*, *Ра̂јка*), *Са́ја* (: *Са̂јка*), *Сла́ва* (: *Сла̏вица*, *Сла̂вка*, *Сла̀во̄јка*), *Ста́на* (: *Ста̀ниа*, *Ста̂нка*, *Ста̀но̄јка*), *Стева̀ниа* (: *Сте̂вка*), *Тома̀ниа* (:*То̂мка*), *Цвѐто̄јка* (: *Цве́та*).

634. *Презимена*: *Авра́мовић* (*А̀врамовић*), *Гли́гић*, *О̀стоић*, *Пѐтровић*, *Радиво́евић*, *Си́мић*, *Спа̀ӣћ*, *Цвети́новић* (*Цви̯е̂тиновић*).

III. ТОПОНИМИ

635. У овом одјељку дајем извјестан број топонима са територије данашње сребреничке општине, заједно са њиховим етницима и ктетицима, онако како их изговарају Обађани.

ТОПОНИМ	ЕТНИК М. Р.	ЕТНИК Ж. Р.	КТЕТИК
Би̯е̂ло̄ По̏ље	*Бјело̀пољац*, ген. — -*пољца*	*Бјело̀пољка*	*бјело̀пољскӣ*
Бла̀жиевићи	*Блажие́вац*, ген. -*вца*	*Бла̀жиевка*	*бла̀жиевскӣ*
Бои́ћи	*Бои́ћанин*, мн. -*а̄ни*	*Бои́ћанка* (-*а̄нка*)	*бои́ћанскӣ*
Боро̀вац	*Боро́вчанин* мн. (*Бо̀ро̄вчанин*) -*а̄ни*	*Бо̀ровачка*	*бо̀ровачкӣ*
Бра̂ковци	*Бра̂ковац*, ген. -*овца*	*Бра̂ковачка*	*бра̂ковачкӣ*
Бре̏зовице	*Бре̏зовчанин*, мн. -*а̄ни*	*Бре̏зовичка*	*бре̏зовичкӣ*
Бре̏жа̄ни (ген. *Брежа́нӣ*)	*Брежа́нац*, ген. -*нца*	*Брѐжа̄нка*	*брѐжа̄нскӣ*
Бро́шевићи	*Бро́шевљанин*, мн. -*а̄ни*	*Бро́шевка*	*бро́шевскӣ*
Бу̏кова Гла́ва	*Буко̀главац*, ген. -*главца*	*Буко̀главка* (-*киња*)	*буко̀главскӣ*
Бу̏љӣм	*Буљи́мац*, ген. -*мца*	*Бу̏љӣмка*	*бу̏љӣмскӣ* (*бу̏љимскӣ*)

Digitized by Google

ТОПОНИМ	ЕТНИК М. Р.	ЕТНИК Ж. Р.	КТЕТИК
Видѓор	*Видѓорац*, ген. *-орца*	*Видѓорка*	*видѓорскӣ*
Вӣтловци	*Вӣтловчанин*, мн. *-āни*	*Вӣтловачка*	*вӣтловачкӣ*
Гâј	*Гáјанин*, мн. *-āни*	*Гáјанка*	*ѓáјанскӣ*
Гладòвиħи	*Гладòвиħанин*, мн. *-āни*	*Гладòвиħка*	*ѓладòвиħкӣ*
Гòстињ	*Гостѝњанин*, мн. *-āни*	*Гòстињка (-ињка)*	*ѓòстињскӣ (-ињскӣ)*
Грâд	*Грáђанин*, мн. *-āни*	*Грáђанка*	*ѓрáђанскӣ*
Грàдина	*Градѝнац*, ген. *-нца*	*Грàдинка (-ӣнка)*	*ѓрàдинскӣ (-ӣнскӣ)*
Дѝмиħи	*Дѝмиħанин*, мн. *-āни*	*Дѝмиħка*	*дѝмиħкӣ*
Дòбрāк	*Добрáчанин*, мн. *-āни*	*Дòбрāчка*	*дòбрāчкӣ*
Жàбоквица	*Жàбоквичанин*, мн. *-āни*	*Жàбоквичанка*	*жàбоквичанскӣ*
Жȅдањскō	*Жȅдњац*, ген. *-ањца*	*Жȅдањка*	*жȅдањскӣ*
Зàлаħе (службено *Зàлазје*)	*Зàлажанин*, мн. *-āни*	*Зàлашка*	*зàлашкӣ*
Јáдар	*Јáдранин*, мн. *-āни*	*Јáдранка*	*јáдранскӣ*
Јасѐновā	*Јасѐновац*, ген. *-овца*	*Јасѐновка*	*јасѐновскӣ*
Јȅзеро	*Јȅзеровац*, ген. *-овца*	*Јȅзеровка*	*јȅзеровскӣ*
Кȁрачиħи	*Кȁрачиħевац*, ген. *-евца*	*Кȁрачиħка*	*кȁрачиħкӣ*
Кâрнā	*Кáранин*, мн. *-āни*	*Кâринка*	*кâринскӣ*
Клóпиовац (службено *Клóпијевац*)	*Клóпиовчанин*, мн. *-āни*	*Клóпјевка*	*клóпјевскӣ*
Кòлāри	*Колáрац*, ген. *-рца*	*Кòлāрка*	*кòлāрскӣ*
Кӯњерац	*Кӯњерчанин*, мн. *-āни*	*Кӯњерка*	*кӯњерскӣ*
Кӯтузеро	*Кутузéрац*, ген. *-рца* (*Кӯтузеранин*, мн. *-āни*)	*Кӯтузерка* (*Кӯтузеранка*)	*кӯтузерскӣ* (*-анскӣ*)
Лȁсовац	*Лȁсовчанин*, мн. *-āни*	*Лȁсовачка*	*лȁсовачкӣ*
Лѝкāри (ген. *Ликáрӣ*)	*Ликáрац*, ген. *-рца*	*Лѝкāрка*	*лѝкāрскӣ*
Лѝповац	*Лѝповчанин*, мн. *-āни*	*Лѝповка*	*лѝповачкӣ*

Digitized by Google

ТОПОНИМ	ЕТНИК М. Р.	ЕТНИК Ж. Р.	КТЕТИК
Ло̀жна̄	*Ло̀жевац*, ген. *-евца*	*Ло̀жинка*	*ло̀жинскӣ*
Лу̏бнице	*Лу̏бничанин*, мн. *-а̄ни*	*Лу̏бничка*	*лу̏бничкӣ*
Мѐђе	*Мѐђанин*, мн. *-а̄ни*	*Мѐђанка*	*мѐђанскӣ*
Мѝла̄чевићи	*Мила́чевац*, ген. *-евца*	*Мѝла̄чевка*	*мѝла̄чевскӣ*
Мо̀ћевићи	*Мо̀ћевљанин*, мн. *-а̄ни*	*Мо̀ћевка*	*мо̀ћевскӣ*
О̏ба̄ди (ген. *Оба́дӣ*)	*Оба́ђанин*, мн. *-а̄ни*	*О̀ба̄ћка*	*о̀ба̄ћкӣ*•
О̀ро̄вица	*О̀ро̄вичанин*, мн. *-а̄ни*	*О̀ро̄вичка*	*о̀ро̄вичкӣ*
О̀смаче (ж. мн.)	*О̀смачанин*, мн. *-а̄ни*	*О̀смачка*	*о̀смачкӣ*
Па́леж	*Па́лежанин*, мн. *-а̄ни*	*Па́лешка*	*па́лешкӣ*
Пѐћи	*Пѐћанин*, мн. *-а̄ни*	*Пѐћанка*	*пѐћанскӣ*
Пѐћӣшта	*Пѐћуштанин*, мн. *-а̄ни*	*Пѐћушка*	*пѐћушкӣ*
Подра̀вање	*Подра̀вањац*, ген. *-вањца*	*Подра̀вањка*	*подра̀вањскӣ*
По̀дрӣд	*Подрѝђанин*, мн. *-а̄ни*	*Подрѝђанка*	*по̀дрӣдскӣ*
По̀ља̄к	*Поља́чанин*, мн. *-а̄ни*	*По̀ља̄чка*	*по̀ља̄чкӣ*
По̀стоље	*По̀стољанин*, мн. *-а̄ни*	*По̀стољка (-анка)*	*по̀стољскӣ*
По̀ткорҷе̄н	*Поткорҷе́нац*, ген. *-нца*	*По̀ткорҷе̄нка*	*по̀ткорҷе̄нскӣ*
Прѝбићевац	*Прѝбићевчанин*, мн. *-а̄ни*	*Прѝбићевка*	*прѝбићевскӣ*
Прѝбојевићи	*Прѝбојевићанин*, мн. *-а̄ни*	*Прѝбојевка*	*прѝбојевскӣ*
Пу̀стaновићи	*Пу̀стaновац*, ген. *-овца*	*Пу̀стaновка*	*пу̀стaновскӣ*
Рѝсићи	*Рѝсићанин*, мн. *-а̄ни*	*Рѝсићка*	*рѝсићкӣ*
Сара́чи	*Сара́чанин*, мн. *-а̄ни*	*Са̀ра̄чка (-а́чанка)*	*са̀ра̄чкӣ (-а́чанскӣ)*
Са̏се (ж. мн.)	*Са̏шанин*, мн. *а̄ни*	*Са̏шанка*	*са̏шкӣ*

Digitized by Google

ТОПОНИМ	ЕТНИК М. Р.	ЕТНИК Ж. Р.	КТЕТИК
Скѐљāни (службено *Скѐлāни*)	*Скељáнац*, ген. *-анца*	*Скѐљāнка*	*скѐљāнскӣ*
Скѐндеровићи	*Скѐндеровац*, ген. *-овца*	*Скѐндерка (-овка)*	*скѐндерскӣ*
Слàтина	*Слàтинац*, ген. *-инца*	*Слàтинка*	*слàтинскӣ*
Срѐбēнца = *Срѐбенца* (служб. *Срѐбреница*)	*Срѐбенчанин*, мн. *-āни*	*Срѐбенчанка*	*срѐбенчкӣ*
Стòжерскō	*Стòжеранин*, мн. *-āни*	*Стòжерка*	*стòжерскӣ*
Сӯлице (ж. мн.)	*Сӯличанин*, мн. *-āни*	*Сӯличанка (-āнка)*	*сӯличкӣ*
Тòкољāци	*Тòкољац*, ген. *-ољца* *Токољáнац*, ген. *-анца*	*Тòкољанка* (*Тòкољāнка*)	*тòкољанскӣ*
Тòпилица	*Тòпиличанин*, мн. *-āни*	*Тòпиличка (-āнка)*	*тòпиличкӣ*
Тýриа	*Тýрјанин*, мн. *-āни*	*Тýрјанка*	*тýрјанскӣ*
Ӱрловци (службено *Рӱловци*)	*Ӱрловац*, ген. *-овца*	*Ӱрловка (-ōвка)*	*ӱрловскӣ*
Чѝчевци	*Чѝчевљанин*, мн. *-āни*	*Чѝчевљанка (-āнка)*	*чѝчевачкӣ* (*-љанскӣ*)
Шљѝвица	*Шљѝвичанин*, мн. *-āни*	*Шљѝвичанка*	*шљѝвичкӣ*
Шпáт	*Шпáтљанин*, мн. *-āни*	*Шпáтка* (*Шпáтљанка*)	*шпáтскӣ* (*шпáтљанскӣ*)
Шýбӣн	*Шубѝнац*, ген. *-нца*	*Шýбӣнка*	*шýбӣнскӣ*
Шушњáри	*Шушњáрац*, ген. *-арца*	*Шýшњāрка*	*шýшњāрскӣ*

636. У вези са претходним ваља рећи да се етници м. р. праве углавном од топонима ближе околине, и то са посебном нијансом у значењу, док је за етнике м. р. из удаљенијих села обичније *чоек ѝз Бцѐлōī Пȍља*, *чȍек из Рѝсӣћā* и сл. Међутим, жене доведене из других села обично се зову по селу из кога су: *Гнѝонка*, *Бòровачка*, *Бӱрничка*, *Зàлашка*, *Шпáтка* (Интересантно је код етника ж. р. да се они праве углавном од придјевске основе: *Кýњерац* : *Кýњерчанин* : *Кýњерка* : *кýњерскӣ*, *Ȍбāди* : *Обáђанин* : *Ȍбāћка* : *ȍбāћкӣ*).

Digitized by Google

ТЕКСТОВИ

Ка[д] сам јâ бӣо̄, ова̄ј, о̏бично чо̀банин јѐдан, па по̏чео сам чу́ат три́десе̄т ко́за̄, па сам чу̑о̄, и сва̏кӣ да̂н чу̑о̄, и нѐста̄е јѐне̄ по јѐне̄, јѐне̄ по јѐне̄, и до̀ћеро̄ сам на трӣ ко̀зе. Ка[д] сам до̀ћеро̄ на трӣ ко̀зе, ма̂јка ме сва̏кӣ да̂н у̑бӣа̄. И̏, кад је оно̄ трӣ нѐстало, јâ сам о̀шо̄ на ли̏пу, виш Цвие̂тнову ку̑ћу, Цвети́новића, и но́ћ сам у̏ рачвама но̀ћио̄; и̏мо̄ сам то̀рбицу у̏пртњачцу, у̏ њо̄ј љѐба ни́сам и̏мо̄. . . па јâ, ко̑ сиро̀тиња. О̏нда̄ сам и̏зтра у̑сто̄, не̂ма̄м ку̑д ку̑ћ, ма̂јка о̏ће да у̑биē. И̏ ја̄ пола́ко, и̏мо̄ сам чи̏чу у Пѐрућцӯ[85]. Жи̏вков о̀тац, ра́дио код Ра̄ја̄ковћа Ми̏лора̄да, и јâ сам до̀шо̄ преко О̏сма̄ча̄, до̀шо̄, ова̄ј, на Пѐрућац, на ча́мац, и пре̏шо̄ та̏м. . . и пи́то̄ сам ђê е Мика̀ило Си́мић. Ка́зл су ми, до̀шо̄ њѐму, пољу́био га у̏ ру̑ку, упи́то̄ с[е] са̀ њи̏м.

И јâ сам о̀сто̄ ко̑ њега̄ и ра́дио трӣ да̂на, и ни́смо се го̀дили са га̏здо̄м, [з]на̂ш, и га̏зда су̑трӣ да̂н до̀шо̄:

— Си́мићу, ко̑ ти е [о]во̄, Си́мићу?
— Каже̄, ово̄ е, кае, мо̂ј сино̀вац, бра̏тић.
— Каже̄, па [ш]та̏ е до̀шо̄?
— Па, кае, до̀шо̄ да ра̂дӣ.

Ја сам ра́дио два̄ да̂на са̀ њи̏м, тре̏ћӣ ра́дио, не мо̀гу ви̏ше̄, те́шке тѐзгере, а мо̏е ру̑ке нѐжне. И јâ су̑трӣ да̂н, чѐтвртӣ да̂н осва̀но̄:

— Чи̏ча Мика̀ило!
— Шта̂ е?
— Јâ н мо̀гу ви̏ше̄ о́в[де] да ра̂дӣм.
— Што̂?
— Не мо̀гу, каже̄, реко, те́шко ми.
— А ђе̑ ћш . . . ти Бо́гу?

— И̏де̄м јâ, реко, за У̏жчкӯ По̏жегӯ [нар. д] . . . Па би́ла пру́га, пру́га би́ла, во̑з, пра̏вио с[е]. И јâ и̏зтра, он ка̏же̄ га̏зди:

— Каже̄, газда-Ми̏лора̄де, Бла̏гое о̏ће да и̏де̄.
— Ђе̂?
— И̏де̄ за У̏жчкӯ По̏жегу.
Мѐне̄ га̏зда пи̏та̄ по̏што е на̏ћца.
— Реко, га̏зда, по̏што пла̂тӣте.

Пла́тио ми е по двӣе ба̂нке ко и Мика̀илу. Ја̏ сам кре́но̄ из Ба̄јне̄ Ба́шче̄ преко Пи̏лце̄ за У̏жӣце и за Кра́љево и до̑ђе̄м у Ра̏шкӯ [нар. д.], у Ра̏шкӯ до̑ђе̄м. На̂ђе̄м га̏зду Па́лку, бӣо̄ (Па́лко са Сало̀ћше̄ што е и̏мо̄ кафа̀ну, на Сало̀ћш), бӣо у̏пра̄внӣк зида́ра, и ја̂вӣм се њѐм.

— Чӣ с[и] тӣ?
— Рек, ја сам Мика̀ила Си́мића бра̏т.

[85] Као што је у т. 63 већ речено, у овом говору поред стандардних дужина постоје и наративне дужине (скраћ.: нар. д.). Сваки пут кад се оне појаве, уз одговарајућу ријеч у угластој загради стајаће скраћеница нар. д.

Digitized by Google

— А штȍ си дȍшō?
— Дȍшō да рâдӣм.

Пӣтāм jā њѐгā:

— Пȍшто е о́вди, гȁзда Пâлко, нâнца?
— Кâжē, трѝис ӣ шēс дӣнāрā.
— Реко, ја ȍстāēм кȍд Вас.
— Бӣ л тӣ бйо кȍд менē по́силнӣ?
— Jā бӣ бйо по́силнӣ.

— Кажē, да пѐрēш сӯђе и донѐсēш вȍдē, и донѐсш рӯчак, рӯчак на рȁдилйште.

И тȁкō сам jā бйō до Ȃрȁнђелова[д]нē, а спа́вал смо ӯ шталама на крѐветима jѐдан вӣж д[р]угōг крѐвети, пȍрēдāн, па зӣма; ка[д] до́ђе сѐзōн[с]кō до́бā зӣма, jȁ сам њѐму ка́зō:

— Дâј тӣ мѐн, Пâлко, мȍе пâре!

Ôн je мѐни пâре ȕзимō свȅ, мjȅсечино, и ȍстаљō. Jâ, пȍтље ми е свȅ испла́тио поштѐно, дȍшō сам у Кра́љево, ку́пио шиљка́не брȁту, jѐнōм и дрȕгōм, ку́пио мâјки ȍпанке, ку́пио снȁи што трȅбā, и пла́тио пȍрез, и ку́пио jȍш пêт ко́зā. Свȅ сам jā тō прѐбавио и пȍтље пȍстō домȁћин кӯћē; и брȁт ме стȁрӣ упу́тио да бӣнēм старѐшина кӯћē.

* * *

О[д] Зȁлужја љӯди, и Вȍљавица свȅ вӯдē йшлā [нар. д.], гȍнли мȅтле и жйто и шѐнцӯ [нар. д.], и прȍдāē мȅтле прико сѐла и, мôј ђȅд Си́мо навра́тио се о́вде и пȍпио jѐну кȍфу вȍдē, ил je рȁкиē, нȅ знāм штâ е. И ȍндā увра́тио се у Тањӣће Та́њи, Та́њћу.

— Ô, рȍђāче!
— Кае, чӯjēм.
— Изӣђ да т нȅшто пӣтāм!

Ӣзишō ôн, ȍн разгова́рал ȍни, а би́ли Зȁлжāни и бйо нȅкӣ Ме́о Ӯка, [з]нâш; и Ме́о Ӯка ȍтшō, а мôј дȅда Си́мо зȁстō. И тȁмо йшли, кад тȁм онā стиéна ђе смо йшл да трâжӣмо онӯ лȅгу, за кȍлā, брȅзу, па онē стиêне ȍномо, кад: чȍек ӣзњад његā йдē, дйгō се, вйшӣ нȅг ôн.

— Знâм jā, Мêо Ӯка, знâм да ти мѐнē плâшйш, ал не бȍӣм се jā тѐбē.

Ôн йдē и шу́тӣ; тȁмо прѐшли у онāј дô, у [о]нāј кестѐњāк, Дрȁгца, ȍномо, чӣм прêђēш брџêг, онāј ђē дѐбелӣ онāј кȅстēн, ка[д] се свȁли ȍван вȅлкӣ, волйкӣ рȍгови, и ӯват се сȁ њйм ӯ крст, ӯ кост се ȕватли. . . Jѐдан дрȕгōг омȁвӯj, омȁвӯj, омȁӯj; мôј дȅда изгу́био ȍпанке, изгу́био чȍрапе, и скӣнō му гӯњ онāј ђȁвō, скӣнō му гӯњ, и гô дȍшō. . . Jѐдан пӯт дȍле, разӯмēш, ȕвати онога̄ вампйра па кркнē нȁ глог. Сȁмо по-[в]йка: ȅ! Пӯчē [нар. д.]. И мôј се ђȅд обезна́нӣō; и дȍшō дȍ себē, и врâтӣ се, и нȁ пӯт, и дôђē кӯћӣ [нар. д.]. Жѐна му:

— Ђȅ си, бȍлан, Сӣмо? (О[н] нȅ мере да гȍвōрӣ).
— Па штâ е, Сӣмо? (Нйшта, ȍн шу́тӣ). — Сȁмо рȅкō:

— Дâј ми да лѐгнēм! — И ѝз̄тра га жѐна пѝтала:
— Сѝмо!
— Кае, штâ е?
— А ђѐ с̄ ти ѐпанци?

— Ѝди, кажē, ӯ дō тȁмо, у кестѐњāк за Тањѝћā бр̥ѝêг, па ѝди, кажē, нѝз дō дȍли, пȍшāј Ђока́новића њѝвама, па ћ[е]ш̄ на́ћи, кажē. Ȍна јȁдика пȍранӣ и нâђē ȍпанке, и нȁзувице и ȍбојке, и нâђē му гӯњ (бѝо прѝе гӯњ, нѝе пр̀слу[к], него гӯњ) и донѐсе кӯћӣ [нар. д.]; и нâђē ȍпону о глȍгу, од лампѝра ȍпона вѝсӣ ко кȍжа ȍвновскā.

* * *

Бѝо е Млȁђен у рȍпству. . . бѝо у рȍпству, бѝо на кӯлуку нѐђе, па нȁишō преко Крӯшева Дȍла, [з]нâш. И ôн је јȁднѝк мȍлио да нȍћӣ ӯ кући, нѝсу му да́ли, и ôн је нȍћио ӯ некōме сѝену и смр̄зле му се нȍге, и ȍни ѝз̄тра нȁшли га ӯ слами, и нѐкāко се дȍ[в]ӯкō до ӯ Сребēнцу. И Крӯшев је Дô плȁћō њѐму пȍрез док је гȍд ôн бѝо жѝ[в]. Ӯ његā су свѝ пр̄сти ȍсјечен ӯ ногу, ȍсјечени свѝ ӯ ногӯ пр̄ст, прȅмрзле се нȍге... И ȍндā ôн је дȍшō, бѝо у Крста́шу, ôн је Љӯбӣн нѐкӣ тѐтак, и нȁвадла се нѐкā и[з] Зȁлужја гȁтара. И ȍна е дȍшла и мӯзла кȍзе, мӯзла ôвце, мӯзла крȁве, и свȅ. Он је ȍшō ӯ[в]ечē уоч Ђӯрђов дâна и нȁбио ћѐбе нȁ глаӯ, међу ȍвцама, да нȍћӣ. „Ȅо ти жѐнē, кâжē, гȍла и нȁбила сȁч на врȁтило, нȍсӣ сȁч и врȁтило, о[п]кȍрачила врȁтло и сȁч прȅд њō[м].” „И, кажē, дóђе ӯ стругу и пȍчē, а заблéашē ôвце и кȍзе”, ӯзē блȅка, знâш. „Заблéчашē и ȍна пȍчē, каē, сȁмо да мýзē, мýзē сȁмо, кае, нѐкē лѝкаре ѝмā.” А њӯ Млȁђен: ȍп за плетѐнце, ӯати је за плетѐнце. Кâжē: „Нѐмōј, брȁте мѝлӣ, бѝћу ти сѐстра, нѐмōј нѝкомē ка́сти, пӯсти ме жѝву, дȍниēћу т̥ сӯтре гȁће и кȍшуљ.” Ȍна његā пȍбратилā [нар. д.], и ôн њӯ пӯшћō. И сӯтрӣ дâн, ѐ[в]о дȍнесе кӯћи гȁће и кȍш̄љу, и вѝшē њему нѝкад нѝе гáтала.

* * *

И мӣ онō кљусéнце јѐно гȍдну-двѝе др̄жāли и ȍндā јâ његā прȍдāм. Прȍдāм га јâ нѐшта за чѐтири стȍтне. Јáшта. Па âндā кӯпӣм у оногā, нѝс[и[тӣ знȁо Рȁмана нѐкōга, ѝ[з] Сребēнцē, бâ, што е пȍгинō ӯ рӯднӣку, кӯпӣм ӯ његā јѐнōга ȁлата, и ȍногā ȁлата кӯпӣм, бѝо е дȍбар, лиêп, ждрѐпчћ, [з]нâш. Кӯпим га јā за [о]нē ѝстē пȁре. И ȍногā ȁлата, ȍдрāсте кљӯсина, бā, пѝска га стȍӣ, сȁмо е бѝо лиêн ко ћӯскиа, кô ћӯскиа лиêн, ӯдри га кóцем или га мѝлӯј, свéно. И ȍногā кȍња пȍчистӣм, ѝзвōдāм, и ȍдēм сȁ њѝме нȁ Витловце, Мȁрковōме ȍчӯку, ȍчӯ, ȍчук, знâш. Нѐко кâжē ȍчук, нѐко кâжē ȍчӯ. Ȍдēм гȍри, а ӯ његā бӣ јѐна пӯта. . . цȁклӣ се ко ср̄на, цȁклӣ се, знâ[ш].

— Реко, прѝка, ȁј да пȁзāрӣмо!
— А, зȁ што?
— Да ти дâм, реко, ȁлата, дâј ми, реко, кȍбилу. И дâј ми, реко, чѐтир стȍтне прѝда. . . Дâј ми, реко, јѐнōга ȍвна, ѐт, прѝда (Ѝмō е ова́цā дȍбрӣе).

— До́бро, мо̑ре о̀вна, а нѐ да̄м ти па̑ра̄, не̑ма̄м ја̄. (А но̀сио све̑ ја̀нџик, а пу̏шио на лу̀лу, а би̏о пр̏ћа[в]).

А̏јд, па̀за̄рӣмо, да̏де ми о̀вна и да̏де ми, ова̄ј, ко̀билу, ја о̀ста-[в]им ко̀ња. До̏ђе̄м ја̄ ку̏ћи, до̀ћера̄м ја̄ ко̀билу, ца̀клӣ се ко̏ола ко га̏вра̄н, сија̄ се.

Благоје Симић (66)

* * *

Мр̏к о̀ван, ка се су̑нце на̀мӣрӣ, по̀ Палцима о̂да̄, мр̏к о̀ван, фсе̏ће̄ но̏ге. То ми е ђе̏д по̀ко̄јњӣ при́чо̄, Ма̏ксим, ал о̄н се ни̏е пла̏шио̄ ни̏шта. Е̏, у А̏дровцу, у А̏ди, до̏лӣ [нар. д.], би̏о̄ Цви̂етин, ма̀торӣ, ђе̏д мо̂га ђе̏да, и Пе̏тар, си̏н м, а нѐстло ӣм лье̏ба.

— Ка̂же: та̑та, и̏де̄м ја̄ да у̏зме̄м, донѐсе̄м на̏ма лье̏ба.

— Па, каже̄, си̏не, ка̏ко ће[ш] про́ћи у Де́дну до̀лу, о[д] Де́де̄?

. . . Си́кирицу за ле́ђа и у̀з Имелу, и ѐто га о̏нде̄ на [о]на̄ј брѐшчић ку се кре̏ће̄ ва̑м у Де́дӣн до̂. Са̏д је го̏ри по оно̄ј ра́вни, изнад пу́та пора́сла [хтио је рећи: шума] буквићи и виш пу́та ку̏[д] с[у] се о̀ни го́њали, до̏к је то би́ло да́вно. (Ка̏ко ја̄ др̏кће̄м?! Али ја̄ о̏пе̄ ја̏дан ве̏сео̄. Па не̑ма̄ смр̏ти бе[з] су̏ђена са̂та, не̑ма̄ ра̂на̄ бе[з] су̏ђенӣ да́на̄). И онда̄ о́нде:

— Вала̄, каже̄, Цви̂етиновићу, че̏ка̄м те!

— Ако ме че̏ка̄ш, и ја̄ ти и̏де̄м!

Он о̀зго̄ ко ка̏ца се оба́ли при̏д њега̄, с оне̄ ра̂вни у Де́дну до̀лу го̏ре. . . за Сре̏ћко[в]о̄м о̏градо̄м, што и̏ма̄ она̄ ра̂ван виж оно̄г пу̀тња, о̄н го̏ри ле̏жо̄ и си́ђе̄ до̏ли па се по̀граб, понѐс се, понѐси, богами Де́до ја̀чӣ, а о̏[в]ога̄ о̀пржло ва̄мо, а о[н] забо̀равио за си́киру. Си́кира га о̀пржла на ле̏ђма, о̄н тр̏гни си́киру па мо̂к ти Дѐшана накари̏ка̄ј, накари̏ка̄ј ано̄м си́киро̄м. Пошто га савла́до̄, за̏ прса, па до̏ли у по̀ток, по̏т пӯт; а о̄н нис по̀ток, сни̂ек па̏до̄, у̏ јесе̄н то̄ би́ло, сни̂ек па̏до̄, а он до̏ли, па о̀номо испо̀д мое̄ Кр̀чевне̄ онӣм пу́тем, па на̏ Па̄ле. С Па̄лӣ кре̂не̄ о̀номо, на Му́ин Ли́снӣк, с Му́ина Ли́снӣка о̀номо, па изнад Лу̂кића̄, изнад По̏чауша, па у Ма̀мутовиће у̀ шталу на та̀ван. . . А све̏ куд го̏ди и̏шо̄, она̄ј сни̂ек па̏до̄, куд је го̏д и̏шо̄ све̏ крва́вио, што га о̏ва̄ј на̀сјеко̄; а би̏о то̄, би́ла у̏тва̄р.

Богдан Цветиновић (71)

* * *

. . . И да̏де Бо̂г ја̄ о̀до, додиелише̄ ме и[з] Зе̏нце̄ у Са̀раево, у Ко̏шево у пѐкара̄ј, во̀јнӣчкӣ. Ту́ди е бо̏ље̄ би́ло нѐ[г] ко̀т куће̄ (У га̏зде̄ го̀рӣ то̀вар др̀ва̄, у̏ мене̄ нѐће гла̀мња јѐна!). Ја̏, мо̂ј бра̂те!

— Вѐлӣш, до̀бро ти би́ло у пекера́ју?

— Ка̏ко да ни̏е, бо[л]а[н], Ми̏ћо? Па бо̏ље̄ н [г] ко̀т куће̄, ка̀кӣ, бо̏ла[н]! О̏днио̄ сам о̀т куће̄ ше́се̄т фо̀ринтӣ, а ка[д] сам до̀шо̄ ку̏ћи, до̏нио̄ три́ста фо̀ринтӣ. (Е̏то ӣ јо̀пе̄ и̏дӯ!). . . А тӣ до̀шо̄ да̀нас?

Digitized by Google

— А, до̀бро, о̀тку[д] три̏ста фори́нтӣ, ȍ[д] чегā?

— Знâш тӣ [ш]тâ е, са̏[д] тӣ, на при́мер, рâдӣш по да́ну, а јâ по но̀си, ја по но̀ћи, а тӣ ȍпēт. . . и до́ђи тӣ ȕ нōћ о́вди, јā ѝзбāцӣм де̏сет љȅбōвā, па но̀си, сва̏кӣ е љȅб се̏дам крȗнā, пȍпола ћемо пȃре. Ако л' у̏фатē, ȍдмā ѝшћерајӯ из пекара́ја. А, јȍк, нѐ мере, нѐ мере, кад испекцѝōн пѐкарē ѝ ōн кра́дē . . И тô е, и сна̀шли смо сē [нар. д.], и за̀тō сам дȍниō три̏ста фо̀ринтӣ. Изнад Мѐшана сам ȍ[в]јӯ њѝву у̏зō за стô педѐсēт фо̀ринтӣ ка[д] до̀шō ку̏ћи. По̀чēшē онē нѐс[р]етнē покла́пē; јā вѝдӣм нѝсам до̀бро вје̏шт, одӯзимајӯ пȃре, нећа̄.

— Штâ е тō покла́па?

— Покла́па: ба̏цӣш, ако бѝдē кêц, свȅ тӣ, твôј ба̏нак, свȅ нȍсӣ, свȅ нȍсӣ. Ондā јā: „Не́ћā, реко, вѝшē!" Ȍн се ѝграјӯ; јѐдн дôђӯ, па нѐмајӯ ни крȗнē ȕ себē. Пȍтле ка̑жē: „Не́ћу нѝ [ј]ā." Ѝмā шпицло́вā, бâ, ѝх.

И ȍндā смо зна̏ли ка̏ ће про̀пасти А̀устриа. Оса̀мнēстē гȍднē ȕ нас је гефра̑јтер бѝō Талѝја̄н, онāј инспекцѝōн пѐкарē. Ка̑жē: „У ро̀ку трӣ мје̏сēца свр̑шӣ се ра̑т." Ми повѝкасмо, овӣ пе̏кāри: „Нȅће, мȍре, ни за трӣ гȍдне." „Ка́ке трӣ гȍдне?" Кае: „Ȕ нас на̏шē во́јске нѐста̄ће за два̀иш чѐтир са̑та седамдѐсēт ѝљāдā, ка̑жē. Кô, тō мӣ нѐ мерему измо̀ћи." А̀јде, кад на јѐно пѐтнēс да́на, два̀ис, каже: „Аврамо́вћу, тѐб ће су́дти ȍнӣ кōга тӣ вȍлӣш, а мѐн ће су́дти ȍнӣ ко́га јâ вȍлӣм." Јā мѝслӣм. . . он мѐнē ку̏шā, па реко: „Јā вȍлӣм ȍвогā ко̀ј ми, реко, су̑дӣ." „Ла̏жēш", каже. „Ла̏жēш", кае, „нѐ волӣм га нѝ [ј]ā, а де̏л тӣ." И, кад, бȍгами, а̀нштелујē се пѐкара за јѐно трӣ да̑на, напѐчēмо мӣ (кру̏в се ȍндā зва̏о, нѝе љȅбац ко са̏д). Ка̑жē, официја̀л до́ђе из концола̀риē: „Ко̀јā ће два̑ пе̏кāра го̀нти у Мо̀стāр трѝдесēт вȍлōвā?" Повѝка нѐкӣ Алѝшић А̀зӣз, муслѐма̄н, од Ба̑јнē Лу́кē, де̏бар је а̀бāб бѝо, [з]на̑ш: „А̀јмо", кае, „Аврамо́вћу ма̏ло да про̀хōдāмо. . ." Тӣ во̀лове по̀вēжēш у ва̀гōн, дȍбиēш цр̏но по бие́лу, дôђēш у Мо̀стāр, са̏мо дôђēш ма̏гацӣну, прѐдāш ȍнō [написмено], о̀ни свȅ вȍлове гр̏цајӯ. Вра̑тимо се на̏зāд на Алипашӣн мо̑с[т], до́ђосмо у Са̀раево (зна̑ш ђê А̀л-пашӣн мо̑ст), ка[д] се јѐдан с ру̑сāком во̀јнӣк прегр̏нō. . .

Стојан Аврамовић (85)

* * *

Пѝтā мѐнē (Ка̏ко [о]нō ка̑жē, За̏го?): „Ѝмā л' егле́нā ка̀кӣ?" Реко: „Шта̀, нѐ чујēм јā, реко, до̀бро." Кажē: „Ѝма л' ка̀кӣ егле́нā?" Реко: „Нêмā." Кае: „До̀бро, до̀бро, довиђе́ња!" Нѐ зна̏ш, ко̀ӣ тō, ѝ[з] Сребе̏нцē. Пѝтā ђѐцē, јā ну̑[ј] на шерѐфи, пѝтā ђѐцē: „Ка̏м вам ма̀ма?" Кае: „О̀шла ȕ Сребе̏н[цу]." Је л' [о]нō ка̑жē: „Ка̏м Ра̏нко?" Не̏кӣ мла̀дӣћ. . . Јā га нѝса[м] нѝпӯт вѝдла да е ву̏дē прола̀зио. Оћемо ка̀у прѝставти?. . . Бѐ[з] ша̏лē. . . Ȅо, јā прѝставла ча̏ја, оћеш лѝпова ча̏ја?. . . Ј[а] сам прѝставла ча̏ја, зна̏ш, оногā лѝповōга и гло̀говōга [нар. д.]

— А јеси сла̀ба не̏што, нѝси?

— Ȍ[д] срца ка̑ж[у] да пѝēм о[в]ō[г] гло̀го[в]ōг. . .

Digitized by Google

— О̏пē о̑ се бо̀ри̑[о] ѝксāн, ал' у̑би жа̑лōст. . . Ју̀чē сам валā ва̏здāн, Мѝћо, лѐжāла и пре̏кучē, ама да е [нар. д.] ко̏ ре̏кō, кѝша ѝдē, ре̏кнē: у̀стāј о̏днесе во̀да. . . Ѝ лежāла сам ва̏здāн, Мѝћо. . . Стàниа испѐкла кàу. Реко: „Не мо̀г кàвē, ску̏вāј ми ма̏ло ча̏ја."

— А, је̏ ли, Дра̀гиња, вàкō кад о̏ће вриéме да се миêњā, је л тѐбē бо̀лӣ шта̏?

— Дô[ђ]ē, дôђē језик ме бо̀лӣ, нѐ мере се го̀вōрӣ. . . Нѝсам до̀бро, па ѐт, Мѝћо. Нѐкӣ сам дâн ѝшла та̏м до̏ктору, па за̏устљā ме у бо̏нцу. Рекō [нар. д.]: „Ја ћ тѐбē мо̀лти, бо̏гати, рекō, нêма м, реко, ко̏ ра̑дӣ: зе̑т ми на по̀слу, шћê[р], реко, сѝтна ђѐца." „Ма̀кар да с'е̑дӣм у̏ кући", реко. Он мѐн пропѝса лиéкове и, онāј Македо́нац. . . у̏ Сребе̑нци. И мѐне упу̀ћивō ономáне. . . о̀згōр из Гра̀динē, нѐ знāм јā, мла̀дӣћ нѐкӣ, нѐ познāм га, каж[у] до̀лазӣ из Бра̀тунца, у̏ Сасе, нѐ познāм га. Кажē: "Ко̏лко ѝмāш, ба̑ко, го̏дӣнā?" [Ре]ко: „Не̏ знāм.", реко, „ко̏лко ѝмāм".

— Збѝља, ко̏лко ѝмāш?

— Бо̀ме, ѝмā, јѐно седамдѐсēт, ако нêмā вѝшē. . . Про̀лазē го̏дне...

— А, ѐто, тӣ сѝгӯрно знāш ка̏[д] сам се јā ро̀дио.

— Знâм, знâм ка[д] смо, до̀шō Бла̏гое, у̏ менē на ко̀пāњ[у] бѝо у Вриéслу, па о̀де ку̏ћи. Кад јâј [ја и] Мѝлош и, бѝо и Мѝлош, овӣ ва̑ш, чѝча вам, бѝо на ко̀пāњу, и Бо̀гдāн, у̏ менē ма̀торӣ, ондā у̏жнашмō [нар. д.], о̄н ка̑жē (нѐмō[ј] за̀творати вра̀та, нѐмō[ј], сѝне, отво̀ри), ондā у̏жнэшмо, ба̑ш го̏р вѝж гробља по[д] онѝем тре̏шњама, нѐ знāм јесу ѝ сад онē тре̏шње у живо̀ту, ондā он повѝка, кажē: „О̀до јā ку̏ћи, кажē, да вѝдӣм шта̏ се ра̑дӣ ко̀т кућē". . . . Мо̑ј Мѝћо, про̀лазē го̏дне. . .

— А ка̏[д] сте вӣ [о]нō вӣ обо̀рли онӯ ва̏шу ку̏ћу та̏мо што е бѝла са онӣм вѝсокӣм кро̏вом?

— Ѝ, па [о]бо̀рла, про̏дāла јā Ру́жи, про̏дāла Ру́ж, о̀на пра̏вла шта̏лу, шта̏ ли е, нѐ знāм; па нѐ знāм ко̏ јō[ј] је обо̀рио, нѐ знā[м] ко̏ е обо̀рио.

— А је ли бѝло, је л' бѝло јо̏ш ку̏ћā нӯдā у околѝни?

— Па, је̏с, је̏сте у о[в]огā Богда́на нӯндикāне, ђē [о]нō ја̀ко а̏мбāр онӣ Мѝловāн[ов], нӯнди е бѝла ку̏ћа, стâрā, стâрā њêва ку̏ћа; ондā го̏ркāне, го̏ри виж мјечáра [о]нōга, ил' је ћу̀ме[з] (шта̏ ли е [о]нō у Мѝловāна го̏р?) го̏ри, ћу̀ме[з]; ѐ, нӯнди е бѝло ба̑бē По̀чаушкē ку̏ћа, Вѝднē ма̏терē, е ондā о̀номо бѝло ба̑бē Во̀љевичкē, е о̀номо бѝло за Во̀љев[ич]кинōм ку̏ћōм по̀којњōг, онōгā Ва̏силиā [нар. д.].

— А о̀даклē бѝо тāј Ва̏силие?

— Ода́ле из Оба́дӣ.

— Ѝмā ли ко̏ њѐгов?

— Па ѝмā, ѐво Цвѝāн, њêв, у̀нук; Ва̏силиē [нар. д.], бѝо Јо̀во њѐгов. . . сѝн, што е бѝо Ра̏тков о̀тац, Јо̀во; ондā бѝло о̀номо за Ма̀-

Digitized by Google

тӣнōм кӳћōм, онō[м] Ва̏силиевōм, Ма̀тӣна кӳћа; Ма̀тиа и Ва̏силӣе и Жво̀инов о̀тац би́ла бра̏ћа, Мика̀ило. . . [Ј]а сам ӳпантила до̀бро онога̄ Ва̏силиа̄ [нар. д.]. Бӣо е до̀ онōга̄ [нар. д.] ра̏та, онога̄ пр̑вōга ра̏та. . .

Драгиња Остојић (72)

Digitized by Google

Digitized by Google

РЕЗЮМЕ

Милорад Симич

ГОВОР СЕЛА ОБАДИ В БОСНИЙСКОМ ПОДРИНЕ

Село Обади находится в восточной Боснии, в среднем течении реки Дрины, на территории общины Сребреница, точнее: в треугольнике Братунац-Сребреница-Сасе. Жители по происхождению главным образом переселенцы (преимущественно с черногорско-герцеговинской территории), по вероисповеданию православные християне, земледельцы и в последние годы промышленные рабочие.

Говор с. Обади принадлежит восточногерцеговинском диалекте, делая так переход между боснийскими, черногорско-герцеговинскими и западносербиянскими говорами, однако он более похож говорам которые расположены дальше от центра восточногерцеговинского диалекта, особенно западносербиянским говорам, что и естественно. Обзор его характерных языковых свойств приводим по следующему порядку:

а) Акцентные свойства:

1. Наряду с примерами с непереносным ударением, напр. *тама̏м*, *успр̏кос*; *земљора̂днӣк* здесь в родительном падеже множественного числа является и *Македо̂на̄ца̄*, *Далмати̂на̄ца̄* и др.

2. Безударные долготы Даничича в основном хорошо сохранены.

3. Перед согласными (обыкновенно сонантическо-консонантическими) группами чаще всего нет удлинения: *удо̀вац-удо̀вца*, *о̀вца*, *о̀ван-о̀вна*; — *су̂нце*, *о̂вце*: *сла̏мка*, *тра̏вка*; *ја̏рца*, *ста̏рца*, *у̏ранка*; — *здра̂вље*, *зе̂ље*; *гро̂жђе* и *гро̏жђе*, *гво̏жђе*, *сно̏пље*, *ро̏бље*.

4. Перенесение ударения на проклитику все-еще заметно, но непоследовательно и специфическое по двумя причинам: во-первых, в результате перенесения на двусложные предлоги: *ни̏за сти̯е̄не*, *ни̏за стра̄не*, *и̏спод гра̄да*; во-вторых, из-за негармоничности между ударениями главного слова без предлога и когда слово с предлогом:

Digitized by Google

мѐнē-кŏд менē-ӣрѐко менē, мŏē-кŏд моē-исӣŏд моē, чѐтири-у свѐ четири, сӣено-ȳ сиено.

5. В родительном, дательном, творительном и предложном пад. множ. числа им. существительных мужского рода с расширением *-ов-/-ев-* ударение чаще всего отходит к концу: *брегóвā, брегȍвима*; но все-таки *бaгренóвā* рядом с *бȁгренōва* (у молодежи).

6. Имена существительные типа *кључ* сагласуются с нормой Даничича: *гýњеви, ӣáњеви* и др.

7. У им. существительных типа *село* наблюдаются два типа ударения форм множ. числа: *сȅла-сēлā-сȅлима* и *сѐла-сéлā-сѐлима*.

8. Для ударения прилагательных неопределенного вида характерны примеры: *нȍв-нȍва-нȍво*; *мȅк-мѐка-мѐко*; *слȁдак-слȁтка-слȁтко* и *сӣтан-сӣтна-сӣтно*; наречия: *мȅко, дӯго, слȁтко* и др.

9. У местоимений существует акцентное отношение *мѐнē-кŏд менē, мѐни* (*мȅни*) - *о мѐни* (*ȍ мени*).

10. Ударение инфинитива иллюстрируют следующие примеры: *дóћи* (*дōћи*), *нáћи, трéсти, ѝзвӯћи* (*извýћи*), *ѝстрēсти* (*истрéсти*).

11. Существуют тенденции уподобления 1. л. един. числа аориста с 2. и 3. л. того-же числительного: *донѐсо* и *дȍнесо* (5:3), *промцéни* и *прȍмцēни* (2:6), *запúша* и *зȁпūша* (5:3); у стариков только первое ударение.

12. Для ударения настоящего времени характерны примеры: *пѐчēмо, чѝтāте, доведēм* (*пȍведēш*), *донѐсēм* (*ȍднесē*), *спрéмājӯ* и *спрȅмājӯ, зȁвпрӣм* (*но зажмúрӣм* и т. п.).

б) Фонетические свойства:

1. В основе это екавский говор, в котором, наряду с старыми екавизмами как: *зѐница, пѐста, тѐло* и др. наблюдаются и новые: *дѐвōјка, мȍлӣм лéпо, разӯмēш тū, тѐрати, пȍсле, óвде*, затем некоторые икавизми: *гȍри, дȍли, óвди, жѝвити, сјѐдити*; *прѝврата, Прѝсјека.*

2. Долгое ять (ѣ) дает *це*: *бцēл, лцēп, рцēка* (исключения: *двúе, прúе, ȍбие, сиено, Цвиетин*); — *звцéзда, млцéко, рцéтко*; — *дȍнцети, нȁпрцēд* (исключения в окончаниях местоимено-прилагательного склонения: *мȁлпем* рядом с *мȁлӣм, нȁшпе* наряду с *нȁшū*).

3. Рефлекс краткого ять в определенных случаях зависит от фонетической позиции: *брѐстић, врȅмена, брȅгови*; *старјѐшина* (*старѐшина*), *корјѐнчић, гȍрела, окȍрети*; *ȍстарити*; *бѝља* (кличка белому волу), *бѝљега, нȅдиља* (*нȅдеља* и *нȅђеља*); *сѝђети* (*сјȅђети*); *вѝдио* (*вѝђео*).

4. Между префиксами *пре-* и *при-* существует взаимная замена: *прѝварити, пренцéтити.*

5. Редукция кратких высоких гласных в постакцентной позиции типичная черта етого говора: *вѝкнти*; *дȍрчак*; — *пȍтрца*; *кȍрто.*

Digitized by Google

6. Новая йотация звуков *с* и *з* является частичной: *сјáјан, сјȁјӣ се, пȁсјача, пасјȁлук, сȕтре* (*ćȕтре*), *бáćак, бáćо, кȍзӣ, ȉзутра* (*ȉзутра*), *зјȁле, зјáло, зјȁти*, но *Зȁлађе*; *ђáило, ђȁилав* (: *ђаиати*).

7. Для екавской йотации важны следующие правила:

а) *л* и *н* в большинстве случаев йотируются: *кȍљено, љеиȍта, љȅто*; *њȅдра, оглȁдњети*. Однако, поскольку к слове с кратким ѣ существует основа с долгим ѣ, йотация может и не явиться, а даже появится и эквизм: *блјȅђӣ* рядом с *блȅђӣ, љјȅвāк* рядом с *љȅвāк* и *лȅвāк, слјȅпица* рядом *слȅпица* и *сљȅпица* (ср. экавизми: *лȅндура, лȅпак, лȅкāр*); *сњȅгови* рядом с *снјȅгови, Њȅмица* рядом с *Нјȅмица*;

б) *д* и *т* йотируются, но только первый последовательно: *ђȅд, ђȅвēр, ђȅца*; *лȅћети, жýћети, шћȅти*, но и *тјȅме, тјескȍба, стјȅњāк, отјȅшњати*;

в) *з* никогда не подвергается йотации: *ȉзелица, ȉзеден, ȉзести*, хотя *с* у старшего поколония иногда подвергается палатализации: *ȉсјекō* (*ȉс'екō*), *нȁсјетовō* (*нȁс'етовō*);

г) *ц* никогда не подвергается йотации: *цјȅдило, цјȅпаница, цјȅтуља*;

д) *п, б, в* и *м* как правыло не подвергаются йотации: *пјȅга, пјȅсма, бјȅжати, бјȅлуга, вјȅтар, вјȅра, мјȅра, мјȅсто*; однако, *грмити*, (*грмљети*), *жȉвљо* и *жȉви, жȉвисмо* (*жȉвљосмо* и *жȉвљесмо*).

8. Согласный *х* исчезает без следа или же на его месте находим другой звук: *Éро, ȉљада, ȍћу, лáдан, рȃст*; *маȍвина, ȍраа*; *грȃ, ȍра, бӣā, дóђо, луéпе* и *луéпӣ, вȅд*; — *твȍр, глȗв*; *мȗва* рядом с *мȗа, ȗво* рядом с *ȗо, прóва*; — *крáбар*; *шȁкта, рáскодовати*; *брȗк, плȅк*; *кȗфиња*; а также в примерах где произошли изменения в конце слов: *пȁстȗв, пȁстȗљ, кȍжȗн, кȍжȗр, сирȍмāк*.

9. Звук *ф* хорошо хранится: *фȁмелиа, фȁлӣнка, фȉнџāн*.

10. Группа *-же->-ре-*, однако непоследовательно: *мȍреш* (*мȍжеш*).

11. Группа *-пч->-вч-*: *кȍвча, закȍвчати*.

12. Группа *-пс->-вс-(-пс-)*: *лȉвсати* (*лȉпсати*), *ливсáтиња, лȉвсо*.

13. Группа *-пш->-вш-*: *љȅвшӣ, затȁвшати*.

14. Группы *-ст, -зд* хорошо хранятся: *чȃст, грȏзд*.

в) Морфологические свойства:

1. В творительном падеже един. числа имен существительных мужского и среднего рода (бывших) мягких основ суффикс падежа может быть обусловлен гласным из основы, так что обыкновенное *-ом*: *е* (*и*) и *-ем* : *о*: *прȉјатељом, зȇцом, мȉшом* (*мȉшем*): *нóжем, кóцем* (*кóцом*); *прȍшћем* (*прȍшћом*), *гвȍжђем* (*гвȍжђом*), *зȇљом* (*зȇљем*).

2. Имена существительные на *-ко* с нисходящим ударением различаются по склонению от имен существительных на *-ко* с восходящим ударением: *Мȁрко-Мȁрка-Мȁрков* : *Здрáвко-Здрáвкē-Здрáвкӣн*.

Digitized by Google

3. Ласкательные имена типа *Јово* отличаются в склонении от новых ласкательных названий типа *Раде*: *Јо̏во-Јо̏вē-Јо̏вӣн* : *Ра̑де-Ра̑да-Ра̑дов*.

4. Суффикс *-ин* исчезает иногда и в единственном числе: *А̀рап*, *бѐрбер*, *ка̀сап*, *Бу̏гар* (чаще: *Бу̏гарин*).

5. Вместо *рат* говорится *ра̏то* (ср. р.).

6. Имена существительные среднего рода *буре*, *дугме*, *прасе* и др. имеют в именительном и родительном пад. суплетивные дублетные суффиксы: *бу̏рāди* (*бу̏рāд*), *бу̏рāди* наряду с *бура́дӣ*, *ду̏гмāди* (*ду̏гмāд*), *ду̏гмāди* наряду с *дугма́дӣ*, в дательном падеже: *бура́дима*, *дугма́дима*, *праса́дима*.

7. Собственные имена женского рода на *-ка*, имена обозначающие качества и женские этники не подвергаются 2. палатализации: *Ми̏лки*, *Ра̀дōјки*; *Бје̏лки*; *За̀лашки*.

8. Трехсложные собственные имена на *-ица* имеют в звательном падеже единственного числа суффикс *-а*: *Дра̏гица*, *Да̏ница*.

9. В родительном падеже множ. числа *а*-основы является суффикс *-и*: *ба̑шчӣ*, *ва̏шкӣ*, *кво̏чкӣ* и др.

10. В творительном падеже единственного числа у имен существительных и-основ суффикс комбинированный: *кр̏вљом* (*кр̏вљем*), *со̏љем* рядом с *со̏љом*.

11. Именное склонение прилагательных значительно редуцировано.

12. Указательное местоимение *тај* является и с инициалным *о-*: *о̏тāј* (*о̏тӣ*), *о̏тā*, *о̏тō*; *о̀ћу ѝ а̄ о̏тогā*, *ко̀д отогā*, *о̏тē*, *ко̀д отē*.

13. Имена числительные *два*, *три* и *четири* сохранили формы женского рода: *двије-двију̏-двјѐма*, *три̑-трију̏-трјѐма* (*трѝма*, *трѐма*), *чѐтири-четирију̏-четирјѐма* (*четерјѐма*).

14. Собирательные числительные склоняются: *че̏тверо-четве́ра-четве́ру-четве́ром*.

15. Инфинитиф заканчивается на *-ти* и *-ћи* а очень редко на *-т* и *-ћ*: *по̀знати*, *поте̏ћи*; *пи̏тат*, *до̑ћ*.

16. Глаголы VII и VIII группы, по Беличу, в 3. лице множественного числа окончиваются суффиксом *-е*: *во̀дē*, *го̀дē*, *го̀нē*, *ка̀дē*; *бјѐжē*, *лѐжē*; ср. *ра̑дӯ*, *пла̀шӯ се* и *о̀ни ћӯ* х 1.

17. В 3. лице множественного числа глаголы типа *пећи* хранят перзоначальные формы: *ву̏кӯ*, *пе̏кӯ*; ср. *ву̏чӯ* х 1.

18. Имперфект сохранился в одиночных формах глаголов *бити*, *знати* и *имати*: *би̏ā*, *би̏āше*, *би̏āсмо*, *зна̀диā*, *зна̀диāсмо*, *има̀диā* и *има̀диāсмо*.

19. Аорист все еще в употреблении.

20. Инфинитив на *-ћи* соединяется с энклитикой: *на́ћу*, *на́ћеш*, *на́ће*, *на́ћемо*, *на́ћете* и *на́ћē*, а 1. лице единственного числа футура стягивается с личным местоимением: *до́ћā*, *на́ћā* (<*наћу*+*ја*).

Digitized by Google

21. В страдательном причастии представлены оба суффикса: *за̏кла̄н* наряду с *за̏кла̄т*, *у̏зора̄на* (*у̏зора̄та*), *и̏звика̄н*.

22. Деепричастие несовершенного вида еще хранится, но употребительность уменьшилась в отношении к литературному языку.

23. Деепричастие совершенного вида не существует.

г) Синтаксические свойства:

1. Наряду с собирательными именами существительными идет собирательное количественное: *пѐтеро шта̏на̄ди*, *о̏смеро праса́ди*.

2. Совсем обыкновенные конструкции с родительным падежом принадлежности типа *Пѐтровића̄ пла̏ц*, *Спа̏ића̄ ђѐца*.

3. Союз *у* + родительный падеж личного местоимения очень часто имеет форму притяжательного местоимения соответствующего лица: *у̏ мене̄ о̏тац*.

4. Притяжательность часто выражается энклитическими формами дательного падежа личных местоимений: *Ну́риа и бра̑т му Ра́мо*, *Кр̑сто и Ма̏ксим и сѐстра им Па̏влиа*.

5. В предложении с отрицательным переходным глаголом объект может быть:

а) в родительном падеже: *Нѐмо̄ј ба̏цати љѐба*.

б) в винительном падеже: *Нѐмо̄ј ба̏цати ко̏ре*.

6. С глаголами *питати*, *видјети*, *молити*, *чекати*, *чувати*, *бранити* я отметил объект в радительном падеже: *Пи́та̄ сам Сте̑вке̄ за ко̀ња*. *Јеси видио Ми́ће̄*?

7. Временной винительный падеж без предлога наблюдается в синтагме с определением: *Цѐлӣ бо̏го̀ве̄тнӣ да̑н пре̏пада̄ ки̏ша*. *Ово̄ ве̑че ср̑це ми е на̀ мјесту*; ср. *Ју̏тро ве̑че̄ о̄н во̏лко̄ до̏бие̄*.

8. Назначение часто выражается предложно-падежной конструкцией *за* + родительный падеж: *Пре̏бави др̑ва̄ за пе̏чѐнице̄*.

9. В роли дополнения глагола неполного значения употребляется: а) настоящее время с союзом *да*: *Онда̄ по̀че̄ ва̏тра да си̑па̄*. *Идемо у̏ поље да у̏пре̄гне̄мо зѐкана*; б) инфинитив: *По̀че̄смо о̀рати*. *Он се ние мо̏го̄ на̀ шљиву по̀пе̄ти*. *Иде̄м ја̄ вра̏тити го̀веда*.

10. Настаящее время часто употребляется без *да* когда в роли дополнения модальным глаголам, как и глаголам намерения и цели: *Не мо̏гу ја̄ по̀дигне̄м гла́ве̄ од ја̀стука*. *Тре̏ба̄ на̀кисне̄*, *и̏ловача*. *О̏ни по̀шли у̏ Липовац. . . тра̂же̄ ко́ња̄*. *Иде̄м пие̄м во̀де̄*.

11. В роли футура II совсем обыкновенные формы настоящего времени несовершенных глаголов сложены с префиксом *уз-*: *По̀здрави ко̏ у̀спи̑та̄*. *Ако ди̑ете у̀сплаче̄*, *за̀бави га*.

12. Употребляется повествовательный императив: *О̏ва̄ј до̀ђи ку̑ћи*, *у̀зми љѐба*, *па у̏ поље си́ђи*.

Digitized by Google

13. Как правило, в относительном предложении употребляется местоимение *што* вместо *који*: *Jā пòзнāе̄м*: *мôј вȍднӣ, што е бӣо у кáдру. Ми́ло и јȍш њêвӣе онӣе, знâш, што су довѐли. Прȍдāли онога̄ ша́роњу, што нӣе стӣо да ву́че̄. Је л' тō онā рàкиа што смо јесѐнāс пѐкли? А бӣ л тӣ ȗзō кòбилу кòјā се ждрцȇбӣ, и кòјā е штӣркиња кòбла?*

14. Возвратное *се* находится после энклитики *је*: *Она е се сп̀ала ко оглѐдало*. Это *се* чаще всего отодвынуто вправо за одно место с глагольным сказуемым или с частью глагольного сказуемого: *Свȁ ȍгубала се. А кад сле̏гне̄ се ȕ поље, нâдāј се љепȍти. Нêмā штȁ се нàпасти. Ни́сам ни љу́тио се.*

15. Разделяется определение от имени существительного: *Би́ла јѐдна ȉз Јелā жѐна.*

16. В обстоятельственном, количественном значении „много, мноштво" употребляются и имена существительные в примерах типа: *Прȍтурио сам ѝ ā мáла и мáла.*

Digitized by Google

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕЛЕШКЕ О БИОГРАЧИЋКОМ ГОВОРУ

Digitized by Google

САДРЖАЈ

Страна

Литература којом сам се служио 129

Увод 131

Постанак овог реферата 131

Географски и други подаци 132

Порекло становништва 133

Степен хомогености говора 134

Акценат и квантитет 136

Преношење старих акцената 136

Судбина ⁓ пренесеног с крајњег слога на претх. кратки 141

Остале особине акцента 143

Дужине иза акцената 143

Фонетика 148

Вокализам 148

Консонантизам 151

Морфологија 155

Именице 155

Заменице 158

Придеви 163

Бројеви 164

Глаголи 164

Прилози 169

Предлози 169

Свезе 169

Партикуле 169

Неколике примедбе о синтакси 170

Огледи везаног говора 170

Закључак 171

Однос према суседним говорима 171

Постанак говора 173

Скица говора у околини Београда 176

Digitized by Google

ЛИТЕРАТУРА КОЈОМ САМ СЕ СЛУЖИО

1) Белић А., *Дијалекти источне и јужне Србије*, Београд 1905.

2) Белић А., *О српским или хрватским дијалектима*, Глас СКА 78, 1908, стр. 60—164.

3) Белић А., *Српскохрватски језик, Дијалекти, правопис и књижевни језик* (литографисана предавања), Београд.

4) Белић А., Д-р Јован Ердељановић, *Трагови најстаријег словенског слоја у Банату* (приказ) — ЈФ VIII, стр. 229—231.

5) Belić A., H. Hirt, *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien* (приказ) — Archiv für slavische Philologie XXVIII, стр. 125—128.

6) Беличъ А., *Діалектологическая карта сербскаго языка*, Отдельный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію" II, Санктпетербургъ 1905.

7) Беличъ А., *Письмо проф. А. И. Белича къ И. А. Бодуэну де Куртенэ о собираніи діалектологическаго матеріала*, С. — Петербургъ 1913, Отдельный оттискъ из Извѣстій Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ, т. XVIII [1913], кн. 1, стр. 229—242.

8) Budmani P., *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori*, Rad JAZU LXV, str. 154—179.

9) Вуковић Ј., *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, стр. 1—114.

10) Вушовић Д., *Дијалекат источне Херцеговине*, Срп. дијал. зборник III, стр. 1—70.

11) Георгијевић С., *Бачки буњевачки говор*, Годишњак Задужбине С. и В. Стојановића, св. VI (1938), стр. 23—32.

12) Đorđević P. *Einiges über die Kanonmundart im Königreiche Serbien*, Archiv XVI, 132—140.

13) Ердељановић Ј., *Трагови најстаријег словенског слоја у Банату*, Niederlův Sborník, Praha 1925, 285—308.

14) Живановић Ј., *Особине ресавског или косовопољског дијалекта*, Ср. Карловци 1882.

15) Марковић С., *Српски језик у румунском делу Баната*, Живот, књига за децембар 1936, Темишвар.

16) Milas M., *Današnji mostarski dialekat*, Rad JAZU 153, str. 47—97.

17) Милетић Б., *Извештај* (о испитивању говора Кикинде и околине), Годишњак Задужбине С. и В. Стојановића, св. VII, стр. 17—36.

18) Московљевић М., *Акценатски систем поцерског говора*, Библиотека ЈФ-а 1, Београд 1928.

19) Московљевић М., *Данашња граница између екавског и јекавског изговора у Србији*, Прилози IX (1929), стр. 109—122.

Digitized by Google

20) Московљевић М., *Дијалектолошка карта Војводине*, Гласник Југословенског проф. друштва, књига XVIII, св. 11—12, стр. 1044—1074.

21) Московљевић М., *Извештај* (о икавским траговима у шумадиско-војвођанским говорима), Годишњак Зад. С. и В. Стојановића, св. VI, стр. 40—41.

22) Московљевић М., *Извештај* (о испитивању говора југосисточног Баната), Годишњак Зад. С. и В. Стојановића, св. VII, стр. 57—60.

23) Московљевић М., *Извештај* (о путовању ради проучавања говора јужног и средњег Баната), Годишњак З. С. и В. Стојановића, св. VIII, стр. 27—28.

24) Московљевић М., *Неколико речи о београдском говору*, Белићева споменица 1921, стр. 132—140.

25) Николић Т. Риста, *Околина Београда*, Насеља срп. зем. II, стр. 901—1104.

26) Rešetar M., *Der štokavische Dialekt*, Kais. Ak. der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung VIII, Wien 1907.

27) Rešetar M., *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Kais. Ak. der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, — Linguistische Abteilung I, Wien 1900.

28) Ружичић Г., *Акценатски систем пљеваљског говора*, Срп. диј. зборник III, стр. 115—176.

29) Ружичић Г., *Један незапажен босански говор*, Прилози XVI, 1936, стр. 236—254.

30) Стевановић М., *Извештај о дијалекатском испитивању Метохије*, Годишњак З. С. и В. Стојановића, св. VI, стр. 56—69.

31) Стевановић М., *Источноцрногорски дијалекат*, Библиотека Јужносл. филолога 5, Београд 1935.

32) Stojanović Lj., *Dialektologische Miscellen aus der Gegend von Vrńci im Kruševacer Kreise*, Archiv XXV, 212—218.

33) Hirt H., *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien*, Wien 1903, SA aus der Sitzungsberichten der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philos. — hist. Klasse, Band CXLVI, V.

34) Šurmin Đ., *Osobine današnjeg sarajevskog govora*, Rad CXXI, 186—207.

35) Miletič Lj., *Ueber die Sprache und Herkunft der sog. Krašovaner in Süd-Ungarn*, Archiv XXV, 161—181.

Digitized by Google

УВОД

*Постанак овог реферата**

Током протеклог лета био сам у могућности да дођем у додир са сељацима села Железника, тринаест километара југозападно од Београда, и да посматрам њихов говор. Материјал који сам прибележио у току својих десетак дугих разговора са њима учинио ми се занимљивим и побудио ме је на даљи рад. Да бих се уверио да није можда говор који сам слушао у Железнику ограничен само на то место, ја сам у октобру извршио низ једнодневних путовања по околини Београда. Посетио сам поново Желѐзник (Же), затим Жа̑рково (Жа), Ѐстружницу (О), Моштàницу (М), Р̑шањ (Ру), Ре̑сник (Ре) и Кне́жевац (К). Тако сам донекле допунио своја опажања и одредио границе говора.

Материјал који сам нашао у овим местима упућивао ме је на косовско-ресавско порекло неких црта, али литература о том дијалекту није ме довољно обавестила о њему. Зато сам искористио прилику која ми се указала у октобру месецу да неколико дана посматрам говор Гоча, планинског села јужно од Врњачке Бање. Тамошњи говор припада косовско-ресавском дијалекту и врло је типичан у стварима морфологије, али је знатно мање чист у фонетици (икавизми и јекавизми), па и у акцентуацији. Поред начелног чувања старог акцента у свима оним категоријама у којима га чува косовско-ресавски, чују се понегде и примери пренесене акцентуације. Ова се одступања лако могу обја-

---

* Овај сам рад написао крајем 1947. године као студент петог семестра. Подстицај за бележење дијалекатских особина дошао је од професора Радосава Бошковића. Кад је довршен, рад је био читан на семинарским часовима дијалектологије професора Михаила Стевановића.

Много година имао сам у плану да употпуним и проширим материјал у овом раду и да га прерадим. Међутим нисам стизао да то учиним, а током времена сам схватио да допуњавање новијим материјалом не би било методски правилно, будући да се у међувремену увелико изменила социјална, демографска и језичка ситуација у селима најближе околине Београда (сада делимично укљученим у сам град). Стога сам решио да материјал из 1947. објавим као документ који сведочи о тадашњем стању. Одустао сам и од намере да прерадим текст, опет зато што је он, овакав какав је, својеврстан документ. У њему се огледа рана фаза неких схватања која сам и доцније износио, понекад у другом облику. Због тога су се интервенције у тексту ограничиле на правописно прилагођавање, неколико сасвим ситних стилских исправки и (само најнеопходније) техничко уједначавање. (*П. И., 1978*).

Digitized by Google

снити утицајем оближњих ијекавских говора и шумадијског екавског новијег типа. Нетипичност гочког говора је, наравно, донекле сметала моме упознавању с косовско-ресавским дијалектом, али с друге стране баш сâм начин утицаја других говора био је у извесном правцу типичан и интересантан за поређење са појавама које сам запазио у Железнику. Ја ћу у свом реферату наводити понегде и материјал из Гоча, у првом реду ради објашњења односа између описиваног говора и косовско-ресавског.

Треба нагласити да овај елаборат нема никаквих претензија на исцрпност. Он је плод једне случајне прилике, а у раду сам морао савлађивати читав низ тешкоћа, почев од мог неискуства па до недостатка времена. (У додиру са сељацима провео сам у ствари релативно кратко време, а и од тог сам добар део морао да трошим на тражење погодних објеката). *Стога ја свој рад не сматрам завршеним и намеравам да га продужим.*

Географски и други подаци

Говор који ћу описати говори се у троуглу између Београда, Авале и реке Саве низводно од Умке. Ја сам га нашао у селима Жаркову, Железнику, Остружници, Рушњу, Кнежевцу и Реснику. У Великој Моштаници већ се говори другим наречјем које чини прелаз од шумадијског ка ваљезско-мачванском. У Сремчици, Кумодражу, Пиносави и Белом Потоку нисам био. Села Бањица, Раковица, Јајинце, Мали и Велики Мокри Луг и Вишњица која се налазе на линији Београд-Авала и на истоку од ње насељена су почетком XIX в. из области призренско-тимочког дијалекта. Та се села од осталих оштро разликују и говором и ношњом. Њихов говор није био предмет мојих испитивања. Исто тако нисам био ни у селима још даље ка истоку и у Подунављу (Миријево, Велико Село, Сланци, Винча, Калуђерица, Лештани, Болеч, Ритопек, Зуце, Врчин итд.). Судећи по извесним напоменама антропогеографа Ристе Николића у расправи *Околина Београда* (Насеља, II књ., стр. 901—1104), могао би се и у тим местима очекивати говор сличан ономе који ћу описати у овом реферату.

Становници београдских села не сматрају себе Шумадинцима. Говорећи о сељацима око Космаја, једна старица ми је рекла: „Мӥ њӣма кâжемо Шумадӣнци, ȍни нâма Бијогрâчићи”. Објашњавајући то сељаци истичу разлику у говору и ношњи. У Рушњу ми је причала једна жена, тамо удата а родом из Арнајева у Шумадији, како јој је њено дете приметило: „Тӥ, мâма, друкче говȍриш”. У Жаркову ми је речено да се „Шумàдија нȍси прȅближно грâђански, а Бијогрâчићи нȍсу прâву сељâчку”. У Остружници ми је један сељак изјавио: „Мӥ смо бȍљи од њӣ. Мӥ смо блӣже Бијогрâду”. За границу Шумадије објашњено ми је у истом селу да почиње „од Обрéновца” и „од Мељáка”, а у Жа: „од Барича, Барајева и Рипња”. Та граница је у свести сељака непрецизна. А ни сама географија не даје прецизније податке.

Digitized by Google

Географ Риста Николић спомиње две северне границе Шумадије. Физичко-географска међа протеже се једним развођем јужно од Авале, а антропогеографска пролази северно од те планине.

Народ је свестан и разлике у говору и ношњи између западних и источних београдских села. Становници западних села ове друге називају Бугарашима, а сами се зову Биограчићима („мӥ Биогра̏чићи").

Из овога је јасно да ширу околину Београда са србијанске стране можемо поделити на најмање три етничке и дијалекатске целине: београдску Посавину, насељенике из призренско-тимочке дијалекатске области („Бугараше") источно од ње и Шумадију јужно од обе ове територије. (Простор источно од „Бугараша", који не познајем, остављам овде по страни). Нас овде интересује једино говор београдске Посавине, тачније говор Жа, Же, О, К, Ре и Ру. Звaћемо га биограчићким говором према називу који себи дају они који њиме говоре.

Биограчићка села налазе се на благо заталасаном плодном земљишту од саме периферије Београда ка југу и југозападу. Основно занимање становништва је земљорадња и баштованство. Гајење стоке је мање развијено. Друге гране привреде немају већег значаја (разуме се, до изградње металургијске творнице која се сада подиже у Железнику). Становници не иду никуда у печалбу у већем броју. Међутим привредне везе с Београдом тесне су и непосредне. Један од главних извора зараде за ова села је продаја производа на пијаци „у ва́рошу". Отуда снажан утицај говора београдске улице. Узајамне везе биограчићких села врло су живе. Удаја девојке у суседно село нормална је појава. То изазива стално мешање месних говора и смета да се у појединим селима кристалише сасвим чист локални тип говора, различит од оног у околини. Исто је тако жива и узајамност са Шумадинцима, па и са „Бугарашима" с оне стране авалског друма. Веза са Војводином, међутим, нема. До 1918. граница је раздвајала једне сељаке од других, али ни отада није успостављен неки јачи контакт. Сава је широка и нема скеле, а потребе привредне размене не постоје. Карактеристично је да људи често не знају ни имена сремских села с друге стране Саве.

Писменост у овом крају доста је висока. Неписмених има углавном међу старијим женама. Па и код њих се запажа знатан утицај београдског уличног жаргона. Стога је била потребна велика опрезност у одвајању материјала оригиналног народног говора од ових наноса. Као објекте бирао сам готово искључиво старији свет, најчешће старије жене. Разуме се да је први услов био да је објекат и рођен у истом месту.

Порекло становништва

За време турске владавине и тадашњих ратова који су се тако често водили око Београда, овај је крај био много пута пустошен. Риста Николић верује да се раније становништво тада раселило или затрло и сматра да садашњи живаљ на овом терену није старији од XVII—XVIII века. Села која сада постоје помињу се први пут у већем броју у доба

Digitized by Google

аустријске владавине 1717—1739. год. Током XVIII в. и нарочито у XIX в. после ослобођења од Турака стално су придолазили нови насељеници. Народна традиција дала је Николићу податке о досељавањима у XIX в. и понешто о оним у XVIII в.

За оне породице за које традиција не памти одакле су дошле и које се сматрају старинцима Николић претпоставља да су се населиле у XVII и XVIII в., и то „из Шумадије и јужних и југозападних срп. крајева". Број таквих фамилија по њему није велик. Он је „у свима селима околине Београда" нашао отприлике 95 породица старинаца и око 745 породица досељеника.[1] Из ових се цифара не види колико су кућа и колико људи имале једне и друге породице. Кад би се мерило тим мерилима, размера сигурно не би била скоро 8:1 у корист дошљака.

Социјални узроци досељавања у XIX в. сасвим су јасни. Они су у вези са ослобођењем Србије, развитком Београда, који је постао главни потрошач производа овога краја, крчењем шума, распадом патријархалних задруга и преласком на ситнокапиталистичку пољопривреду. Све је то допринело да се тако брзо насели ово плодно, а дотле упола пусто земљиште.

Досељеника из XIX в. има са разних страна. Они из области тимочко-призренског говора и из Македоније заузели су углавном напред поменута села (Бањицу итд.), али их има и на другим местима. У Же и Жа њихови потомци сачињавају отприлике четвртину становништва. Упадљиво много има Војвођана, а највише је досељеника с ијекавског терена: Босанаца, Личана, Херцеговаца, Ужичана и других. Придошлица из осталих делова Србије (из Шумадије и косовско-ресавске области) има много мање. Међу њима је највише Косоваца, „из Арнаутлука". Карактеристично је да су људи најчешће долазили из крајева који су још били под Турском, па и из оних под Аустријом.

За пола века, колико је прошло од испитивања Николићевих, заборављено је много од онога што су сељаци њему казивали. Ипак се један део традиције одржао и то што сам ја дознао од старијих људи редовно се поклапа с Николићевим подацима.

Сшейен хомоїеносши ïовора

Мада је наш говор свакако настао укрштањем разних дијалеката, он није обична мешавина. Језички развој на садашњем терену говора претворио је до извесне мере ранију смешу у неку врсту једињења, чије су особине углавном условљене његовим садржајима, али које има и својих самосталних црта. У многим граматичким категоријама гласовна или обличка варијанта унета с једне стране истисла је ону другог порекла, и обрнуто. Створене су нове, *своје* језичке норме. Па ипак тај процес није завршен, вероватно услед сталног прилива досељеника у XIX в.

[1] Op. cit. стр. 966.

Digitized by Google

Наш говор има још увек неке од особина недовољно амалгамисаних мешавинских говора. У њему се често употребљавају напоредо по две или три варијанте истог облика. То је толико карактеристично да оштро пада у очи чим се почне проучавати овај говор. С друге стране, он има мало особина које би се могле наћи само у њему. Најзад, постоје приметне разлике у нијансама говора појединих б.[2] села. Унутар сваког села понаособ уједначеност је много већа. Тако нпр. сваки од мојих објеката у Же задржава непомерен стари ̏ у средини речи отприлике у пет шестина случајева. Оваква пребројавања чинио сам често и она се сва слажу у том да је мешавина (у оним доменима језика где још није елиминисана) углавном подједнако дозирана код становника истог места. Разлике које су пре педесет година падале у очи Николићу досад су се углавном истрле. У Жа сам у породицама досељеним у прошлом веку „из Ерске" и из Срема слушао и *др̏жа̏ва*, и *су̏днӣца* и *кро̀мӣр* и *дѐца* исто као у свим другим кућама. Друкчије сам прилике нашао у Кнежевцу, месту са најновијим насељем, и у Реснику. Ту је изгледа скорашњи прилив живља унео нову збрку у односе па се код једног човека обично чује ̏ ум. ̀ у претпосл. слогу пред кратким (*во̏да*), док други скоро редовно изговара *во̀да* и сл. Зато је материјал из ових места унеколико мање поуздан.

Подручје где је свакако остало највише неуједначености између појединих места је акценат и квантитет. Скоро свако село има у том погледу своју посебну говорну нијансу која се разликује од оних у суседним селима ако не принципијелно, а оно по размери случајева изговора по старијој или новој акцентуацији. Разлике на том пољу често су замашне. Жа има претежно косовско-ресавску акцентуацију, а изговор Остружнице је скоро вуковски. Ипак ове разлике имају ограничен начелни значај. У свима местима овог говора влада мешавина старије акцентуације косовско-ресавског типа са млађом херцеговачком. Спрам ове битне констатације тек је од секундарног значаја то што је та мешавина различно дозирана. *Биограчићким говором ја називам говор оних села у околини Београда која имају делимично пренесену акцентуацију, а код којих је стари ̏ са последњег слога пренесен на претходни кратки слог обично као ̏, а не као ̀.*

Друкчије стоји ствар у Моштаници. Тамо се под истим приликама ум. ̀ не јавља ̏ већ кановачки ́. Зато се говор тог места не може никако прибројати биограчићком већ шумадијском. Ипак ћу ја у свом реферату стално водити рачуна и о говору Моштанице, јер је он иначе необично близак биограчићком. Тамо где не нагласим ништа посебно о М значи да нисам опазио никакво одступање.

Све друге разлике у говору наведених места безначајне су. У фонетици и морфологији изведено је доследно уравнање између свих ових села која тако изразито чувају међусобне разлике у акценту. Варијације се своде на такве ситнице као што су асимилација одн. дисимилација група *МН* и *МЛ*, познавање глагола *вр́шēм* или његова замена са *вр́шӣм*, употреба или неупотреба предлога *через*, наставак

[2] Кратицом „б." означавам придев б и о г р а ч и ћ к и.

Digitized by Google

-*у* или -*ау* код већег дела глагола VI врсте, акценти појединих речи и облика и сл. У овом погледу ни М не показује неког јачег одступања од б. говора. Једина озбиљна разлика је у акценту.

Није искључено да ће се у југоисточном Банату или у Шумадији пронаћи говори слични биограчићком. Али и ако се они не нађу, многе његове особине у подручју фонетике и морфологије свакако су типичне и за разне друге говоре северне Србије који се од њега иначе разликују акцентом.

АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ[3]

Преношење старих акцената

Акцентуација б. говора представља прелаз од косовско-ресавске ка новој. За разлику од шумадијских и сремских[4], б. акценатски односи могу се изводити директно из садашњег косовско-ресавског стања. Као што смо већ споменули, у границама одређеним тим општим принципом постоје многобројне варијације. Не само што прилике у свим селима нису једнаке, већ се у многим случајевима у истом месту употребљавају напоредо обе варијанте. Тада је, наравно, најважније констатовати тај факат. Тек другостепени значај има питање који је облик чешћи: битно је да ни један ни други нису страни говору. Али, као што ћемо видети, није без интереса ни питање у којим се случајевима акценти чешће преносе, а у којима ређе. Овде ваља нагласити да се код категорија са паралелном употребом обадва облика никако не може приметити да старији свет боље чува стару акцентуацију него млађи. Мада је на овај начин задржана мешавина у многим категоријама, има опет низ других где је старија варијанта доследно елиминисана. Тако се стварају посебне језичке норме које претпостављају оригиналан развој на садашњем терену говора.

Односи преношења овако изгледају према разним положајима старог акцента:

А. *Стари акценат иза дугог слога*

Преношење се врши редовно у свима селима б. говора:

ће́рка[5], *ва́ла* Ру, *во́јски*, *мле́ко*, *гњи́здо*, *шке́мо*, *жње́мо* Ру, *је́мо*, *би́ла* — *кромпи́ра* Ру, *пасу́ља* Ру, *Жарко́вци*, *оде́ло*, *Дробња́ци* Ру, *унесе́мо* Жа, *помајка́мо* Ру, *исту́чи* Ру;

[3] О акценту *појединих* речи и облика в. у одговарајућим одељцима о морфологији.

[4] В. А. Белића, Глас СКА 78, стр. 116—117.

[5] Тамо где није наведено одакле је пример узет, он је из Железника. Ипак ће увек стајати Же свуда где се прилике у Же разликују од оних у другим местима. Тамо где то није случај често ћу се ограничавати на примере из Же, који ће представљати цео говор.

Digitized by Google

на́род, *ӣу̏том*, *ī‌лу̏ӣос*, *ни́сам*;

ба́вани Ру, *ӣре́седник* Ру, *Ру́жићи* Ру, *Ри́мљани* Ру, *сӣри́чеви* Ру, *Са́веӣа* Жа, *Ми́ћина* Ру, *не́мау*, *чу́вау*, *ра́ниӣи*, *ӣри́чаӣи*, *вр̏нуо се* Ру, *мла́ӣили* Ру, *ишӣе́дила* Ру, *до́ђоше* Ру — *Ра́нковићи* Ру, *Милора́довићи* Ру, *за́душнице* Жа, *ӣрерушда́вау*, *ӣрода́вали*, *наве́жени*;

во́јскē, *ја́јā*, *са́ӣū*, *ре́дū*, *ду́шā*, *др̏вā* Ру, *сна́ā* Ру, *ко́њā*, *сви́њā*, *њи́мē*, *му́чū*, *ли́чӯ*, *да́дӯ*, *зве́чӯ*, *бле́јӯ* Ру — *офици́рā* Ру, *ӣили́ћā* Же, *ӣела́дū* Жа, *јуна́дū* Жа;

а́кōв Ру, *Шва́бōм* Жа, *це́лūм*, *два́нēс*, *ӣри́нēс*, *му́зēм* Жа;

во́зōва Ру, *бре́сӣōва* Ру, *др̏вцāди* Жа, *ӣа́њēва* Жа, у *Кне́жēвиц̄у* Ру, *ра́скр̄шћу* О, *Пре́чāнка* Жа, *ӣре́дēмо*, *вр̏шūмо*, *жи́вūмо* Ру — *боīоја́в-љēње* Ру, *мира́џūнка* Жа, *осе́чēмо* Ру, *наве́зēмо*.

Према томе ′ се начелно налази свуда тамо где му је место у књижевном језику. Дужина испред акцента нема.

Од овог правила постоје одступања једино у Жа, Ру и Же, и то само кад се иза дужине налази стари ̏ усред речи. У Же су примери чувања старог акцента у овом положају врло ретки и јављају се по изузетку:

Сӣāнко̏вић, *ӣрōзд̏ришӣе*, *ӣр̄ича̏ӣи*, *расӣӯра̏ле*, *намēшћа̏у* се, *ај-дēмо̏ӣе*.

У Жа има овога нешто више. За једно преподне забележио сам тринаест примера:

Са̄вко̏вић, *Ја̄нко̏вићи*, *ва̄ро̏ши*, *ӣӣле̏жа*, *ī‌р̄мо̏ви*, *сӯдни̏ца*, *ī‌рōздо̏ви*, *мо̄ра̏ла*, *да̄ва̏ли*, *чӯва̏ли* (bis), *мо̄ра̏ле*, *ӣреī‌ра̄ђи̏вао*.

У Ру је стање слично:

ӣӯӣо̏ви, *свӣња̏ма*, *ӣреī‌р̄ми̏о*, *свӣра̏у*, *венча̄ва̏у се*.

Ту се може чути ̏ и у последњем слогу ако га подржава енклитика:

бӣла̏ је, *нӣса̏м се бо̏јо*, *вра̄ти̏ се*, *бӣла̏ сам*.

У Ру сам забележио једном и *Мӣци̏н*. О овом примеру в. доле под Б 1 III.

Изузев ових примера, ̏ у посл. слогу иза дужине не чује се никад, а ̂ иза дугог слога уопште нисам чуо ни у средини ни на крају речи.

Много чешће него чување ̏ иза дугог слога је чување упадљиве висине тона на слогу иза ′. Наводим свега неколико примера из О:

ӣри́ча̏у, *ӣла́ӣи̏ӣи*, *Пре́ча̏ни*.

И у Гочу кад се стари акценти преносе на претходни слог *суӣроӣно* од општих правила косовско-ресавске акцентуације, то бива много чешће на претходни дуги него на претходни кратки слог (*се́чēм* чешће него *у̏мēм*).

Б. *Сӣари акценаӣ иза краӣкоī слоīа*

1. Стари ̏ са краја речи повлачи се по правилу, како из отвореног тако и из затвореног слога. Наводим овде примере где се преноси као ̀:

Digitized by Google

вòда, òни, òна, сèло, лòза, жèна, дèца О, *зèмља* О, *мòа* О, *јèсте* (2. лице мн.), *òдо* (1. л. ј. аор.) Ру, *нùје* О, *ùшла* Ру — *Микàјло, меàне, добрòта, страòта, донèси, провèди*;

жùвот, бòжић, јèлек, Крùстос, Мùлан, òрај, вàскрс Ру, *òтац* О, *лòнац* Ре, *òцак* Жа — *Бијòград, качàмак, домàћин, држèтљив, кукỳруз, òтпич, аџùлук* Ру.

Испред енклитике ово преношење није доследно: *одморӣ се* Же, *горȁ му говòри* Же, *рецӣ ми* Же, *опростӣ му* Же, *отȁц му је* Жа, *некȁ је* Ру, *богȁ ми* Же, Жа, Ру (поред *бòга ми* и *бȍга ми*), *је лӣ је* Же, *евȍ ти га* Же (у суседним војвођанским говорима последња три примера често се изговарају *бòга ми, јè ли је* и *èво ти га* са акценатском променом вероватно услед емфазе или интонације питања).

Забележио сам и случајеве задржавања ̏ у посл. слогу и кад нема енклитике:

I *досȁд* Же, *сасвùм* Ру, *откỳд* Ру (етимолошки акценат према одвојеном изговору, упор. Вуково *којегдȅ, којекȁд, којекỳд, којегȍд, когагȍд*).

II *студȅнт* Же, *шпекулȁнт* Же поред *стỳдент, шпекỳлант* (овакав изговор страних речи са завршетком *-нт* проширен је далеко на север преко границе старе акцентуације).

III *његȍв* Ру, Ре, *Петрȍв* Ру, Ре, *господùн* Ру, *букȍв* Ру, *растȍв* Ру, *церȍв* Ру, *какȁв* Же, *Јакȍв* Ру, *дукȁт* Ру (поред чешћег изговора већине ових речи с пренесеним акцентом). Ови су примери, којима треба додати и *Мицùн* Ру (в. горе под А), објашњиви аналогијом према другим облицима истих речи. Код присвојних придева одн. заменица постоје и паралелни облици са дугим последњим слогом: чуо сам *његȏв* Же, *цèрōв* Ру.

IV *ономȁд* Же (поред *ономāд, онòмāд* Же) — овде није искључено да је овакав акценат остао од изговора *ономȁдне* (уп. Решетарово *онòмадне* у Дубр. и *ономȁдне* у Озринићима; уп. с друге стране и мој пример *четùр* Жа са ишчезавањем *и* у слогу иза акцента).

Стање у Гочу о овом погледу одговара ономе у Же, Жа и Ру. Тамо сам забележио *Милȁн, Ивȁн, зелȅн, његȍв, Петрȍв, ономȁд, номȁд, спȁшен*, затим с дужином *његȏв, господӣн, номāд, Љубȏв* и с полудугим низлазним *његȏв, лукȃв*.

Иако су сви наведени примери објашњиви изузеци, неће бити наодмет напоменути да је у свима ̏ у *затвореном* последњем слогу.

2. Стари ̑ у последњем слогу преноси се недоследно. Често исти објекат употребљава обе варијанте на истом примеру (ово важи и за тачке 3 и 4 које следе). Тако сам у Же чуо од једне жене *печỹ* и *пèчӯ* у размаку од највише пола минута. У Же сам забележио:

астȃл, тањӣр, посȏ, педесȇт, земљȇ, срамотȇ, са децȏм, менȇ, његȃ, онȃј, онȇ, такӣ, светȏг, продȃш, испечȇ, седӣ, (они се) *веселỹ*, (кад се) *удȃ, не смȇш, у тӣм* итд.

— али и:

Digitized by Google

а̀ста̄л, до̀шо̄, зѐмље̄, срамо̀те̄, мѐне̄, њѐга̄, о̀нӣм, ко̀ӣм, ка̀кӣ, сѐдӯ, донѐсӯ, црквѐна̄, ста̀ри̏нско̄, сведо̀чӣм, разу̀ме̄ш, прѐзна̄, сѝја̄, котр̀ља̄, одвѐдӯ, зо̀ве̄, сто̀јӯ, нà њӣ, с о̀тӣм.

У Же се у говору просечно чују три примера изговора по старој акцентуацији (*аста̀л*) на пет примера по новој (*а̀ста̄л*).

У Ру и Жа однос је сличан. Као и у Же, и ту сам запазио да је ово преношење много чешће у вишесложним речима, а и да се ˆ боље држи у последњем затвореном него у посл. отв. слогу.

У Ре чуо сам свега два примера старе акцентуације у оваквом положају (*не смê* и *њега̑*), а у осталим селима ниједан.

3. Стари ̏ у средини речи (дакле ни на првом ни на последњем слогу) чува се најбоље. Ево примера из Же:

уда̏дбина, чара̏пе, кецѐље, мара̏му, пола̏женик, врзӣна, Желѐзник, Свето̏мир, тамља̏на, младожѐња, јелѐче, Бијогра̏ду, воденѝце, качама̏ка, паму̏ка, чекр̏ке, ћошко̏ве, Славо̏љуб, ора̏и, четӣри, прено̏вљено̄га, церо̏во, амӣшан, рођѐни (брат), *Кристо̏ве, слободнѝје, мато̏ро, затво̏ри, испро̏симо, дочѐкау, осѐти, разво̏ди, возӣо, волѐо, брија̏у, гово̏ру, мајка̏ли, изведо̏ше, укра̏доше, попӣмо* (1. л. мн. аор.), *брез лѐба, не сва̏ћа,*

— поред:

ѝзворац, Бо̀жића, о̀рајe, руку̀ницу, ша̀рени, амѝшнији, ста̀рији, жѝвљији, ва̀скршњи, ѝграу, по̀штује, сва̀нуло, у̀режемо, ко̀пау, ѝмало, прѐчекати, укра̀ћују, нѐ треба, у̀ кућу.

Бројни однос примера у Же, Жа и Ру је око 5—6 према 1 у корист непренесеног акцента.

У Ре нова акцентуација претеже, а у К, О и М сасвим преовлађује. Ипак нема ниједног места где се не би чули примери чувања ̏ или где би они били велика реткост.

Наравно да се и овде, као и у свим другим положајима, иза узлазног акцента често чува упадљива висина тона. Ово баца извесну светлост и на расуђивање Мазинга, који је при својим испитивањима српског акцента имао и један објекат из Жа.

4. Стари ˆ у средини речи чува се најбоље у Железнику:

дево̑јка, Мило̑јка, понедѐљник, сиротӣњка, опа̑нке, уто̑рник, ко̑шку, очӣју ми, недѐљсга, сеља̑чка, уна̑коло, недѐљно, зака̑жу, уда̑ви, опасӣвам, ура̑ди, изва̑љаду, угашена, обӣђемо, нагр̑ди, разде̑ли, дока̑же, сачу̑вај, испӣташ, угњѐждимо, иза̑ђеш, незапа̑мћено, презна̑јте, искорӣсту, не жу̑рим, не га̑симо, на су̑нце,

— али и:

вѝра̄нге, тр̀го̄вца, свѝра̄јка, су̀вр̄шено, по̀ко̄јна, свѐто̄га, ниjѐдно̄га, нѐде̄љске, за̀ра̄ди, у̀пӣћу, чѐстӣтам, по̀де̄ли, по̀љӯбу, у̀ка̄жемо, на̀гр̄ди, одго̀ва̄ра, бѝје̄мо, бѝје̄ду, нѐ ра̄димо.

Бројни однос у Же је 4:1 у корист старе акцентуације. У Жа он износи 3:2, а у Ру нашао сам 1:1.

У Ре сам чуо мало примера са задржаним ˆ, у О и М врло мало, а у К их уопште нисам чуо.

Као што се види из поређења ових података са онима о ̏ у средини речи, стари кратки је у том положају знатно отпорнији но стари

Digitized by Google

дуги. Ово исто важи и кад се стари акценти налазе иза дугог слога (в. горе под А). То је стање супротно приликама у Решетаровим дијалектима у западним и југозападним крајевима. С друге стране оно сасвим одговара приликама у Гочу, где сам забележио више пута примере као *йдӣале*, *чѝнōвник*, али никад *јѐлечић*, *вѐчера* и сл. Уопште ми се чини да је косовско-ресавски ̏ (кад се изузме његово свакако давно извршено повлачење с последњег слога) отпорнији него ̑ . Остављам засад на страну питање да ли је то у вези с природом ̏ у овим крајевима (уп. ниже у одељку „Остале особине акцента”).

Као што се види из свега изложеног, претежно непренесену акцентуацију имају Ру, Же и Жа, претежно пренесену Ре, а у осталим местима нова сасвим преовлађује, мада ни у једном месту није чиста.

Шемаѿски ѿриказ односа у Жа, Же и *Ру*[6]

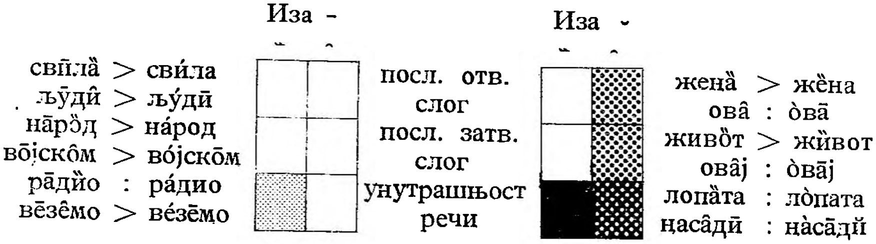

Поређења ради приказујем овако и Решетарове типове акцентуације (Betonung, стр. 12):

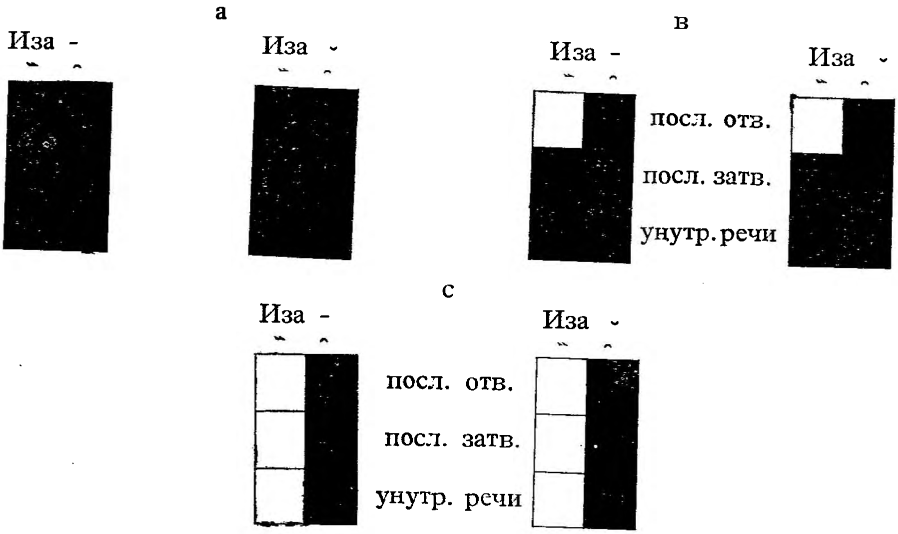

[6] Тамном бојом исцртани квадрати означавају непренесену акцентуацију.

Digitized by Google

Косовско-ресавско стање имало би, међутим, овај изглед:

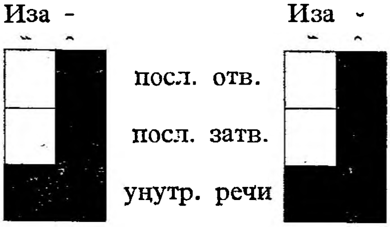

Ове шеме с једне стране истичу присну повезаност б. акцентуације са косовско-ресавском, а с друге показују у ком правцу прва одступа од друге.

Судбина ̏ *пренесеног с крајњег слога на претходни кратки*

У оваквом случају ̏ се најчешће преноси на кос.-рес. начин, као ̏:

зе̏мља, ло̏за, де̏ца, се̏ло, сре̏бро, мо̏а (=моја), *о̏на, ко̏ња, ни̏је, се̏стру, је̏су, те̏ле* Жа, *и̏шла* Жа, *је̏дни* Ру, *же̏ни* Ру, *мо̏је* Ру, *до̏бро* Ру, *зо̏ви* Ру, *је̏дна* Ре, *до̏шли* Ре, *го̏ра* К, *ко̏њи* О, *и̏глу* О, — *јевтино̏ћа* О, *страо̏та* Жа, *кафа̏на* Жа, *срамо̏та* К, *врете̏но, сиро̏ма, покриве̏но* К, *уре̏кли* К, *саклȍни, проку̏ни*;

ка̏лем, Ми̏лан, чо̏век, но̏вац, о̏џак, и̏спит, је̏зик, бо̏жић, жи̏вот, ду̏кат, по̏ток Ру, *о̏дбор* Ру, *о̏тац* Ру, *ло̏нац* Ру, *ку̏пус* Ру, *Сто̏јан* К, *ба̏кар* К, *ча̏нак* К, *ста̏клом* Жа, *мо̏мком* Жа, *ма̏ом* К, *два̏ес, три̏ес, пи̏јан* Жа, *до̏цкан* Ре, — *кача̏мак, Бијо̏град, комши̏лук* Жа, *аџи̏лук* Ру, *куку̏руз* Ру, *го̏спо̏дин* Жа.

Овакво стање нормално је у свим местима б. говора. У Же, Жа и Ру овакви примери далеко претежу, у О их има нешто мање, али су још увек они најчешћи, а у К и Ре слушао сам различит изговор код разних појединаца и немам јасну слику. Ипак сам и ту забележио највише примера са ̏.

О релативној старини ове појаве сведочи чињеница да нема примера као **же̏не̄, *по̏тока, *де̏во̄јка*. То говори да је пренос ̏ са последњег слога и једначење новог акцента са старим ̏ извршено већ у косовско-ресавској заједници. Ако за остале шумадијско-војвођанске говоре може бити сумње, јасно је да је стари екавски живаљ биограчићког говора дошао у нове крајеве са већ завршеним преносом ̏ с последњег слога као ̏.

Мада се, као што смо видели, у б. говору стари ̏ са претпоследњег слога често преноси на претходни као ˋ, ја нисам забележио ни један једини пример где би се преносио нови ̏ (као * до̏маћин > дома̏ћин > домаћи̏н). Ово представља нову потврду за објашњење проф. Белића, који износи да пренос акцената у североисточним говорима

Digitized by Google

није дошао самоникло већ под херцеговачким импулсом и као доказ наводи одсуство двоструког преношења акцента (*Діал. карта*, стр. 35). Становници ових крајева прихватили су узлазне акценте само тамо где су их могли чути од досељеника са југозапада. Изгледа ми могуће (али не сматрам своју спрему довољном да о том расправљам) да природа интонације у овим крајевима није погодна за самостално преношење старих акцената. Томе у прилог би можда говорила и чињеница да млађи људи не преносе акценте нимало чешће него старији.

Као што је сасвим природно, поред основног преношења ̏ са последњег слога као ̏, чују се и примери с импортованим ̀ (в. горе под Б 1). Овакви примери су свуда на територији б. говора ређи него они са ̏. Ређи су чак и у селима где се иначе ̏ из средине речи обично преноси као ̀. Значи да се од свих особина ресавске акцентуације ова најбоље држи.

Ту црту проф. Белић (*Сх. језик, Диј., прав. и књ. јез.*, стр. 33) истиче као карактеристичну за београдски говор. У овом погледу, дакле, изговор наше престонице има за подлогу села југозападне околине Београда. С друге стране, прилике у селима југоисточне околине („Бугараши”) утицале су да се у Београду појави тенденција губљења тонских и квантитативних разлика о којој говори Московљевић (*Неколико речи о београдском говору*, Белићева споменица, 1921, стр. 132—140).

У б. селима познато је и тзв. кановачко дуљење ̀ у ́ под истим условима под којима се јавља ̀ ум. ̏;

до́шла, до́бро, је́су, је́смо, во́да, и́шли, ни́је Ру, *се́стра* Ру, *же́на* Ру, *на́шла* О, *се́лу* Ре, *зе́мњи* Ре, *ка́фу* Жа, *је́сте* Жа — *изи́шли, врете́но, оте́кло* Ре, *кафа́ну* Ре.

је́лек, о́тац, је́сам, ло́нац, два́гс О, *ја́стук* К — *Бијо́град, куку́руз.*

У свим селима б. говора ово се дуљење не јавља као систем већ скоро изнимно. На тај је начин и ту акцентуација слична београдској како ју је проф. Белић описао (*Сх. јез., Диј.* итд., стр. 33).

И тамо где га има, ово дуљење није увек потпуно. Могу се чути сви прелази од ̀ до ́ у овом положају. Тако сам забележио са полудугим узлазним (означавам га са ˇ):

о̌тац, Бијо̌град, во̌да, се̌лу, чо̌век Ре, *јо̌рган* Ре.

У радном придеву глагола сложених са *ићи* дуљење је обично:

изи́шло, про́шло, до́шли, по́шла, на́шли, иза́шли, пре́шли Жа. Али је вероватно да је овде дуљење резултат аналогије према инфинитиву типа *изи́ћи* (о експанзивности ́ акцента код облика композита од *ићи* уп. Даничића, *Српски акценти*, стр. 108).

Насупрот описаним приликама у селима б. говора, у Моштаници је кановачко дуљење нормална појава, ̀ се јавља у том положају знатно ређе, а ̏ по изузетку.

Узгред напомињем да је неопходан предуслов и кановачког и биограчићког претварања, онаквих како се она јављају у говорима, завршено преношење старог ̏ са посл. слога, и отвореног и затвореног.

Digitized by Google

Остале особине акцента

Краткосилазни акценат има у нашем говору тзв. нетипичан изговор и губи силазни карактер. Више пута ми се учинило да овакав неизразити ̏ није више ни сасвим кратак и тежи да постане полудуг.

Кад се под утицајем емоционалне интонације ̏ дужи, он ређе даје полудуги или дуги низлазни:

нê знам О, *бôже* К, Же, *îди* Же, *штêта* Же, *мнôго* Же,

— а чешће неки полудуги или дуги узлазни:

дéда, бóже, ідé ће, éво, пица, бéжи (импер.), *кýку, дóста, дéцу, прóсто, пóла, рóдом, óндак, вúдла* Ру, *јéсте, знâти.*

Неки од ових примера изговорени су у емфази, али код других ће бити по среди једна аналогија. Као што смо видели, дуљење ̀ у ́ у б. говору не представља систем, већ варијанту изговора која се остварује спорадично као резултат осећања да се примери типа *ȍтац* могу изговарати и као *óтац*. Међутим, најчешћи изговор оваквих примера је *ȍтац*, те се тако створио однос *ȍтац* : *óтац*. Природно је да се тај однос могао преносити и на примере типа *рȍдом*, дакле *рȍдом* : *рóдом*. Ипак је ова појава у говору ретка, знатно ређа од кановачког дуљења.

Сличном аналогијом могу се објаснити и малобројни примери као *сéтим се* Же, *нé знам* Же, *скýпи* (3. л. јд.) Же, *нé зна* О, Ру, Же, Жа, *кó зна* Ру, где се изгубила првобитна дужина иза ̏.

Дужине иза акцента

1) У свима селима б. говора, а исто тако и у М, дужине непосредно иза узлазних акцената чувају се по правилу добро:

кàвē, зèмљē, мèнē, тèбē, њèгā, кòгā, старùнскā, дùвљū, стòјӯ, ùдē, вèнчā, донèсӯ, бàцā, пèчӯ, дèцē Жа, *дòшō* Жа, *ùшō* Же, *плекàнā* К, *кàкē* К, *оволùцкō* К, *господùнē* Ре, *земљàнē* Ре, *рòдū* Ру, *гòрē* Ру, *нà њӯ*;

вòдōм, бòјōм, кòсōм, кòлāч, разỳмēш, сведòчūм, чùтāм М, *Јерèмūћ* М, *Рвāт* М, *Чèркēз* К, *шèвāр* К, *бèљūк* К, *òвūм* Ру, *нè дāм* Ру, *Дрòбњāк* Ру, *дòбрōј* Ру, *нòсāч* Ру, *àстāл* Ру, *пèтнēс* Ру, *мòūм* Ру, *ò тūм*;

ỳпћу, пòкојна, вùрāнге, зàрāди, кòрūстим, трīговца, свùрāјка, òтūднеш, прстēње, пòдēлу, ỳпӯћен, нијèднōга М, *вòјнūчким* Ру, *ùзјӯри* Ру, *Аџūћи* Ру, *бùјēмо, бùјēду*;

цúглē К, *вóјскē* О, *Ýмкē* М, *снáā, жéнā, ýстā, дýшā, пилúћā, прасúћā, врстā, дáјӯ, дáдӯ, пýтā* М, *унучáдū* Жа, *тешкóћā* Ру, *њúмē* Ру, *сéчē* Жа, *двóрū* Жа, *ткéдӯ* К, *зрéдӯ* Ру, (он се) *нaљóљō* Жа, *зúдō* Ру;

цéлūм, двáнēс, мáцōм К, *трúнēс, дáјēш* К;

цáкōва, тýђōга, оврший̄мо, прéдēмо Жа, *пáњēва* Жа, *Кнéжēвцу* Жа, *Прéчāнка* Жа, *предáвāња* М, *ондéкāна* О.

Одржавање дужине иза ̀ (*вòдōм*) сасвим је природно док постоји и паралелни изговор типа *водôм*. Добро чување дужине иза ́ упућује

Digitized by Google

на претпоставку да су облици типа *мāцôм* тек сразмерно недавно елиминисани из говора. Карактеристично је да се и у Гочу доследно чува квантитет слогова с којих је пренесен стари ˆ.

Мада се обе дужине обично маркантно изговарају, ипак се оне при непажљивој артикулацији у последњем слогу понекад редуцирају или и сасвим губе:

сшòјӯ, йлèшӯ, ѝдē, ѝдӯ, донèсӯ, ỳчӯ Ру, *бòлē* Ру, *зòвӯ* Ру, *донèсē* О, *йèчӯ* О, *шр̀чӯ, ѓòрӣ* Жа, *исйèчē* Жа, *ỳчӣ* Жа, *ѓрèбē* Ре, *разỳмӯ* К, — *сèсшрē* (ген.) О, — *кòјā* К, — *òсшō* М, *òчō* Жа, *дòшō* О, — *кàкӣ, шàкō* Ре;

òнӣм О, *кр̀сшӣм* К;

ћýшӣ Ру, *сéчӯ* Ру, *вýчу* Ру, *обýчӯ* М, *вр́шē* М, — *вóјскē* Жа, *кадúвē* О, — *ова́цā* Жа, *бра́вā* Жа, *да́нā, шела́дӣ, сшва́рӣ* Ру, *др́вā* К, *нока́шā* Ре, — *два́нēс* К, — *свúјӯ*;

осéчēш Жа, *ћýшӣм* Ру.

Скраћивање је чешће у отвореном него у затвореном слогу. Најјачег корена је ухватило у личним наставцима презента, нарочито у наставку 3. л. мн. *-ду* (такви примери овде нису наведени, в. о томе поглавље Глаголи, одељак Презент). Нису доследни у чувању дужине ни наставци именичке и придевске промене. Исто то важи и за дужине настале сажимањем (*òчō, два́нēс*). С друге стране нема ниједног примера губљења квантитета ван последњег слога. У последњем слогу квантитет се доследно држи у ном. једн. именица м. р. са старим акцентом на крају (*кòлāч, àсшāл*), јер га подржава акцентована дужина у косим падежима (*кола́ча, асша́ли*). Исто то важи и за случајеве кад слог у сандхију изгуби акценат: *йò шӣм, нà шӯ*. Јасно је да у свим овим односима велику улогу игра аналогија. Ова је ситуација слична војвођанским приликама. Тамо се у свим крајевима стопроцентно чува квантитет у примерима као *Бỳњēвка, зàрāди, сèљāк*, много слабије у посл. затв. слогу у наставцима деклинације и конјугације (*жèнōм, дòбрōм, чѝшāм*), а никако у посл. отв. слогу у истим категоријама (*жèнē, òвō, чѝшā*). Наш говор дакле знатно боље чува дужине иза узлазних акцената него већина војвођанских.

2) а) Иза ̏ акцента или кратког неакцентованог слога квантитет се чува ван последњег слога недоследно.

У Ру, Ре, К, О и М чување је релативно добро, мада дужине нису онако маркантне као обично иза узлазних акцената:

Цѝѓāнка Ру, *Цѝѓāнчешу* Ру, *Кàрађōрђе* Ру, *Јȁјнце* К, *кỳрјāци* К, *йòјāса* К, *нȁ сшрāну* К, *Вàраждӣна* М, *Кèцмāровић* О, *зȁ рӯку* К, *Бỳѓāрчић* К, *Мѝљāковац* К;

вѝлāма О, *књѝѓāма* О, *њѝвāма* Ре;

йỳшāка К, *ѓòдӣна* Ру, *сỳдōва* Ру, *дỳкāна* Ру, *ѓòвēди* Ру, *кр̀сшӣна* Ру, *вòлōва* Ру, *др̀жāва* Ру, *фàбрӣка* Ру, *Тỳрāка* Ру, *лѝсӣца* Ру, *мèдвēда* Ру, *чòйорōва* Ру, *йèсāма* О, *чàнкōва* О, *нèдēља* О, *ȅкшāра* О, *мèшāра* К, *крèвēша* К, *сшòлӣца* К, *скỳйшшӣна* М, *ȍйшшӣна* М;

бȁралӣнски Ру, *ȍйāсно* О, *ȁусшрӣнски* О, *зȉрāшне* К, *кȍрӣсно* К, *нȅмӣрна* К, — *дрỳѓōѓа* М;

Digitized by Google

дёнēмо Ру, *пòжњēмо* Ру, *слàвӣду* О, *òдēмо* О, *мèтēмо* О, *му̏чӣмо се* О, *ску̏вāмо* О, *òкрешēмо* О, *чèкāмо* О, *ѝмāмо* К, *лèгнēмо* Ре, *бѝдēмо* Ре, *нàмештӣмо* Ре, *вечèрāмо* Ре, *рàздвојӣмо* М;

ѝзмēша (аор.) Ру;

бѐāше Ру;

òрāли Ру, *у̏дāла* О, *ѝзнēла* О, — *сàтирāна* Ру, *ѝстерāни* К, *у̏зēто* Ре, *мѐтӯте* М;

мòгӯће Ру;

нѝкāко Ру, *нѐкāко* Ре,

— али у непажљивом изговору честе су и полудужине, па и саме краткоће:

вѐшāња Ру, *у ȁтāру* К, *сӣрѐње* Ре;

бàдњăка Ру, *гòдӣна* Ру, *дӣнāра* Ру, *крèвēта* К, *кр̏стӣна* К;

спу̏штӣмо О, *ку̏вāмо* О, *насàђујēмо* О, *пòседāмо* О, *сàмељēмо* Ру, *нè знāду* Ру, *намèљēмо* Ру, *пòломӣмо* К, *узӣмāмо* К, *јèдēмо* М, *пòкријēмо* Ре;

пòчēла Ру.

Скраћивање је најчешће у облицима 1. и 2. л. мн. презента, на које утичу остала лица, где се дужине у последњем слогу губе.

У Жа и Же стање је сасвим друкчије. У великој већини примера тамо нема дужине:

Тикòмӣра Же, *ју̏нāче* Же, *òрāчу* Же, *нȁ глāву* Же, *òблāка* Же, *за брāвāра* Жа, *лèшнӣке* Жа, *кàсāрне* Жа, *мàнастӣру* Жа, *тèлāди* Жа;

гòдӣна Же, *девòјāка* Же, *кòшу̏ља* Же, *дӣнāра* Жа, Же, *јàглу̏ка* Жа, *цӣпēла* Жа, *ѝљāда* Жа, *òрāја* Жа, *чàрāпа* Жа, *опàнāка* Жа, *Ту̏рāка* Жа;

òпāсно Же, *òблāчно* Же;

бèгāмо Жа, *изàткēмо* Жа, *сӣрāду се* Жа, *чèкāду* Же, *промѝчēмо* Же, *изàткēмо* Же, *пу̏цāмо* Же, *кòљēмо* Же, *уфàћкāду* Же, *бѝднēте* Же, *мòлӣмо* Же, *глèдāду* Же, *у̏бијēду* Же, *лèгнēмо* Жа, *подмèтēмо* Жа, *гàзӣмо* Жа, *начѝнӣмо* Жа, *кòпāмо* Жа;

у̏дāта Же, *у̏дāла* Жа, *нèудāта* Жа;

прèдā се Жа, Же.

Далеко су ређи примери с полудужином или с пуном дужином:

гàврāна Же, *бàдњāком* Жа;

Ту̏рāка Же, *девòјāка* Же, *јàглу̏ка* Жа, *гòдӣна* Жа, *òрāја* Жа, *пѝјāца* Жа;

пренòвљенōга Же;

пу̏цāду Же, *осèћāмо* Же, *ѝмāмо* Же, *ску̏пӣмо* Жа;

у̏пӣта Же, *зàсу̏ка* Же;

бòјāли се Же, *зàклēли* Же.

Digitized by Google

б) У последњем затвореном слогу иза ̏ (или неакцентованог кратког слога) дужина се најчешће губи у свима селима:

о̏бича̑ј, по̏ложа̑ј, ли̏ша̑ј, Желе̏зни̑к, по̏ја̑с, ма̏на̄сти̑р, Сте̏ва̑н, га̏вра̑н, ја̏гња̑д, ко̏ри̑с, ме̏се̑ц, о̏бла̑к, у̏ гра̑д, ма̏рја̑ш Ре, *пола̏жени̑к* Ре, *на̏мешћа̑ј* К, *Ку̏модра̑ж* К, *ба̏дња̑к* К, *пи̏смено̑с* М, *не̏свесно̑с* М, *ду̏ва̑р* Жа, *Зе̏му̑н* Жа;

кро̏вино̑м, ћера̀мидо̑м О, *си̏ло̑м* М;

ни̏ки̑м, дру̏ги̑м М, *у сва̏чи̑м* Жа, *на̏шо̑ј* Жа;

не̏ зна̑м, во̏ле̑м, бе̏га̑м, у̏мре̑м, опе̏ре̑м, је̏де̑м, ски̏не̑м, пра̏ти̑м, иза̏пке̑м К, *чу̏је̑м, не̏ зна̑ш* М;

за̏кла̑н, оте̏ра̑т Жа (трп. прид.).

Од овог има одступања, и то, како ми се чини, сразмерно више у местима која леже јужније, нарочито у Ру. У Же и К она су ретка, а у Жа, можда случајно, нисам наишао ни на један пример:

ку̏рја̄к Ру, *ка̏ме̄н* Ру, *ва̏здӯк* М, *ду̏ва̄р* О, *ди̏на̄р* О, *Же̏лезнӣк* К, *го̏во̄р* К, *ба̏дња̄к* Ре;

ни̏кӣм Ру, *сва̏кӣм* Ру, К, Ре, *не̏кӣм* Ру;

у̏мре̄м Же, *ску̏ћӣм* Ру.

Мада су све обе дужине објашњиве аналогијом, говор Ру се ту приближава оним сремским говорима који, и сами не баш најдоследније, чувају квантитет у овом положају.

в) Супротно стању у Московљевићевом поцерском говору, а слично стању у већини војвођанских говора, у последњем отвореном слогу иза ̏ (или ˘) квантитет се редовно губи:

до ико̏нӗ, са лива̏дӗ Ру, *ко(д) ста̏ницӗ*;

сви̏јў О, *све̏жй* (ген. мн.) М, *ру̏кў* Ру (ген. мн.), *руки̏јў* Ру (ген. мн.), *пра̏цијў* Жа (ген. мн.);

буга̏рскй Ру, *кнежева̏чкй* К, *четврта̏стй* К, *го̀спо̏скӑ* К;

мна̏ђй О, *глу̏пшй* Ре, *сла̏пшӗ* Ре, *ви̏шљӗ* К, *сла̏пшй* К, *слаби̏(ј)й*;

прекачи̏њў, не̏ знӑ, опа̏шӗ, начи̏нў, гле̏даў, пу̏шћаў, би̏дӗ, сли̏кујӗ, изво̏дй, бри̏јаў, укру̏ћујў, оста̏ву, про̏пуштў О, *би̏днӗ* М, *ме̏тӗ* М, *о̀чи̏стў* Жа, *ску̏је* К;

до̏но̆, запла̏ко̆, поги̏но̆;

за̏искӑ Же, *за̏болӗ* Же.

Једини изузеци од овог правила јављају се онда кад је дужина заштићена енклитиком:

на̏бро̄ је Же, *ве̏лика̄ је бри̏га* Же, *ви̏до̄ ме је* Же, *сва̏ка̄ је ку̏ћа* К, *ви̏ше̄ смо нау̏чили* К, *во̏лӯ се* Ру, *по̏сијо̄ сам* Ру, *стру̏ца̄ се* Ру, *и̏ма̄ и пу̏но* М, *ску̏пӣ се* Ре, *сти̏го̄ сам* Ре, *дру̏го̄ му је* Ре, *сре̏ће̄ ми* О, *ви̏до̄ сам* О, *пра̏вӯ се, смр̏зне̄ се.*

Ово у нашем говору не представља систему и изговор *во̏лў се* много је обичнији. То је природно, јер се и дужина у претпоследњем

Digitized by Google

слогу често скраћује (*Ту̏рӑкӑ*). Ипак је ово дало повода за аналошко стварање секундарних дужина по обрасцу *ст̄ӣго* : *ст̄ӣго̄ сам* = *да̏о* : *да̏о̄ сам*. У Же сам забележио: *бр̄ӣа̄ је би̏ла*, *да̏о̄ ми је*, *ку̏ћ̄ӣ је ма̏ма*, *ду̏го̄ би ѝмо̄*, *ма̏ло̄ се на̏ђе*, *би̏о̄ је до̏бар*, *ка́зала̄ ми је*.

Даљом аналогијом секундарна дужина јавља се и иза узлазних акцената: *би́ла̄ је* Же, *би́ло̄ је* М, *ско̀ро̄ је во̑з* Же, *ѝшла̄ је* Же, *ѝшле̄ су* Же. Овај изговор, тако типичан за војвођански говор, представља овде редак изузетак.

3) Иза ̑ акцента и иза неакцентоване дужине дуги слогови се скраћују у свим положајима:

гро̑њӑкӑ, *Бо̀са̄нӑцӑ* К, *Ре̑сни̂кӑ* Жа, — *не̑мӑдў*, *ра̑ди̂мо*, *ва̑рбӑмо̆*, *мо̑рӑдў*, *ру̑чӑдў*, *пр̄ӣчӑдў*, *изва̑љӑдў*, *не̑мӑдў*, *угње̑жди̂мо*, *нѐ ра̄ди̂мо*, *ју̑ри̂мо* О, *на̑дӑмо се* О, *посѐћ̄ӣвӑна* М;

ут̄о̑рни̂к, *понеде̑љни̂к*, *Ре̑сни̂к*, *посла̂ни̂к* О, *пра̑зни̂к* Жа, — *п̄ӣшӗм* М, *сме̑ћӗш* М, *па̑нт̄ӣш*, *ма̑ри̂м*, *оби̑ђӗм*, *прѐзӣвљӗш* О, *ку̑п̄ӣш* Ру;

го̏д̄ӣнӑ Ру, *ку̑ћӑ* Жа, *ча̏нко̄вӑ* Ту, *пу̑ша̄кӑ* К, *ѐкт̄а̄рӑ* О, *кра̑вӑ*, *удов̄ӣцӑ*, *ра́злӣкӑ* М, *на́зӣвӑ* М, *очӣјў*, — *ње̑ни̂* (ген. мн.), *ст̄а̑ри̂* (ген. мн.) Жа, *цр̑нӗ* Ру, *глу̑п̄ӣ*, *се̑дмӑ*, *неде̑љскӑ*, *ба̑рал̄ӣнски̂* Ру, *шума̀д̄ӣнски̂*, *сеља̄чкӑ*, — *нагр̑ди̂*, *ра̑дў*, *пре̑ђӗ*, *до̑ђӗ*, *ца̑рў*, *вра̑т̄ў*, *по̀љўбў*, *ура̑ди̂*, *оба̀вӗст̄ў* М, *прѐлет̄ӣ* Же — *у̑п̄ӣт̄ӑ*, *за̏сӯкӑ*, *на̏јӯри̂* Ру.

Резимирајући можемо констатовати да одржање квантитета иза акцента зависи од следећих околности:

1) од квантитета и квалитета акцента који му претходи,

2) од квантитета претходног слога,

3) од тога да ли је првобитно дуги слог на крају или у унутрашњости речи,

4) од тога да ли је тај слог затворен или отворен,

5) од морфолошких момената.

Чување дужина иза акцента

1. У Жаркову

иза иза иза иза

\ / \\ ^

посл. отв. слог

посл. затв. слог

унутрашњост речи

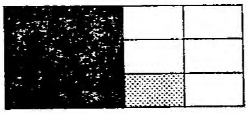

2. У Рушњу

Иза

\ / \\ ^

посл. отв.

посл. затв.

унутар речи

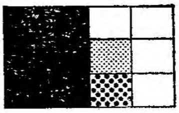

Тамнија боја означава чување дужина, бела њихово потпуно губљење, а разни тонови сиве боје њихово делимично губљење.

У рубрику „иза ̏" урачунао сам и дужине иза кратког неакцентованог слога, у рубрику „иза ̑ " и оне иза дугог неакцентованог слога.

Digitized by Google

ФОНЕТИКА

ВОКАЛИЗАМ

Замена старог ѣ

Као и остали говори шумадијско-војвођанског дијалекта, и б. има екавску основицу с ограниченим бројем речи и категорија где место старог ѣ стоји *и* „каткада из других категорија речи, а каткада под утицајем икавског говора" (проф. Белић, *Српскохрватски језик, Дијалекти* итд. стр. 32).

То су:

1) *ни́сам, ни̏је, ни́су* итд. (тако и у Гочу);

2) *стари̑(ј)и*[7], *блажи̑(ј)и, слаби̑(ј)и* итд.;

3) *о̀нӣм, до̀брӣ(х)* итд.;

4) *же̏ни, у чко̂ли* итд. (и у Гочу обично тако);

5) *жи́вити, тр̑пио, мр̑зили, сѐдила* итд. (изузетака има, в. подробније у поглављу Глаголи);

6) *Би̍о̄град, Би̍о̄гра̏чићи* (на осам км од Теразија Београд се зове Биоград! — овај изговор познат је код старијих људи у свима селима б. говора, а сазнао сам да га има и у Рипњу);

7) *ви̏дрица* Жа, О;

8) *си̏кира, сики́рче*;

9) *гњи́здо* Же, М, али и *гње́здо* Же;

10) *ди̏* (< къдѣ), али чешће *де̏*, и редовно *во́де, но́де* итд.; само у М чуо сам једном *о́вди*;

11) *по̏сијо̄ сам* Ру, поред *по̏сејо̄ сам* Ру, *се̏јало се* Ре, *се̏јали* Жа, — уп. у Гочу *си̏јем, гри̏јем*.

Поред ових икавизама јавља се у свима местима и један пример ијекавштине: *ди̏ете* у вокативу (у осталим падежима редовно *де́те* и сл.).

С друге стране у дат. и лок. једн. личних заменица имамо и: *мене тебе, себе*.

Префикс *при-* замењује се са *пре-*:

прено̏вљено̄га, премо́рао, прѐле̄ти, прека̀чињу, пре̑ђе (= приђе), *прѐчекати, прѐзна, препа̏зи, препа̏да, препа̏шу* Ру, *прѐја̄ви* К, *пре́чес* (= причешће) Жа, *преста̏вимо* Жа, *прѐтисне* М (тако и у Гочу).

Секундарно је и *е* у *на́ме̄рнице* Ре.

Икавизама је у овом крају некада било вероватно више. У доба аустријске владавине у првој половини XVIII в. забележена су имена села Srimstiza (Сремчица), Bigaliza (Бегаљица), али Belli Potock

[7] Примере ћу акцентовати онако како сам их чуо, а тамо где сам забележио две или три акценатске варијанте истог примера, узимаћу најтипичнију.

Digitized by Google

(Бели Поток). Међутим на једној руској карти из почетка XIX в. има Билый Потокъ. Ове податке, наравно, треба примити с резервом због несигурности транскрипције и њиховог малог броја.

Изговор вокала е и о

По изговору ових вокала наш се говор приближава неким војвођанским и косовско-ресавским говорима. Дуго *е* и дуго *о* одликују се нешто напрегнутијом артикулацијом, а обично и затвореношћу:

мẹ̄со[8], *лẹ̄п*, *лọ̄ј*, *бọ̄р*, *лẹ̄по*, *снọ̄пље*, *сẹ̄ва*, *рọ̄бље*, *сẹ̄дма*, *тọ̄*, *нọ̄ћ*, *земљẹ̄*, *вẹ̄ј* К, *пọ̄с* К, *срẹ̄ду* К, *жẹ̄дна*, *шẹ̄с*, *такọ̄*, *рẹ̄тко* Жа, *прẹ̄*, *децẹ̄* Ре;

рọ́да, *вọ́де*, *слẹ́пац*, *зовẹ́те*, *трẹ́сēш*, *врẹ́ме*, *месẹ́ц*, *одẹ́ло*, *извẹ́жени*, *прẹ́дēмо*, *млẹ́ко*, *дẹ́те* Жа, *шẹ́сет* О, *јẹ́мо* Ре;

слòвēнски, *дèцẹ̄*, *свèтẹ̄* К, *прẹ́дēмо*, *òнọ̄* О, *вòдẹ̄*, *мèнẹ̄*, *пèтнẹ̄с*, *пèчẹ̄*, *ùдẹ̄*, *лàжọ̄в*, *проведẹ̄*, *пòкрẹ̄не* — *зàклẹ̄ли*, *дù¹ẹ̄те*.

Затвореност ових вокала није велика и није доследна. Чује се понекад и отвореније *ē* и *ō*, али и тада изговор задржава напрегнут карактер.

Кратко *о* и *е* под акцентом по правилу су отворени. Разлика у боји између *ē* одн. *ō* и *ě* одн. *ŏ* упадљива је и много већа него у већини наших дијалеката (изузев косовско-ресавског и војвођанског):

сȩ̏ло, *пǫ̏ље*, *гро̨̏б*, *чо̨̏век*, *зȩ̏лен*, *до̨̏бар*, *решȩ̏то*, *ко̨̏ло*, *со̨̏ба*, *бо̨̏же*, *рођȩ̏ни*, *до̨̏бро*, *о̨̏блак*, *ко̨̏же*, *сȩ̏дам*, *сȩ̏јем*, *зȩ̏т*, *свȩ̏*, *ско̨̏ро*, *сȩ̏јемо*, *доно̨̏се*, *про̨̏мена*, *трȩ̏ћи*, *нȩ̏ знам*, *сȩ̏стру*, *ко̨̏па*, *но̨̏су*, *сво̨̏*, *ȩ̏то* К, *угрȩ̏је* К, *кро̨̏в* К, *шȩ̏сторо* О, *во̨̏лим* О, *Петро̨̏в* Ре, *пȩ̏пела* Ре, *свȩ̏кар*, *рȩ̏ћи*, *избȩ̏глице*;

провȩ̀дē, *пǫ̏̀крēне*, *дозо̨̀вē*, *ро̨̀ђени*, *сȩ̀љак*, *сȩ̀ло*, *прȩ̀сељен*, *нȩ̀ тражим*, *дȩ̀цē*, *мȩ̀нē*, *пȩ̀тнēс*, *пȩ̀чē*, *про̨̀дā*, *свȩ̀тē* К, *њȩ̀гā* ЊЖа, *гво̨̀здене* О, *о̨̀нōг* О, *јȩ̀днūм* О, *во̨̀дē*.

Изговор *ě* и *ŏ* иза акцента најмање је уједначен. Ти се гласови обично редукују и изговарају затвореније:

бȍже̱[9], *пòкрēне̱*, *снȍпље̱*, *рȍбље̱*, *рàзносе̱*, *кȍже̱*, *сȩ̏је̱м*, *сȩ̏ло̱*, *пùшете̱*, *вùкнете̱*, *најђе̱*, *дù¹ēте̱*, *врéме̱*, *вùше̱*, *одéло̱*, *лàжеш* К, *гвòзде̱не̱* О, *кâже̱*, *тȁнко̱*, *ȅто̱*, *јàгоде*.

У пажљивијем изговору боље се чува отвореност *ě* и *ŏ*. Имам утисак да ступањ редукције расте с удаљеношћу од акцента. Забележио сам:

зȅлȩн, *кȍло̨*, *пàмȩтно*, *сȅло̨*, *прèсȩљен*, *нùстȩ*, *доно̨̀сȩ*, *пèчē сȩ*, *угрêјȩ* К, *шȅсторо̨*.

---

[8] Знацима ̣ и ̨ обележаваћу *релативну* затвореност односно отвореност изговора.

[9] Цртицом испод слова означавам затворени изговор редуцираних кратких вокала иза акцента.

Digitized by Google

Сличне су прилике и код *ĕ* и *ŏ* испред акцента. Изгледа ми да је тада степен редукције ипак слабији:

цедӯља, слеӣа̂рија, — али

ӣрọвѐдē, дọнѐсē, ӣрọкӯнē, дọзѐвē, ӣрẹмẹра̂ваӣо, дọнѐсе, ọдéло.

Све ове особине у нашем говору нису тако маркантне као у неким војвођанским и косовско-ресавским говорима. Дифтонгизације коју спомиње Московљевић у Банату, у биограчићком крају нема уопште. Нисам приметио да је овим појавама захваћен и вокал *а*, чија се артикулација у Војводини такође помера.

У степену изражености описаних црта има много неједнакости у б. говору. Ту је, пре свега, неуједначеност између села. Учинило ми се да се у Жа, Же и Ру све ово јаче осећа него у другим местима. Даље, ту су индивидуалне варијације. Од неких објеката слушао сам и *ĕ* и *ē* много отвореније него код других. Типично напрегнут изговор посматрао сам код неких жена, а код људи га нисам чуо. Постоје и разлике према прилици у којој се говори. Најнапрегнутији изговор слушао сам у свађама, ексклaмацијама, довикивањима и неусиљеним разговорима, а мање типичан кад је објекат пазио на то шта ће казати преда мном.

Сажимање вокала

је честа појава, али се не врши доследно у свим случајевима:

АА:

сна̂ поред *сна̏а, сна̏ја* и редовно *сна̏а̄* (ген. мн.).

АО:

изра̂сӣо, оча̂, о̏ӣишо, ишо̂, смéӣо̄, ӣосо̂, дошо̂, кáзо, о̏сӣо М, *о̏секо* М, *нал̀ол̀о̄* Жа, *зи̏до̄* Ру, *бо̏јо се* Ру, *и̏шо̄* Ру — поред ређег несажетог *кáзао* Ру, *рáђао* Ру, *да̏о* Же, *укра̏о* Же, *ка̏о* Же;

за̂ва, уна̂коло, на̂ӣако Жа, Ру, Ре — али и *за̂ова, уна̂около, на̂оӣако, на̂ᵃӣако.*

АЕ:

једа̀нēс, двáнēс, ӣеӣнēс — много ређе *ӣѐӣнаес, ӣеӣна̂ес,* али увек *два̏ес.*

ЕО:

ӣо̏но, до̏но, ӣо̏чо, ӯзо Ре, *вѐсо* Ру — али и *ӯзео* Ру и редовно *воле̏о, разбо̏лео се.*

УО:

ӣоги̏но, мѐӣо, али чешће *меӣӯо, ӣоги̏нуо, крéнуо, сýнуо, вр̏нуо* Ру, *ӣи̏снуо* Ру, *мѐӣуо* О.

Као што се види, за све ове контракције изузев *ео* > *о* и *уо* > *о* имамо и такве примере код којих је први вокал био под акцентом.

Digitized by Google

Судећи по примерима *за̏ва*, *уна̏коло*, *на̏пако* наспрам *изра̑сто*, *очо̑* итд., изгледа да се *ао* у унутрашњости речи сажима у *а*, а само на крају у *о*. Таква је и контракција у речи *ка̑но* (< *као оно*) — која се додуше у б. крају не употребљава. Интересантна је судбина свезе *као* где је група *ао* истовремено на крају речи и у њеном првом слогу. Поред ређег *као* чује се обично *ко*, али у Ру и Ре и *ка*, и то обично у вези *ка и* : *ка и Ср̏бин* (= као Србин).

Испадање вокала

Слаба артикулација вокала ван акцента доводи врло често али необавезно до њихове редукције и испадања:

д' у̏мрем, *д' о̏ре*, *д' у̏ђеш*, *д' иде́мо*, *д' о́куси* М, *д' и̏маѵ*, *д' и̏де̄*, *д' у̏па̄лиш* М;

да ѓ' у̏бијеш Ру, *да ѓ' уда̑ви*;

да с' ура̑ди;

чич'-Ӣвина Ру;

учи божи̏ћа (у свима селима предл. *уочи* > *учи*);

нек' и̏ма Ру, *нек' би̏де* Ру;

и̏д' доне̏си О, *ра́дте*, *пома́ж'те*, *др̏жте* (али *опрости̏те* и *замо̀лите*);

че̏тир О, *чети̏р* Же;

ко̏лко;

до́ћеш, *ву́ћу* (поред *до́ћи ћеш* и сл.);

не̑ђ' да ка̑же Ру (овде је знаком *ђ* по невољи обележено једно врло меко имплозивно *д*), *нѐ мож д' у̏ђеш*, *мо̏ш про́јѵ да је̏деш*, *не мо̏ш то̑ тако̑*, *за̏ шта ш*;

а̏јт! (= хајде);

ви̏дла;

по́сл', *пос'наке* (= после);

е̏т' тако̑ Ру;

док ни́с по̏чели.

У скоро свима овим случајевима испадају вокали који су кратки не само у б. говору већ и у књижевном језику.

КОНСОНАНТИЗАМ

Консонант х

Овај глас у нашем говору није сачуван и најчешће испада:

а̏јде, *иља̏де*, *о̏ће*, *е̏кта̄ра* О, *а̑јка* К;

ле̏бац, *ладови̏на*, *ра́нити*, *те̏о*, *ћа̏ла* (= хтела);

Digitized by Google

снãа, снâ, снãе Жа, *снãо* О, *снãу, снáā* Ру, *сӣраòӣа, меáна, о смẽа, заӣӣале, крâ, на врỹ* Жа, *Влãиње, мãом* К, *ӣроýје* М, *òдомо* Ре, *нàдбимо* Рє, *ӣоӣимо* К, *осӣãдомо*;

сиро̏ма, о̏ма (= одмах), *òвй сӣâри īòдина* (ген. мн.), *ӣлáӣио и* (ген. мн.), *млáдӣ* (ген. мн.), *вр̑, jе̏до* Ру, *о̏до* Ру, *дóђо* О.

Интервокално *х* често је замењено гласом *ј* у познатим примерима:

снãја, чо̏је, Мијàјло, снàјōм К, *сӣрẽју* О, *орãја* (ген. ј.), *о̏раја* (ген. мн.), *орãје*, па према томе у Же и аналошко *òрај*, затим *орãјем*, па *орãи, орãима* где се *ј* испред и не чује — али с друге стране у О *òрасе*.

Наравно, иза *у* се уместо некадашњег *х* јавља *в*:

ỹво, мỹва, бỹва, рỹво, сỹв Ру, *īлỹв* Ру, *кожỹве* Жа.

У речима унесеним из школе, цркве или вароши, *х* бива замењено са *к*:

крáбар, Крùсӣос, свèӣōī дỹка, от *ӣлẽка, Микàјло, Тико̏мир, вр̑кōвна* Ре, *вãздỹк* М, *сиромáка, сиромáку* К; у О и К чуо сам и ном. мн. *сиромáци*, али (опет у К) и *сиромãси*.

Сасвим малобројни примери са х: *хаљùну, Михàјло* — а и то само код писменијих сељака — представљају свакако најновији нанос из књижевног језика.

Консонанӣ ф

Уместо овог гласа изговара се *в*:

ко̏ва, ћỹвӣе, вурỹну, вúно, вãрбамо, виáкер, врùшко, овùцӣр, заӣрãвљено, од кадúве О, *со̏вра* М, *вàмилије* М, *у вãбрики* М.

Сугласник *в* изговара се и на месту старије групе *хв*:

вáла, свãћа, увãӣи Ру.

Наравно, и ту се јавља новији нанос са *ф*: *ни филéра* М, *фãлило* М, *фурỹну* Жа итд. Елиминација *ф* много је мање темељита него уклањање *х*. Она у великој мери зависи од социјалне средине и датума уласка речи у језик.

Консонанӣ ј

Има нормалан изговор, као јаче или слабије *i̯*. Тако треба читати знак *ј* у свима мојим примерима.

Испред *и* обично, а испред *е* често, *ј* се не чује:

Гáићу, мòӣм, орãи — *слùкуе, ùзуеш* — али и *ӣиi̯éмо* Жа, *ӣредâi̯е* Жа.

У примерима *чýвау, иīрãу* и сл. нестанак *ј* може се објаснити морфолошки. То, изгледа, важи и за примере *мо̏а* Же, *мо̏а* Ре, О, *мô о̏ӣац* К, Жа, О, *ӣво̏а* Ру, *мо̏у* Ру, *ӣво̏ом* Ру — *дво̏а* Ре, К — можда према облицима *мои, ӣвои, мое* и сл., јер се иначе *ј* држи између веларних вокала: *кỹӣују, дáју, украћују*.

Digitized by Google

Обично се чује слабо *i̯* на прелазу између *и* и следећег вокала: *Биi̯òīрад*, *рáдиi̯о*.

Консонанти ћ и ђ

Изговарају се нормално. Нисам нашао ниједног објекта који би их бркао са *ч* и *џ*. У К чуо сам пример *īòсūоје*.

Груūе шч, жџ и *сц*

Групе *шч* и *жџ* упрошћавају се испадањем првог консонанта:

ūрачūћи Же, Ру, М, *ūрачāра* Же (= крмача са сасвим младим „прачићима"), *кочūце* (демин. имен. коска), *рочūћи* (демин. имен. рог), *орāчићи* Жа, О, Же, Ру, *īу̑чићи* Же, О, *īу̑чије* или *īу̑че* Же, О, *кру̑чице*, *īучèће* О;

мирацūнка Же, *мирáцūнка* Жа, Же.

Вероватно треба прикључити овој групи и пример *ūослāчице* Же, Ре.

Слична је судбина и групе *сц*: *ūрāци* М, К, Ру, *ūрāце* Жа, *ūрацūју* Жа, К (за глаголе сложене с префиксом из-, раз- без-, уз- нисам нашао примере).

Овакав изговор је доследно спроведен у свима нашим селима. Ретки изузеци као *Влāшче* Ру, *дашчу̑рине* О или су импорт или су нове творевине. Од једног друга бригадира у Железнику, родом из Селевца у источном делу Шумадије, сазнао сам да се и тамо говори *ūрачūћи*.

У Гочу се група *шч* замењује са *кч* (*кру̑кчица*, *каūкчић*, *кожу̑кче*, *кòкчина*, *даваèкчић* = новац од 20 пара), али се ум. *жџ* изговара *џ* као у б. говору у примеру *мирáџūка* (других примера немам). Реч *ūрā(с)ци* није у употреби, а других примера са *сц* нисам чуо.

Асимилација и дисимилација консонаната и сличне ūојаве

МТ > НТ *ūāнтим*, *ūантљūва*.

ВН > МН *дāмно*, *одāмнашњи* Ру.

СЊ > ШЊ *ш њòм* Жа, *ш њūме* О, *ш њūм* Ру

ЗЊ > ЖЊ *иж њē* О.

МЉ > МЊ *зèмњу* М, К, О, *земњáнē* Ре, *зèмњē* Ру, *Рúмњани* Ру — али у Же *зèмља*, *земљē*.

ПС > ПЦ *ūцу̑је* Же, *ūцòво* М, али *ūсā*.

ШК > ЧК *чкòла* Же, Жа, М.

МЛ > МН *мнāђи* О, *мнáди* О, М, *мнéко* М, *мнāдōс* М — али у Жа, Же, Ру *млāд*, *млéко* и чак дисимилација МН > МЛ: *млòīо* Же, Ру.

ЊЧ > НЧ *свūнче* К, Же.

Digitized by Google

Реч *ôштар* изговара се редовно тако (насупрот косовско-ресавском: *ôстар* у Гочу и код Љ. Стојановића, Archiv f. sl. Ph. XXV, стр. 216).

Дисимилација се огледа и у изговору *клàкер* и *лàкер* (= Kracherl; једна средовечна жена у Же ми је објашњавала како бабе у селу погрешно говоре па уместо *клàкер* кажу *лàкер*).

Замена *п* у *к* у *сектéмбар* Же заснива се на сличности са *октóмбар*, а подржана је моментом акустичке сличности поменутих сугласника.

Уметање консонаната

стôл, стôл Же (према осталим падежима);
октóмбар (према *септéмбар* и др.);
прàндеда Же, Ру;
и јôпет (протетичко *ј* у хијатусу);
бриста̑р Ру;
пàрцов Ру, Же;
прôзôриште Же вероватно народном етимологијом према *прозор*.

Испадање консонаната

Врло су честа:

1) У додиру речи:

експлозивни дентал испред африкате:
кȁ ћеш Же, *сȁ ћемо* Же;
експлозивни дентал испред фрик. дентала:
пê стôтина, трûпу сам га, де гô су трáжили, о срамôтē, о стûда, о свȅкра, о смȇа, ка си бûла, ка се испûташ, ко стâнице, пê снáā Ру, *де гô стâне* Ру, *поре шкôле* Ру;
пé шес, дȅве жéнā, о жûра Ру.

2) У додиру префикса и основе:

експлозивни дентал испред фрик. дентала:
осéчи, осéчēмо, озûвала се, прéседник, ôсеко М, *посéтим* Ре (= подсетим).

3) На почетку речи:

експлозивни испред другог експлозивног или африкате:
ћȇри, чȇла, цȕје, дȇ (али *нȅгде, нûгде*), *деѓôд, тûца, канûца* Ру — али и *тка̑ти, ткêм* свуда.

Digitized by Google

4) У унутрашњости речи:

експлозивни дентал:

ви̑и, ви̑ше, два̏ес, три̑ес, че̏трес, о̏ма;

експлозивни као први елеменат консонантске групе:

збо̏ шта, Алѐсандар;

лабијал *в*:

о̏де, чо̏ек у индивидуалном изговору.

5) На крају речи:

експлозивни дентал иза фрикативног дентала:

ше̑с, два́не̑с, пѐтнаес, два̏ес, че̏трес, по̑с, ма̑с, гла̑по̑с, ко̏рис, неспосо́бнос О, *ча̑с* М, *пи̑сменос* М, *нѐсвеснос* М, *пла̑с* К, *уна́крс* К, *ра̑с* Ру, *про̏с* Ру, *бре̑с* Ру, *кр̑с* Ру.

У групама *сл* и *дн* обично долази до редукције *л* одн. *д* : *је̏$_д$на, би̑$_д$не, ми̑с$_л$и, по́с$_л$е*, а ређе се *д* или *л* уопште не чује: *би̑не, по̑с'наке* у изговору појединаца.

МОРФОЛОГИЈА

ИМЕНИЦЕ

Именичка деклинација потпуно је у духу најмлађих новоштокавских говора. Дат., инстр. и лок. мн. имају редовно наставак *-ма* : *на ко̏лима, за вра̑тима, на ле́ђима, на њи̑вама* итд.

Ген. множине има редовно *-а̄* тамо где се не јављају *-ӣ*, *-ӯ* или *-ијӯ* (или *-ӣјӯ* према дужини наст. *-ӣ*; в. Московљевић, *Акц. систем поц. говора*, стр. 32).

Наст. *-ӣ* у ген. мн. није ређи него у књижевном језику, али ни много чешћи:

пу́тӣ, мра́вӣ, зу́бӣ, са́тӣ, а́рӣ Ре, *месе́цӣ, јексе́рӣ* Жа, *ре́дӣ* Ру, — али *бра́ва̄, кома́да̄, мину́та̄;*

ба̏нки — али *вр̑ста̄* (ова два примера за ж. род сасвим су недовољна).

Наставак *-у* донекле је потиснут наставком *-иjу* који је распрострањен шире него у књиж. јез.:

слу́гу Же, *ру̏ку* Ру, али

— *ного̏ју* Жа, *руки̑ју* Ру, *ми̏шију* Же, *миши̑ју* Ру, *пра̏цију* К, *прации̑ју* Жа (ген. мн. имен. *пра̏ци* = прасци) поред књижевног *-иjу* у *очи̑ју* Ру, *о̏чију* М, О, Же, *нокти̑ју* Же, *прсти̑ју* Же, *ваши̑ју* Же, *кости̑ју* Же, *коко̏шију* К, *кости̑ју* Жа.

Чешћа употреба наставка *-иjу* је позната и у говору Гоча: *миши̑ју, ћери̑ју.*

Digitized by Google

Именице мушкоī рода

Имен. на *-лац* имају аналошки ном. јд. и ген. мн. на *-оц*, *-оца*: *ūросūоц* Ру, *жеūēоц* Ру — *ūросūоца* Ру, Же.

Судећи по оскудним примерима које имам, у вокативу једнине нема разлике према књижевном језику:

кнêже, *Мйлоше*, *ūйсаре* — *ūрйјаūељу*, *кōњу*, *Гáићу*, *ȍрачу*.

У инстр. ј. преовладао је наст. *-ом* и код меких основа, како у мушком, тако и у средњем роду:

учйūељом Же, *ūасýљом* К, *лȍјом* Ру, *нóжом*, *кључом*, *мýжом*, *мйшом*, *сūрйцом*, *бóрцом*, *синóвцом*, *ȍцом* М, *мушкáрцом* К, *ūерéнцом* Ру (*ūерéнац* = теренски борац у НОБ), *ūýūом* Же, М, О, Ру;

вȍћом, *īрȍжђом*, *сýнцом*, *ūрýћом* Жа, *срцом* Ру, *зéљом* Ру.

Чуо сам свега један изузетак: *орâјем* у Же са секундарним *-ем*.

Ова појава, сасвим супротна косовско-ресавском уопштавању *-ем* и код тврдих основа (*Милуūйнем*, *бр̏дем*, *деūēūем* — Гоч), необично је распрострта и по војвођанским говорима. То свакако није случајно. На овом терену било је много досељеника из области косовско-ресавског дијалекта. Они су своје *-ем* код тврдих основа замењивали наставком *-ом* наших осталих говора са чијим су представницима овде дошли у додир. Том приликом заменили су на исти начин и *-ем* код малобројнијих именица где је *-ем* првобитни завршетак. Тако је однос *браūем*: *браūом* створио и *кључем*:*кључом*, па је затим уопштена друга варијанта у оба случаја. Наравно, ово је само дало импулс једначењу које је врло природно и иначе и које је познато и у неким другим говорима. А да је ово ипак имало свог значаја, види се нарочито по великој распрострањености облика *кључом* итд. баш у овој области. Карактеристично је да наш говор познаје овакво једначење само у инстр. јд. м. и ср. р. У осталим категоријама деклинације где постоји однос *о*:*е* у наставцима (у ресавском дијалекту као и у другима), *о* нигде није потпуно истисло *е*. Пошто мој материјал из тих категорија није довољан за стварање прецизних закључака о свакој појединој од њих, ја ћу примере навести овде, где они ипак могу да потврде моју општу констатацију:

ūуūȍви Ру, *сūрйчеви* Ру, *очēви* К, Жа, Же, *бичēви* Же, *бȍјеви* Же, *īрȍшеви* К;

нâше Ру, *мȍје* Ру;

мојēīа Ру, *нâшеīа* Ру, *мȍјеī* Ру, *кȍјēī* Ру, *нâшеī* О;

врýће Же, *лȍше* Же, *дýбље* Же, *бéлше* Же, *вйшље*, *ūрēће* Ру, *ћурēће* О, *īучēће* О, *слобȍдније* Же, *цр̂ње* Же;

врýћеī Ру, *бȍљеī* Же, *īȍреī* Же, — *ūýђōīа* Же, *врýћōīа* Же;

мýжов Же, *јéжев* Же, *ȍчев* Же, *синóвчево* Же, *ūрйјаūељов* Же.

Необичније примере проширене множине имамо у *дâнови* Же (тако и у Гочу), *дáнови* Жа и *чȍūорōва* Ру.

Digitized by Google

Окамењени стари акузатив -*į*- осн. у прилошком изразу *ȕ го̄сти* одржава се у б. говору (у Гочу исто).

Именице средњеī рода

Проширење основе чешће је него у књижевном језику:
зр̏нета Же, Ру, О, *ȍкета* Же, Ру, *ȍкетом* Же.
У Гочу је слично стање: *сло̏вета, го̄веде̏ту*.
О инстр. јд. в. горе.
Облик *го̄ве̏ди* у служби ген. мн. жив је и у овом говору.

Именице женскоī рода на -а

Дејством аналогије изгубљена је друга палатализација у дат. и лок. ј. именица на -*ка* и -*īа*:

ма̏јки Же, Жа (bis), *у во̀јски* Же, Жа, Ру (ter), *у фио̀ки* Же, *у ва̀брики* Жа, М.

по же̏ги, у књи̏ги, у за̏други, у бри̏ги Ру, *на но̏ги* Ру, *по пру̏ги* К.
Изгледа да код именица на -*ка* ово није доследно спроведено: *сто̏ци* К, *на ру̏ци* Жа (bis), *у ру̏ци* Ру, *ру̏ци* Же (дат. јд.).
Наставак -*ице* у вок. ј. нисам чуо: *Ми̏лица* Же, Ру, — *ти̏цо ласта̏вицо* Же, *дрӯгари̏цо* Же, *девојчи̏цо* Жа.
Именица *пи̏јац* је мушког рода: *на пи̏јац* Же, О, *ма̏ли пи̏јац* Жа.

Именице женскоī рода на консонанī

На више места чуо сам ном. *ми̏с* Же, Ру уз ген. *ми̏сли*.
У инструменталу ове именице имају наст. -*ом*:
кр̏вљом, со̏љом, ма̏шћом Же, Ру, *ства̏ром*.
Именица *ва́рош* може бити и мушког рода: *у ва́рошу* Же, *из ва́роша* Ру, *ма̏ли ва́рош*.

Акценаī именица

По себи се разуме да нисам био у могућности да чиним опсежнија проучавања акцента појединих речи и облика. Ипак ћу саопштити неке карактеристичне примере које сам чуо по више пута:

Digitized by Google

Урóшевић Же, Ру, *Стевáновић* Же, *Златáновић* Же, *Огњáновић* Жа, *Дамњáновић* К, *Кузмáновић* М, али *Рӣстановић* К (породица досељена у прошлом веку из Босне);

вр̑ Же, *на вр̑у* Жа;

кȍњима Же, О;

сватовӣма Жа, *деверӣма* Жа;

Јовâн Жа, *Јовáна* Же, *по светӣм Јовáну* Ру, поред обичнијег *Јȍван, Јовâна* Же;

сӯдōва Ру, *дӣнāра* ген. мн. Же, М, Ру;

пâрцȍв Же;

(*винȍград* К ном. ј.:) *виногрáди* ном. мн. К, О, Ру, Жа, Же, *виногрáде* ак. мн. О;

Бе̑оград Ру, К (поред чешћег *Бѐоград*, *Бе̏оград*);

Славȍљуб Же, *Светȍмир* Же, *Тикȍмир* Же;

бр̏да ном. мн. Же (*бр̏дā* ген. мн. Же);

пролȅће Же, М;

сла̏вāма Же, *на књӣгāма* О, *вӣлāма* О, *њӣвāма* Ре;

чкȍла Же поред (обично код писменијих) *чкȍла, шкȍла*;

Бугâрска Же, Ру (*Бу̏гарска* никад);

глу̑пōс Же, *неспосȍбнōс* Же.

ЗАМЕНИЦЕ

Личне заменице

У Железнику сам чуо ове облике:

1. л.: Једн.: *jâ*
менê (*мѐнē*) — *ме*
менê (*мѐнē*) — *ми*
менê (*мѐнē*) — *ме*
мном
о менê (*о мѐнē*)
Мн.: *мû*
нâс
на̏ма — *нам*
нâс — *нас*
на̏ма
о на̏ма

2. л.: Једн.: *тû*
тебê (*тѐбē*) — *те*
тебê (*тѐбē*) — *ти*
тебê (*тѐбē*) — *те*
тȍбом
о тебê (*о тѐбē*)
Мн.: *вû*
вâс
ва̏ма — *вам*
вâс — *вас*
ва̏ма
о ва̏ма

3. л.: м. и с. р. *ôн*, *ȍно* (*òно*)
његâ (*њѐгā*) — *га*
њемŷ (*њѐмӯ*) — *му*
његâ (*њѐгā*) — *га*
њûм (*њи́ме*)
о њûм (*о њи́ме*)
ȍни (*òни*), *ȍна* (*òна*)

ж. р. *ȍна* (*òна*)
њê — *је*
њôј (*њóјзи*)
њŷ — *је*
њôм (*њóме*)
о њôј (*о њóјзи*)
ȍне (*òне*)

Digitized by Google

њи̑ — и	*њи̑ — и*
њи̏ма — им	*њи̏ма — им*
њи̑ — и	*њи̑ — и*
њи̏ма	*њи̏ма*
о њи̏ма	*о њи̏ма*

За сва лица: ген. *себе̑* (*сѐбе̄*), *даш.* *себе̑* (*сѐбе̄*), ак. *себе̑* (*сѐбе̄*) — *се*, инстр. *сѐбом*, лок. *себе̑* (*сѐбе̄*).

Важно је истаћи да завршно *-и* у дат. - лок. *мен*, *шеб*, *себ* нисам чуо ни у једном селу. Облици на *-е* овде су вероватно у вези са косовско-ресавским стањем, или, друкчије речено, они су овде прост екавизам. Ови облици постоје, додуше, у многим ијекавским говорима, али они шумадијско-сремски говори код којих је утицај динарске струје јачи, имају редовно *-и*.

Дужина крајњег вокала у облицима *мене̑*, *шебе̑*, *себе̑*, *њега̑*, *њему̑* (одн. *мѐне̄* итд.) у свима падежима чува се у Железнику доследно. Та дужина постоји у ген. и ак. у читавом низу говора. Поменућу само поцерски (Московљевић, *Акц. сисшем* 48), пљеваљски (Ружичић, *Акц. сисшем йљев. їовора*, Срп. диј. зб. III, стр. 147) и ужички (в. Rešetar, Der štokavische Dialekt, 318). У нашем говору се та дужина распрострла и на датив и локатив, свакако подстакнута једнакошћу облика *мене*, *шебе*, *себе*.

У Жа, К и Ре сусретао сам само облике са дужином.

У О последњи слог може бити и дуг и кратак, али је интересантно да сам свега једном чуо *њѐму*, мада би такав акценат требало очекивати ум. *њѐму* у овом месту где иначе ум. ̀ у претпоследњем слогу пред кратким стоји ̏.

У М је стање слично. Тамо дужине уопште нисам чуо, али сам слушао само ̀ у *мѐне*, *шѐбе*, а само једном ́ у *њѐга*, иако је у овом селукановачко дуљење ̀ у ́ уобичајено.

У Ру сам затекао шарену слику. Поред примера као *мѐне̄*, *њѐга̄*, *њѐмӯ*, чуо сам свега једном *мѐне*, али често *ме̏не*, *ше̏бе*, *ње̏га*, *ње̏му*. Чуо сам даље од једне осамдесетогодишње старице изговор са непренесеним ̏ који подржава партикула: *мене̏на*, *шебе̏на* у дат. Ови примери наводе на претпоставку да ни у облицима *ме̏не*, *ше̏бе* (уколико се они овде чују), немамо посла с првобитним ̏ на првом слогу, већ је тај акценат добивен косовско-ресавским преношењем *мене̏*>*ме̏не*.

Значајно је да су, насупрот стању на многим другим местима, акценти ген.-ак. и дат.-лок. свуда међу собом једнаки и, тамо где варирају, варирају заједно.

У Ру сам поред *њо̀јзи* чуо и *њо̑јзи*, а у Жа и К само ово друго.

У Ру сам забележио *њи̏ме̄* с дужином.

Ненаглашено *јој* (можда и случајно) нисам чуо, а за ненаглашено *ју* уверио сам се да га нема.

Једначење даш., инсшр. и лок. јд. мушкоī и средњеī рода

Све придевске заменице и сви придеви имају у дат. и лок. једнине м. и ср. рода облике на *-им*, тј. једнаке с инстр. једнине:

Digitized by Google

шо̂ је на̏шим ста̏ријим на́роду чу̏до Же, *мо̀јим Ми̏ли(ј)и* Же, *не̏-ким Ђо̀ки* Ру, *ка̏ко се ко̀јим мо̀мку дона̏дне* К, *да̏о сам шим и шим* О, *окре́нуо Ма́чковим Ка̏мену* Же;

— *до̏брим де̏шешу* Же;

— *на дру̏гим све́шу* Ре, *у о̀ним ра̏шу* О, *йо свешим Јова́ну* Ру;

у о̀ним во̏ђу Же, *у дру̏гим се̏лу* М, *на о̀вим жи̏шу* Ру, *у на̏шим се̏лу* К, *на шим* Жа, *йо̏ шим* Ру, *ни́сам у шим кри̂в* Же.

Код заменице *сав* нисам констатовао ове облике, а ни какве друге уместо њих.

Ово једначење захватило је и локатив именичких заменица *ко* и *шта*:

о̀ чим йри̏чаше К, *йо чим* Же (у К сам чуо и једно непоуздано *о че̏му*), *о̀ ким го̏вориш* (bis) К.

У дат. ј. нисам нашао сигурних примера ове врсте; чуо сам напротив *ко̀ме̄* К, О, *ко̀м* у К и *че̏мӯ* К.

Код заменица сложених са *ко* и *шта* јавља се *-им* и у дативу и у локативу:

ни̏ким ни̏шта Ру, *ни̏ко ни̏ким* Жа, *сва̏ким ски̏да ка̏йу* Ру, *не̏ким йо̀моѓне* К, *не̏ким би̏де и ва̏јда* Ре, *не̏ким да̏јӯ да̏ћу* К, *до̀шеро не̏ким дрва* Же, *у не̏чим* Же, *у сва̏чим* Жа, *о којечим* О.

Два примера дат. на *-ом*(е): *ни̏коме* К и *не̏ком* Ре можда су резултат утицаја књижевног језика.

Код личне заменице 3. лица *-им* се такође јавља у лок., а нема га у дативу (в. горе).

У кикиндском говору (в. опис проф. Милетића у св. VII Годишњака Задужбине С. и В. Стојановића, стр. 25) *-им* се јавља у локативу свуда где га и код нас има, али у дативу га нема код придева (по наводу писца), а међу примерима за дат. нисам нашао ни *њим*, ни *чим*, ни *ким*.

У Гочу је ресавско *-ем* захватило придеве и придевске заменице, али га код *он*, *ко* и *шта* нисам чуо. Датив гласи *њѐму*, *ко̀ме̂* и *че̏му*, лок. *њим*, *ким* и *чим*, вероватно под утицајем оближњег шумадијског говора (уосталом, о овим облицима на том терену тешко је пресудити док се не сазна више о њиховом географском простирању).

И у географски блиским говорима који не знају за ово једначење наведене заменице имају у дат. (а понекад и у лок.) *-у* или *-е* на крају, свакако зато што је на том вокалу био стари акценат. Тако у поцерском има *ко̀ме̄*, *че̏му*, *све̏му*, док код осталих заменица и код придева имамо или паралелну употребу типова *до̏бро̄ме* и *до̏брим* или искључиво *мо̀је̄м* и сл.

Јасно је да је наст. *-им* продро само тамо где није било никаквог самогласника иза *м*. Отуда је он чешћи у лок., где по етимологији иза *м* не долази ништа, него у дативу (уп. и стсл. кємоу : о комь, доброуємоу: добрѣємь). Отуда је *-им* ређе код заменица *ко* и *шта* него код оних које су сложене с *ко* и *шта*. У Војводини се обично каже у дат. *ко̀ме*

Digitized by Google

(никад *ком*) и *нѐком* (поред *нѐкоме*), а у Гочу *комê*, *нѐкем*. Ово је нова потврда тезе проф. Белића[10], који износи да је *-им* на овом терену укрштених дијалеката резултат икавске замене *е* у већ створеном косовско-ресавском систему облика. Решетар у студији Der štokavische Dialekt[11], која је изашла *после* поменутог Белићевог рада, објашњава једначење аналогијом према већ изједначеним плуралским падежима. Али тада би била потпуно захваћена и заменица *он* која исто има једнака три падежа у множини (*њйма*). Или можда не би била захваћена, јер *њйма* није фонетски једнако са *њйм* (насупрот *йӯнйм* и у једнини и у множини), — али онда би и лок. *њем* остао нетакнут. Исто важи и за заменице *ко* и *шта*. Оне би остале недирнуте јер немају плурала, или би аналогијом према осталим заменицама добиле *-им* и у дат. и у лок. Могло би се помислити да је ове три заменице чувала њихова синтаксичка употреба. Оне се скоро никад не употребљавају уз придеве или друге заменице и то би могло укочити аналогију. Али опет нам смета локатив!

Аналогија која је уместо *кȍм* довела *кӣм* и уместо *њѐм* поставила *њӣм* (и *њйме*, и *њймē*!) не би се зауставила пред тако ситним препрекама као што су покретно *е* и *у*. Та она је и поскидала и понамештала сва та *а*, *е* и *у* у заменичким и придевским облицима. То исто важи и за акценат. Аналогија је на много места испревртала акценте овакви заменица, па би могла и *чемӳ* заменити са *чӣм*. Јасно је да аналогија није то учинила зато што је није ни било. А можда је и логично да је није било. У говору простог народа ретко се срећу падежи једнине и множине једни крај других („*добрим човеку и његовим црним коњима*").

Али нису то све тешкоће. Шта ћемо с кикиндским *йо сшāрим обичāју* кад тамо плуралски падежи уопште нису изједначени (*ш њйни кȍњи*)? А и у другим војвођанским говорима владају исте прилике. Тамо где се каже *у Новим Саду*, каже се и *у Сремски Карловци*.

Све ове тешкоће отпадају код објашњења проф. Белића. Процес који он претпоставља има у ствари два дела. Први је нешто најприродније на свету: једначење (у косовско-ресавском) наставака тврдих и меких основа у појединим падежима уз отпадање покретног *-у* тамо где оно није било под акцентом. О овоме не може бити спора — сами ресавски говори су живи доказ за то. Други део је „ултраикавска" замена *е* са *и* у облицима који су већ изједначени у ресавским. А и то је нешто сасвим нормално у овим крајевима где су тако чести ултраекавизми типа *йрèзнаши*, *кȍлеба* итд. Објашњењу проф. Белића нимало не смета заустављање процеса пред акцентованим *-у* и *-е* у *коме*, *чему* и *њему*. Оно што он претпоставља и није обична аналогија. То, наравно, није ни права фонетска промена, али је ипак нека врста неорганске фонетске супституције. Ту ум. *-ем* долази *-им*, али се са *-оме* и *-ему* не догађа ништа.

---

10 *Діал. карша*, стр. 38.

11 Стр. 182.

Digitized by Google

Решетарова формула: „Den Anstoß zu dieser Ausgleichung gab (im Serbokroatischen) wohl der Umstand, daß die entsprechenden drei Kasus im Pluralis ebenfalls eine Endung -im haben" не држи се ни иначе. Она не може да објасни Даничићеве примере из XIII, XIV и XV в.[12], дакле из доба док се три плуралска падежа нису била изједначила на *-им*. Даничић сам те примере објашњава код придева као облике локатива неких основа сложене придевске деклинације. Дакле почившимь < почивъшиимь, и аналошки часнимь итд. Код заменица Даничић само наводи примере констатујући једнакост инстр. и лок. и не објашњава ништа. У вези с тим ја бих напоменуо да у историји нашег језика има и иначе преношења наставака меких основа на тврде и узајамних утицаја облика придевске и заменичке промене.

Један део Даничићевих примера можда је већ у вези са зачетком шумадијско-сремског говора. Ту би дошао облик почившимь у лок. у једној повељи деспота Ђурђа, писаној у Некудиму, на терену шумадијског говора, 1428. год. (*Monumenta Serbica* 354), што спомиње и Пера Ђорђевић у чланку *Einiges über die Kanomundart im Königreich Serbien*, Archiv f. sl. Ph. XVI, стр. 137. Исто важи и за примере на ким местѹ и ни на чимь (M. S. 518), које сам нашао у писму сина Ђурђевог слепог Стефана Бранковића 1476. год. У то време Стефан је живео у Фурланији, али је остали део породице Бранковића живео у Војводини и вероватно је да је писар био из те покрајине или из северне Србије, последње области у којој су се Бранковићи држали пре коначне пропасти њихове државе. У писму има низ екавизама (дечицѹ, видех, преге прехогю, време итд.), па и типичних ресавизама: ѹ велике болести, ѹ сѹмние — али се јавља и облик мени. Свакако сигурније спада овамо пример (додуше, не више Даничићев) на чим из год. 1686. у протоколу срп. прав. цркве и општине у Коморану (Гласник Српског ученог друштва, књ. 67, стр. 250).

Наравно да су и ови примери необјашњиви Решетаровим импулсом који је дала једнакост множинских облика на *-им* (и коморански протокол има оу ситьни новаца).

Остају још малобројни примери самог Решетара (*Der štok. Dial.* 182): tîm dȍbrīm čȍvjeku Бјеловар, svòjīme ȍcu Вировитица „usw." Ради анализе ових примера било би потребно много веће знање о говорима северо-западне Славоније и суседних крајева него што га ја имам. Зато ћу се задовољити узгредном напоменом да је и то област укрштања дијалеката, и то (кајкавског) екавског и (штокавских) икавских и јекавских говора. С једне стране неки оближњи кајкавски говори[13] имају не само инстр. tem и лок. svojem него и аналошки инстр. mojem. С друге стране, поменути штокавски говори имају *-im* и у инстр. tim и у инстр. mojim. Али ако се Решетарови примери и не би могли објаснити онако како је проф. Белић протумачио стање у шумадијско-сремском говору, то још увек ништа не значи. Они су сувише малобројни и мало значајни да би могли утицати на општу слику.

---

[12] *Историја облика*, Београд 1874, стр. 180, 183.
[13] Вирје, испор. Fr. Fancev, Archiv XXIX, str. 370.

Digitized by Google

Остало о заменицама

Б. говор не познаје једначење дат. и лок. једнине према инстр. у женском роду. Увек се каже *дòбрōј жèни* и сл.

Заменица *ко* има ген. *коīâ* (*кòīā*), а датив је већ споменут (стр. 40—41). У Жа и К чуо сам више пута *кȍј знâ*, *кȍј īа знâ* (тако и у Гочу).

Заменица *сâв* кад значи omnis иде по промени тврдих основа: *свȍ*, *свȍī* (дат. и лок. нисам чуо). Али *свȅ* (=omnia) остало је: *Тô је свȅ*. Ген. мн. ове заменице гласи *свùју* Же, Ру, *свùју* О.

Присвојне заменице III л. гласе *њеīȍв* (*њеīôв*, *њèīōв*), *њêн* и *њùн*.

Генитив демонстративних заменица јавља се и по заменичкој и по придевској промени: *ȍвōī* Жа, *ȍнōī* Жа, О — *ӣȍī* Жа, *ӣȍīа* Жа, Ру, *онȍīа* Ру.

Инстр. јд. демонстративно-анафорске заменице *ӣâј* гласи *с ȍӣūм*.

Код каквоћних заменица тип *кàкū*, *ӣàкū* је уобичајен, *кàкав* сам чуо свега једном.

Аналогијом према *нȇки*, *свàки* појавила се и замен. *нùки*.

ПРИДЕВИ

Завршетке номиналне деклинације чуо сам само у ном. ј. м. р. (*сӣâр*, *лêӣ* итд.) и (једном) у партит. ген. ср. рода: *свùњскā мêса* (sic).

Карактеристично је често грађење присвојних придева од назива животиња наставком *-ећи*: *īучȅћи*, *ћурȅћи* (и у Гочу: *īукчȅће*, *мишȅћи*, *вучȅћи*).

Именице на *-ија* не граде придеве на *-ски* непосредно додавањем тог суфикса на основу, већ убацују и једно *н*: *шумадӣнски* Же, *àусӣрӣнски* О, *бȁралӣнске* Ру (именица *Бȁралија*). Упор. и имен. *мирáџӣнка* Же, Жа, *мираџӣнка* Же, *мирáзӣнка* Ру.

У Жа, Же и Ру чуо сам *мâјкин*, нигде *мâјчин*.

Придеви на *-сӣьн-* изгубили су аналогијом *ӣ* у ном. ј. м. р.: *жȁлосан*, *ӣàкосан*.

Основни наставак компаратива је *-и(ј)и*, косовско-ресавског *-е(ј)и* нема у овом говору:

слабùи, *слободнùи*, *сӣарùим*.

Овај завршетак се често појављује ум. *-ји* или се контаминира с њим:

īлуӣùи, *ӣишùи*, *млачùи*, *блажùи*, *живљùи* поред *жȉвљи*, *дȕбљи*, *цр̏њи*.

Слично томе: *слаӣшùи*, *мекшùи*, али и *мȅкши*, *лȅӣши*.

Компаратив типа *црнши*, карактеристичан за косовско-ресавске говоре, познат је и овде, мада није тако чест као тамо. Забележио сам *бȅлши* Же, Ру, *цр̏нши* Же, М, *слȁӣши* Же, Ру, Ре, *īлȕӣши* Ру, Ре.

Digitized by Google

Придев *висок* има редовно *вишљи*, свакако ради разликовања облика *више* altius од *више* plus.

Међу акцентима придева упадљиви су *бугарски* (тако у свима местима) и *кнежевачки* Ру, К, *жарковачки* Ру.

БРОЈЕВИ

О изговору бројева од 11 до 19 и од 20 до 90 види у одељцима о испадању консонаната одн. сажимању вокала.

У свима б. селима уобичајен је изговор *два-три* и *пе-шес*.

ГЛАГОЛИ

Презент

Начелних одступања од књижевног језика има једино у 3. л. мн.

Код глагола VII и VIII врсте наставак -*е* у овом лицу истиснут је наставком -*ӯ*:

раду, носу, врату, говору, мучу се, љубу, жену се Ж, *калему* Жа, *веселӯ се, крстӯ се, праву, косу* Ру, *волӯ се* Ру, *жару* Ру, *пушу* Ру, *купу* О, *пропушту* О, *очисту* Жа, *избушу* К, *прекачу* К, *прелазу* М, *начину, накиту, наместу, изгубу, поделу, оставу, пропусту, увату* Ру, *одреду* Ру, *проладзу* Ру, *намлату* Ру, *пријатељӯ се* Ру, *разделу* О;

седӯ, олудӯ, болӯ, жутӯ Ру, *стидӯ се*;

лежӯ, звечӯ, блејӯ, трчӯ М.

Глаголи VI врсте на *а* имају -*ау* ум. -*ају*:

пуцау, певау М, *кукау* Жа, *стерау* О, *запевау* О, *падау* Ру, *бријау, закључау* Жа, *имау, играу, копау, немау, венчавау, чувау, цепау, шишау* М, *мајкавау* М, *спавау* Жа, *добијау* Жа, *причау* Жа, *покривау* О, *нарећау* О, *досељавау* О, *испричау* Ре, *шетау* Ре, *поцепау* Ре, *прскау* Жа.

Ова појава, позната и другде, свакако је морфолошког порекла, јер се *ј* између веларних вокала обично добро чува: *дајӯ, украћују*. У вези с овим проф. Стевановић[14] указује на то да се овим изједначује облик презента с обликом имперфекта после губљења *х*, а Вушовић[15] упозорава на аналогију према „осталим лицима презента у којим је врло рано нестало сугл. ј”. Ја бих још додао да је то *ј* у 3. л. мн. остало потпуно усамљено у глаголској системи, јер код глагола свих осталих врста има само -*у*.

[14] *Источноцрногорски дијалекат*, стр. 29—30.

[15] *Диалекат источне Херцеговине*, Срп. диј. зб. III, стр. 22.

Digitized by Google

Глаголи VI врсте на *е* (< *ě*) имају облик *у̀мӯ*, *разу̀мӯ*, *нѐ смӯ*. Ту је аналошки однос сасвим прост. Према *пле̏те̄м*: *пле̏тӯ* и *у̏ме̄м*: *у̏мӯ*. Глаголи VI врсте на *е* једноставно су се прикључили глаголима првих пет врста.

И код глагола VI врсте на *а* постоји слична варијанта. У Же, Жа, Ру и Ре забележио сам мали број примера:

пе̏ву Же, *ѝстеру* Же, Ре, *те̏ру* Ру, *венча̏ву* Же, *спа́ву* Жа, *ца̏ру* *ва̏тру* Же, Жа.

У К је овај наставак једини у употреби:

те̏ру, *спа́ву*, *венча̏ву*, *превеја́ву*, *при̑чу*, *не̑му*.

Ова особина представља опет случај аналогије. Према односу *е̄*: *ӯ* у през. глагола I—V врсте (и поменутог дела VI врсте) и односу *ӣ*: *ӯ* у VII и VIII врсти појавила се тенденција да се и однос *а̄*: *ау* претвори у однос *а̄*: *ӯ*, паралелан с осталима. Овим се стварају три типа промене у презенту („а", „е" и „и"), са односима наставака не више разнообразним (*е̄* : *ӯ*, *а̄* : *ајӯ*, *е̄* : *ејӯ*, *ӣ* : *е̄*), већ паралелним. Ово је на разне начине остварено на многим местима; тако у македонском и словеначком јез., у дијалектима кајкавском и јужноморавском, па и у многим другим нашим говорима усвајањем наст. *-дӯ*.

Облици типа *те̏рау* и *те̏ру* познати су у косовско-ресавској области и у извесним банатским говорима формираним под ресавским утицајем. У Гочу се употребљавају паралелно и облици на *-у* и они на *-ау*. Глаголи који у књижевном језику повлаче у презенту акценат на корен у свима лицима сем трећег множине, у Гочу га повлаче обично и у том лицу. Управо, повлаче га редовно ако је наст. *-у*; *претре̑су*, *би̑ру*, *пога̑ђу*, *пи̑шу* итд. — а недоследно кад је завршетак *-ау* : *мо̑рау*, *пи̏тау*, *оскуђе̑вау*, али и *шиша̏у*, *игра̏у*. Повучени акценат у III л. презента представља наслон на акценат осталих лица презента и на акценат имперфекта ових глагола.

У б. говору овај акценат није чест, али га ипак има. Наводим овде малобројне забележене примере:

пр̏скау Жа, *ца̏ру* Же, Жа, *при̑чу* К, *не̑му* К.

И ту је дакле овај акценат чешћи код облика на *-у* него код оних на *-ау*.

Код глагола свих врста у б. говору постоје и облици III л. мн. на *-ду*:

о̏ћеду, *мо̏жеду*, *у̏змеду* Жа, *иде́ду* Жа, *о̏ћеду* Же, О, *не̏ћеду* Жа, *си̏ђеду* Ру;

зове́ду, *тке́ду* М, Же, Р;

ме̏теду;

бӣје̄ду се, *у̏биједу*;

жње́ду Же, Ру, *по̏дижеду* О;

пу̏ца̄ду, *вра̏ћаду*, *гле̏даду*, *че̏каду*, *ку̏каду* Жа, *бе̏гаду* Жа, *да́дӯ* Же, *да́ду* Жа, М, *зна́ду* Же, Ре, Жа, *прода́ду* Же, Ру, *ваља́ду* Жа, *нагна́ду* Ру, *си̏граду се*, *чу̏ваду*, *не̑маду*, *ру̏чаду*, *при̑чаду*, *изва̏љаду* — *уме́ду* Же, Ру, *уме́дӯ* Ру, *сме́ду* Ру, *сме́дӯ* Ру, *разуме́ду* Же, Ру;

Digitized by Google

зре́дӯ, сла̏впдӯ, врйдӯ Же, *ку̑пидӯ*;
лежйдӯ.

Код понеких глагола ово су једини облици 3. л. мн. през. који се могу чути: *ȍһеду, шке́ду, жње́ду, зре́ду, вриду* (наравно и *да́дӯ, про-да́ду* и сл.). Код других ови се облици најчешће употребљавају: *сме́дӯ, разуме́ду, уме́дӯ*. Али код већине глагола паралелни облици на *-у* (одн. *-ау*) чешћи су од ових.

Сви наведени примери (изузев *ȍһеду, нȇһеду*) имају акценат 1. и 2. лица множине. Глаголи који у презенту имају акценат на крају добијају и овде акценат на крају (*иде́ду, шке́ду, жње́ду*, као *иде́мо* итд., а не према *ѝдӯ* итд.). То бива и онда кад постоје паралелни облици 3. л. мн. с истим бројем слогова а са другим акцентом (*ваља́ду, наѓна́ду* итд. као *ваља́мо*, а не као *ва̏љаду*). Они глаголи VI врсте који у презенту иначе повлаче акценат у свима лицима сем овога, повлаче га и у овом лицу ако је наставак *-ду*: *чу̑ваду, нȇмаду, изва̑љаду, ру̑чаду*. Исти акценат имају и Решетарови примери[16] из југозападног и западног дела штокавске области zovédu, imádū (за тип *ру̑чаду* недостаје пример). Међутим у Гочу, где је уосталом наставак *-ду* ограничен на мали број глагола, акценат ових облика често је друкчији. Поред *прода́ду, зна́ду*, тамо сам забележио и *зна̏ду, сме̏ду*.

Интересантно је да сам дужину на крајњем *-дӯ* слушао врло ретко и иза узлазног акцента, мада се иначе дужине иза њега чувају. У вези с овим упореди и Решетарове примере (loc. cit.), све сем оних из Дубровника и примере из Гоча *зна́ду, уме́ду* ум. **знāдӯ*, **умēдӯ* које бисмо очекивали. Тражећи узроке овог скраћивања, нашао сам два момента. Први од њих је аналогија. Прво и друго лице множине, чији је акценат иначе једнак акценту ових облика, имају *-мо̆* и *-тӗ*, а с друге стране и само *-ду* је кратко уколико се нађе иза низл. акц; те је на тај начин дужина на *-дӯ* иза ʹ усамљена: *иде́мо̆* : *иде́дӯ* : *чу̑ваду̑*. Други могућни узрок био би правац ширења ових облика. Импулс за њихово уопштавање долази вероватно из Војводине, а тамо се дужина иза ʹ у посл. отв. слогу не чува. Али о овом се не може судити пре него што буде тачно познато распростирање ових облика у Србији.

Аорист

Аорист у б. говору је жив, али није у честој употреби. Највише аориста слушао сам у Ру, где је говор и иначе најсвежији:

до́һо О, *оста̏до* Ру, *по̏пи* Же (1. л. ј.);

за̏тече Ру, *до́һе* Ру, *кре̏те* Ру, *ȍде* Же, *пйсну* Ру, *по̏пи* (3. л. ј.) Же, *ѝзмēша* Ру, *за̏иска* Же, *на̏јӯри* Ру, *за̏боле* Же;

ȍдомо Ре, *на̀дбимо* Ре, *оста̏домо* Жа, *на̏һомо* К, *прѐместимо* К, *пода́вимо* Ру, *по̀бимо* Ру, *заро̀бимо* Ру, *у̑бимо* Ру, *да̏домо* Же, *побйимо* Же;

да̏доше О, *до́һоше* Ру, *у̑һоше* Ру, *одȍше* Же, *изведȍше* Жа.

[16] *Der štok. Dial.* 194; *Betonung* 184.

Digitized by Google

Карактеристично је 1. л. мн. на -(*х*)*мо*. У овом погледу б. говор се надовезује на косовско-ресавски дијалекат и на шумадијске говоре (Вук *Рј*.[1], стр. ГXXI).

Напомене о осталим глаголским облицима

Имперфект је непознат код свих глагола изузев *бити* (в. ниже).

Плусквамперфекат се ретко употребљава, и то само конструкција са перфектом глагола *бити*:

пбили смо били, био је радио.

Инфинитив се обично замењује конструкцијом са *да*, али се чују каткад и облици на -*ти* и -*ћи*:

корáкнути Жа, *плáтити* О, *молúти* Ру, *пòдићи* О, *ýћи* Ру.

Прилог времена садашњег чуо сам свега два-три пута: *крûјӯћи* Жа, *кýпујући* О. Нисам сигуран да ли су ти облици импорт из књижевног језика.

О појединим глаголима и појединим групама глагола

Глагол *бити* има презент типа *бидем*, *биде* и *биднем*, *бидне* и императив *биднu* или *биди*. Аорист *бе*(*ј*)*áде* чуо сам у Ру и Же, имперфекат *беше* у Же, Ру и К, *бêа* у Же и *бêаше* у Ру.

Глагол *хтети* има поред обичног перфекта *тêо*, *тêла* и облике *ћâо*, *ћâла* Ру, Же, Жа (тако и у Гочу) аналогијом према имперфекту **хћаше*.

Глаголи I врсте чије се инфинитивне основе свршавају на *с* или *з* мењају у трпном придеву те гласове у *ш* и *ж*:

однешêне Же, *спáшен* Же, *трéшен* Же, *вéжено* О, Жа, *навéжени* Же.

Глаголи I врсте са инф. осн. на веларни консонант имају 3. л. през. типа *пèчӯ*, *сéчӯ*, *вýчӯ*, *повýчӯ*, *обýчӯ* М, *завýчӯ се* Ру, *извýчӯ* М, *жèжӯ* Ру. Исти глаголи имају у императиву облике *сéчи*, *испèчи*, *истýчи*, *повýчи* К, *ожèжи* К, али само *рêци* (*рèци*).

Уместо глагола *врћи* употребљавају се одговарајући облици глагола *вршити*. Само у М чуо сам *врше̄*, *овршéмо*. Ум. *стрићи* говори се *шишати*.

Глаг. *јести* има презент *јêм*, *јêш*, *јê*, *јéмо*, *јéте*, *јéду* и императив *јêј*, *јêјте*, поред чешћих облика *јêдем* итд., *јêди* итд.

Перфекат *òчō* (*очô*) у општој је употреби, *ошиш*(*а*)*о* нисам чуо.

Ткати има у садашњем времену редовно *ткêм*, *ткêш*, *ткê*, *ткéмо*, *ткéте*, *ткéдӯ*. Тако и у Гочу и код Љ. Стојановића[17] (с изузетком 3.

[17] Archiv XXV, str. 217.

Digitized by Google

л. мн. *шку̑*). Таквих облика има и ван косовско-ресавског дијалекта, нпр. у Пљевљима и у Сарајеву (В. Рј), али верујем да их на *овом шерену* треба довести у везу с онима у косовско-ресавском дијалекту. Од најближих говора који нису косовско-ресавски ниједан нема *шке̂м*. У Кикинди и Поцерју каже се *шка̂м*, у Тршићу *че̂м*, а Хирт је у Подрињу забележио izače, tkaju.

Бријаши има през. *бри̏ја̄м*, *бријау̑* и прелази у VI врсту (тако и у Гочу).

Глагол *мешу̑ши* има облике без *н* од обе основе:

ме̏тем, *ме̏шемо*, *ме̏шу*, *ме̏ши*, *мешу̑ћемо*, *мешу̑о*, *ме̏шула*, *мешу̑ли*, *ме̏шо*, *ме̏шуше* (у Гочу исто).

Коваши има у презенту *ку̑јем*, *ску̑је*, а не *ковем* итд. као у косовско-ресавским говорима (у Гочу *кове̂*, *скове̂*).

Глагол жѧти : жьнѫ има само облике типа *жње̂*, *жње́ду̑* и *жње̏ла*, *жње̏ли* — нема ни *жање* ни *жеши*.

Код глагола: *йу̑шћам*, *йойу̑шћам*, *ошйу̑шћа̄вам*, *наме̂шћам* итд. уобичајено је подновљено јотовање, чему је свакако допринела чињеница да *йушшиши* и *намешшиши* имају *шш*. Подновљено јотовање има и глаг. именица *на̏мешћај* К и глаголи *йони̏шћа̄вам* О, *кршћа̄вам* Жа, К.

Сме́шаши може имати и през. *сме̂ћем* по V врсти (у Гочу исто).

Код глагола *сиӣра̏ши се* (тако и у Гочу), *сумѝваши се*, *сумѝши се* имамо свакако редупликацију повратног *се* везану за испадање његовог вокала у положају зева (*да с' иӣра*). Постоји и глаголска именица *сѝӣра̄ње* К.

Глаголи *йушшиши*, *уйу̑шшиши*, *йойу̑шшиши*, *наме̏шшиши*, *сме̏шшиши*, *уӣње́ждиши* гласе обично овако, ретко са *сш* и *зд* (и у Гочу *йу̑шше*, *сйу̑шшио*). Њихови трпни придеви имају подновљено јотовање: *на̏мешћен*, *сйу̑шћене*. Слично томе и *йони̏шћен*.

Сломиши има през. *сло̏мијем* по IV врсти.

Презенти *врӣ*, *врѝду̑* и *зре̂*, *зре́ду̑* гласе само овако. Облике од инфинитивне основе нисам чуо.

Глаголи VII врсте са старим *ѣ* у инф. основи обично су то *ѣ* заменили са *и*: *живѝши*, *шр̏йио*, *ӣр̏мило је*, *мрзили*, *ште́диши* Ру, *йреӣр̏мио* Ру, *сшѝдио се*, *се̏дила*, *лешѝла*, *вѝдећеш*, *вѝдио*.

Код глагола *бо̏леши* презентска основа прешла је инфинитивној: *бо̏лӗ*, *разбо̏лӗм се*. Слично је и код *ӣоре̏ши*, *воле̏ши*, само се ту поред *во̏лем* Же, Жа, *ӣо̏рӗ* Же, Жа чује и *во̏лим* Же, О, *во̏ли* Же, Ру, *ӣо̏рӣ* Ру. Облици од инф. осн. имају редовно *е*: *разболе̏о се*, *изӣоре̏ло*, *воле̏ла*.

Радни придев од *вѝдиши* гласи *вѝдо*, *вѝдла*. Често се чује уместо тога *ве̏до*, *ве̏дла*, а и облици од овог корена по III врсти: *ве̏днем* Жа, *ве̏дне* Ру, *ве̏дни* Ре, *ве̏днућемо* Жа (В. *Рј*.[2] „*ве̏днуши*, *не̂м*, [у Ресави и у Лијевчу] vide *виђјеши*").

Уместо *бежаши*, *бежим* каже се *бе̏ӣаши*, *бе̏ӣам* (и у Гочу тако).

Digitized by Google

Акценаш īлаīола

И овде наводим један део фрагментарног материјала који сам скупио:

ѝдēм, ѝдē, идéмо;

пѝјē Же, *пѝјӯ* Же, *бѝјӯ* Жа, Же, *пѝјēмо* Же, *бѝјēду се* Же — *пијéмо* Жа, *бијéмо* Жа;

кȍпа К, Же, Жа, *копȁу* Же (Вук *кȍпāм*, Дан. *кȍпāм*);

ѝма, ѝмāмо;

нéмам Ру, *нéма* Жа, Ру (поред далеко чешћег *нêмам, нêма*).

ПРИЛОЗИ

Забележио сам:

вóдě, нóдě, вôд Ру, *нôд* Ру, али и *óвдě, óндě;*

дȅ, нѝīде, нȅīде;

вýдě, шýдě;

вàкō, нàкō, шàкō;

ешê (ѐшē), евê (ѐвē) поред *ȅво, ȅно.*

Акцентом одступају од Вука:

дâмно Ру;

данâс Ру, Же;

јȍк.

ПРЕДЛОЗИ

У Же и Ру каже се *брез*, у М чуо сам *без*, а за остала места немам података.

У Жа и Же употребљава се *через* у значењу *збоī*: *пӯшовали через рáнē.* У Ру нема тог предлога.

СВЕЗЕ

У Же сам слушао *јербо, јел, јели* ум. *јер*, а у Жа сам чуо *јелбо.*

ПАРТИКУЛЕ

Неким прилозима и ређе заменицама издашно се додају партикуле, исте у свима селима:

шӯн, шýне, шýнā, шýна дóлена, шебȅна Ру, *менȅна* Ру;

ȍндак, пȍлак, сáдēка;

Digitized by Google

ш̄у́ненак, ш̄у́ненака, во́денака, о́вденака, с њо́менака, са̏денака, п̄о́с'наке, ву́денаке, ш̄у́ненаке;

г̄о́рекан, г̄о́рекана, п̄о́слекана, са̏декана, ш̄у́некана, ономȁдēкана, ш̄уде́кана, данȁскена;

дȁклем;

њо́јзи Ру, *њо̂јзи* Ру, Жа, К.

Као што се види, од покретних вокала чују се *а* и *е*, а од консонантских елемената само *к* и *н* (кад изузмемо *м* у *дȁклем* и *зи* у *њојзи*). Упадљиво је одсуство консонанта *р* (< ж) у свима случајевима.

Све је ово исто као у Гочу, где такође нема *р* (*њо̂јзи, о̏ндак, о̄вде̏нак, ш̄у̏на̂к, овуде́на* итд.), а разликује се од стања у већини говора јужног дијалекта, где се *р* често чује (*ондар* итд.). Чак и они говори војвођанско-шумадијског дијалекта који се налазе под јачим утицајем динарске струје, познају то *р*. Има га поцерски (*њему́кар* и сл., Московљевић, *Акц. п̄оц. гов.*, стр. 49), па чак и кикиндски.

НЕКОЛИКЕ ПРИМЕДБЕ О СИНТАКСИ

Замена локатива у месном значењу акузативом врло је ретка. Малобројни примери као *кр̏ш̄или у̏ цр̏кву* К могу се објаснити утицајем говора досељеника из југоисточних крајева.

Вероватно је истог порекла поремећена конгруенција у изразу „*двȁес бâнке*" (= 200 динара) и сл. Ова је конструкција свакидашња на београдској улици и, наравно, на пијацама.

У Же и К слушао сам примере бркања облика *кући* и *код куће*:

кад о̏де код ку̑ће Же, *ȁјде код Ру́жине ку̑ће* Же, *о̂н је ку̑ћи* К, *ку̑ћ̄и је мȁма* Же.

Случајеве логичке конгруенције ум. граматичке имамо у

мо̂ј ди̏јēш̄е (често у свим местима);

дѐца су ра́дили О.

ОГЛЕДИ ВЕЗАНОГ ГОВОРА

Турско село

(причала Са́ћета Стојади́новић из Железника, око 75 год.)

Во́де де‿се‿вабри̏ка гра̂ди би́ле су ту̏рске ку̑ће, мо̂ј‿ми‿је свѐкар при́чо ка‿сам‿ја̂ до́шла. Ка̂же да‿је‿то̂ би́ло сѐло ту̏рско. Кат‿куку́руз ко̏памо, ка‿се‿о̏ре, на̂ђу‿се ту̏рске па̏ре. Бе́лӣ‿се ко‿‿сре̏бро. Ма̏лō‿се на̂ђе, нѐгде две̂ па̏ре, нѐгде три̂, тали́ри. Про̀бӯшимо ми̂ то̂ па‿но̏симо око‿вра̂та. Огр̀лицу мѐту дѐвōјке. Не‿мо̏же да поцр́нӣ нѝкад та̂ па̏ра ту̏рска. Нала̏зили‿смо и‿цре̂п ту̏рски,

Digitized by Google

ко̀год на̏ши три̑, о̀ви са̏де̄нака. И̏ма ко̏‿је пра̏вио вуру̏не о‿то̏га. Би̏о‿је и‿бе̑ли ка̏мен. Ка‿са̀зи̏даш ку̏ћу нѐ‿сме̄ да‿би̏де вла̏ге. Би̏о̄‿је ве̏лики, ко‿ме̑тар.

Римски гроб

(причала Ру́жа Стојади́новић из Железника, стара 38 год.)

Је̏‿л’ ме о‿ти̑м пи̑тате? — То̑‿је би́ло у‿Дре̏новачи, де‿је по̏чета вабри̏ка да‿се‿ра̑ди. Би́ло је поред‿вино̏града на‿скла̏ду два̑ ме̑тра у дубљи̏ну. Пр̑ви пу̑т кад‿је‿за̏оро бу̏ндожер, ка̏ко‿ли‿га ви̑ зове́те, ни́је‿га изва̏дио, а‿дру̏ги пу̑т кад‿је‿о̀пет и̏стим ти̑м ме̏стом о̏рао, о̏ндак‿је уда̏рио чи̏м‿је по̏чо да‿о̏ре. Изва̏дио је са̏ндук от‿ка̏мена и‿у‿њи̏м је би̏о ле̏ш. Са́мо‿су ко̏сти би́ле. Мо̑ј‿је де̏вер гле̏до. Чо̏век са́мо с‿кости̏ма. Ме̑са не̑ма. И‿јѐда̄н[18] ло̀нац зла́тнӣ па̑ра и‿је̏дно сики́рче. Ми̑ ка̑жемо сики́рче, са́мо то̑ дру̀кче до́шло. С‿јѐдне стра́не ко‿сики́рче, а‿з‿дру̏ге кого̏д ши̏ло. И‿по̏сле па̏ре у̏зо̄‿и пре́седник одбо̏ра и не̏ки из ва̀брике, па‿су‿и‿о̏днели и пре̏дали у Бијо̏град.

Брав у шуми

(испричао чика-Стеван из Рушња, стар око 85 год.)

У‿ста̑ро вре́ме би́ло‿је шу̑ма мло̏го. И‿жи̑р‿је ра́ђао мло̏го. Би̏о‿је расто̏в и‿церо̏в жи̑р и‿гра̀ничев, Би́ло‿је до̏ста чо̏поро̄ва сви́ња̄ ко̀је̄‿су зи̑ми жи́виле у‿ти̑м планинама[19] и‿је̏ле жи̑р. Ка‿ ‿су‿се‿би́ле сви̑ње до̏бро наго̀иле, чо̏век‿је пото̏ком и̏што̄ пу̑том. Чу̏о‿је де‿пи̏сну јѐдно сви́нче у‿стра́ни више‿ње̏га. Кад‿је‿о̀чо̄ да‿ве̏дне што̏‿је пи́снуо бра̑в, нашо̑‿је бра̑ва да‿лѐжӣ. Кад‿га‿је кре́тао да‿уста̏не, а‿о̑н не̑ће. О̑н‿га у̀вати за‿ле́ђа, а‿о̀но̄‿се сла̀нина окре̑ће и‿ле̑во и‿де̏сно, толи̏ко је‿и̏ма. Сви́нче ни̏је мо̏гло да‿уста̏не па‿су‿га‿‿закла̏ли.

ЗАКЉУЧАК

Однос према суседним говорима

Међу шумадијско-војвођанским говорима б. заузима посебно место. Он се не може прикључити ниједном од познатих типова тих говора. Поред осталих особина, њега издвајају делимично непренесена акцентуација и често ̏ уместо ̀ у претпоследњем слогу пред крат-

18 Иначе обично *је̏дан, јѐдан.*

19 Пропустио сам да забележим акценат.

Digitized by Google

ким последњим. С тим су у вези и специјалне прилике у чувању дужина иза узлазних акцената. Овим цртама б. говор се приближава косовско-ресавском дијалекту, с којим га спајају и друге особине од мањег или већег значаја. То су, поред осталог, тенденција губљења дужина иза низлазних акцената, нарочити изговор вокала *о* и *е*, аорист на -(*х*)*мо*, наставци -*ау* и -*у* у 3. л. мн. глагола VI врсте, потпуно исте партикуле уз прилоге и понеки компаратив на -*ши*. Ту се надовезују ситније морфолошке одлике као што је већа распрострањеност наст. -*ију* у ген. мн. имен. (*мишију*), тенденција проширења основе код имен. ср. рода у косим падежима (*зр̑нета*), често формирање присв. прид. од назива животиња суфиксом -*ећи* (*мачећи*), облици *мене*, *тебе* у дат. једн. личних заменица, презент типа *тке̂м*, радни придев *ћао* итд. Све су ове особине или спомињане у досадашњој литератури о косовско-ресавском дијалекту или сам их ја налазио у Гочу. Наравно да све оне нису подједнако типичне. Има међу њима свакако таквих које нису опште косовско-ресавске и других које нису само косовско-ресавске (управо, које нису само екавске). Наравно, ми се још увек можемо запитати нису ли оне на *овом* терену резултат косовско-ресавског утицаја. И поред тога, кад наша наука буде располагала довољним бројем уцртаних изоглоса, неке од ових особина вероватно ће отпасти као сасвим нетипичне. Али ће друге остати и њихов значај ће се потврдити. Стога побројане црте, ако и није свака од њих засебно убедљива, својом *укупношћу* сведоче о снажној повезаности овог говора са косовско-ресавским дијалектом. Њима би се могле додати и две црте по којима се додуше биограчићки разликује од косовско-ресавског, али које су лако могле бити плод укрштања косовско-ресавског са другим говорима. То су дат. и лок. придева и већег дела заменица на -*им* (*у нашим селу*) и наст. -*ом* у инстр. једн. имен. м. и ср. рода меких основа (*кључом*, *сунцом*).

Истичући ове везе, морамо одмах нагласити да б. говор ипак сасвим одлучно припада шумадијско-сремском дијалекту, а не косовско-ресавском. Његова акцентуација само је донекле старијег типа, његов екавизам је изразит шумадијско-сремски, а по најважнијем питању морфологије (доследно -*ма* у инст . и лок. мн.) он се прикључује групи наших најмлађих наречја.

Б. говор се не може објаснити ни као проста мешавина косовско-ресавског са шумадијско-сремским. У њему нема ни у траговима читавог низа типичних особености косовско-ресавског у морфологији. Њих је елиминисао језички развој на самом терену где се говор сад налази — или су се оне јавиле у косовско-ресавском тек после издвајања из њега оног живља који је унео ресавске особине у подлогу биограчићког говора. И најтипичнији шумадијско-сремски говори показују принципијелно исте прилике. Стога мислим да нећемо погрешити ако б. говор дефинишемо као поднаречје шумадијско-војвођанског са нарочито значајним уделом косовско-ресавске компоненте.

То не значи да наш говор није мешавина у оном смислу у којем је то и са̂м централни дијалекат као целина. И не само то. Уравнавање овог говора мање је одмакло него на пример у говорима Војводине

Digitized by Google

где су се крупнија метанастазичка кретања Срба завршила већ у XVIII веку.

Постанак говора

Постанак б. говора мора се тумачити исто онако као и постанак свих других шумадијско-војвођанских говора, дакле укрштањем екавске струје са икавско-јекавском. Питање је само када се то укрштање могло извести. Конкретно: треба ли зачетак говора ставити у време кад су на његову терену постојали само Николићеви старинци, или говор треба сматрати новом мешавином из доба досељавања оних 745 породица са разних страна. Мислим да може бити тачно само оно прво, без обзира на то што старинаца има мање. Бар један део основице данашњег биограчићког говора морао је постати пре краја XVIII века. Има више разлога који говоре за то:

1) Говор је релативно уједначен, јер све неједнакости у њему бледе кад се упореде с оним што је константно. Скоро је чудно како је *мало* тих неједнакости, кад се зна какву су вавилонску збрку створили у прошлом веку насељеници са разних страна. Тешко би се могло разумети и оволико сређивање ако није било једне старије основице, према којој се све равнало и дотеривало.

2) У многим питањима фонетике и морфологије говор је веома сличан околним говорима северне Србије. Тако су нпр. икавизми упадљиво исти као на другим местима. Како би се то могло објаснити без заједничке потке једног старијег говора? На овом терену су свуда биле створене мешавине чији су састојци на разним местима били слични, али не увек једнаки. Кристалишући се, те су смеше морале давати различне резултате. Да се ти резултати уједначе, потребни су векови. А овде је то једначење извршено углавном у свима стварима сем у једној: у акцентуацији. Јасно је да је основна разлика између биограчићког говора и осталих била у већем уделу ресавског, а мањем уделу динарског састојка у његовој основици.

3) Међу досељеницима које Николић наводи упадљиво је мало оних из области косовско-ресавског дијалекта. Има известан број Косоваца који нису увек поуздани („дошао из Арнаутлука") и има свега неколико породица из Левча. То је све. Наравно да је то недовољно да објасни јаку косовско-ресавску примесу у овом говору. У Жа, једном од места где је та примеса најјача, Николић наводи свега једну породицу са пет кућа која је дошла из краја „северозападно од Косова" (да ли са терена косовског или сјеничког говора?). А с друге стране потомака Македонаца у Жа има више од 20 кућа, потомака досељеника-јекаваца преко 30, а потомака Војвођана преко 50 кућа! Више од половине становништва места пореклом је из крајева са чистом пренесеном акцентуацијом. Управо, досељеници су сви такви с изузетком оних са југоистока и оне једне фамилије Косоваца. Јасно је да порекло косовско-ресавског елемента морамо тражити међу породицама које је Николић означио као старинце.

Digitized by Google

Против овог мишљења могли би се износити неки аргументи, али они губе од своје снаге кад се поближе испитају. Ја ћу их овде навести, узимајући одмах сваки у дискусију:

1) Насељеника је неколико пута више него старинаца па је логично да је и њихов говор извршио већи утицај. — Значај овог факта никако не треба прецењивати. Наравно, стварни бројни однос није 8 : 1 у корист дошљака као што би могло изгледати по подацима Николићевим (око 95 „породица" старинаца и око 745 досељених „породица"). Сваком је јасно да су старе фамилије обично разгранатије и имају више чланова него оне које потичу од насељеника из прошлог столећа. То се види и из Николићевих података. У О и М, мада је породица старинаца мање него насељеничких, оне ипак сачињавају више од половине становништва села. Јасно је и то да је морало бити таквих фамилија чије се потомство по мушкој лози затрло, али је потомство по женској линији остало. А и оно преноси језичке црте, и те како! Најзад, многе породице колониста и нису дошле као породице, већ као један човек, обично млађи мушкарац који се ту женио. Да би се створила породица, већ је морало бити 50% староседелачке крви. Ипак, кад се све то сабере, још увек вероватно остаје просечно већи проценат насељеничког елемента у *крви* данашњег живља. Антрополог ће о том морати водити рачуна, али за дијалектологију то је од споредног значаја. Досељеници долазе сукцесивно и увек их је мање него домородаца. Док једни дођу, други се претопе. Придошлице су са разних страна и уносе разне дијалекатске одлике, а староседеоци имају сви исти говор. Дошљаци су међу собом обично неповезани, а старинци су у живом узајамном контакту. Досељеници, да би се осетили домаћинима, морају постати једнаки с домороцима, зато се и хотимично прилагођавају, а домороци то, наравно, никад не чине. Сви ови моменти само се јаче осећају у овим селима збијеног типа и с јаким прометом. До које се мере значај досељеника губи, види се нпр. по томе што у Же нема скоро никаквих трагова призр.-тимочког дијалекта, мада има преко 30 кућа досељеника из те области. Колонисти могу задржати своје особине углавном онда кад су сви истог порекла, долазе компактно и у већини су — или кад их од домаћих одваја такав елеменат као што је класна разлика, народност или вера. (Ову моју аргументацију не треба схватити тако као да ја поричем сваки значај језичким цртама досељеника. Свакако, те су црте утицале много на физиономију говора, унеле много шаренило и донекле побркале већ створене системе. Али оне нису могле учинити оно битно: потпуно замрачити стари лик говора.)

2) Није јак ни аргумент да је у неким селима, као у Ру, порекло свих породица познато. И те су породице долазиле обично сукцесивно. Управо, најчешће ни нису долазиле породице, већ појединци који су се ту женили, разуме се превенствено девојкама из староседелачких фамилија.

3) Не вреди најзад много ни аргуменат да је село К постало тек у другој половини XVIII в. И то је место насељавано сукцесивно, а први становници били су приморани да се жене из суседних села. То

Digitized by Google

је уосталом и данас обичај и у току пет-шест генерација од XVIII стол. наовамо тиме је увелико изукрштано целокупно становништво овог краја.

Верујем да сам овим доказао бар толико да косовско-ресавски састојак у основици б. говора није млађи од XVIII в. Али сада се поставља питање: кад већ имамо с једне стране стари ресавски елеменат а с друге стране нове колонисте са херцеговачком акцентуацијом — није ли логично да *само то* и јесу две основне компоненте које су ушле у састав нашег говора? Можда је негде у XVII или XVIII в. дошла овамо група Ресаваца и заузела неколико београдских села, а од тог доба стално су придолазили нови насељеници из области млађих дијалеката, па се првобитно чист ресавски говор овог краја променио толико да више и не припада ресавском наречју, већ мешаном шумадијско-сремском. — Осећам да се постављањем овог питања удаљавам од тла непосредних података и сигурног закључивања и да овде свако мишљење мора остати нагађање. Ипак ћу с потребном резервом изразити своју претпоставку. Ја не верујем да се догодило оно што сам малопре описао. Склон сам мишљењу да су се насељеници из косовско-ресавске области *већ у доба свог доласка* на овај терен помешали с неким другим елементима, сличним основном супстрату становништва суседних крајева. Већ тада је б. говор добио физиономију мешаног говора.

Кад не би било тако, тешко би се могли протумачити икавизми нашег говора, а ту имамо и чистих икавизама, таквих који се не јављају у јекавским говорима и нису објашњиви аналогијом. С једне стране потка ресавске екавштине, с друге стране придошлице јекавци (досељавали су се само православни!) — где је ту онда могућност да се убаце икавизми? А и други разлози говоре за моју претпоставку. Овде бих могао (додуше, с мањом оштрином убедљивости) поновити већину својих малопређашњих аргумената.

С друге стране постоје извесни не баш најсигурнији поводи да се верује да основица б. говора није била формирана одвећ рано. Пустошења турског времена скоро су потпуно истребила или растерала старије становништво овог краја. И најстарији део садашњег живља вероватно је дошао овамо тек у XVI в. или нешто касније. Уз то је косовско-ресавски елеменат, пре чијег доласка свакако не може бити речи о формирању б. говора, донео већ довршено преношење " са последњег слога као ". Најзад, територија б. говора није велика. А тешко је поверовати да би говор мањег броја села могао кроз дужи низ векова одржати своју индивидуалност на таквој историјској и етничкој ветрометини као што је околина Београда.

Због свега тога мени изгледа да је основно формирање нашег говора могло бити негде у XVII в. или у првој половини XVIII в.

Digitized by Google

СКИЦА ГОВОРА У ОКОЛИНИ БЕОГРАДА

Напомена: Убележавао сам говор само оних места за која сам знао поуздано како говоре. За биограчићки говор сам се сâм осведочио; то важи и за стање у Моштаници. Призренско-тимочки сам уписао по расправи Николићевој, а неколико села у Колубари по извештају М. Московљевића, објављеном у Годишњаку Задужбине С. и В. Стојановића, св. VI, стр. 40—41. У пределу дуж јужне ивице карте треба претпоставити шумадијски „кановачки" говор.

Digitized by Google